Studii şi cercetări LINGVISTICE

ACADEMIA ROMÂNĂ

BUCUREŞTI 5 | *2 – LXXIV– 2023* | APAR
Calea 13 Septembrie nr. 13 | *iulie–decembrie* | 2 NUMERE PE AN

Aspecte pragma-retorice și stilistice ale comunicării *offline* și *online*
Număr tematic dedicat Ariadnei Ștefănescu

SUMAR

ANDRA VASILESCU, ISABELA NEDELCU	Editorial	123
BIANCA ALECU	Un subgen discursiv în comunicarea mediată de calculator: *Ask Me Anything* (AMA)	129
CEZAR BĂLĂȘOIU	Construirea unui etos fictiv prin diagrafuri co-operative. Studiu de caz	143
GABRIELA BIRIȘ	Secvențe dialogale în comentariile online	159
MARINELA BOTA	Funcții și valori discursive ale marcatorului *păi* în textele dialectale	174
ANTONIA CIOLAC	Despre structura semantică binară a proverbului: exemple religioase franceze	182
VALENTINA COJOCARU	Marcatori discursivi în context bilingv. Considerații privind uzul marcatorilor concesivi *oricum*, *anyway* și *po-lyubomu*	198
MIHAELA-VIORICA CONSTANTINESCU	'(Im)politeness' from an Emic Perspective. Illustrations from Present-Day Romanian Parliamentary Debates	216
CORNELIA ILIE	Parliamentary Follow-ups as Rhetorical Questioning-Answering Strategies	240
CECILIA MIHAELA POPESCU	*Oare* – particulă epistemico-evidențială și/sau modificator de forță ilocuționară?	260
RĂZVAN SĂFTOIU	A Case Study of the Speech Act *Apology* in Romanian	275

SCL, LXXIV, 2023, nr. 2, Bucureşti, p. 121–326

DANA-LUMINIȚA TELEOACĂ — Reformularea și funcția metalingvistică în context didactic religios 285

CAMELIA UȘURELU — Procedee retorice în *Divanul* lui Dimitrie Cantemir 296

OANA UȚĂ BĂRBULESCU, MELANIA ROIBU — Câteva observații despre... *noi*. Clusivitatea în limba română 306

Recenzii

IULIA BARBU-COMAROMI — Daniela Amalia CHILOM, *Etimologia multiplă – valabilitate și aplicabilitate lexicografică*, Craiova, Editura UNIVERSITARIA, 2023, 397 p. 323

EMANUELA TIMOTIN — Marcello Barbato (a cura di), *Incantamenta latina et romanica. Scongiuri e formule magiche dei secoli V – XV*, Roma, Salerno Editrice, 2019 [Testi e documenti di letteratura e di lingua, XLI], CXLIV + 146 p. 325

EDITORIAL

Acest număr tematic reunește articole de micro- și macropragmatică, unele cu deschidere spre stilistică, punând în evidență aspecte variate ale comunicării orale sau scrise, online și offline, din diverse spații culturale și perioade istorice, în genuri discursive variate. De aici și titlul: ***Aspecte pragma-retorice și stilistice ale comunicării offline și online.*** Ceea ce conferă unitate acestui caleidoscop de subiecte este perspectiva funcțională de interpretare: autorii sunt preocupați să descrie și să explice mecanismele subiacente diverselor uzuri ale limbii. Și, nu în ultimul rând, se orientează spre abordarea unor subiecte care au atras interesul cercetătorilor în domeniu și își propun ralierea la interpretările moderne ale unor fenomene comunicative mai noi sau mai vechi.

Una dintre temele de actualitate în cercetarea pragmatică internațională este comunicarea în spațiul virtual, interesată, pe de o parte, de particularitățile care disting acest tip de discurs de formele tradiționale (orale și scrise, monologale și dialogale), iar pe de altă parte, de caracteristicile genurilor discursive emergente. Trei articole din volum se înscriu în această direcție, analizând forumul, podcastul și comentariile postate online, chiar dacă o fac din perspective diferite. **Bianca Alecu** analizează un tip particular de interacțiune pe forumul Reddit, așa-numitele *Ask me anything* (rom. *Întreabă-mă orice*), și demonstrează că, prin particularitățile structurale și de conținut, acestea alcătuiesc un gen discursiv distinct, cu următoarele trăsături: (i) titlul are triplă funcție (asertarea identității, invitația de participare la interacțiune, *captatio*); (ii) elementul paratextual AMA setează așteptările utilizatorilor în legătură cu tipul de interacțiune; (iii) interacțiunea este structurată pe baza perechii de adiacență întrebare – răspuns; (iv) sunt abordate teme identitare într-un discurs de tip autodezvăluire, cu consecințe asupra gestionării rolurilor conversaționale (gazda care răspunde întrebărilor și participanții care pun întrebări cu diverse grade de complexitate). **Cezar Bălășoiu** își organizează articolul în jurul conceptului de diagraf, aparținând sintaxei dialogale analizate din perspectivă cognitivă. Diagraful este un mecanism prin care un vorbitor își construiește contribuția verbală preluând și reutilizând creativ o secvență folosită de un utilizator anterior, ceea ce generează un efect de rezonanță între secvențele rostite de doi (sau mai mulți) utilizatori. Autorul ilustrează funcționarea diagrafurilor printr-un studiu de caz: construirea etosului fictiv al groparului, în diverse podcasturi, de către un personaj cunoscut și urmărit în comunitatea online (teologul, istoricul și ghidul cultural Damian Anfile). Prin diagrafurile co-operative, gazda podcastului participă la co-construcția acestui etos. Analiza punctează aspecte diverse ale funcționării și complexității diagrafurilor: concentrare maximă a unui conținut, transformare creativă a replicii interlocutorului, schimbări de registru și ale tipului de colaborare discursivă,

disponibilitate ludică, introducere de informație nouă (prin schimbarea perspectivei sau prin exploatarea latențelor poetice). Autorul consideră că diagrafurile sunt elemente-reper memorabile în construcția ethosului imaginar. **Gabriela Biriș** analizează comentariile postate de utilizatori la știrile online. În mod particular, sunt analizate comentariile la articolele pe tema pandemiei COVID, de pe Hotnews. Printr-un număr mare de exemple, autoarea demonstrează că acest tip de dialog online (pe de o parte, între sursa impersonală a știrii și utilizatori iar, pe de altă parte, între utilizatorii succesivi) este o formă de comunicare hibridă între *chat* și conversația față în față. Sunt analizați factorii care modelează interacțiunea virtuală (personalitățile utilizatorilor, motivațiile acestora de a interveni, conținutul comentariilor anterioare), precum și particularitățile comentariilor (printre care, comportament dezinhibat și neimplicat social, mărci ale familiarității dintre utilizatorii constanți, o raționalitate constantă care sancționează intervențiile abuzive, creativitate și preocuparea de a face/păstra discuția interesantă). De asemenea, sunt observate câteva trăsături caracterologice ale utilizatorilor, așa cum sunt acestea proiectate în discurs (predispoziție la autodezvăluire, empatie, altruism, dorința de a educa pe ceilalți etc.).

Conectorii pragmatici/marcatorii discursivi reprezintă una dintre temele centrale ale pragmaticii, cu o îndelungată istorie de cercetare. **Marinela Bota** face aici o scurtă trecere în revistă a acestora pentru a realiza apoi o radiografie a funcționării conectorului *păi* sprijinită pe o comparație cu (cvasi)echivalentul din engleză, *well*. În poziție inițială, *păi* îndeplinește funcții precum atenuarea forței ilocuționare, marcarea irelevanței parțiale, schimbarea temei, introducerea unei teme noi. În poziție intrapropozițională, *păi* marchează explicații, treceri între episoade narative, introducerea sau reluarea unei teme. Autoarea face distincție între funcționarea conectorului pe domeniul discursului și pe domeniul interpersonal (în dialog). Suportul teoretic este dublat de un bogat material faptic, extras din texte dialectale autentice. **Valentina Cojocaru** analizează trei marcatori discursivi (rom. *oricum*, engl. *anyway*, rus. *po-lyubomu*) în condițiile bilingvismului și ale contactului lingvistic (română – rusă, română – engleză). Articolul are dublu scop: unul teoretic, pentru a distinge între împrumut pragmatic și un fenomen de *code-switching*; altul descriptiv, pentru a stabili, pe baza unui corpus de română vorbită în România și de română vorbită în Republica Moldova, funcțiile celor trei conectori și condițiile realizării transferului lingvistic (engleză – română; rusă – română). Concluzia autoarei este că prin transferul din limba sursă nu se produc modificări ale funcțiilor pragmatice, ci apar doar diferențe de frecvență a diverselor funcții (*anyway*), respectiv tendința de specializare pentru una dintre funcții în defavoarea celorlalte (*po-lyubomu*). Perspectiva dublu comparativă este în mod special interesantă. **Cecilia Mihaela Popescu** reia discuția asupra lexemului *oare* din română, calificat în diverse lucrări ca particulă interogativă, marcă suplimentară a actului de vorbire întrebare, particulă epistemică/intensificator modal, semiadverb care marchează în întrebări incertitudinea vorbitorului în legătură cu răspunsul posibil. După ce argumentează pro și contra fiecăreia dintre interpretările anterioare și prezintă principalele valori

discursive actualizate, autoarea demonstrează că *oare* este o particulă discursivă care modifică forța ilocuționară a enunțului sub aspectul condițiilor de reușită, semnalizând că vorbitorul face o supoziție în legătură cu posibilitățile de răspuns ale interlocutorului. De asemenea, observă o diversificare a valorilor pragma-discursive ale particulei în româna actuală comparativ cu limba veche. Exemplele numeroase sunt preluate de la alți autori, din corpusuri de română vorbită publicate pe hârtie sau din corpusuri electronice, ori din atestări de pe internet.

Unul dintre genurile discursive intens analizate de pragmaticieni, în diverse cadre teoretice, este discursul politic, în variatele lui manifestări. În acest volum, **Mihaela-Viorica Constantinescu** discută, dintr-o perspectivă emică, aspecte ale politeții și impoliteții în discursul parlamentar românesc actual. În ceea ce privește politețea, autoarea remarcă referirea frecventă la sine și autoevaluarea pozitivă, într-o manieră stereotipă, precum și invocarea normelor sociale ale politeții în evaluarea comportamentelor discursive instituționale. În ceea ce privește impoliteța, predomină strategiile impoliteții indirecte, ceea ce validează ideea că, pentru a evita conflictele, este dezirabilă evitarea impoliteții în cadrul comunităților de practică. Considerând im/politețea un mijloc de construire a imaginii personale instituționale, autoarea se concentrează pe două aspecte: lexiconul im/politeții și comentariile metacomunicative și metadiscursive. Din lexiconul politeții cei mai frecvenți termeni sunt *politețe, amabilitate, respect, bună-cuviință, deferență* și verbele/adjectivele/adverbele corespondente, iar din cel al impoliteții *mârlănie, mitocănie, obrăznicie, impertinență, nesimțire*, toți cu diverse sensuri contextuale. În ceea ce privește comentariile metacomunicative și metadiscursive, referirea la sine insistă pe agentivitatea, controlul emoțional și cunoștințele vorbitorului, pentru a bloca reacții negative din sală la discursul său, în timp ce comentariile metacomunicative și metadiscursive cu referire la ceilalți conțin atât evaluări pozitive, punctând necesitatea colaborării instituționale, cât și, mai ales, negative, insistând pe poziționarea emoțională negativă a vorbitorului. Aceste trăsături ale im/politeții parlamentare sunt discutate pe fundalul caracterului colectivist al culturii române. Autoare a numeroase studii dedicate comunicării parlamentare, **Cornelia Ilie** reia aici un articol din 2015, care analizează structuri discursive specifice sesiunilor Parlamentului britanic, când primul-ministru răspunde întrebărilor formulate de audiență: așa-numitele *follow-up question*s (întrebări suplimentare, derivate din răspunsurile la întrebări anterior formulate) și *follow-up statements* (comentarii suplimentare derivate din întrebări și răspunsuri anterioare), pe care au dreptul să le formuleze atât primul-ministru, cât și parlamentarii, ca strategii pragma-retorice de confruntare, de exercitare a controlului instituțional, de argumentare și de influențare a opiniei publice, cu scopul de schimba percepțiile și raporturile de forță. Articolul pune în evidență caracterul contextual și multifuncțional al acestor structuri în cadrul unei comunități de practică atent caracterizate de autoare.

Tema centrală în teoriile pragmatice a reprezentat-o, în primele sale stadii, performarea actelor de vorbire, relația structură-funcție, condițiile de succes; în timp, abordarea s-a îmbogățit cu discutarea actelor de vorbire în cadrul

diverselor tipuri de discurs și comunități de practică, iar în vremea din urmă accentul s-a deplasat spre studierea comparativă a preformării actelor de vorbire în diverse limbi-culturi (engl. *linguaculture/languaculture*) și spre dinamica actelor de vorbire în comunicarea interculturală (engl. *intercultural pragmatics*). În volumul de față, **Răzvan Săftoiu** descrie structura lexico-sintactică a scuzelor corelată cu strategiile la care recurg vorbitorii în funcție de relația cu interlocutorul, gravitatea ofensei, conținutul propozițional etc. De asemenea, atrage atenția asupra relației dintre componenta verbală și cea paraverbală și nonverbală în performarea și interpretarea scuzelor, precum și asupra scuzelor nesincere care intră în domeniul persiflării/zeflemelei/tachinării (engl. *banter*) și al ironiei. Potrivit autorului, trăsăturile esențiale pe care le are actul performării scuzelor în cultura română sunt: (i) preferința pentru strategia asumării totale a responsabilității pentru ofensa adusă interlocutorului, pusă în legătură cu o accentuată conștiință de sine (engl. *self-awareness*) și un sentiment puternic al proprietății/posesiei; (ii) selectarea strategiilor directe, respectiv a celor indirecte de formulare a scuzelor în funcție de gravitatea ofensei aduse. Aceste trăsături pot fi puse în legătură cu strategiile negocierii imaginii publice în cultura română, i.e. reabilitarea imaginii deteriorate a sinelui − din cauza ofensei aduse interlocutorului − prin asumarea totală (sinceră sau nesinceră) a vinovăției? Un tip clișeizat de acte de vorbire (asertiuni, sentințe, avertismente, îndemnuri etc.) ar putea fi considerate proverbele. Nu aceasta este însă perspectiva interpretativă adoptată de **Antonia Ciolac**, care analizează proverbele franțuzești conținând termeni religioși pentru a pune în evidență structura semantică binară a acestora și tiparele structurale de actualizare. Partea descriptivă este completată de autoare cu o clasificare a proverbelor în funcție de tipul relației semantice dintre părțile componente: proverbe construite pe baza relațiilor logice circumstanțiale (consecință, opoziție, temporalitate, cauzalitate, comparație, condiție etc.) și proverbe construite pe baza relațiilor stilistice (metonimie, sinecdocă, calificare, alături de care sunt enumerate și cuantificarea, hiperonimia, hiponimia). Deși autoarea nu urmărește aceste aspecte, articolul poate oferi sugestii pentru abordarea funcțională a acestui tip de enunțuri „înghețate", care oferă o cale de acces spre aspecte ale gândirii și vieții în comunitățile arhaice.

Două dintre articolele publicate în acest număr vizează componenta perlocuționară a macroactelor de vorbire, i.e. a unor texte scrise care au în comun mai multe trăsături: o componentă retorică și persuasivă, rolul structurant al perechii de adiacență întrebare – răspuns, filonul religios mai mult sau mai puțin accentuat. Astfel, **Dana-Luminița Teleoacă** cercetează textul catihetic urmărind strategia explicativă a reformulării/echivalării/glosării prin sinonime, perifraze sau definiții. Analiza etimologică a termenilor folosiți ilustrează conservatorismul lexical al textului catihetic ortodox. **Camelia Uşurelu** analizează textul lui Dimitrie Cantemir, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul* și discută principalele strategii de reliefare, amplificare și insistență vizând persuadarea cititorului: figurile semantice (epitetul simplu, dublu sau multiplu; metafora explicită și lanțurile metaforice pivotând în jurul unor termeni concreți sau abstracți; comparațiile cu rol argumentativ generând adesea gradații

ascendente) se sprijină pe figuri sintactice (enumerarea unor structuri cu diverse grade de complexitate, hiperbatul, repetiția, paralelismul sintactic, inversiunea, chiasmul, dislocările) și sunt completate de figuri retorice (imagini cu putere de evocare, interogații retorice uneori succesive, exclamații retorice). Autoarea pune în legătură fraza bogat ornamentată cu intențiile persuasive ale lui Dimitrie Cantemir în cadrul unui text filozofic-moralizator-religios care combină elementele retoricii clasice cu elementele dialogului oral.

Articolul propus de **Oana Uță Bărbulescu** și **Melania Roibu** poate fi caracterizat ca o extensie pragma-discursivă a abordărilor clusivității definite ca o categorie gramaticală exprimând relația contextual-discursivă dintre vorbitor și interlocutori; prin alegerile pe care le face, vorbitorul construiește identitatea discursivă a actorilor participanți la reprezentarea discursivă a realității. Pornind de aici, autoarele descriu valorile discursiv-pragmatice ale pronumelui românesc de persoana 1 plural (*noi*) și ale actualizării morfematice a categoriei persoanei la verb. Tabele sinoptice sintetizând bibliografia temei prezintă valorile lui *noi* (generică, inclusiv auctorială, editorială, retorică, *noi* pentru *tu, noi* pentru *el/ea, noi* pentru *eu, noi* al majestății) sau le etichetează (inclusiv dual, inclusiv plural, exclusiv dual, exclusiv plural, generic). Exemplele sunt unele construite, altele extrase din discursuri publice. De asemenea, se dezbate relația dintre clusivitate și inversarea de persoană. Abordarea pendulează între generalizările teoretice asupra manifestărilor clusivității în diverse limbi și particularitățile acestei categorii în limba română, conducând la următoarele concluzii: fără a cunoaște marcare morfologică, categoria clusivității este relevantă sub aspect pragmatic și discursiv; uzul inclusiv sau exclusiv al persoanei I este strategic, pentru marcarea afilierii/apartenenței la grup și a partajării responsabilității ori a atenuării unor acte de vorbire, respectiv a disocierii interlocutorului de grup în relație cu activități de rutină, habituale ori prin raportarea la grupuri de rudenie sau profesionale. De asemenea, autoarele demonstrează că uzurile orientate spre persoana a III-a se sprijină pe clusivitate, fiind mai mult decât simple substituții de persoană. Analiza este rafinată prin raportarea la conceptele de politețe, poziționare, perspectivă.

* *
*

Acest număr tematic este dedicat ARIADNEI ȘTEFĂNESCU, care, din octombrie 2023, este profesor emerit al Universității din București. Subiectele abordate de autori pornesc de la idei inspirate de lucrările lingvistei omagiate (*Conectori pragmatici*, 2007; *Aspecte pragmatice. Incursiuni în româna actuală*, 2007; *Variație și unitate în limba română standard din Basarabia*, 2016, alături de numeroase articole), devenite, grație analizelor nuanțate solid fundamentate pe teorii de maximă actualitate, repere în cercetarea lingvistică românească. Reflectând asupra acestui moment retrospectiv pentru Ariadna, Rodica Zafiu, colega și vechea ei prietenă, îi face un succint portret: „Cu seriozitate și pasiune, la curent cu ultimele noutăți din cercetarea internațională, a transmis și continuă să transmită generațiilor de studenți un model de disciplină a muncii intelectuale, de rectitudine morală și de exigență față de ceilalți, dar mai ales față de sine.

Colegii, prietenii și studenții îi știu prea bine generozitatea și entuziasmul, darul de a-și pune permanent întrebări, de a refuza clișeele și certitudinile; dintr-o aparentă fragilitate se desprinde lama de oțel a inteligenței creative și a onestității științifice".

Celor care semnează articolele de aici li se adaugă cu urări de sănătate și succes: Raluca Brăescu, Victor Celac, Oana Chelaru-Murăruș, Blanca Croitor, Adina Dragomirescu, Viviana-Monica Fătu Ilie, Ion Giurgea, Carmen Mîrzea Vasile, Mihaela Morcov, Cristian Moroianu, Alexandru Nicolae, Irina Nicula Paraschiv, Oana Niculescu, Gabriela Pană Dindelegan, Daniela Răuțu, Cristinel Sava, Florentina Sâmihăian, Andreea Soare, Camelia Stan, Gabriela Stoica, Mădălina Tăbăcitu, Emanuela Timotin, Alice Toma, Monica Vasileanu, Ioana Vintilă-Rădulescu, Rodica Zafiu. Precum și editoarele acestui volum.

Andra Vasilescu și Isabela Nedelcu

REFERINȚE

Ștefănescu, A., 2007, *Aspecte pragmatice. Incursiuni în româna actuală*. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti.

Ștefănescu, A., 2007, *Conectori pragmatici*. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti.

Ștefănescu, A., 2016, *Variație și unitate în limba română standard din Basarabia*. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti.

UN SUBGEN DISCURSIV ÎN COMUNICAREA MEDIATĂ DE CALCULATOR: *Ask Me Anything (AMA)*

BIANCA ALECU

Universitatea din București
bianca-maria.alecu@litere.unibuc.ro

Cuvinte-cheie: *comunicarea mediată de calculator, genuri discursive, analiza discursului, limba română, interacțiunea în forum.*
Keywords: *computer-mediated communication, discursive genres, discourse analysis, Romanian language, forum interaction.*

1. INTRODUCERE

Discursul mediat de calculator[1] (Herring și Androutsopoulos 2013) este subsumat comunicării mediate de calculator[2] (Herring 1996) și presupune constituirea unor tipare interacționale particulare. Majoritatea cercetărilor din sfera analizei discursului sau a analizei conversației au aplicat comunicării mediate de calculator instrumente teoretice dezvoltate pentru explicarea interacțiunii verbale nemediate, în forma tipică a conversației orale, față în față. Deși unele rezultate sunt similare, comunicarea mediată tehnologic are anumite particularități care prezintă probleme teoretice dificil de conceptualizat prin prisma unor instrumente clasice: anonimitatea și virtualitatea identităților comunicante și comunicate,

[1] Discursul mediat de calculator constituie obiectul analizei discursului și cuprinde, printre altele, specii monologate (bloguri), multimedia (vloguri, rețele sociale) sau dialogate (chat, forum), v. Herring si Androutsopoulos (2013: 127). Distincția între CMD și CMC nu este una de natură teoretică, ci de natură metodologică (deși diferența conceptuală dintre *discurs și comunicare* constituie, prin tradiție, o preocupare a științelor limbajului).

[2] Comunicarea mediată de calculator include comunicarea realizată prin intermediul noilor dispozitive (*smartphone*). Termenii sugerați în bibliografia de specialitate variază, însă *CMC* este cel mai des utilizat. Optăm pentru acest termen datorită puterii sale de cuprindere și istoricului său teoretic. Menționăm termeni alternativi: *discurs digital, comunicare electronică, comunicare de la tastatură la ecran* (engl. *keyboard-to-screen communication*). Termenul *social media* descrie un tip de comunicare multimedia, ce are în vedere constituirea unei *identități* online prin intermediul platformelor de profil (Facebook, de exemplu). Forumul, în formula sa clasică, nu este inclus în conceptul de rețele sociale (engl. *social media*), neavând apanajul tehnic al acestora (listă de prieteni, profil de utilizator apropiat de identitatea reală etc.). Forumul Reddit prezintă câteva elemente ale rețelelor sociale, însă dezvăluirea identității reale este încă descurajată de regulamentele oficiale. Diferența esențială dintre forumuri și rețele sociale poate fi rezumată, astfel, la încurajarea sau descurajarea sistematică a utilizatorului cu privire la corelarea identității virtuale cu cea reală.

SCL, LXXIV, 2023, nr. 2, Bucureşti, p. 129–142

DOI: 10.59277/SCL.2023.2.01

dilatarea și distorsionarea cadrului deictic spațiu-timp, numărul mare de participanți la comunicare, multimodalitatea interacțiunii. Aplicarea modelelor conversaționale în comunicarea mediată de calculator (CMC) necesită o perspectivă interdisciplinară și dezvoltarea unor considerații teoretice, chiar inovarea unor cadre de analiză dedicate comunicării online.

Ne propunem să investigăm particularitățile pragmatico-discursive ale unui subgen al discursului mediat de calculator (CMD), urmărind elementele structurale și de conținut ale acestuia. Ne referim la interacțiunea de tip forum, un subtip al CMC, analizând comunitatea Reddit, în speță, forumul comunității românești, identificat prin eticheta *r/România*. Pe acest *subreddit* (termenul emic al comunității de practică), ca și pe altele, circulă un tipar interacțional distinct, abreviat *AMA: Ask Me Anything.* Acest tipar interacțional, structurat asemenea unei conversații între utilizatori produce, în opinia noastră, un tipar discursiv particular, având în vedere modalitatea textuală prin care este constituit. Ne propunem să cercetăm strategiile discursive angajate în construcția acestui tipar, oprindu-ne la două elemente paratextuale: titlul, respectiv, eticheta digitală (engl. *flair*).

2. REPERE TEORETICE

Discursul mediat de calculator este, în general, descris ca un hibrid între oralitate și scripturalitate (Crystal 2006, 2011). Printre criteriile taxonomice propuse în literatura de specialitate, unul dintre cele mai influente este reprezentat de criteriul simultaneității conversației. Astfel, o comunicare de tip chat este considerată o comunicare sincronă, deoarece, pentru a comunica, participanții trebuie să fie simultan în platforma utilizată. La capătul opus al spectrului simultaneității se află forumul sau e-mailul, tipuri de comunicare ce nu presupun existența simultană a utilizatorilor, ce permit înregistrarea și publicarea mesajului într-o arhivă la care se poate răspunde ulterior. Desigur, acest criteriu presupune premisa definirii simultaneității ca „interacțiune aproape imediată", deoarece, în mod obiectiv, nu se pot elabora, trimite și publica două mesaje în sens simultan strict. Totodată, noile posibilități ale tehnologiei tind să invalideze aplicarea acestui criteriu, deoarece, spre exemplu, cu ajutorul unei aplicații mobile de e-mail, se poate răspunde „simultan", asemenea unui chat (v. Herring 2018; Jones 2013). În cazul de față, forumul Reddit dispune de o aplicație mobilă ce oferă posibilitatea unei interacțiuni imediate cu postările sau comentariile urmărite. Din acest motiv, nu considerăm forumul a fi un tip de comunicare asincronă.

Discursul mediat de calculator și, implicit, forumul pot ridica probleme cu privire la aplicarea unor cadre teoretice dezvoltate pentru comunicarea nemediată. Astfel, temele de cercetare vizează, spre exemplu, natura și funcționarea contextului comunicării în spațiul virtual, precum și definirea identității participanților (Page 2015). Pentru participanți, forumul Reddit, comunitatea *r/România*, constituie un reper contextual; spre exemplu, într-o întrebare de tipul

„Ce se mai discută pe-aici?", deicticul spațial *aici* se referă la spațiul virtual al platformei de comunicare. De altfel, o altă problemă teoretică în definirea CMC este reprezentată de multimodalitate, ce presupune constituirea unei metode de analiză interdisciplinare (Herring 2018). Astfel, alături de elementele verbale și de strategiile orale descrise textual, utilizatorii pot accesa mesaje vocale, imagini, filme de scurtă durată. Ei pot produce, reproduce și distribui forme distincte de umor precum memele sau GIF-urile. Se observă, astfel, diversitatea manifestărilor discursive ale CMC. Forumul studiat oferă posibilitatea interacțiunii multimodale: utilizatorii redactează, de obicei, postări și comentarii utilizând modalitatea textuală, la care adăugă eventuale simboluri convenționale (de exemplu, emoticoane). Totodată, se pot discuta imagini, videoclipuri, știri distribuite alături de text într-o postare unitară. Astfel, mesajul prototip utilizat în forumul Reddit este unul multimodal.

Genul reprezintă un concept utilizat în diverse taxonomii ale creațiilor umane ce utilizează limbajul, fiind un reper și în teoria filmului sau a artelor, în general. Genul descrie o „colecție de texte" având originea în acte de vorbire instituționalizate (Todorov 1990: 16). Rădăcinile teoretice ale genului pornesc din Antichitate, din tripartiția aristoteliană a genurilor literare. În modernitate, Genette (1992) distinge între gen și modalitate lingvistică, primul concept fiind inclus în studiile literare (în speță, în naratologie și teoria textului), al doilea fiind, cu predilecție, discutat în analiza discursului și în alte discipline ce modelează comunicarea nonliterară. În disciplinele lingvisticii funcționale, genul reprezintă o etichetă teoretică ce denumește un tipar interacțional distinct, evidențiat printr-o sumă de trăsături structurale și de conținut; cu alte cuvinte, „procesele comunicative care urmează tipare mai mult sau mai puțin fixe se numesc *genuri* (s.a.)" (Kotthoff 2007: 264). Un alt concept teoretic utilizat în relație cu genul este *registrul*, definit ca rezultat al conjugării unor alegeri lingvistice sistematice în contexte particulare, precum textul științific, e-mailul etc. (Biber 2012: 218). Astfel, în timp ce genul reprezintă un concept mai larg, cuprinzând diferite manifestări textuale, având în comun anumite particularități formale (genul epic, liric, dramatic), registrul reprezintă o modalitate textuală ce include raportarea autorului la context, precum și prelucrarea unor atitudini auctoriale particulare (registrul parodic, spre exemplu). Deoarece comunicarea mediată de calculator reprezintă o interfață între modalitatea scrisă și cea orală, optăm pentru conceptul de gen discursiv, prin care înțelegem o sumă de trăsături formale și funcționale asociate unui tip particular de situație de comunicare (similar viziunii prezentate în Herring 2007). Cercetarea are ca obiectiv principal descrierea interacțiunii AMA din perspectivă textuală (ca tip de text produs de utilizatori), și în mod secundar, ca tip de interacțiune. Nu în ultimul rând, dacă forumul reprezintă un gen al comunicării mediate, având trăsături formale și funcționale ce individualizează acest tip de comunicare față de altele virtuale (*chat, e-mail*), interacțiunea de tip AMA reprezintă un subgen al forumului, ale cărui particularități le prezentăm în continuare.

Trăsăturile discursului mediat de calculator (în general) vizează nivelul discursiv (Herring și Androutsopoulos 2013: 131): mesaje, schimburi verbale, fire sau conversații (*chat*). Replicile (*utterances*) sunt conceptualizate ca mesaje sau postări; indicii paraverbali și nonverbali sunt redați grafic prin ortografia ludică, utilizarea elementelor multimodale (emoticoane, *stickers* etc.), utilizarea unor semnale tipografice pentru a reda vocea („tone of voice", McCulloch 2020; Heath 2018). Structura discursivă a interacțiunii de tip chat prezintă particularități la nivelul perechilor de adiacență, ale căror întreruperi constituie teme de cercetare în sine. Interacțiunea de tip forum a fost rareori studiată (Arendholz 2017).

Distingem între comunicarea de tip *chat* și comunicarea de tip *forum*. În comunicarea de tip *chat*, numărul de participanți este relativ limitat, iar anonimitatea este redusă, conversația fiind, în mod prototipic, diadică. Temele variază și sunt negociate în interacțiune. Platformele folosite pentru comunicarea de tip *chat* sunt distincte și pot constitui un apanaj al rețelelor de socializare, fiind incluse în acestea sub forma unui program de comunicare privată sau, mai recent, în grup (cazul integrării aplicației Messenger în platforma Facebook). În comunicarea de tip forum, este prezent un spațiu de discuție orientată tematic, cu un număr mare de participanți (de ordinul sutelor și miilor), cu un tip de organizare distinct, specializat pentru comunicarea multipartită. Corelarea identității online cu cea reală este cu totul opțională pentru participarea la forum sau chiar descurajată, regulamentul comunității Reddit sugerând crearea unui pseudonim. Această normă de utilizare se situează în opoziție cu dezideratul unei identificări cu persoana reală, promovat de rețelele sociale de tip Facebook, prin modelarea detaliată a profilului de utilizator. Forumul este printre cele mai vechi forme de comunicare în masă prin intermediul internetului, fiind dezvoltat la începutul anilor '90, având la bază grupurile de tip *message board* (UseNet), numite și grupuri de chat asincron (Crystal 2006; Arendholz 2017).

Unitățile de bază ale structurii forumului studiat sunt date de posibilitățile tehnice ale acestuia. De aceea, prezentăm termenii emici prin care acestea sunt cunoscute de către specialiști (tehnicienii forumului) și utilizatori. Astfel, platforma Reddit cuprinde mai multe comunități organizate tematic, denumite *subredditури* sau, trunchiat, *sub, -uri*. În aceste comunități se pot publica postări (texte, însoțite sau nu de mesaje multimodale), ce deschid conversații între utilizatori. Postarea originară (inițială) și comentariile aferente acesteia constituie un fir de conversație (engl. *thread*). Firele, precum și postările sau comentariile pot fi cenzurate, închise sau șterse de către moderatorii forumului. Moderatorii sunt utilizatori ce se oferă să vegheze asupra bunelor practici în comunitate, devenind, totodată, mediatori între tehnicienii forumului și utilizatorii obișnuiți. Bunele practici în comunitate sunt stabilite de către moderatori pe baza ghidului internațional Reddit (Reddit Content Policy[3]) și sunt publicate sub formă de reguli de funcționare a

[3] Disponibil la adresa https://www.redditinc.com/policies/content-policy, data ultimei accesări: 19 septembrie 2023.

comunității. În esență, acestea constituie norme explicite de interacțiune, vizând adecvarea tematică (de ex., „fără postări politice"), adecvarea limbajului (de ex., „fără limbaj vulgar"), sursa conținutului postat (de ex., „publicați doar postări originale").

Utilizăm definiția forumului propusă de Arendholz (2017: 127): „platforms of communication for self-selected participants who collect, categorize and offer contents relevant for other members, thereby shaping their very own communicative environment both topically and interpersonally"[4].

Forumul a fost descris metaforic și ca o realizare virtuală a unei ședințe de club, față în față, unde participanții își împărtășesc informații despre domeniile de interes (Biber și Conrad 2009: 190). Astfel, considerăm ca definitorii următoarele caracteristici discursive ale forumului:

a) interacțiune multipartită, cu un număr mare de participanți, cadrul deictic fiind limitat la platforma utilizată și, în mod special, la firul în care se discută, care aparține comunității;

b) monotema (engl. *monotopicality*) selectată de participantul care inițiază conversația; adecvarea la temă este o așteptare normată a forumului, comportamentul de tip *off-topic* fiind admonestat prin diverse mijloace (excluderea din comunitate, anularea contribuțiilor pentru o anumită perioadă etc.); negocierea temei este minimă și este dictată de comunitatea de practică;

c) existența rolului de moderator sau administrator (rol interacțional absent din *chat*); acest lucru influențează negocierea statutului în comunitate;

Înainte de a dezvolta analiza propriu-zisă, considerăm utilă precizarea unor observații rezultate din analiza considerațiilor emice despre AMA. Dintr-o perspectivă de tip *folk linguistics*, și, în cazul de față, din perspectiva unei analize a discursului „populară", numeroase articole online generează explicații și descrieri ale acestei interacțiuni. Survolând cele mai populare definiții oferite de către utilizatori[5], reconstituim definiția-prototip, conform viziunii „din interior":

> AMA (forma abreviată a formulei *Ask Me Anything – Întreabă-mă orice*) este un tip de postare interactivă în care utilizatorul-originar (autorul postării) răspunde la întrebările participanților, de obicei în timp real sau într-un interval foarte scurt de timp. Discuția are loc asemenea unui interviu cu întrebări diverse, adresate mereu gazdei – utilizatorului ce a inițiat interacțiunea. Este un prilej de autodezvăluire selectivă, utilizatorul oferind informații care ghidează discuția, de exemplu: *Sunt pilot de curse auto. AMA!; Sunt neurochirurg. AMA!; Am urcat pe muntele Everest. AMA.* De obicei, persoanele care se oferă să răspundă la o sesiune AMA

[4] Forumurile constituie „platforme de comunicare în care participanții voluntari oferă și clasifică diferite tipuri de conținut pentru alți utilizatori, modificând astfel mediul de comunicare la nivel tematic și interpersonal" (trad. ns., B.A.).

[5] Pentru reconstituirea perspectivei utilizatorului am folosit informații din următoarele surse: blog.hootsuite.com (Social Media Marketing & Management), revive.social, wikipedia.org, howtogeek.com.

sunt oameni obișnuiți. În timp, și persoane celebre au organizat astfel de interacțiuni. Acest tip de interacțiune poate fi folosit în scop publicitar, de divertisment, de popularizare, inclusiv în campanii publicitare sau politice, constituind o strategie de *social media marketing*.

Această matrice de interacțiune își are originea pe forumul Reddit, comunitatea (*subreddit*-ul) *r/IamA*, creat în 2009. Această comunitate este una dintre cele mai populare, însumând 21.7 milioane de utilizatori. Tiparul interacțional s-a răspândit rapid și în alte comunități.

3. STRUCTURA UNEI INTERACȚIUNI *AMA*

Structura acestei interacțiuni se încadrează în caracteristicile generale ale comunicării de tip forum, prezentate anterior. În mod suplimentar, AMA reprezintă un fir de conversație (*thread*) pe un forum specific, în cazul de față, pe subredditul *r/România*, semnalat ca atare, de cele mai multe ori, prin mijloace metatextuale și paratextuale specifice. Dintre acestea, cele mai importante sunt titlul (din perspectivă structurală și pragmatică) și *flair*, un tip de etichetă metalingvistică și metadiscursivă inclusă în platformă.

3.1. **Titlul** unui AMA constituie, în mod prototipic, o formulă de identificare, urmată de îndemnul la participare, un act directiv care reproduce formula-stereotip din engleză *ask me anything* (1). Rareori îndemnul precedă dezvăluirea identității, însă acest lucru poate avea explicații metadiscursive, constituind o etichetă prin care se semnalează categoria discuției inițiate (3). În unele cazuri, îndemnul este tradus (2).

(1) Sunt polițist în România. AMA[6]
(2) Lucrez pe vapoare de croazieră. Curios? Întreabă-mă (aproape) orice!
(3) AMA. Medic specialist psihiatru.

Oferim mai jos (Fig. 1) titlurile celor mai populare AMA din comunitatea românească a forumului Reddit, la data redactării. Criteriul de popularitate aplicat reflectă contribuția comunității la desfășurarea interacțiunii, firele cu cele mai multe comentarii fiind afișate de algoritmul de căutare, generând mai multe interacțiuni, în consecință. Credem că acest criteriu este unul just, având în vedere că interacțiunea descrisă este, în mod fundamental, una interactivă.

	Titlul firului	Data constituirii firului	Nr. comentarii
1	Sunt polițist în România. AMA	11.12.2021	830 comentarii
2	Lucrez la CFR. Întrebați-mă orice ține de transportul feroviar (oferte comerciale, siguranța circulației, etc.)	2.09.2019	589 comentarii

[6] Am respectat normele de ortografie și punctuație ale textului original, fapt valabil pentru întregul corpus analizat.

	Titlul firului	Data constituirii firului	Nr. comentarii
3	Brigada #nimicnou e pe zonă și a adus aripioare. AMA!	08.12.2015	520 comentarii
4	Am vizitat peste 50 de escorte în România. Ask me anything.	12.10.2020	488 comentarii
5	Lucrez pe vapoare de croazieră. Curios? Întreabă-mă (aproape) orice!	4.09.2019	480 comentarii
6	Candidez din partea USR PLUS la Parlamentare. AMA	31.10.2020	454 comentarii
7	Trăiesc în SUA de 15 ani, am revenit pentru câteva luni în București. AMA	11.01.2022	419 comentarii
8	Zbor într-un an mai mult decât un om normal într-o viață – AMA	4.01.2022	402 comentarii
9	Bună, rodditori! Acum câteva luni făceam primul AMA pe Reddit din campanie. Am promis că voi continua să discut cu voi și după campanie, așa că azi lansez AMA privind activitatea din parlament. În acest moment sunt membru din (sic!) comisia parlamentară de TIC și comisia de mediu.	15.05.2022	398 comentarii
10	Sunt maghiar. Întrebați-mă orice doriți	4.02.2022	382 comentarii
11	Am zburat aprox. 3M km în ultimii 10 ani și am ajuns prin peste 100 de țări. O foarte importantă parte din resursele, energia și timpul meu e dedicat (sic!) călătoriilor. AMA	28.03.2022	381 comentarii
12	Sunt pocăit, AMA.	23.01.2021	381 comentarii
13	Salut, am lucrat la McDonald's. AMA dacă vrei să afli secrete :))	3.01.2022	379 comentarii
14	Cristian Dascălu AMA („De ce Ro?", vlogging, software engineering, freelancing, muzică)	25.09.2019	332 comentarii
15	M-am întors în România după ce am trăit aproape toată viața în SUA. AMA	09.11.2021	326 comentarii
16	Sunt fostă Martoră a lui Iehova. AMA.	20.04.2015	326 comentarii
17	Trăiesc în Japonia de 6 ani, AMA!	19.01.2022	311 comentarii
18	Sunt Silviu Gherman. Ă... aici trebuie să zic? Mă rog, zic aici: AMA	04.02.2015	311 comentarii
19	[AMA] Examinator pentru permis de conducere. Încerc să vă răspund la întrebări legate de acest domeniu.	19.04.2022	306 comentarii
20	Sunt Cătălin Teniță. Candidez la europarlamentare. AMA! :)	18.11.2020	304 comentarii
21	Gropar cu diplomă AMA	31.08.2021	300 comentarii
22	AMA. Medic specialist psihiatru.	29.04.2021	299 comentarii
23	[AMA] Mecanic în reprezentanța grup VAG România	10.04.2022	284 comentarii
24	Sunt maghiar, AMA.	29.05.2015	280 comentarii
25	Salut, sunt Dan Barna, vă aștept întrebările	24.07.2018	267 comentarii

Fig. 1. Cele mai populare 25 de fire conversaționale AMA din comunitatea Reddit România la data redactării (4.06.2022)

Astfel, titlul constituie o formulă strategică de *captatio*, fiind apropiat de titlul publicitar. În cadrul forumului, ca în majoritatea situațiilor de comunicare în masă, informațiile oferite în poziții de *focus*, precum titlul, stabilesc contactul fatic

cu receptorul/cititorul – în cazul CMC, acestea stabilesc contactul cu utilizatorul, un potențial participant la polilog. Observăm diverse strategii de captare a atenției, de la selecția tematică (tratarea unor subiecte neobișnuite), cu dezvăluirea minimă a identității (4), la figuri semantice – comparații hiperbolice (5). Credem că brevilocvența titlului este o normă nescrisă a comunității, alegerea unei laturi a identității și enunțarea sa aproape nudă constituind punctul maxim de atragere și concentrare a atenției receptorilor potențiali (6).

(4) Am vizitat peste 50 de escorte în România. Ask me anything.
(5) Zbor într-un an mai mult decât un om normal într-o viață – AMA
(6) a. Sunt maghiar. Întrebați-mă orice doriți
b. Sunt pocăit, AMA.
c. Sunt fostă Martoră a lui Iehova. AMA.

Titlurile dezvoltate (7) semnalează neapartenența la comunitate și eventuala folosire a interacțiunii AMA în scopuri străine (campanie politică, spre exemplu) de cel originar.

(7) Bună, rodditori[7]! Acum câteva luni făceam primul AMA pe Reddit din campanie. Am promis că voi continua să discut cu voi și după campanie, așa că azi lansez AMA privind activitatea din parlament. În acest moment sunt membru din (sic!) comisia parlamentară de TIC și comisia de mediu.

Titlul însoțește postarea propriu-zisă, care este un text produs de utilizatorul ce inițiază firul conversațional. Postarea[8] detaliază selectiv identitatea sau circumstanțele enunțate în titlu, reiterând îndemnul la participare. Utilizatorul-originar, autorul interacțiunii AMA, se dezvăluie prin intermediul contribuțiilor celorlalți, oferind răspunsuri la întrebările solicitate.

Fațeta identitară expusă conversației de tip polilog este rezumată în titlu și constituie, prin excelență, prima parte a acestuia. Cu privire la tipul de identitate dezvăluit în titlu, putem opera următoare taxonomie, utilizând exemplele din Fig. 1:

a) identitate anonimă
- civilă: *Trăiesc în Japonia de 6 ani, AMA!*
- socio-profesională: *Salut, Am lucrat la McDonald's. AMA dacă vrei să afli secrete :))*
- religioasă: *Sunt fostă Martoră a lui Iehova, AMA.*
- etnică/națională: *Sunt maghiar, AMA.*

b) identitate dezvăluită: *Cristian Dascălu AMA; Sunt Silviu Gherman […]; Salut, sunt Dan Barna, vă aștept întrebările.*

[7] *Rodditor* este numele dat membrului comunității Roddit, acesta din urmă fiind un rezultat al unei juxtapuneri ludice (a numelor proprii *România* + *Reddit).*

[8] Aspectele tematice și de structură ale postării vor face obiectul unei cercetări viitoare mai ample.

Numele evocă identitatea prediscursivă a gazdei AMA (Dan Barna, Silviu Gherman), apelând la cunoștințele despre lume ale potențialilor interactanți. Această situație se opune anonimatului încurajat, în mod obișnuit, de practicile discursive ale forumului, vizibil și în definirile identitare de tipul celei civile sau profesionale (*Am lucrat la McDonald's*). Credem, astfel, că cele două tipuri de identități modelează tipul de interacțiune din firul generat, acționând mecanisme pragmatico-discursive și cognitive distincte. Identitatea participanților la interacțiune și, în mod special, a celui care generează conversația constituie atât premisa, cât și tema acesteia.

Menționăm faptul că există trei operații cognitive fundamentale ale procesării mesajelor în CMC (Langlotz 2017: 351–352), și anume:

i) percepția (detectarea mesajului care trebuie procesat, în acest caz, în interacțiunea de tip forum);

ii) categorizarea și conceptualizarea (recunoașterea semnalelor multimodale și verbale ce indică tipul de interacțiune, spre exemplu, formula *AMA!,* echivalată cu *Întrebați-mă orice* sau alte variante etc.);

iii) formularea inferențelor și a judecăților (procesarea nivelului pragmatic al mesajului, procesarea afectelor provocate de mesaj. De exemplu, declanșatorul de presupoziții *Dan Barna* poate modifica atitudinea receptorului față de decizia de participare la interacțiune, provocând inferențe de tipul < este politician, deci AMA va fi moderat și cenzurat pe rațiuni politice, deci nu voi participa > etc.).

Identitatea dezvăluită, precum și modul în care aceasta este dezvăluită prin tema conversației reprezintă, în opinia noastră, un indiciu esențial al naturii interacțiunii. Credem că aceasta este în mod fundamental o interacțiune de tip autodezvăluire sau confesiune, cu elemente ludice, roluri și reguli stabilite prin convențiile unei comunități de practică. Deși utilizatorii pot asocia AMA cu un interviu sau cu o sesiune de întrebări și răspunsuri, aceste asocieri ating, în opinia noastră, doar nivelul structurii de suprafață a interacțiunii. Organizarea tematică și, în special, informația oferită în focus prin titlu indică un alt tip de joc interactiv: dezvăluirea de sine și exhibiția verbală în interacțiunea cu străinii interesați de dimensiunea identitară afișată. Nu în ultimul rând, la nivelul organizării discursive, în relație cu titlul menționăm constituirea perechilor de adiacență întrebare-răspuns, pe baza cărora se desfășoară interacțiunea și autodezvăluirea. Titlul reprezintă o inițiere a dialogului și, în același timp, o primă replică a acestuia, dacă conceptualizăm structural postarea și comentariul ca fiind o pereche de tipul invitație – răspuns. Această structură discursivă reprezintă *o regulă* de constituire și de desfășurare normată a conversației AMA. Diferența între dialogul prototipic și AMA constă în unidirecționalitatea întrebărilor: acestea vizează exclusiv gazda AMA și, de obicei, nu sunt urmate de alte replici în afara răspunsului solicitat.

3.2. Eticheta digitală (engl. *flair*) constituie, în CMC, un tip de etichetă care semnalează categoria atribuită de comunitate firului de conversație deschis în diversele comunități ale forumului. Aceste etichete variază de la o comunitate la alta. Spre exemplu, în comunitatea românească, există următoarele etichete: *Serios, AMA,*

Meta, Umor, Discuție, Cultură, Bulău, Doamne-Ajută, Externe, Istorie, Știri, Societate etc. Se observă diversitatea morfologică și lexicală a acestor etichete: sunt prezente elemente adjectivale (*Serios*), nominale (*Cultură, Umor*), prefixoide (*Meta*), abrevieri de la formule fixe (*AMA*), elipse ([știri] *Externe*), interjecții, la origine invocații (*Doamne-Ajută*), lexeme argotice (*Bulău* – „carceră, închisoare"). Etichetele *flair* sintetizează tema (*Cultură*) sau natura (*Meta, Serios*) interacțiunilor. Etichete precum *Discuție* sau *Doamne-Ajută!* semnalează anumite așteptări ale utilizatorilor. Atât utilizatorii, cât și moderatorii pot adăuga, elimina și modifica etichete. În general, la crearea unei postări pe forum, utilizatorul are opțiunea de a alege eticheta potrivită dintr-un meniu cu opțiuni prestabilite (cele ale comunității)[9]. AMA este o etichetă prin care sunt indexate multiple conversații cu acest tipar interacțional, fiind, în raport cu textul propriu-zis, un element paratextual. Totodată, credem că eticheta este și un „text-despre-text", funcționând asemenea titlurilor de rubrică din publicațiile de presă umoristică: simultan construind și deconstruind așteptările cu privire la text. Spre exemplu, dacă o știre despre o afirmație a Președintelui Klaus Iohannis este indexată cu *flair*-ul *Bulău*, eticheta comunică metatextual o atitudine de receptare a respectivului eveniment.

Considerăm că interacțiunea AMA se constituie distinct la nivel structural prin articularea unor tipare de titlu specifice, precum și prin existența unui comentariu metacomunicativ în forma etichetelor de tip *flair* pentru a denumi acest tip de conversație pe forum. Totodată, discuția este modelată prin perechile de adiacență întrebare-răspuns, reprezentând, în fapt, modul de articulare a autodezvăluirii utilizatorului care inițiază conversația.

4. TEMATICA INTERACȚIUNILOR AMA

Temele tratate pot fi circumscrie unei arii identitare, în care ar putea fi incluse diversele nuanțe ale definirii de sine (identitate națională, civilă, religioasă, etc.). Observăm definiri de sine circumstanțiale (*Am vizitat peste 50 de escorte în România. Ask me anything*), ce vizează narațiuni identitare sau momente critice (*M-am întors în România după ce am trăit aproape toată viața în SUA. AMA*), chiar și identități colective (*Brigada #nimicnou e pe zonă și a adus aripioare. AMA!* – grupul de umor și stand-up comedy *Nimic Nou*). La nivelul rolurilor interacționale, putem diferenția între „gazdă", utilizatorul ce inițiază acest joc conversațional și, respectiv, „participanți", cei ce pun întrebările. În mod interesant, puterea discursivă este cedată multiplilor utilizatori, iar gazda este „somată", prin convențiile genului, să răspundă tuturor întrebărilor într-un timp convenit (de obicei, o zi). Într-o interacțiune de tip AMA, gazda și participanții negociază puterea discursivă, manipulând narațiunea identitară a gazdei, prin întrebări și

[9] Presupunem că administratorii comunității *r/România* sunt responsabili de lista de *flairs* potențiale pentru postările utilizatorilor. Crearea unor etichete efemere, redundante sau irelevante, gestionate de oricare dintre utilizatori ar fi în detrimentul scopului acestui sistem de categorizare și administrare.

răspunsuri. În cele din urmă, în opinia noastră, gazda deține controlul autodezvăluirii, putând selecta întrebările cărora le acordă un răspuns, formulând, de asemenea, intervenția în acord cu gradul de autodezvăluire tolerat. Nu în ultimul rând, moderatorii posedă atributele puterii discursive *de facto,* având posibilitate de constrângere a tuturor celorlalți participanți la interacțiune, prin eliminarea contribuțiilor acestora sau prin decizii punitive în cadrul comunității *r/România* (excludere sau suspendare temporară).

Rolurile conversaționale și negocierea puterii discursive ar putea fi elemente structurante și structurate tematic, la nivelul conținutului. Considerăm autodezvăluirea ca o inițiativă conversațională cu potențial de lezare a propriei imagini. Astfel, din perspectiva gazdei AMA, întrebările solicitate pot avea un potențial amenințător, de exemplu, prin solicitarea unor detalii intime, prin formularea unor acte verbale expresive de tip injurii, etc.

În cazul prezentării unei identități socioprofesionale specializate, precum cea evidențiată în titlul *AMA. Medic specialist psihiatru* (8), întrebările tind să fie relevante, formulate exact, iar umorul este redus (8a). Eventualele „prefețe" metadiscursive (*O întrebare puțin mai ciudată*) pot fi utilizate drept atenuatori pentru a introduce teme de conversație ce valorifică identitatea de specialist a gazdei, exprimând, simultan, deferență și poziționarea în inferioritate a celui ce solicită informația.

(8) a. [Î] O întrebare puțin mai ciudată. Chiar dacă ești medic psihiatru, ai avut probleme psihice? Dacă da, ai încercat să te tratezi singur?
[R] Momentan sunt relativ stabil psihic. Dacă apar probleme nu o să ezit să mă tratez. Am istoric de demență în familie, deci asta ar fi frica principală.
b. [Î] Mama mea are probleme de memorie. De la an la an par să se accentueaze [...] Cum ar trebui să procedez?
[R] Consult psihiatric plus consult psihologic. Atrofie cerebrală plus tulburări de memorie pot însemna un debut de demență (dar nu neapărat, pot fi și alte cauze).

Totodată, întrebările nu vizează dezvăluirea partenerului de dialog, a „gazdei", ci obținerea unui sfat/a unei recomandări pentru probleme personale (8b). Pe de altă parte, proiectarea unei identități mai puțin definite, utilizând descriptori generali (etnici, naționali, profesionali) poate fi asociată unor interacțiuni de o mai mare diversitate tematică. Acest lucru poate duce la comportamente *off-topic*, ce sfidează normele precizate în *Regulamentul* comunității, unele tolerate sau reinterpretate ca tachinări sau interacțiuni umoristice (9). Totodată, observăm indici ambigui, care pot valida fața pozitivă a gazdei sau pot constitui forme de impolitețe (interjecțiile apelative *bre, mă*).

(9) a. [Î] De ce unguroaicele au un libidou așa crescut?
[R] Întreabă-le! :)
b.[Î] De ce vreți, bre, autonomie?
[R] Legat de autonomie trebuie să mă documentez să dau un răspuns satisfăcător, în mod straniu nici eu nu știu destul despre subiect, pentru

că încă nu am trecut ca și societate de stadiul maghiar: „să vorbim de autonomie” urmat de români: „huoooo!” în această conversație.
c. [Î] Al cui e, mă, Ardealul?

În situația dezvăluirii în titlu a unei identități cunoscute în spațiul public, întrebările vizează teme personale și pot avea formulări umoristice, de invitație la o conversație ludică. Jurnalistul Andrei Gheorghe, spre exemplu, a fost gazda unui AMA în urmă cu șapte ani. Sunt dezvăluite, la cerere, detalii personale (10).

(10) a. [Î] Care e aroma ta preferată de înghețată?
[R] Haagen Dasz – vanilie.

Unele identități oficiale configurează discuția cu ajutorul moderatorilor, care au *de facto* putere discursivă, cum este cazul AMA organizat în numele lui Dan Barna. Acesta intervine cu numele de utilizator format prin anagramă *Nardaban* (11b). Cu toate acestea, moderatorii își asumă rolul de organizatori (11a), filtrând întrebările injurioase sau neadecvate la temă.

(11) a. Salut! Dan Barna va fi disponibil până la 20:15 [...]
b. [Î] Cum rămâne cu portalul legislativ USR care să democratizeze accesul cetățenilor la procesul de legiferare? [...]
[R] Sunt total de acord, colegii mei au discutat și cu moderatori de aici, sunt optimist că în viitorul apropiat vom face pași către această direcție.

Coeziunea tematică este realizată, ca în cazul altor tipuri de CMC, la nivel lexical (Schubert 2017). Toate exemplele discutate constituie perechi de întrebări și răspunsuri organizate tehnic în vederea coeziunii. Astfel, participanții ce doresc să adreseze întrebări gazdei AMA pot selecta funcția „comment” pentru a intra în dialog. Totodată, gazda AMA poate selecta funcția *reply* pentru a răspunde unui comentariu. Referințele intertextuale obținute prin citarea automată (funcția *reply*) asigură un tip ideal de coeziune și de transparență la nivel discursiv. În ceea ce privește coerența textuală, aceasta este un rezultat al procesului interpretativ și de selecție a căilor de acces la text: într-o conversație de tip AMA, utilizatorul se așteaptă la schimbări tematice odată cu fiecare pereche de adiacență. Astfel, nu credem că un AMA este incoerent datorită frecventei schimbări tematice, aceasta fiind, în fapt, produsă prin abordarea unor subteme discursive. De exemplu, în cazul *AMA Sunt inginer mecanic naval*, subtemele abordate sunt: *viața pe vapor, mituri despre marinari, pregătirea necesară meseriei, preferințe, amintiri, impactul meseriei asupra vieții de familie, venitul*. Unele subteme sunt recurente (în acest caz, impactul meseriei asupra vieții romantice și de familie).

5. CONCLUZII

Tipul de interacțiune pe forum numit AMA se individualizează în special la nivel formal. Dincolo de caracteristicile intrinsece oricărei comunicări mediate

de calculator întreprinse pe o platformă de tip forum, AMA se prezintă ca un subgen discursiv cu următoarele trăsături definitorii: semnalarea identității și a invitației de participare într-un titlu de tip *captatio*; semnalarea conversației ca una de tip particular prin utilizarea etichetei dedicate AMA; angajarea într-o interacțiune bazată pe perechile de adiacență întrebare-răspuns ridicate la nivelul de normă de constituire și funcționare a conversației. La nivelul conținutului, discursul de tip autodezvăluire gravitează în jurul temelor identitare, fapt ce are consecințe pragmatico-discursive în constituirea rolurilor conversaționale (gazdă, participanți).

SURSE

Corpusul de fire AMA a fost colectat prelucrând informațiile de la adresa https://www.reddit.com/r/Romania/search/?q=flair_name%3A%20%22AMA%22&restrict_sr=1&sr_nsfw=&sort=comments și prezintă informații valabile la data redactării (4 iunie 2022).

BIBLIOGRAFIE

Arendholz, J., 2017, „Message boards", în C. Hoffmann, W. Bublitz (eds.), *Pragmatics of Social Media*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 125–150.

Biber, D., 2012, „Register and Discourse Analysis", în J. P. Glee, M. Handford (eds.), *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. New York: Routledge, 191–206.

Biber, D., S. Conrad, 2009, *Register, Genre, and Style*. Cambridge: Cambridge University Press.

Crystal, D., 2006, *Language and the Internet*, ed. a II-a. Cambdrige: Cambridge University Press.

Crystal, D., 2011, *Internet Linguistics: A Student Guide*. London, New York: Routledge.

Genette, G., 1992, *The Architext: An Introduction*, trad. Jane E. Lewin, Berkeley: University of California Press.

Heath, M., 2018, „Orthography in Social Media: Pragmatic and Prosodic Interpretations of Caps Lock", *Proceedings of the Linguistic Society of America* 3 (55), 1–13.

Herring, S. C., 1996 (ed.), *Computer-Mediated Communication. Linguistic, Social and Cross-cultural Perspectives*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

Herring, S. C., 2007, „A Faceted Classification Scheme for Computer-Mediated Discourse", *Language@Internet*, disponibil la adresa http://www.languageatinternet.org/articles/2007/761.

Herring, S. C., J. Androutsopoulus, 2015, „Computer-Mediated Discourse 2.0", în D. Tannen, H. E. Hamilton, D. Schiffrin (eds.), *The Handbook of Discourse Analysis*, vol. I, ed. a II-a, f.l., Wiley Blackwell, 127–151.

Herring, S. C., 2018, „The Co-Evolution of Computer-Mediated Communication and Computer-Mediated Discourse Analysis", în P. Bou-Franch, P. Blitvich (eds.), *Analysing digital discourse: New insights and future directions*, London, Palgrave Macmillan, 25–67.

Jones, R., 2013, „Rhythm and Timing in Chat Room Interaction", în S. Herring, D. Stein, T. Virtanen (eds.), *Pragmatics of Computer-Mediated Communication*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 489–514.

Kotthoff, H., 2007, „Oral Genres of Humour: on the Dialectiv of Genre Knowledge and Creative Authoring", *Pragmatics* 17 (2), 263–296.

Langlotz, A., 2017, „Discourse and Cognition", în C. Hoffmann, W. Bublitz (eds.), *Pragmatics of Social Media*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 345–380.

McCulloch, G., 2020, *Because Internet. Understanding How Language is Changing*. London: Penguin Random House.

Page, R., 2015, „Moving between the Big and the Small: Identity and Interaction in Digital Contexts", în A. Georgakopoulou, T. Spilioti (eds.), *The Routledge Handbook of Language and Digital Communication*, New York, Routledge, 403–408.

Schubert, C., 2017, „Discourse and Cohesion", în C. Hoffmann, W. Bublitz (eds.), *Pragmatics of Social Media*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 317–343.

Todorov, T., 1990, *Genres in Discourse*, trad. Catherine Porter, Cambridge: Cambridge University Press.

Ask Me Anything (AMA): SOME OBSERVATIONS ON AN EMERGING DISCOURSE IN ROMANIAN COMPUTER-MEDIATED COMMUNICATION

Abstract

The *Ask Me Anything* (AMA) interaction occurs in online forums and has a particular discourse structure and selection of topics, shaping its emergence as a distinct subgenre of computer-mediated communication. The article points out several formal features of Romanian AMAs, most importantly, titles and flairs. We identify no thematical specificities for this kind of interaction. We consider the AMA interaction to have a distinct structure in terms of discursive power, with the „host" of the AMA available to be interrogated by a large group of interlocutors. This allows for multiple strategies of negociating identities in interaction.

CONSTRUIREA UNUI ETOS FICTIV PRIN DIAGRAFURI CO-OPERATIVE. STUDIU DE CAZ

CEZAR BĂLĂȘOIU

Universitatea din București
cezar.balasoiu@litere.unibuc.ro

Cuvinte-cheie: *analiza discursului, podcasturi, etos, diagrafuri, co-operare.*
Keywords: *discourse analysis, podcasts, ethos, diagraphs, co-operation.*

1. PRELIMINARII

Obiectul acestui articol este studierea modului în care un mecanism numit diagraf este utilizat pentru a construi, în mai multe podcasturi, etosul fictiv al unui invitat: teologul, istoricul și ghidul cultural Damian Anfile. Studiul nostru, care este unul de analiză a discursului, profită de informații venite din două domenii distincte: cel dedicat etosului și cel al sintaxei dialogale.

Structura articolului este următoarea: în capitolele 2 și 3 trecem în revistă terminologia pe care o vom utiliza în legătură cu prezentarea sinelui și cu diagrafurile create prin disensiune cooperativă. Cel căruia îi este consacrat acest studiu va fi prezentat în capitolul 4. Capitolele 5 și 6 formează centrul de interes al articolului: aici suntem preocupați de modul particular în care este construit prin co-operare etosul fictiv al personajului Damian Anfile (DA, de aici înainte), respectiv rolul pe care acest etos îl joacă printre celelalte etosuri ale invitatului. Ultimul capitol este dedicat concluziilor.

2. SCENOGRAFII, GARANȚI, LUMI ETICE

Din studiile consacrate prezentării sinelui, reținem mai întâi observația lui E. Goffman, potrivit căruia identitatea personală nu este un ansamblu fix de atribute, ci un construct realizat prin interacțiune, „un *produs* al scenei care are loc și nu o *cauză* a ei” (Goffman 2007: 282, sublinierile autorului). Pentru Goffman, sinele unui anumit individ este rezultatul interacțiunii față în față dintre el și cei care iau parte împreună cu el la interacțiune, adică „un artefact bazat pe colaborarea” (Goffman 2007: 282) dintre el și ceilalți. Din punctul de vedere al sociologului citat, prezentarea de sine este un element constitutiv al oricărei interacțiuni, iar identitatea este considerată rezultatul unui „proces dinamic care are

SCL, LXXIV, 2023, nr. 2, Bucureşti, p. 143–158
DOI: 10.59277/SCL.2023.2.02

loc într-o situație, mai degrabă decât un set fix de atribute care caracterizează o persoană în sine" (Amossy 2015: 30)[1].

În teoria lui Maingueneau, etosul este în egală măsură ansamblul particularităților discursive, gestuale, mimice, comportamentale exhibate de emițător *și* constructul pe care receptorul mesajului îl realizează pornind de la acestea. Identitatea unei persoane este, prin urmare, rezultatul unui „proces de adeziune la o poziție discursivă" (Maingueneau 1999: 76) atribuită de către receptor unei instanțe subiective, identificate în discursul emițătorului. Autorul francez are în vedere în primul rând situația în care receptorul unui text scris atribuie instanței enunțiative a textului o „voce", ceea ce „activează construirea în receptor a unui «garant» al enunțării", căruia îi atribuie apoi un caracter (fascicul de trăsături psihologice) și un corp („constituție fizică, dar și mod de a se mișca în spațiul social") (Maingueneau 2022: 13). Procesul despre care vorbim nu este însă caracteristic comunicării scrise, ci comunicării în general; deoarece în studiul de față vom folosi acest cadru teoretic pentru analiza unor interacțiuni orale, vom utiliza în continuare termenii de locutor și alocutor pentru a ne referi la cei doi poli ai comunicării. *Garantul* este o ființă discursivă creată prin colaborarea dintre locutor și interlocutorul său, pornind de la elemente schematice preexistente și recognoscibilă tocmai în virtutea acestora, dar el este plasat apoi de alocutor într-un ansamblu mai larg, o *lume etică*, adică „o constelație de situații, proprietăți și valori asociate în mod stereotip cu o anumită categorie de actori sociali" (Maingueneau 2022: 14). O ființă discursivă care susține un etos contrar celui construit de garant este un *anti-garant*.

Pentru discuția de față, ne interesează, de asemenea, câteva distincții realizate de autorul citat în teoria sa privind etosul, cum ar fi aceea dintre etosul *exprimat* (fr. *dit*) și etosul *demonstrat* (fr. *montré*). În timp ce primul trimite la toate situațiile în care locutorul vorbește despre sine însuși, cel de-al doilea privește cazurile în care „vorbitorul lasă să se audă și să se vadă ceea ce el pretinde că este: el nu spune că este simplu și cinstit, ci o arată prin modul său de exprimare" (Maingueneau 1993: 138). Altă distincție care ne va fi utilă este cea dintre etosul *încorporat* (fr. *enchâssé*) și cel *încorporant* (fr. *enchâssant*) – primul este construit în discursul unui terț și este un construct pe care etosul încorporant îl preia și îl utilizează în folos propriu: este ceea ce se întâmplă atunci când amintesc în propriul discurs ceea ce au spus alții despre mine. În sfârșit, orice interacțiune poate fi descrisă, potrivit lui Maingueneau, în termeni scenografici: ea se desfășoară pe o scenă integratoare (fr. *scène englobant*), ce trimite la tipul discursului (în cazul nostru, de pildă, acesta este unul mediatic), o scenă generică (fr. *scène générique*), care se referă la genul discursului (aici, discuțiile sau conversațiile din diferite podcasturi) și într-o scenografie (fr. *scénographie*), adică un scenariu selectat de locutor și ale cărui elemente aparțin unei *cronografii* și unei *topografii* (Maingueneau 1999: 85) selectate de acesta. Este de reținut faptul că locutorul poate face alegeri libere doar la nivelul scenografiei.

[1] Cu excepția citatelor din E. Goffman, traducerea tuturor citatelor din acest articol îmi aparține.

Pe scurt spus, locutorul alege o anumită modalitate de a se prezenta, dezvoltând o poziție discursivă pe care alocutorul său o atribuie unui garant. Alocutorul conferă garantului caracter și corporalitate și utilizează în acest scop scheme și modele stereotipe, apte să plaseze garantul într-o lume etică, identificată drept „comunitatea imaginară a celor care aderă la universul implicat de enunțare" (Maingueneau 2022: 14).

3. DIAGRAFURI, CO-OPERARE, GRADE DE DISENSIUNE

Dispozitivul a cărui funcționare o urmărim în acest studiu are următoarele particularități:

a. este un diagraf, b. produs prin co-operare și c. utilizat pentru exprimarea unui etos.

Un diagraf este „o structură sintactică de ordin superior, suprafrastică, ce rezultă din concatenarea structurală a două sau mai multe enunțuri (sau părți din enunțuri), prin cartografierea unui ansamblu structurat de relații de rezonanță care există între ele" (Du Bois 2014: 376). Schimbul verbal din (1) conține un diagraf:

(1) 1.Cătălin Oprișan: să trăiți și bună ziua↓ bună seara↓
2.DA: <$_{P}$ bună ziua> bună seara↓ mulțumesc că **mă chemați numa' seara↓ cân_n-am io voie să mănânc** și mai îmi puneți și-astea-n față↓ <$_{IM}$ ca să vo'bes_cu dicție>↓
3.CO (către cameră): **să știți <$_{MARC}$ că iel nu mănîncă nimic>**↓
4.DA: **ba mănîncă↓ da' nu seara↓** (*Vreau să știu*, #16, 1:54 – 2:05)

Un diagraf este un mecanism prin care un utilizator „construiește ceva nou dezmembrând și reutilizând, prin transformare, resursele plasate într-un mediu public de un utilizator anterior" (Goodwin 2018: 3). În interiorul unei perechi de enunțuri care formează un diagraf, primul enunț formează *substratul* (Goodwin 2018: 32) celui de-al doilea (în (1), de pildă, enunțul 3. este substratul lui 4.).

Procesul prin care participanții la un schimb verbal utilizează diagrafurile într-un mod creativ este numit de autorul citat acțiune co-operativă. Cratima din *co-operativ* are rolul de a semnala faptul că interlocutorii „nu colaborează unul cu celălalt pentru a ajunge la un acord sau la o aliniere, ci creează în mod activ opoziție printr-o confruntare puternică" (Goodwin 2018: 6). Un astfel de diagraf poate fi privit drept o construcție creată prin disensiune cooperativă (engl. *co-operative construction*) sau o structură realizată prin „colaborare formală și subversiune pragmatică" (Du Bois 2014: 363). Circumscrierea exactă a mecanismului de care ne ocupăm aici poate fi realizată prin eliminarea tuturor acelor cazuri care nu satisfac una sau mai multe dintre condițiile enunțate la cele trei puncte de la începutul acestui capitol. Dintr-un motiv sau altul, niciunul dintre următoarele exemple nu interesează discuția de față:

(2) DA: și zice uite↓ te trimit la trinitas↓ omu atît a putut la vremea aia↓ îi sînt foarte recunoscător pînă astăzi↓ ă: <$_{R}$ la trinitas nu pot să zic că a

fost simplu> # <R pentru c-am fost documentarist la o emisiune care se chema pagini de istorie>↓ și unde trei ani și jumătate ieu am scris zilnic un episod pe o temă dată↓ în [primu an-
Sorin Constantinescu: **ce înseamnă] documentarist** damian?
DA: **documentarist înseamnă că** faci <R scenariu_propriu zis pentru emisiunile documentare>↓ (*Constantinescu Sorin: Oameni cu cord*, 2:02:50 – 2:03:10)

(3) Mihai Bobonete: așadar↓ astăzi am un invitat↓ care: cum să vă spun io↑ ă: în: toată: sumedenia asta de personaje pe care le execută aproape magistral↓ ă: niciodată de fapt nu mi-am dat seama: atît io cît nici voi nu cred că v-ați dat seama:↓ **care este persoNAjul adevărat↓ sau persOAna adevărată:**↓ Omul↓ din spatele mușchilor↓ a tricepșilor↓ al talENtului↓ și-al acestor personaje↓ **personajul real din alex bogdan**↓ [...]
AB: mai mult decît atît↓ îmi place foarte mult cum ai spus tu↓ că **lumea se întreabă care-i adevăratu' personaj**
MB: **sînt oameni care se întreabă↓ [oamenii care te urmăresc**
AB: io cîn-↓ io cînd↓ mihai↓ mihai↓] [...] io cînd merg seara acasă↓ așa↓ văd geamuri deschise
MB: îhî
+AB: ă lumini aprinse↓ semi-⊥ da' nu lumină↓ un beculeț↓ ș_aud șușoteli <P **„cum o fi domnule cu adevărat [alecsandru bogdan↑"**
MB: = <MARC **„alecsandru bogdan"**>] și-[<R **nchide repede alea țîc țîc țîc**> =
+AB: = **închide cic cic cic**] și-i o forfoteală continuă-n oraș știi? de-aia merge prost în [București↓
(*Da Bravo!* #22, 0:52–1:21; 2:41–3:37)

Astfel, în (2) secvența *documentarist înseamnă că* are exclusiv rolul de prefațare a răspunsului și nu indică nimic altceva decât că locutorul se pregătește să ofere o explicație – ea nu este nici consensuală, nici confruntativă și nu oferă spațiu de desfășurare unui etos exprimat[2]. În (3), diagraful este folosit pentru exprimarea unui etos, dar creativitatea lui este minimă (Mihai Bobonete și Alex Bogdan își reiau în ecou enunțurile unul altuia), iar disensiune cooperativă nu există (cei doi colaborează și sunt permanent de acord). În sfârșit, în (4) diagrafurile sunt creative (*am mâncat [...] ce mâncați dumneavoastră în fiecare seară aicea* creează un sens nou comparativ cu cel al substratului său), dar ele nu permit construirea unui etos:

(4) Gabriela Firea: da. domnule boureanu ↑ **AM O ÎNTREBARE pentru dumneavoastră**.
Cristian Boureanu: doamnă↑# **NU VREAU SĂ RĂSPUND LA ÎNTREBĂRILE DUMNEAVOASTRĂ. vreau să vă-ntreb [și eu↑**

[2] Prefațarea răspunsului prin reluarea întrebării sau a unei părți din aceasta contribuie însă la crearea unui etos demonstrat. Procedeul în discuție are multe valori (pentru care vezi, de pildă, Bolden 2009 sau Rossi 2020) și poate sugera, de pildă, o persoană organizată, pedantă, precaută etc. sau arată pur și simplu că alocutorul are nevoie de timp pentru a-și pregăti răspunsul.

GF: da' de] ce-ați venit? ## [vă rog să vă ridicați să plecați.
CB: **domnu' orban v-a răspuns] la vreo întrebare?**
GF: **mi-a răspuns↑ # la [toate întrebările**.
CB: **la ce întrebare [v-a răspuns?**
GF: **la absolut] toate întrebările.** # [...]
GF: domnu' boureanu↑ sunteți de acord↑] ### domnu' boureanu ↓ ## **da' ce-ați mâncat? ### ați mâncat↑ î:↑ ## ceva stricat↑ # înainte de [emisiune?**
CB: nu știu.] **am mâncat ceva la dumneavoastră aicea. ## ceva↑ ## am găsit↑ # am găsit aici↑ pă masă↑ ce mâncați dumneavoastră în fiecare [seară aicea.** (CLRVAN, 263-264)

Încercând să definească *negocierea,* Kerbrat-Orecchioni ajunge la concluzia că aceasta nu poate apărea decât în „cazurile în care există atât conflict, cât și cooperare [...] fiind necesar și suficient, pe de o parte, să existe un dezacord inițial și, pe de alta, ca subiecții în conflict să manifeste o anumită dorință (reală sau simulată) de a restabili acordul" (Kerbrat-Orecchioni 2005: 179). Este evident însă că nici în (1) și nici în (4) interlocutorii nu manifestă o astfel de dorință. Pentru a putea discrimina cele două exemple, utilă este doar observarea modului în care se realizează aici *co-operarea*: în timp ce în (4) miza este împiedicarea reciprocă a construirii etosurilor participanților la dezbatere, în (1) și în toate exemplele pe care le vom discuta în continuare, miza este co-construcția unui etos pentru invitat.

4. DAMIAN ANFILE

Damian Anfile (n. 1989) este inspector de personal la Administrația Cimitirelor și Crematoriilor Umane din București. De asemenea, este teolog, doctorand (cu o teză despre istoria cimitirului Șerban Vodă/Bellu), istoric, *cultural storyteller* (*B&M cu Petcu & Zob,* ep. 90, 35:17–35:18), traducător, scriitor și ghid urban. Aflăm despre toate aceste calificări, competențe și activități ale lui DA din diferite surse, dar mai ales din prezentările pe care și le face în emisiunile la care a fost invitat.

Această bogată paletă de identități îl obligă pe realizatorul unui podcast să facă de la bun început o alegere. El trebuie să stabilească dacă subiectul întâlnirii cu DA va avea legătură cu unul dintre domeniile de competență ale acestuia, fapt care va transforma întâlnirea într-o *discuție* pe o temă dată (până acum DA a participat la podcasturi cu teme precum prezentarea istorică și topografică a cimitirului Bellu, domnia lui Carol I, o introducere în demonologie, viața lui Eminescu etc.) sau dacă subiectul întâlnirii va fi chiar invitatul și parcursul lui biografic (de ex., *B&M cu Petcu & Zob,* ep. 90 sau *Constantinescu Sorin: Oameni cu cord*), ceea ce face ca întâlnirea să aibă aspectul unei *conversații*. Evident, vorbim aici despre tipuri ideale, care se pot actualiza în mod diferit: de exemplu, întâlnirea din *Vin de-o poveste*, ep. 104, teoretic o discuție despre *Pește*, este și un prilej pentru mai multe incursiuni în biografia invitatului.

În același timp, tipul podcastului pare să determine o anumită frecvență de apariție a posibilelor metode de obținere a informațiilor. Realizatorul emisiunii are

teoretic la dispoziție două căi de acces la resursele deținute de invitat: el poate *solicita* informații, adresând întrebări și primind răspunsuri, sau le poate *elicita*, formulând concluzii și așteptând confirmări. Modul în care alternează acestea și proporția lor în emisiune depind de tipul podcastului (conversație sau discuție), de abilitățile de intervievator ale gazdei, de natura subiectului abordat etc. Din acest punct de vedere, diagrafurile de care suntem interesați aici au două caracteristici: apar în podcasturile de tip conversație și sunt structurate după modelul [concluzie[3] a realizatorului] → [replică a invitatului], așa cum se întâmplă în (5):

(5) 1.DA: eu n-am apucat să zic chesti_asta # io dacă mă ocup mai mult cu cimitirele↓ io-s ca un /hobit/↓io din văgăuna mea nu prea ies↓
2.Cătălin Oprișan: a↓ **deci** ție-ți place┴ **ai pasiunea de a sta-n cimitir**
3.DA: <R nu nea-┴ nu nu↓ hai să ne-nțele- **am pasiunea de a sta acasă**↓ acasă la mine nu ie-n┴ la un momen_dat┴ > am drama asta personală # <R n-am loc de veci în belu da'↓ ## doamne ajută↓ ((CO râde)) da' știi↑ cîn_o să mor „băi↓ unde-i damian↑" „la belu↓" „păi↓ nu-mi spui noutăți↓ că a fost to_timpu_acolo↓" „nu↓ că acum nu mai pleacă↓" (*Vreau să știu*, #4, 1:11:50–1:12:16)

DA face clar în 1. distincția dintre obligațiile lui de serviciu („eu mă ocup mai mult cu cimitirele") și viața lui privată („eu din văgăuna mea nu prea ies"). Cătălin Oprișan trage de aici concluzia „deci [tu] ai pasiunea de a sta-n cimitir", care este, în mod evident, eronată. DA ar putea să rectifice concluzia într-un mod care să ignore forma acesteia (remarcând, de exemplu: „nu, tocmai am spus că eu nu prea ies din văgăuna mea"). Răspunsul lui preia însă întocmai topica și structura morfo-sintactică a replicii 2., înlocuind un singur termen: cel care îi conferă stratului („am pasiunea de a sta acasă") un sens perfect contrar celui deținut de substrat („ai pasiunea de a sta-n cimitir"). Modul de funcționare al diagrafului din (5) este prin urmare acesta: „am pasiunea de a sta acasă" reutilizează materialul lingvistic al substratului (colaborare formală), dar schimbă termenul cheie, operație care comută și sensul enunțului (subversiune pragmatică).

4. ETOSUL GROPARULUI

Chiar dacă îi place atât de mult să stea acasă, se pare că DA are tot mai puțin timp pentru a-și cultiva această pasiune. În ultimul an a fost invitat la nu mai puțin de zece podcasturi, a ținut diferite conferințe, publicate apoi pe YouTube, a fost protagonistul mai multor videoclipuri cu tururi ghidate prin cimitirul Bellu, București, Dobrogea și Istanbul, a devenit el însuși gazda unor podcasturi, este invitat frecvent la ProFM România (în emisiunea *WTFun*) și la *Morning Glory* cu Răzvan Exarhu etc.

În mod previzibil, DA a trebuit să spună de mai multe ori povestea ascunsă în spatele acestei ascensiuni fulminante vizibile, iar povestea include o educație aleasă,

[3] Termenul *concluzie* acoperă aici toate enunțurile prin care gazda podcastului rezumă ideile emise de invitat pe parcursul emisiunii și încearcă să se asigure că a înțeles bine aserțiunile acestuia.

seminarul teologic și Facultatea de Teologie din București un post de documentarist la *Radio Trinitas* (și, bineînțeles, foarte multe ore de studiu acasă sau în bibliotecă), apoi diacon la capela cimitirului Bellu și inspector de personal tot aici. Apariția lui DA în spațiul public are loc în momentul în care el își asumă, în mod voluntar, și rolul de ghid cultural la același cimitir.

Pe parcursul podcasturilor de care aminteam, DA și-a inventat însă și o origine *fictivă* a traiectoriei sale publice: etosul unui gropar. Încercând să stabilim o evoluție în construirea acestui etos, observăm că *gropar* este mai întâi un calificativ injurios, folosit în legătură cu DA de câțiva terți anonimi:

(6) DA: mi s-au făcut mai multe remarci ironice că┴ „da mă↓ bine **gropare↓** că: vorbești tu de istorie”↓ ieu sînt foarte mîndru să fiu între gropari↓ că ăștia au fost primii oameni care m-au apreciat la justa mea valoare↓ și din punctul meu de vedere↓ /je sui/ gropar↓ cu: # cea mai mare mîndrie posibilă↓ (*Constantinescu Sorin: Oameni cu cord,* 2:38:29–2:38:46)

Remarca încorporată în fragmentul de mai sus („da mă↓ bine gropare↓ că: vorbești tu de istorie”) este o *actualizare*, adică o replică în discurs direct care „nu este o reproducere a unui eveniment de comunicare unic și real, ci mai degrabă un prototip pentru mai multe evenimente asemănătoare” (Vincent și Dubois 1996: 366). Aici, termenul *gropar* este folosit metaforic: pentru multiplii emițători ai acestei replici (sau ai unora asemănătoare), DA poate fi comparat cu un gropar, din moment ce cunoaște îndeaproape realitatea văzută a cimitirului Bellu (locul în care se află o anumită criptă sau o anumită capelă, de pildă), precum și realitatea nevăzută, subsolul acestuia (cine anume este înhumat în acel loc). În (6), etosul construit de anti-garantul din actualizare (groparul este un ins ignar, cunoștințele și abilitățile lui se limitează la ocupația umilă pe care o practică) este reconstruit în discursul încorporant, al cărui garant proiectează o imagine ameliorată a groparului: un ins capabil să aprecieze valoarea cuiva care îi este superior. DA se identifică în (6) cu un gropar nu pentru că ar putea demonstra în mod real *partitura* (engl. *part,* Goffman 2007: 43 *et passim*) unui gropar, adică rutina asociată ocupației concrete a acestuia, ci doar pentru că, în scenografia pe care o putem deduce din (6), între el și cei cărora le-a vorbit mai întâi (element cronografic) în fața mai multor morminte din cimitirul Bellu (element topografic) a existat o comuniune care le-a permis interlocutorilor să se identifice unii cu ceilalți.

Următorul punct din dezvoltarea acestui etos ne trimite la *Vreau să știu,* ep. 4, un podcast a cărui temă este chiar cimitirul Șerban Vodă/Bellu. Într-o secvență în care invitatul trebuie să răspundă rapid unor întrebări pregătite din timp, gazda emisiunii îl provoacă pe DA să se prezinte unui ipotetic străin:

(7) 1.Cătălin Oprișan: VIne un străin↓ # **CUm îi descrii tu locu-n care lucrezi?**
2.DA: ### **nu tre_să-i descriu↓** io n-am nevoie de reclamă↓
3.CO: da↓ **da’ tre_să-i explici↓** IEL te-ntreabă „**mă↓ MATA ce meserie ai?”** tu-i zici „domle↓ diacon↓” „lasă mă asta↓ da’ unde te↑”
4.DA: **cea mai SIgură meserie↓ posibilă**
5.+CO: „un_te duci tu la muncă:?”

6.DA: la loc cu verdeață↓
7.CO: # ăla zice-**„n PArc?”**
8.DA: **seamăn_a parc↓ # da-i mai bun ca parcu↓**
9.CO: **da’ n-ai întristare și suspine↓**
10.DA: **[io nu↓**
11.+CO: **acolo↓**] unde te duci↓
12.DA: io nu↓
13.CO: păi și po_să-i zici ăstuia în în engleză?
14.DA: [absolut↓
15.CO: pricepe] ăla?
16.DA: ## **/nou sorou/**
17.CO: <@ /**nou/ soroș**>
18.DA: egzact↓ (*Vreau să știu*, #4, 2:11:44–2:12:20)

Confruntarea din (7) conține mai multe diagrafuri co-operante prin care DA și Cătălin Oprișan construiesc un etos al groparului. Intrarea în rol a lui DA este anunțată de o schimbare de comportament: în comparație cu modul în care el și Cătălin Oprișan interacționaseră până atunci, în (7) DA răspunde după o pauză destul de lungă (marcată în 2. prin ###), este necooperant (2.nu trebuie să-i descriu, eu n-am nevoie de reclamă), tratează ca substrat replicile gazdei (1.cum îi descrii tu locu-n care lucrezi?/2.nu trebuie să-i descriu; 3.mata ce meserie ai?/4.cea mai sigură meserie posibilă etc.) și are o exprimare evazivă, voit obscură: „cea mai sigură meserie posibilă”; „seamănă a parc, dar e mai bun ca parcul”.

Cătălin Oprișan este perfect conștient de caracterul co-operant și ludic al schimbului lor de replici, precum și de caracterul echivoc al răspunsurilor, care compun un puzzle alcătuit din refuzuri, reformulări difuze, citate din slujba de înmormântare și definiții criptice. Când realizatorul emisiunii îl întreabă pe DA dacă poate reproduce toate aceste lucruri în engleză, el vrea să știe de fapt în ce măsură un interlocutor neavizat poate descoperi un reper cu ajutorul căruia să înțeleagă enunțurile cifrate prin care DA își descrie meseria și locul de muncă (în lipsa acestui reper, *no sorrow* având tot atât înțeles ca și *no Soros*). Etosul elaborat aici nu este cel al unui inspector de personal și nici măcar cel al unui diacon. Pentru a da un corp acestui etos, se presupune că prezumtivul străin (ca și ascultătorul/spectatorul obișnuit al podcastului) ar trebui să facă apel la stereotipuri, dar este evident că aici astfel de resurse sunt insuficiente și că este necesar să avem acces la un tezaur informativ (texte literare, definiții de dicționar, articole de enciclopedie, reprezentări din artele vizuale, personaje cinematografice etc.), pe care Maingueneau îl numește memorie colectivă și care poate „să dea glas unor vorbitori tipici, al căror etos e stabilizat de o tradiție textuală” (Maingueneau 2022: 23).

Înțelegerea etosului construit în schimbul verbal din (7) presupune deci o mijlocire: personajul pus în scenă aici nu este doar fictiv (printre identitățile reale ale lui DA), ci și mediat de ficțional. DA nu o mărturisește niciodată și nici realizatorii podcasturilor nu remarcă verbal acest lucru, dar figura etică construită în astfel de diagrafuri are o sursă literară. Este vorba despre (probabil) cel mai cunoscut gropar din literatura universală, Groparul I din *Hamlet*. În scena

înmormântării Ofeliei, începutul dialogului pe care Hamlet îl poartă cu Groparul I este construit aproape în întregime din diagrafuri co-operative:

Hamlet: **Al cui e mormântul ăsta, jupâne?**
Groparul I: **Al meu, domnule.** [...]
Hamlet: Așa e – **e al dumitale, de vreme ce stai în el**.
Groparul I: **Dumneata, domnule, stai afară, așa că nu e al dumitale. Cât despre mine, nu stau în el și cu toate astea e al meu.**
Hamlet: Minți când spui că **e al dumitale**. E pentru morți, nu pentru vii. Vezi că minți?
Groparul I: E o minciună vie, domnule, pentru că umblă de la mine la dumneata.
Hamlet: **Cine e omul pentru care sapi groapa?**
Groparul I: **Nu e om**.
Hamlet: **Atunci cine e femeia**?
Groparul I: **Nu e nici femeie**.
Hamlet: **Cine urmează să fie îngropat aici?**
Groparul I: **Cineva care a fost femeie**, domnule – dar, odihnească-i sufletul în pace, a murit.
Hamlet (către Horațio): Mare pișicher! Trebuie să vorbim cu el ca la carte, altfel vorbele în doi peri or să ne dea de hac. (*Hamlet, prinț al Danemarcei*, 778-779)

Etosul groparului pe care îl deducem din textul shakesperian ar putea fi descris astfel: este un om care depune o muncă fizică cu finalitate precisă și care îl ține în contact direct cu pământul, văzut ca începutul și sfârșitul tuturor ființelor; această activitate, aflată în proximitatea morții (el este unul dintre cei care te trec *dincolo*) îi oferă acces la planurile latente ale realității; este un cunoscător al substratului cimitirului, dar și al subsolului cuvintelor; e gata oricând să atragă atenția asupra utilizărilor improprii ale acestora și să readucă fluxul conversațional pe făgașul firesc, spunând lucrurilor pe nume; în această operație, el îl implică și pe interlocutorul său, pe care îl trezește la realitatea (faptică și lingvistică) din spatele iluziei.

Din acest punct de vedere, diagraful este un mecanism de producere a unor iluminări subite, provocate de schimbarea bruscă a perspectivei, de definiția inedită propusă pentru un anumit termen și de descoperirea faptului că emițătorul enunțului în care se află cuvântul ce beneficiază de această operație ești chiar tu. Cel îngropat nu poate fi, desigur, un bărbat sau o femeie, ci un fost bărbat sau o fostă femeie, după cum a fi gropar este cea mai sigură meserie posibilă din moment ce, indiferent ce s-ar întâmpla, va fi mereu nevoie de cineva care să-i înhumeze pe cei decedați. DA manifestă o disponibilitate pentru exploatarea funcției poetice a limbajului care este evidentă și la Groparul I și un simț lingvistic însoțit permanent și de simțul realității.

Odată ce etosul groparului a fost construit (în podcastul inaugural *Vreau să știu*, #4), invitatul este liber să trimită aluziv la acesta ori de câte ori se ivește ocazia de a crea împreună cu gazda diagrafuri co-operante:

(8) Viorel Grigoroiu: pe invitatul de astăzi ă: îl: îl caut demult îl: vreau demult sau l-am vrut demult să-l aduc↓ însă ieste foarte foarte ocupat din toate punctele de vedere [...] de-aceea am ținut cu tot dinadinsu să-l aduc și nu m-am lăsat până nu am reușit↓ ieste teolog↓ ieste scriitor↓ ieste traducător↓ ieste istoric↓ [...] și: în /onlain/ lumea cumva l-a descoperit sau ieste foarte popular↓ prin prisma faptului că oamenii care merg să viziteze # să vadă ceea ce se-ntâmplă din punct de vedere al monumentelor istorice în cimitirul belu↓ ieste ghidul dumneavoastră↓ [...] v-ați convins↓ damian anfile ieste la tare de tot↓ [...]
DA: salutare↓ nu: nu mai scos rău deloc↓ **nu-nțeleg de ce am fost așa greu de găsit**↓ dat fiind că **ieu sînt unul dintre puținii oameni pe care poți să-i CHEMI de la belu**↓ ((VG râde)) la majoritatea te duci tu↓ # da' la mine era mai simplu↓
VG: da↓ cum ești↑ **ești greu de adus** pentru că ieși implicat în foarte multe activități # **și-ntrebarea ie cum de: de faci față↑ prima-ntrebare**_așa↓ cum te-mparți↑
DA: cred că cel mai simplu răspuns ieste că **nu stau foarte mult să mă-ntreb**↓ [...]
VG: da' spune-mi↓ # senzația multora↓ și a mea↓ înainte să: te studiez↓ da↑ a fost c-**ai apărut așa de nicăieri**↓ da↑ și io-[ntreb↓
DA: iarăși↓] **io am apărut de la belu**↓ (*Tare de tot*, #41, 1:25–3:39; 6:04–6:15)

Al cui este mormântul din scena cimitirului din *Hamlet*? Al celui care este în el. Și întrebarea și răspunsul sunt ambigue. Există întotdeauna mai mulți „posesori" ai unui mormânt, după cum există întotdeauna cel puțin doi care se află în el, unul dintre ei pentru scurt timp și singurul care „iese viu din mormânt" (Atanasiu 2000: 160) – groparul. Apariția „de nicăieri" a lui DA, despre care este vorba în (8), poate trimite la apariția lui în spațiul virtual sau la apariția lui „de la Bellu", expresie la fel de ambiguă, dar care devine clară dacă o citim în cheia oferită de etosul celui care are privilegiul de a te surprinde ieșind viu din mormânt. Parcurgerea în sens invers a evoluției semantice, de la sensul conotativ la cel denotativ din expresiile *a se lăsa pe mâna cuiva* și *a fi pe mâini bune* are același efect de iluminare, obținut prin schimbarea bruscă a perspectivei:

(9) Viorel Grigoroiu: <$_{R}$ da' spune-mi> că <$_{L}$ mă fascinează din ce în ce mai mult ă: povestea asta↓ și: ă: chiar intenționez> <$_{MARC}$ **să mă las pe mîinile tale**>↓ ă: am vrut să vin↓ n-am fost la belu pân_acum↓ am urmărit podcasturile la care ai fost prezent↓ dar am zis „o să me:rg↓ DAR după ce vine la mine↓" [...]
DA: aș face o mențiune↓ nu ie cea mai fericită expresie **să te lași pe mîna unuia de la cimitir**↓ ((VG râde))
VG: da' bine↓ <$_{R}$ tu ai spus că te-ocu- ai spus că te-ocupi de cei vii↓>
DA: <$_{L, Z}$ la noi **iești pe mîini bune** are cu totul și cu totul alt înțeles↓>
VG: <$_{@}$ da:↓ da da↓> (*Tare de tot*, #41, 21:41–21:59; 22:26–22:41)

Aceasta nu înseamnă însă că diagrafurile sunt unicele mijloace de construire a etosului groparului. Ele sunt doar cele mai vizibile (și deci și cele mai

memorabile) dintre diferitele mecanisme de exploatare a funcției poetice a limbajului, care se poate manifesta în diferite moduri, după cum se poate vedea și din exemplul următor, construit pe polisemia verbelor *a intra* și *a ieși*:

(10) DA: <$_R$ să zicem] că dacă vii în belu și-mi ceri turu pă scurt te țin patru ore↓> dacă ce- dacă ceri turnu pă- turu pă lung#
Cătălin Oprișan: mâncăm împreună↓
DA: știm când **ai intrat**↓ nu mai știm când **ieși**
CO: asta nu-i bună↓
DA: nu nu↓ în mo_normal în mod normal nouă ne trebuie să știm DOAR când **ai intrat**↓
CO: am înțeles
DA: că **de ieșit** nu mai **ieși**
CO: am o listă↓ fii [atent aici↓ ca să
DA: cu cine vrei **să intre**?] (*Vreau să știu*, #4, 1:47:36–1:47:53)

Atunci când replicile prompte, performate ca reacție la enunțuri-substrat, ajung semnul distinctiv al „groparului", vocea lui se aude și în diagrafurile al căror scop nu este construirea unui etos exprimat. În schimbul verbal de mai jos, de pildă, obiectul discuției este cimitirul Bellu, văzut din punct de vedere istoric:

(11) 1.Horia Sârghi: <$_L$ mie mi se părea că:⊥ adică nu ie: um_parcurs istoric clasic↓> pentru c-aicea nu ieste o temă istorică↓ ieste așa un amalgam↓
2.DA: egzact↓
3.HS: și-atuncea nu poți să zici că ie⊥ # adică mă gîndeam ce fel de istoric↓ clasic↓ istoric istoric↓ ar studia chesti_asta↓ pen_că **nu ie neapărat nicio perioadă↓ pe care să te specializezi↓ cum sînt-**
4.DA: **ba↓ beluțu oferă o perioadă↓** că iel ieste produsu: ă: perioadei moderne a României↓ ie născut chiar odată cu principatele unite↓ în o mie opt sute cinzeci și nouă↓ și iel ilustrează majoritar⊥ ce-l definește pe iel ie perioada boierească↓ (*Zaiafet*, 1:33–2:08)

Discursul din 4. este al istoricului, dar enunțul secund din diagraful de aici evocă, prin replica promptă, tratarea unei părți din enunțul 3. ca substrat și hipocoristicul *Belluțu* un personaj mândru că lucrează într-un loc mai bun decât parcul și are cea mai sigură meserie posibilă.

6. ROLUL ETOSULUI FICTIV ÎN CONSTRUIREA UNUI ETOS MULTIPARTIT

Personajul pe care DA îl creează atunci când se prezintă este unul cu mai multe identități: el este teolog, istoric și ghid/*cultural storyteller*. Există momente rare și punctuale în care DA își recunoaște în mod expres aceste competențe, dar podcasturi întregi în care demonstrează etosuri corespunzătoare lor. În podcasturile la care participă DA asistăm la o lărgire a etosului *demonstrat* al teologului, istoricului și ghidului cultural, realizată prin înglobarea, în spectacolul prezentării de sine, a unui etos *exprimat*, cel al groparului. Acest etos ajunge să fie elementul

ireductibil comun al celorlalte trei, unul de la care DA se revendică și la care se întoarce, printr-o mișcare ce îmbogățește percepția ascultătorilor/spectatorilor atât asupra rolului respectiv, cât și asupra actorului care-l interpretează. Ascultându-l pe DA prezentându-și parcursul biografic, realizezi că inventarea acestui etos este un punct cheie în crearea unui *brand* personal: ceea ce-i lipsea lui DA, mai ales din momentul în care a devenit o vedetă mediatică, era un etos de la care identitățile de teolog, istoric și ghid să se revendice și pe care în același timp să le susțină.

Fiecăreia dintre aceste identități îi corespunde o calitate definitorie, calități pe care DA le ilustrează din plin în podcasturile la care a fost invitat: aici, teologul apare definit prin credință, istoricul prin memorie, iar *cultural storyteller*-ul prin talentul de povestitor. Sunt însușiri pentru care importante sunt în primul rând trăsăturile semantice *stabil* și *durabil*. Etosul groparului, construit pe un *esprit de corps* asociat echipei de la cimitirul Bellu, completează aceste calități cu simțul limbii, simțul realității și (auto)ironie, însușiri cu relevanță *punctuală*. Rolul structurant pe care îl are etosul groparului în construirea etosului multipartit al lui DA merge în paralel cu rolul structurant pe care îl au diagrafurile la nivelul întregii conversații în care apar. Este simptomatic, în această privință, faptul că în corpusul nostru de exemple DA participă la crearea unor diagrafuri co-operative complexe (mai ample decât o pereche de enunțuri) doar atunci când își construiește și îmbogățește etosul de gropar. O posibilă explicație a acestui comportament este tocmai calitatea diagrafurilor de a produce iluminări, despre care vorbeam în secțiunea 5 – parcurgerea bruscă a distanței de la sensul aparent al unui cuvânt la o definiție creativă a acestuia și de la identitatea construită într-un anumit podcast la etosul ireductibil al groparului îl ia prin surprindere pe amfitrion și mută conversația într-o realitate paralelă. Un cimitir seamănă cu un parc (aparența), „da-i mai bun ca parcu” pentru că este un loc în care se intersectează *cultul, istoria* și *cultura* unei comunități (esența). Este nevoie de cineva cu o specialitate distinctă pentru a vorbi despre fiecare dintre acestea, dar era de asemenea necesară o instanță discursivă, groparul, care să ne reamintească din când în când că locul care le conține pe toate trei este cimitirul.

7. CONCLUZII

În acest studiu de caz ne-am ocupat de mai multe situații de comunicare pe parcursul cărora Damian Anfile – teolog, istoric și ghid cultural – își construiește un etos pe care l-am asociat persoanei unui gropar. Etosul studiat aici e realizat prin intermediul diagrafurilor, mecanisme în care locutorul creează enunțuri descompunând și transformând creativ enunțurile performate de alocutor. Gazda emisiunii devine astfel co-constructor al etosului amintit, iar destinatarii reali ai acestuia sunt ascultătorii/spectatorii podcastului.

Damian Anfile *demonstrează*, pe parcursul mai multor podcasturi, un etos de teolog, istoric sau ghid cultural: el pune în scenă un personaj care se mișcă cu dezinvoltură în mai multe domenii, valorificându-și cu ușurință și eleganță memoria, convingerile religioase și talentul de povestitor. Prin contrast, etosul

groparului – fictiv, în măsura în care Anfile nu are calificarea necesară pentru a-l demonstra – nu poate fi decât unul *exprimat*.

Etosul groparului este realizat mai ales prin diagrafuri co-operative, pentru că acestea se dovedesc instrumente foarte eficiente în atingerea obiectivului urmărit. Un astfel de diagraf este cel mai simplu mod prin care se poate condensa maximum de conținut în minimum de spațiu, prin tratarea ca substrat a replicii celuilalt și procesarea ei în trei pași – preluare, dezmembrare, transformare creativă. Când unul dintre participanții la conversație face acest lucru, el atrage atenția asupra potențialului *poetic* al substratului: apariția unui diagraf indică o schimbare a tipului de colaborare conversațională și o schimbare a registrului, care acum presupune gratuitate, concentrare asupra mesajului, disponibilitate ludică. În același timp, diagrafurile co-operative sunt instrumente *euristice*: ele produc cunoștințe noi, pe care le descoperă prin schimbarea perspectivei și prin exploatarea funcției poetice a materialului lingvistic oferit de substrat. Chiar dacă structura definitorie și obișnuită a diagrafurilor este bimembră, ele pot ajunge să ia forma unor scenete (cum este, de pildă, cea de sub (7)), în care interlocutorii susțin partituri caracterizate prin „colaborare formală și subversiune pragmatică" (Du Bois 2014: 363). Diagrafurile co-operative devin astfel constructe *memorabile* și se transformă în repere, atât într-o conversație anume, cât și în stabilizarea unui etos, acțiune desfășurată pe durata mai multor întâlniri.

„Groparul" reprezentat în aceste diagrafuri-scenete este inteligent, ingenios, cu simț lingvistic și simț al realității și are o știință aparte de a stârni râsul păstrând un aer serios, partitura lui fiind definită de exprimarea echivocă. După stabilizarea etosului și după ce maniera tratării ca substrat a replicii interlocutorului ajunge să fie un semn distinctiv și recognoscibil al „groparului", ori de câte ori în conversație apar diagrafuri, ele pot aminti de acest personaj, indiferent care este, de fapt, conținutul lor. Cercul s-a închis: figura etică creată prin confruntare și figura dialogală aleasă pentru construcția ei se potențează acum reciproc.

SURSE

Dicționare:
Atanasiu, A., 2000, *Poezia definițiilor rebusiste*. București: Editura Tehnică.

Surse literare:
Hamlet, prinț al Danemarcei (trad. L. Levițchi și D. Duțescu), în William Shakespeare, *Teatru*. București: Editura Pentru Literatură Universală, 1964.

Corpusuri de limba română:
CLRVAN = L. Hoarță Cărăușu (coord.), *Corpus de limbă română vorbită actuală nedialectală*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2013.

Podcasturi:
B&M cu Petcu & Zob, ep. 90
https://www.youtube.com/watch?v=WvFATxg9o2s&ab_channel=HappyFishTV
Constantinescu Sorin: Oameni cu cord
https://www.youtube.com/watch?v=3rr9Pt2NHH0&t=4758s&ab_channel=ConstantinescuSorin

Da Bravo!, ep. 22
https://www.youtube.com/watch?v=sjgjwU0rs9U&ab_channel=DABRAVO%21byMihaiBobonete
Tare de tot, ep. 41
https://www.youtube.com/watch?v=1ymyUftqdJY&t=2082s&ab_channel=TAREDETOTCUVIORELGRIGOROIU
Vin de-o poveste, ep. 104
https://www.youtube.com/watch?v=TdS40ST7cEo&ab_channel=RaduTibulca
Vreau să știu, ep. 4
https://www.youtube.com/watch?v=a_5Legc5v0k&t=630s&ab_channel=VREAUS%C4%82%C8%98TIU
Vreau să știu, ep. 16
https://www.youtube.com/watch?v=gQWHrKFaQ-I&t=1861s&ab_channel=VREAUS%C4%82%C8%98TIU
Zaiafet. Cimitirul Bellu oferă surprinzător de multe de văzut
https://www.youtube.com/watch?v=7SO8XnrrVKM&t=123s&ab_channel=Zaiafet

BIBLIOGRAFIE

Amossy, R., 2015, *La présentation de soi*. Paris: Presses Universitaires de France.
Bolden, G. B., 2009, „Beyond Answering: Repeat-Prefaced Responses in Conversation", *Communication Monographs* 76 (2), 121–143.
Du Bois, J. W., 2014, „Towards a Dialogic Syntax", *Cognitive Linguistics* 25 (3), 359–410.
Goffman, E., 2007 [1959], *Viața cotidiană ca spectacol* (*The Presentation of Self in Everyday Life*, trad. S. Drăgan și L. Albulescu). București: Comunicare.ro.
Goodwin, Ch., 2018, *Co-Operative Action*. New York: Cambridge University Press.
Kerbrat-Orecchioni, C., 2005, *Le Discours en interaction*. Paris: Colin. (ediție digitală)
Maingueneau, D., 1993, *Le Contexte de l'œuvre littéraire. Énonciation, écrivain, société.* Paris: Dunod.
Maingueneau, D., 1999, „Ethos, scénographie, incorporation", în R. Amossy (ed.), *Images de soi dans le discours. La construction de l'ethos*. Lausanne: Delachaux et Niestlé, 75–100.
Maingueneau, D., 2022, *L'ethos en analyse du discours*. Louvain-la-Neuve: Éditions Academia.
Rossi, G., 2020, „Other-Repetition in Conversation across Languages: Bringing Prosody into Pragmatic Typology", *Language in Society* 49 (4), 425–520.
Vincent, D., S. Dubois, 1996, „A Study on the Use of Reported Speech in Spoken Language", în J. Arnold, R. Blake, B. Davidson, S. Schwenter, J. Solomon (eds.), *Sociolinguistic Variation: Data, Theory, and Analysis*. Stanford: Center for the Study of Language and Information, 361–374.

Norme de transcriere a textelor[4]

Se folosește literă mică atât la inițială de propoziție sau de frază, cât și la inițiala numelor proprii; majuscula notează emfaza. Cuvintele în limbi străine sunt notate conform audiției, între bare oblice (ex. /niiorc/ pentru New York).

Accent	á	se notează numai când diferă de cel curent
	TEXT	accent emfatic (al cuvântului sau al unei silabe)

[4] Am preluat normele de transcriere din Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), 2002, *Interacțiunea verbală în limba română actuală. Corpus (selectiv). Schiță de tipologie*. București: Editura Universității din București.

Intonație	.	contur melodic descendent terminal
	↓	contur melodic descendent non-terminal
	?	contur melodic ascendent terminal
	↑	contur melodic ascendent non-terminal
	!	intonație rejectivă (contur melodic ușor descendent, asociat cu înălțimea scăzută a vocii; semnalează reconsiderarea de către emițător a afirmației sale precedente)
Înălțime	<Î>	înălțime ridicată a vocii
	<J>	înălțime scăzută a vocii
Tempo	<L>	tempo lent al vorbirii
	<R>	tempo rapid al vorbirii
Intensitate	<F>	intensitate forte a vocii
	<P>	intensitate slabă a vocii
_		(linie jos, între cuvinte) rostire legato
-		(linie de dialog) cuvânt neterminat
u: / m:		lungire a unui sunet; numărul de semne (:) indică, în mod aproximativ, durata fenomenului
’		apocopa unor sunete; omiterea curentă a lui *l* final articol definit este marcată sistematic, fără a se utiliza apostroful
#		pauză; numărul de semne indică durata pauzei
text =		
= text		intervenție începută de un vorbitor și continuată, fără pauză, de altul (engl. *latching*)
[text		începutul suprapunerii unor intervenții succesive; se marchează atât în intervenția în curs, cât și în intervenția suprapusă
+A:		continuarea primei intervenții fără a se ține seama de intervenția suprapusă
text ⊥		construcție abandonată (engl. *false start*)
„ ”		secvență redată de emițător în vorbire directă
<@>		râs concomitent cu rostirea
<Z>		zâmbet concomitent cu rostirea
<MARC>		secvență pusă în evidență printr-o rostire rară (uneori chiar silabisită) și apăsată
<IM>		imitarea modului de a vorbi al unei persoane
<CIT>		emițătorul citește un text
(( ))		indicații „scenice”: ((tușește)), ((își drege vocea)) etc.
( )		transcriere probabilă
(xxx)		text neclar; numărul de semne (x) indică, în mod aproximativ, lungimea secvenței neclare
[…]		secvență netranscrisă

BUILDING A FICTIONAL ETHOS THROUGH CO-OPERATIVE DIAGRAPHS. CASE STUDY

Abstract

In this study we explore how Damian Anfile, theologian, historian and cultural storyteller, constructs a gravedigger ethos over the course of several podcasts in which he is a guest. We show that the work of identifying and understanding this ethos by podcast followers (of which the author of this article is a member) requires not only stereotypical (conceptual and imagistic) elements, but also information that can be drawn from literary works, dictionary articles, visual art and so on. In this way, not only is a fictional ethos constructed (among Damian Anfile's other identities), but one that is fuelled by fictional elements. We also try to highlight the role of co-operative diagraphs in the construction of the fictional ethos and its relationship to Damian Anfile's multiple identities.

SECVENȚE DIALOGALE ÎN COMENTARIILE ONLINE[1]

GABRIELA BIRIȘ

Facultatea de Litere, Universitatea din București
gabriela.biris@litere.unibuc.ro

Cuvinte-cheie: *comentarii online, dialog, caracteristici pragmatice, idiostil, limbajul internetului*.
Keywords: *online comments, dialogue, pragmatic characteristics, idiostyle, Internet language*.

1. PRELIMINARII

Fenomenul comentariilor online a constituit, inițial, o strategie de marketing care viza atragerea de noi utilizatori, promovarea loialității față de un brand (ziar, post de televiziune, site de știri etc.) sau încurajarea implicării sociale (Graham și Wright 2015: 317–338), dar se prezintă azi ca un mijloc neconvențional de dezbatere, prin care se exercită libertatea de exprimare, de cele mai multe ori cu privire la teme de interes larg, de impact negativ sau controversat în rândul publicului, un conținut pozitiv atrăgând, de regulă, un număr mult mai mic de comentarii (Diakopoulos și Naaman 2011, Weber 2014). O definiție simplă pentru acest tip de mesaje ar fi: subcategorie de comunicare asincronică, interpersonală, stimulată de media, care se publică în continuarea unui articol de știri, pe un site de știri. Este necesară distincția între comentarii singulare pe marginea unui articol de știri și un schimb de comentarii între utilizatori, cu păstrarea temei articolului de știri sau cu divagări succesive de la temă. Din perspectivă lingvistică, abordarea comentariilor online a urmărit particularitățile acestora în raport cu alte tipuri de comunicare mediată electronic (bloguri, discuții interactive, rețele sociale)[2], precum și încercări de categorizare: forme de conversație „persistentă" (Erickson 1999) sau „discontinuă" (Kerbrat-Orecchioni 1990), forme de dialog sau polilog (Marcoccia 2004; North 2007) sau comunicare radical diferită de conversația față în față (Reagle 2015). În lingvistica românească, comentariile online au fost privite ca gen discursiv nou din sfera mai largă a mediei sociale (Ștefănescu 2021: 140) sau ca gen discursiv hibrid, caracterizat de anumite funcții discursive:

[1] Articolul are la bază comunicarea „Interacțiune dialogică pe site-uri de știri", prezentată în cadrul celui de-al 21-lea *Colocviu internațional al Departamentului de lingvistică: Orientări actuale în lingvistica teoretică și aplicată*, București, 19-20 noiembrie 2021.

[2] Pentru o investigație a relației limbă-internet și a efectelor internetului asupra limbii, cu o abordare amănunțită a fiecărui tip de comunicare electronică menționată de noi, v. Crystal (2004).

SCL, LXXIV, 2023, nr. 2, Bucureşti, p. 159–173

DOI: 10.59277/SCL.2023.2.03

construirea unei identități online, exprimarea narcisistă a unei opinii, construirea unui consens sau, dimpotrivă, a unui dezacord etc. (Vasilescu, Ștefănescu și Zafiu 2019: 50).

Articolul nostru analizează doar schimburile de replici dintre utilizatori, adică acele secvențe dialogale în care sunt implicați doi sau mai mulți utilizatori, textele monologale nefiind incluse în analiză[3]. Intenția noastră este de a prezenta caracteristicile acestor secvențe din perspectivă pragmatică și stilistică.

Am constituit un corpus din comentariile transmise pe site-ul de știri *Hotnews* cu privire la șase articole axate pe tematica pandemiei de COVID, din perioada iulie – noiembrie 2021: *Valul 4: Europa ridică baricade în fața variantei Delta – măsuri restrictive pentru nevaccinați, imunizare obligatorie și restricții de călătorie*, autor S.J., vineri, 23 iulie 2021, 17:05 (82 de comentarii); *INSP propune carantină în București și în Ilfov. Cîțu nu vrea / Ce prevede legea și unde e decizia*, autor Redacția, joi, 14 octombrie 2021, 20:37 (22 de comentarii); *Credeți că ar trebui să fie obligatoriu certificatul verde COVID pentru accesul în magazine?*, autor Redacția, joi, 14 octombrie, 13:18 (134 de comentarii); *Viceamiralul care a vaccinat în 7 luni aproape toată populația Portugaliei, interviu exclusiv pentru Hotnews: „Câți oameni trebuie să moară ca să înțelegeți că sunteți într-un război?”*, autor Gabriel Bejan, joi, 28 octombrie 2021, 8:41 (102 comentarii); *Anticorpi naturali vs anticorpi post vaccinare. De ce testele serologice, puse în discuție în România pentru certificatul verde, au fost respinse în alte țări*, autor Alina Neagu, sâmbătă, 13 noiembrie 2021, 9:16 (57 de comentarii); *Vaccinați vs nevaccinați: cine transmite mai ușor infecția cu SARS-CoV2 și de ce*, autor Alina Neagu, marți, 16 noiembrie 2021 (151 de comentarii). Aceste articole vor fi identificate în cadrul studiului prin majuscule de la A (primul articol citat) la F (ultimul articol citat ca sursă).

2. CONTEXT ȘI LIMITE VIRTUALE ALE COMENTARIILOR ONLINE

Postarea comentariilor pe site-ul de știri *Hotnews* presupune respectarea de către utilizatori a unor reguli:

- convenții (grafice) privind paratextul[4] (fig. 1): folosirea unui nume de utilizator care identifică autorul comentariului și a unor simboluri pentru partajarea și votarea comentariului transmis de un utilizator, alegerea unui titlu de comentariu, care poate fi un început de replică sau o replică întreagă, marcat(ă) grafic prin bold;
- restricții de conținut: se vor evita conținutul xenofob, rasist, obscen, reclamele comerciale și materialele asupra cărora nu se dețin drepturi de autor etc.;
- acceptarea rolului asumat de un moderator al site-ului, care își rezervă dreptul de a șterge fragmente de mesaj sau mesaje integrale, cu notificarea explicită a intervenției.

[3] O descriere pluridisciplinară a comentariilor online oferă Ștefănescu (2021).

[4] Particularitățile grafice prezentate sunt cele din 2021, site-ul de știri modificând între timp o parte dintre elemente.

Toate aceste elemente influențează schimbul de replici: un nume de utilizator ingenios ales poate focaliza atenția cititorului sau poate atrage atenția asupra calității unui comentariu, posibilitatea de a șterge postările conduce la crearea unor „goluri” în comunicare sau la întreruperea bruscă a schimbului de replici, comentariile care primesc mai multe aprecieri (voturi) favorizează un număr mai mare de replici/reacții etc.

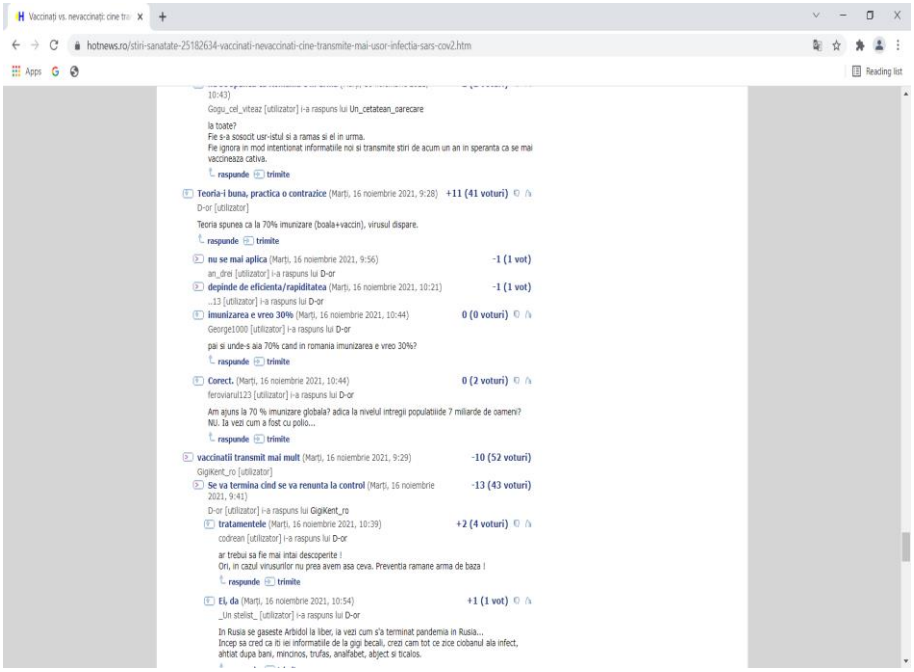
Vaccinați vs. nevaccinați: cine tr
hotnews.ro/stiri-sanatate-25182634-vaccinati-nevaccinati-cine-transmite-mai-usor-infectia-sars-cov2.htm
Apps
Reading list
10:43)
Gogu_cel_viteaz [utilizator] i-a raspuns lui Un_cetatean_oarecare
la toate?
Fie s-a asociat usr-istul si a ramas si el in urma.
Fie ignora in mod intentionat informatiile noi si transmite stiri de acum un an in speranta ca se mai vaccineaza cativa.
raspunde trimite
Teoria-i buna, practica o contrazice (Marți, 16 noiembrie 2021, 9:28) +11 (41 voturi)
D-or [utilizator]
Teoria spunea ca la 70% imunizare (boala+vaccin), virusul dispare.
raspunde trimite
nu se mai aplica (Marți, 16 noiembrie 2021, 9:56) -1 (1 vot)
an_dre [utilizator] i-a raspuns lui D-or
depinde de eficienta/rapiditatea (Marți, 16 noiembrie 2021, 10:21) -1 (1 vot)
...13 [utilizator] i-a raspuns lui D-or
imunizarea e vreo 30% (Marți, 16 noiembrie 2021, 10:44) 0 (0 voturi)
George1000 [utilizator] i-a raspuns lui D-or
pai si unde-s aia 70% cand in romania imunizarea e vreo 30%?
raspunde trimite
Corect. (Marți, 16 noiembrie 2021, 10:44) 0 (2 voturi)
feroviarul123 [utilizator] i-a raspuns lui D-or
Am ajuns la 70 % imunizare globala? adica la nivelul intregii populatiide 7 miliarde de oameni? Nu. Ia vezi cum a fost cu polio...
raspunde trimite
vaccinatii transmit mai mult (Marți, 16 noiembrie 2021, 9:29) -10 (52 voturi)
GigiKent_ro [utilizator]
Se va termina cind se va renunta la control (Marți, 16 noiembrie 2021, 9:41) -13 (43 voturi)
D-or [utilizator] i-a raspuns lui GigiKent_ro
tratamentele (Marți, 16 noiembrie 2021, 10:39) +2 (4 voturi)
codrean [utilizator] i-a raspuns lui D-or
ar trebui sa fie mai intai descoperite !
Ori, in cazul virusurilor nu prea avem asa ceva. Preventia ramane arma de baza !
raspunde trimite
Ei, da (Marți, 16 noiembrie 2021, 10:54) +1 (1 vot)
Un stelist [utilizator] i-a raspuns lui D-or
In Rusia se gaseste Arbidol la liber, ia vezi cum s'a terminat pandemia in Rusia...
Incep sa cred ca iti iei informatiile de la gigi becali, crezi cam tot ce zice ciobanul ala infect, ahtiat dupa bani, mincinos, trufas, analfabet, abject si ticalos.

Figura 1: Captură de ecran realizată pe 16.11.2021

Cadrul spațio-temporal al comentariilor este reprezentat de un spațiu virtual public, în care durata și ritmul interacțiunii verbale sunt diferite: există comentarii și replici transmise foarte rapid, la 3-9 minute de la încărcarea articolului pe site-ul de știri, cu intervale între replici care variază, în medie, între 10-20 de minute (un rol important îl joacă aici linearitatea cronologică rezultată, de fapt, din ordinea primirii comentariilor de către server și din viteza de reacție și de utilizare a tastaturii calculatorului de către o persoană) sau cu decalaje de câteva ore, acoperind uneori zile diferite[5]. În corpusul nostru, cel mai lung interval dintre primul și ultimul comentariu transmis a fost de trei zile (pentru Articolul E, v. infra). În general, microsecvențele de dialog generate între utilizatori nu depășesc 12-14 ore, deoarece interpunerea unui număr de comentarii noi (secvențe dialogale sau monologale) și parcurgerea acestora pe verticală îngreunează transmiterea

[5] Din această perspectivă temporală, unii autori consideră comentariul online o formă de „conversație persistentă” (Erickson, 1999) sau de „conversație discontinuă” (Kerbrat-Orecchioni 1990).

replicilor. În același timp, absența unei limite temporale a discuției se traduce prin ramificarea dialogului, adică prin câștigarea unor parteneri noi de dialog sau, dimpotrivă, prin pierderea sau confundarea interlocutorilor (v. infra, exemplul (1)). Opacizarea contextului fizic rezultată din absența informațiilor despre prezența sau absența interlocutorului/interlocutorilor în mediul online, în momentul transmiterii unei replici, nu este generatoare de tensiuni sau de secvențe cu rol fatic, așa cum se întâmplă în conversațiile față în față, iar faptul că nu se mai intervine cu o replică și dialogul se închide brusc nu este perceput ca ofensator, discuțiile, în ansamblu, fiind deci mai destinse.

3. SCHIMBUL DE REPLICI

Interacțiunea dialogală se constituie printr-o temă de discuție oferită de articolul propriu-zis de știri, comentariile urmând să „gloseze" pe marginea ei prin completarea informațiilor sau prin evaluări și opinii personale. Unele comentarii constau doar într-un „titlu", în timp ce altele, pe lângă „titlu", pot dezvolta o idee în pasaje de dimensiuni mai mari sau mai mici. Asumarea rolului de comentator activ și disponibilitatea de a „discuta" sunt influențate de obiceiurile utilizatorului de calculator și de personalitatea acestuia, anumiți utilizatori participând la sesiuni de discuții din zile diferite, pe marginea unor articole de știri distincte sau pe parcursul unui interval orar relativ mare. Apar spontan „subgrupuri" de dialog în care utilizatorii adoptă diferite „roluri": „amatorul", „specialistul", „glumețul", „ironicul" etc. Replicile se dau în mod frecvent strict la replica anterioară[6], dar se pot concatena într-un mod complex, ramificându-se „pe orizontală", caz în care lectura rapidă, „pe verticală", determină semnificații absurde și incoerență.

(1) **Eu tot nu înțeleg** (Vineri, 23 iulie 2021, 17:23), AMDATi [utilizator][7]
Poate înțelegi (Vineri, 23 iulie 2021, 17:55), jcjc [utilizator] i-a răspuns lui AMDATi
Dacă ești vaccinat, ai șanse mult mai mici să iei boala, să o faci grav sau să o dai la alții. Tu poate că nu ai riscuri (deși forme grave poate face oricine), dar alții au. Poate că ai părinți vârstnici sau rude și prieteni bolnavi de cancer.
Orice vaccin funcționează pe principiul elementar al solidarității umane - cu cât și-l fac mai mulți, cu atât sunt mai mulți protejați, inclusiv cei cu riscuri mai mari. Numai că în țara lui „ori toți să muriți, ori toți să scăpăm", solidaritatea e pentru fraieri.

[6] În general, se consideră că secvențele de dialog sunt binare: o afirmație este urmată de o argumentare care susține comentariul (Bruce 2010: 343) sau cuaternare: o secvență de validare prin numele de utilizator, o secvență de înlănțuire (cu textul jurnalistic sau cu un alt comentariu), o secvență mediană de exprimare a opiniei și finalul deschis sau închis (Ștefănescu 2021: 146), dar exemple din prezentul articol probează complexitate și întindere mai mare a schimburilor dialogale.

[7] Citatele reproduc exact forma de pe site-ul de știri, cu excepția diacriticelor, pe care le-am adăugat acolo unde nu s-au folosit deloc sau au fost utilizate ocazional, pentru a facilita parcurgerea exemplelor.

Comentariu șters de utilizator (Vineri, 23 iulie 2021, 18:08), [anonim] i-a răspuns lui jcjc
Dar și tu trebuie să înțelegi (Vineri, 23 iulie 2021, 18:19), Pseudohipsterul Sexpic [utilizator] i-a răspuns lui jcjc
Nu te mai chinui (Vineri, 23 iulie 2021, 20:36), Un_cetățean_oarecare [utilizator] i-a răspuns lui Pseudohipsterul Sexpic
manipulare ieftină (Vineri, 23 iulie 2021, 22:45), rmos [utilizator] i-a răspuns lui Un_cetatean_oarecare
„normal ca PCR era pozitiv după vaccin" poți să explici cum un test pcr care detectează și fragmente de proteine virale diferite de spike, poate fi pozitiv după un vaccin CARE CODEAZĂ DOAR spike?
Comentariu șters de utilizator (Sâmbătă, 24 iulie 2021, 8:36), [anonim] i-a răspuns lui rmos
(Vineri, 23 iulie 2021, 23:16) Pink Z [utilizator] i-a răspuns lui Un_cetățean_oarecare
ce aberație totală! știe oarecarele 3 persoane, le știe doar el, presa vândută le-a acoperit bineînțeles :)))
... (Vineri, 23 iulie 2021, 18:44)
AMDATi [utilizator] i-a răspuns lui jcjc
doxă ești (Vineri, 23 iulie 2021, 19:54), feedback [utilizator] i-a răspuns lui jcjc
studii israeliene (Sâmbătă, 24 iulie 2021, 0:29), Casargoz [utilizator] i-a răspuns lui jcjc
Atâta poți (Vineri, 23 iulie 2021, 19:29), consumator2 [utilizator] i-a răspuns lui AMDATi
nu știu de ce nu înțelegi (Vineri, 23 iulie 2021, 21:53), aero [utilizator] i-a răspuns lui AMDATi
Dacă preferi moartea. (Sâmbătă, 24 iulie 2021, 7:58), asavreau [utilizator] i-a răspuns lui AMDATi (comentarii la articolul A)

Constituirea perechilor de adiacență (Schegloff 2007) la un interval mai lung de timp oferă unui utilizator posibilitatea și răgazul de a se poziționa fie cu privire la tema articolului, adăugând informații, amendând unele detalii, formulând întrebări etc., fie cu privire la conținutul replicii unui alt utilizator, pe care are libertatea de a-l alege dintre cei care au scris până la acel moment. Adiacența este întreruptă prin ștergerea efectivă a replicilor sau prin identificări greșite ale interlocutorilor (apărute din dificultatea de a urmări schimburile secvențiale într-un interval foarte scurt de timp, din graba de a răspunde sau din parcurgerea „pe verticală" a discuției). Astfel, replicile rămân suspendate (legându-se de un conținut care lipsește) sau formează adiacențe cu un interlocutor greșit: de exemplu, replica „Nu te mai chinui" (să înțelegi, nota noastră, G.B.) ar fi trebuit adresată lui AMDATi, nu lui Pseudohipsterul Sexpic. Există, de asemenea, libertatea de a interveni cu o replică fără a alege neapărat un interlocutor, de obicei doar pentru a detensiona discuțiile și a introduce o notă de umor, cum se întâmplă cu prima replică de mai jos, care va genera însă o replică adiacentă „la distanță" (după o oră de la emiterea ei, v. *Costel34*, momentul 18.52):

(2) **Dau 4 mici si o bere** (Vineri, 23 iulie 2021, 17:30), Sosocel_mic [utilizator]
Pentru că nu mai permiți virusului să se propage! (Vineri, 23 iulie 2021, 18:16), Andrei07 [utilizator] i-a răspuns lui Sosocel_mic
Pentru că nu mai permiți virusului să se propage!!!
Pe modelul (Vineri, 23 iulie 2021, 19:01), Pseudohipsterul Sexpic [utilizator] i-a răspuns lui Andrei07
Se propagă .. (Vineri, 23 iulie 2021, 20:44), Alius [utilizator] i-a răspuns lui Andrei07
Ca să dai bine (Vineri, 23 iulie 2021, 18:20), Pseudohipsterul Sexpic [utilizator] i-a răspuns lui Sosocel_mic
Simplu... (Vineri, 23 iulie 2021, 18:33), grongobar [utilizator] i-a răspuns lui Sosocel_mic
...pentru că probabilitatea de infectare e mult mai mică
Vai, ce mică e probabilitatea aia! (Vineri, 23 iulie 2021, 18:54), Liros [utilizator] i-a răspuns lui grongobar
De unde ai luat ideea că eficacitatea (Vineri, 23 iulie 2021, 22:54), Bandolino [utilizator] i-a răspuns lui Liros
unui vaccin este judecată în funcţie de INFECTAŢI, şi nu în funcţie de BOLNAVI?
Dar acea probabilitate (Vineri, 23 iulie 2021, 19:02), Pseudohipsterul Sexpic [utilizator] i-a răspuns lui grongobar
Nu e (Vineri, 23 iulie 2021, 20:01), Sosocel_mic [utilizator] i-a răspuns lui grongobar
Jos cenzura! (Vineri, 23 iulie 2021, 20:51), Sosocel_mic [utilizator] i-a răspuns lui grongobar
Singapore are numai 36 decese covid (Vineri, 23 iulie 2021, 22:23), Bandolino [utilizator] i-a raspuns lui Sosocel_mic
În TOATĂ pandemia.
primesc micii dar nu mai am voie alcool (Vineri, 23 iulie 2021, 18:52), Costel34 [utilizator] i-a răspuns lui Sosocel_mic
Îti dau exemplul meu. 34 ani, la analize aveam mereu o mică leucocitoză. Un pic supraponderal, cam 7 kg peste greutatea ideală. Am avut covid anul trecut, cu simptome minime, doar intestinale. Radiografia arata „minime modificări bazal interstițial dreapta", drept pt care mi s-a și spus că nu e nevoie să o repet. Analizele de sânge arătau o leucocitoză ~15 mii/mm3 cu neutrofilie, celelalte părți fiind ok. Ușoară anemie, 12.1. Concentrația hematocrit pe eritocrit puțin mică din cauza anemiei (31.1 in loc de 32-37). Feritina crescută aproape de maxim inițial și un pic peste maxim la externare. Colesterol, transaminaze, etc. ok. Confirmat cu covid, spitalizat 11 zile dar cu problemele intestinale ramase. Covidul mi-a atacat colonul și intestinul subțire, dezvoltând boala crohn. Confirmată prin colonoscopii și biopsii în locuri diferite. Sunt pe 14 pastile pe zi + o injecție la 2 săptămâni, asta fiind doar tratament de intreținere. Experiment pe oameni ar fi injecția asta la 2 săptămâni cu Humira, anticorpi crescuți pe șoareci și testat pe puțini oameni, comparativ cu vaccinurile covid făcute pe zeci/sute de milioane de oameni. E apărut de vreo 10 ani pe la noi.
Printre efectele adverse ale acestei injecții sunt cancerul și alte minuni scrise casual in prospect. Și totuși nu există alt tratament mai ok.

Este foarte trist ce ți s-a întâmplat. (Vineri, 23 iulie 2021, 19:17), Alius [utilizator] i-a raspuns lui Costel34
mai documentează-te (Vineri, 23 iulie 2021, 19:58), feedback [utilizator] i-a răspuns lui Costel34
Faptul că deocamdată, în abia 8 luni de când s-a dat drumul la inoculări, nu cad toți brusc din picioare după shot nu înseamnă că o acumulare de asemenea substanțe nu va duce într-o bună măsură la asta, în alte câteva luni sau câțiva ani.
La câtă minciună și cenzură „de dragul sănătății" există, trebuie să te întrebi serios de unde obsesia pentru inoculare, care nici măcar nu își arată presupusa eficiență: cele mai inoculate țări sunt în topul infectărilor, cu cei inoculați cot la cot în spitale lângă cei neinoculați. Să vezi după 4-5-6 reprize de inoculare ce bine va fi.
ai făcut boala chron de la covid (Vineri, 23 iulie 2021, 20:00), Francisc 1 [utilizator] i-a răspuns lui Costel34
și-o completare (Vineri, 23 iulie 2021, 18:57), Costel34 utilizator] i-a răspuns lui Sosocel_mic
De asemenea, mai am o cunoștință, o fată de 33 ani, sănătoasă tun, asistentă medicală, care a murit de covid. Probabil n-ar fi murit însă era însărcinată, nu se putea administra tratament fără a afecta copilul. Agravându-se boala, i s-a făcut cezariană prematur și i s-au administrat medicamente însă a fost prea târziu. Copilul trăiește.
Dom' Costel (Sâmbătă, 24 iulie 2021, 18:52), AMDATi [utilizator] i-a răspuns lui Costel34
povești de viață ca la matale mai rar...
Și eu am 3 nepoți de 12 ani care au murit după vaccin... în chinuri... cred că te-am depășit... (comentarii la articolul A)

Există și situații în care cineva refuză continuarea dialogului cu alți utilizatori, optând pentru o adresare directă către moderator/site-ul de știri și/sau către toți utilizatorii, cu scopul de a semnala posibile cazuri de cenzură sau de inexactitate a informațiilor prezentate în articolul de știri. În aceste cazuri, evident, nu există replici, site-ul de știri adoptând o poziție neutră, de neimplicare:

(3) **Curaj! Publicați asta!** (Joi, 28 octombrie 2021, 9:24), idealogul [utilizator] (comentarii la articolul D)

(4) **Verificati datele inainte de publicare** (Marți, 16 noiembrie 2021, 9:40), _Un stelist_ [utilizator]
„Germania se pregătește pentru noi restricții după ce a atins pragul de 50.000 de îmbolnăviri și în jur de 1.110 de decese pe zi, la o populație de 80 de milioane de locuitori". Complet falsă informația că Germania are în prezent 1110 decese pe zi, asta a fost în valul 3 poate, acum sunt la 100-200 decese pe zi (167 ieri), aveți grijă ce publicați. (comentarii la articolul F)

(5) **Acum poate înțelegi** (Marți, 16 noiembrie 2021, 9:46), Vaka [utilizator] i-a răspuns lui Un_cetatean_oarecare (…) @HotNews, vă rog mult, documentați-vă înainte de a scrie, „prestigios proiect european, Marie Curie International Incoming Fellow (IIF)" este doar o bursă de schimb

de experiență pentru STUDENȚI..... despre ce vorbim? (comentarii la articolul D)

Opțiunea de adresare către toți utilizatorii are funcția de a detensiona discuția și are deseori o notă umoristică, prin care interlocutorii sunt menajați, evitându-se în acest fel blocarea dialogului:

(6) **N-ar fi mai bine să vă uitați la telenovele?** (Joi, 14 octombrie 2021, 17:20), VOX. [utilizator] i-a răspuns lui Statisticianul
Când 80 % dintre oameni zic NU, nici Hitler împreună cu Stalin n-au ce face. Poate Pol Pot ar avea o șansă... (comentarii la articolul C)

(7) **Frătzicule** (Vineri, 15 octombrie 2021, 15:23), Un_cetățean_oarecare [utilizator] i-a răspuns lui ..13
Io n-are nevoie da nici da una și da nici da cealilaltă.
Io, mai pretenar așa cu dna cu coasa și nespăriat de dânsa mă lăsai în voia sorților și dădui deja piept cu guvidu... să tot fie vrun anișor d'atuncilea.
Ș'apăi cum zice doftoroii ăi ma pricepuți și nespăriați dă bombe dă la politichie, io poate amu să dea ignore la guvid...
Adicătealea faci matale scandal dageaba cu raferința la mandea. Iară aproposul pe care-l făcui era pantru personajele celea cu ceva boale deja, nu pentru orșicare....așa cum face țărișoare mai daștepte....ai mai mulți de orșicare se ghiontește cu guvidu ce se ghiontește după carele își vede d'ale lor. (comentarii la articolul C)

Simpla opțiune de a răspunde unui anumit utilizator, prin alegerea cu un click a adresantului, favorizează adresarea directă, fără secvențe de apel. Atunci când apar, aceste secvențe sunt comune cu dialogurile față în față (interjecții, pro-fraze etc.): *hei!*, *bre!, pst!, Ei, da!, Ba bine că nu!* etc. sau cu limbajul internetului (chat, forum, rețele sociale): *LOL, :) / :D („zâmbet"), :))))))))))))* etc.:

(8) **:D** (Sâmbătă, 24 iulie 2021, 0:22), Casargoz [utilizator] (comentarii la articolul A)

(9) **:)))))** (Marți, 16 noiembrie 2021, 11:58), Valtran [utilizator] i-a răspuns lui Vaka (comentarii la articolul D)

(10) **Băi Argon...** (Vineri, 15 octombrie 2021, 10:40), salvatore [utilizator] i-a răspuns lui Argon (comentarii la articolul C)

(11) **hehe** (Sâmbătă, 24 iulie 2021, 7:36), transpenibilus [utilizator] i-a răspuns lui galeo (comentarii la articolul D)

Replicile care nu respectă condiția de relevanță tematică sunt sancționate prompt (exemplele (12)–(14)), la fel și cele în care utilizatorii consideră că se încalcă maxima calității (i.e. veridicității) (exemplele (15)–(17)):

(12) **compari mere cu pere** (Vineri, 23 iulie 2021, 23:50), rmos [utilizator] i-a răspuns lui Sosocel_mic (comentarii la articolul A)

(13) **divaghezi** (Duminică, 25 iulie 2021, 15:53), rmos [utilizator] i-a răspuns lui Sosocel_mic (comentarii la articolul A)

(14) **bati câmpii** (Marți, 16 noiembrie 2021, 13:20), andimi [utilizator] i-a răspuns lui justmoi (comentarii la articolul F)
(15) **Ce vorbesti tati?** (Vineri, 15 octombrie 2021, 10:07), danbo [utilizator] i-a răspuns lui Francisc 1 (comentarii la articolul B)
(16) **Neadevăr** (Joi, 14 octombrie 2021, 14:43), swolf [utilizator] i-a răspuns lui MBA
Afirmația ca vaccinații transmit virusul în egală masură cu cei nevaccinați este un neadevăr. Faptul că în țările cu vaccinare peste 70% nu se mai înregistreaza un număr mare de cazuri noi dovedește că această afirmație este o minciună iresponsabilă. (comentarii la articolul C)
(17) **nu este asa deloc** (Joi, 14 octombrie 2021, 17:59), swolf [utilizator] i-a răspuns lui Itsoc (comentarii la articolul C)

Focalizarea temei se realizează adesea într-o secvență dialogală, cu ajutorul metacomentariilor, al întrebărilor care așteaptă răspuns (cele mai frecvente situații) și prin aserțiuni care stimulează noi replici.

(18) **De ce avem 112 morți/mil și India doar 1 ?!** (Joi, 14 octombrie 2021, 23:36), Argon [utilizator] i-a răspuns lui Coco Whistle
explicațiile sunt multiple (Vineri, 15 octombrie 2021, 8:57), bogdan1477 [utilizator] i-a răspuns lui Argon
1. În India infrastructura medicală e extrem de precară și multe cazuri/decese covid nu sunt raportate
2. lipsa asistenței medicale duce la moartea precoce a celor cu boli cronice, ceea ce în timp, prin selecția naturală duce la o populație mult mai rezistentă la boli
3. speranța de viață e mai jos, ceea ce face ca un procent semnificativ mai mic din populație să fie vulnerabilă 4. Au avut valul 4 de covid cu o grămadă de decese prin primăvară-vară, iar acum sunt între valuri.
cum așa? (Vineri, 15 octombrie 2021, 11:35), catelu [utilizator] i-a răspuns lui Coco Whistle (comentarii la articolul B)

Se produc frecvent replici de amendare a interlocutorului, prin atacuri *ad personam*, care pot îmbrăca accente ofensatoare, sarcastice sau umoristice:

(19) **Tu ai făcut matematica la seral?** (Vineri, 15 octombrie 2021, 9:53), bogdan1477 [utilizator] i-a răspuns lui di livio (comentarii la articolul C)
(20) **trebui să ai multe țigle lipsă pe casă** (Joi, 14 octombrie 2021, 18:15) [utilizator] i-a răspuns lui piticu_enigmatic (comentarii la articolul C)
(21) **vulnerabil la logică** (Joi, 28 octombrie 2021, 23:52), Filbert [utilizator] i-a răspuns lui D-or (comentarii la articolul D)
(22) **E o vorba din bătrâni ...** (Marți, 16 noiembrie 2021, 11:02), ZVrk [utilizator] i-a răspuns lui Francisc 1
Prostul nu-i destul de prost dacă nu e și fudul!
Numai cei care nu știu nimic sunt convinși că știu totul. (comentarii la articolul E)
(23) **amice** (Marți, 16 noiembrie 2021, 12:41), sile1 [utilizator] i-a răspuns lui D-or

Dă-le numele și adresa rudelor tale cu reacții grave la vaccin ca să putem verifica și noi și instituțiile interesate veridicitatea afirmațiilor tale. Altfel spusele tale sună a propagandă prostească antivaccinare și o dovada clară că n-ai înțeles nimic din ce îți spune un specialist în Imunologie și Genetică Moleculară. Apropo tu ești specialist în ceva anume ... sau ești un neica nimeni care se joacă pe taste ? (comentarii la articolul F)

(24) **analiza matematica...da!** (Marți, 16 noiembrie 2021, 15:00), Fuscus [utilizator] i-a răspuns lui GNG
te-ai gândit tu că sună bine: „analiza matematica". adică faci tu, covidiotu', o analiză matematică. cool. doar că analiza matematică se ocupă cu calculul integro-diferențial. ramură care se ocupă cu astfel de date se numește statistică. m-ai impresionat cu erudiția ta! hahahahahaaa... e clar că ești vraiște! (comentarii la articolul F)

Ranforsările pozitive sunt rare (exemplele (25)–(28)), la fel și autorepetițiile sau reformulările (exemplul (29)), mult mai frecvente fiind apelurile la reformulări lexico-semantice (exemplul (30)).

(25) **OK** (Vineri, 15 octombrie 2021, 13:29), Oto [utilizator] i-a răspuns lui salvatore
Corect comentariul! (comentarii la articolul C)

(26) **Absolut corect** (Joi, 28 octombrie 2021, 15:17), Amenhotep [utilizator] i-a răspuns lui ursu78 (comentarii la articolul D)

(27) **Felicitări** (Joi, 28 octombrie 2021, 21:19), ahg [utilizator] i-a răspuns lui Aleteia
pt felul în care gândiți și pt exemplul pe care îl dați. (comentarii la articolul D)

(28) **Bravo** (Marți, 16 noiembrie 2021, 12:13), larkinsen [utilizator] i-a răspuns lui Luciferaza de soare
pentru gândirea ta obiectivă. (comentarii la articolul F)

(29) **?!?** (Duminică, 14 noiembrie 2021, 17:40), D.M.A.Gogu [utilizator] i-a răspuns lui nick1587873340950
Răspundeam afirmației făcute de „Luk", anume că o rată de vaccinare înaltă nu oprește pandemia. În acest context Luk a dat exemplul mai multor țări. Mesajul meu a fost ca numărul ridicat de cazuri în aceste țări e legat tocmai de nevaccinați și, mai ales, formele grave ale bolii. Că tu de aici ai înțeles că le port grija altora e interpretarea proprie. Dacă ai fi citit mesajele, chiar și pe al meu, ai fi înțeles contextul și nu te lansai cu astfel de afirmații. Ori, pentru consecvență, îi scriai lui Luk acest mesaj, el/ea a adus în discuție alte țări. (comentarii la articolul E)

(30) **CORECȚII** (Duminică, 14 noiembrie 2021, 0:47), Bandolino [utilizator] i-a răspuns lui Luk
„Olanda, Danemarca, Franța, UK, Israel, Florida și multe alte locuri în care ratele de vaccinare sunt mult peste 80% și tot nu se întâmplă mare lucru". (…)
Corecție? (Duminică, 14 noiembrie 2021, 11:56), Luk [utilizator] i-a răspuns lui Bandolino

Interpretare (Duminică, 14 noiembrie 2021, 9:02), D.M.A.Gogu [utilizator] i-a raspuns lui Luk (comentarii la articolul E)

4. UTILIZATORII

Deși secvențele de dialog nu evidențiază variabile sociale (nu există informații despre statutul social, vârsta sau sexul interlocutorului), iar comunicarea are caracter anonim (asigurat prin *numele de utilizator*/engl. *username*), elemente de identitate a utilizatorilor transpar din unele replici. Comentarii foarte „tehnice"/specializate trădează apartenența la o categorie profesională: medici, cercetători, ingineri, profesori etc., afirmată explicit (exemplele (28) și (29)) sau dedusă din numele utilizatorului (exemplul (28), utilizatorul *medicare*), iar calitatea argumentării și elementele de intertextualitate (cu opere literare, cu fondul paremiologic românesc, cu producții cinematografice etc.) pot creiona un profil educațional al utilizatorului:

(31) **Au uitat de** (Sâmbătă, 13 noiembrie 2021, 9:49), Un_cetățean_oarecare [utilizator]
Jurământul lui Hipocrate!
De ce să se „vaccineze o persoană care a trecut prin boală? Sunt peste 35 de studii publicate, centralizate în baza de date OMS, plus statistici ale diverselor „dsp"-uri naționale care arată că reinfectarea este foarte rară. (…) Eu sunt inginer și mă întreb cum un medic cu așa poziție să bată câmpii cu anticorpii de parcă sistemul imunitar folosește brusc numai apărarea de tip umoral. Cum poate nega peste 100 de ani de cercetări în domeniu mi se pare de noaptea minți! (comentarii la articolul E)

(32) **Degeaba te rogi în mașină dacă nu-ți pui centura** (Joi, 28 octombrie 2021, 18:15), Aleteia [utilizator]
Sunt preot romano-catolic și m-am vaccinat în prima zi când am avut acces la vaccin. Să te vaccinezi este o obligație morală de a-ți proteja viața, ca și obligația morală de a-ți pune centura de siguranță în mașină, ca să nu mori în caz de accident. (…) (comentarii la articolul D)

(33) **Nu există bornă** (Sâmbătă, 13 noiembrie 2021, 14:13), medicare [utilizator] i-a răspuns lui vangall
Testele pentru anticorpi dovedesc existența memoriei imunologice! Asta înseamnă să ai imunitate, indiferent cât durează aceasta. Daca nu aveți anticorpi în sânge la momentul testării, asta nu înseamnă neapărat că nu aveți imunitate; dar, nu prea aveți cum să o obiectivați prin metode accesibile. Anticorpi, odată ce am dobândit memoria imunologică, producem câți avem nevoie, cât timp este necesar; în orice boală, pentru că așa funcționăm noi. Acum că virusul circulă accelerat prin populație, este un bun moment să vă faceți testul, dacă doriți să vă testați imunitatea: pentru că foarte probabil întâlniți virusul și reacționați dacă ați dezvoltat imunitatea (natural sau prin vaccinare). La vară, când virusul circulă mai puțin, un test serologic pentru depistarea anticorpilor specifici va fi neconcludent. Nu producem anticorpi de dragul de a-i

produce; este ineficient. Înțelegeți acum de ce a făcut Tătaru studiul de prevalență vara? (comentarii la articolul E)

În plus, secvențele dialogale conturează și o polarizare între categoria participanților de bună credință, interesați să schimbe idei și informații și cea a *postacilor*, a *trolilor*, a *„șoșocilor”*, a celor cu profil educațional redus, a căror prezență este amendată de grup fără întârziere:

(34) **ai normă la postat prostia asta?** (Vineri, 15 octombrie 2021, 7:46), Francisc 1 [utilizator] i-a răspuns lui NOTORIOUS
Ce vorbești tati? (Vineri, 15 octombrie 2021, 10:07), danbo [utilizator] i-a răspuns lui Francisc 1
ai părinți virtuali infectați la scenariu (Vineri, 15 octombrie 2021, 12:54), Francisc 1 [utilizator] i-a răspuns lui danbo
fugi mă cu prostiile asta, cine te crede? (comentarii la articolul B)

(35) **LOL** (Joi, 28 octombrie 2021, 10:24), JustinCase [utilizator] i-a răspuns lui all23
Medicii sunt idioți, cercetătorii sunt idioți, militarii sunt idioți, jurnaliștii sunt idioți, doar sosocii agramați ce mai dau dovadă de puțină inteligență!:)))))))))))) (comentarii la articolul D)

(36) **te exprimi împiedicat** (Vineri, 29 octombrie 2021, 4:44), zavalitaa [utilizator] i-a răspuns lui nick1587873340950
și cu greșeli evidente de scriere, oare de ce? Dă preaplinul pă afară dă multă trăire interioară ? (comentarii la articolul D)

(37) **cu cine făcusi școala bre?** (Duminică, 14 noiembrie 2021, 15:31), nick1587873340950 [utilizator] i-a răspuns lui Statisticianul
femeia de serviciu? (comentarii la articolul E)

(38) **nu e nicio dispută, sunt troli si postaci!** (Marţi, 16 noiembrie 2021, 9:22), Francisc 1 [utilizator]
afirmația e un nonsens folosit in heavy rotation de antivaxxeri si troli răsăriteni (se suprapun în mare măsură). (comentarii la articolul F)

Există utilizatori care intervin constant în comentarii, conservând un anumit idiostil de la o intervenție la alta: replici mai lungi, bine argumentate, redactate clar și corect gramatical (cazul lui *GNG*, exemplele (39) și (40)) sau intervenții stereotipe grăbite și laconice, de blocare a dialogului (cazul lui *George 1000*, exemplele (41) și (42)).

(39) **este normal** (Joi, 28 octombrie 2021, 12:55), GNG [utilizator] i-a răspuns lui freestyle
cei care au studiat, au făcut o facultate, lucrează în cercetare, etc sunt învățați să caute explicatii LOGICE, nu iau de bune tot ce spune unul sau altul, mai ales reporterii de ziar sau tv. Ei au nevoie de argumente solide, de cercetări îndelungate, în știință și în cercetare rezultatul nu se anunță de la primul rezultat. Ca exemplu: Ce explicație LOGICĂ există pentru instituirea carantinei de noapte? Acum înțelegem de ce angajați ai Pfizer au refuzat să se vaccineze și au preferat sa părăsească firma, nu

din rândul personalului auxiliar, ci dintre cei care au produs vaccinul. Vedeți și ce părere au despre imunizarea naturală, prin boală. Crede și nu cerceta nu face parte din limbajul acestor oameni. Cercetează și caută răspuns la orice problemă întâlnită. Proporția cred că este aproximativ aceeași în toate statele. Cei mai ușor de păcălit sunt cei care se informează dintr-un singur loc! Pentru o imagine completă trebuie să cântărești argumentele ambelor tabere și să analizezi care sunt credibile. Când nu răspunde la întrebări simple, nu poate să fie o persoană de încredere. (comentarii la articolul D)

(40) **analiză** (Joi, 28 octombrie 2021, 13:33), GNG [utilizator]
Societatea este piramidală, la bază se găsesc cei cu puține cunoștințe, incapabili de a face conexiuni logice. Ei alcătuiesc marea masa de oameni și reprezintă cam 70-75% din populația unei țări. La vârf se găsesc oamenii instruiți, care gândesc logic, care au o imagine de ansamblu asupra fenomenelor, care încearcă să-și explice ceea ce întâlnesc, care analizează ceea ce li se transmite. Ei reprezintă 10-15% din totalul populației. Ei bine, domnul amiral a reușit să convingă marea masă, baza societătii, prin vorbe și inducerea fricii, o parte din zona de vârf prin constrângere. Sunt sigur că cei mai mulți dintre medici au făcut J&J să scape cu o singură doză. Mă surprinde că baza societății românești nu s-a lăsat convinsă, aici este surpriza. (comentarii la articolul D)

(41) **se vede că ești idiot** (Joi, 14 octombrie 2021, 17:59), George 1000 [utilizator] i-a răspuns lui gigifisiune
(comentarii la articolul D)

(42) **se vede că ești idiot** (Joi, 14 octombrie 2021, 18:01), George1000 [utilizator] i-a răspuns lui Mayhem
(comentarii la articolul D)

5. CONCLUZII

Secvențele dialogale scrise pe care le-am analizat țin, ca registru, de limbajul internetului, dar reușesc să recupereze foarte mult și din particularitățile conversațiilor față în față, păstrând un caracter informal într-un context situațional public. Ne aflăm, practic, în fața unui caz de adaptare a limbii și a unor tipare de comunicare îndelung exersate în viață de zi cu zi (conversația față în față și dialogul) la un context situațional și la un mediu nou de transmitere. După părerea noastră, dacă acceptăm să discutăm despre caracterul hibrid al acestei forme de comunicare, putem lua în calcul o hibridizare între comunicarea de tip *chat* și conversația față în față. Eterogenitatea replicilor indică o interacțiune complexă între mai mulți factori: personalitatea utilizatorilor, motivele implicării situaționale și caracteristicile comentariilor transmise de alți utilizatori. De cele mai multe ori, scrierea sub anonimat este asociată unui comportament dezinhibat și neimplicat social. În mod paradoxal, dincolo de „filtrele" site-ului de știri, comentariile online păstrează respectul mutual, în numeroase cazuri, dezvoltă un grad de familiaritate între utilizatorii constanți și, în general, par să conserve o „voce a rațiunii" care contracarează în mod natural și spontan replicile abuzive. În ciuda fragmentării

temporale, a trunchierii replicilor sau a laconismului unor intervenții, comunicarea rămâne coerentă, inteligibilă, constructivă și agreabilă. Eliberați de presiunea de a fi spontani, de a răspunde prompt și de a urmări cu atenție întregul flux al comunicării, utilizatorii conferă secvențelor dialogale o serie de caracteristici: se pierde din implicarea personală și din potențialul expresiv al interacțiunii față în față, dar se câștigă ca atractivitate prin caracterul deschis (temporal și social): oricine se poate alătura, în orice moment, atâta timp cât păstrează discuția activă și interesantă pentru participanți, și prin creativitate lingvistică. Pe un corpus mai mare, ar fi interesant de urmărit tiparele caracterologice ale utilizatorilor reconstituite din conținutul lingvistic al replicilor: persoane foarte deschise, dispuse să împărtășească experiențe personale (exemplul (2), utilizatorul *Costel34*), mult mai rar, persoane empatice, gata să reacționeze la experiențele împărtășite (exemplul (2), utilizatorul *Alius*), persoane altruiste, animate de dorința de a educa și de a împărtăși informații etc. (exemplul (1), utilizatorul AMDATi).

Probabil că numărul persoanelor care citesc comentariile online este mai mare decât cel al persoanelor care aleg să comenteze, dar credem că odată ce ai optat pentru una dintre poziții, vei relua zilnic rutina lecturii site-urilor de știri și a comentariilor conexe, ca un adevărat cetățean digital al acestor timpuri.

BIBLIOGRAFIE

Bruce, I., 2010, „Evolving Genres in Online Domains: The Hybrid Genre of the Participatory News article", în A. Mehler, S. Sharoff, M. Santini (eds.), *Genres on the Web. Text, Speech and Language Technology*, vol. 42. Dordrecht: Springer, https://doi.org/10.1007/978-90-481-9178-9-15 (consultat 09.09.2021).

Crystal, D., 2004, *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.

Diakopoulos, N., M. Naaman, 2011, „Towards Quality Discourse in Online Comments", în P. J. Hinds, J. C. Tang, J. Wang, J. E. Bardram, N. Ducheneaut (eds.), *Proceedings of the ACM 2011 Conference on Computer Supported Cooperative Work*, New York, 133–142, https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/30607469/pr220-diakopoulos-libre.pdf?1391863266 (consultat 25.09.2021).

Erickson, T., 1999, „Persistent Conversation: an Introduction", *Journal of Computer Mediated Commnication* 4, www.ascusc.org/jcmc/vol4/issue4/ (consultat 11.09.2021).

Graham T. și Wright S., 2015, „A Tale of Two Stories from 'Below the Line'", *The International Journal of Press/Politics* 20 (3), 317–338, https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1940161215581926?casa_token (consultat 27.09.2021).

Kerbrat-Orecchioni, C., 1990, *Les Interaction Verbales*, Paris: Armand Colin.

Marcoccia, M., 2004, „On-line Polylogues: Conversation Structure and Participation Framework in Internet Newsgroups", *Journal of Pragmatics* 36, 115–145.

North, S., 2007, „'The Voices, the Voices': Creativity in Online Conversation", *Applied Linguistics* 28 (4), 538–555, https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/56107976 (consultat 10.09.2021).

Reagle, J. M. jr., 2015, *Reading the Comments: Likers, Haters, and Manipulators at the Bottom of the Web*. Cambridge: MIT Press.

Schegloff, E. A., 2007, *Sequence Organisation. A Premier in Conversation Analysis.* Cambridge: Cambridge University Press.

Ștefănescu, A., 2021, „Un nou gen discursiv: comentariile online”, în O. Chelaru-Murăruș *et al.* (eds.), *Limbă, societate, cultură. In honorem Liliana Ionescu-Ruxăndoiu și Mihaela Mancaș*. București: Editura Universității din București, 139–150.

Vasilescu, A., Ștefănescu, A., Zafiu, R., 2019, „The Cyber Discourse: A Hybrid of Polarized Stances”, în *The 5th ESTIDIA Conference: Hybrid Dialogues: Transcending Binary Thinking and Moving Away From Societal Polarizations, Book of Abstracts*, Naples: University of Naples “L’Orientale”, 50.

Weber, P., 2014, „Discussions in Comments Section: Factors Influencing Participation and Interactivity in Online Newspapers’ Readers Comments, *New Media & Society* 16 (6), 941–957, https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1461444813495165?casa_token (consultat 25.09.2021).

DIALOGIC SEQUENCES IN ONLINE NEWS COMMENTS

Abstract

The article explores the pragmatic and stylistic characteristics of the dialogic sequences in online comments posted on the Romanian news website *Hotnews*. In our opinion, this type of texts combines the characteristics of chats with those of face-to-face conversation in an attempt to adjust language to a new situational context and to a new medium of writing. The result is a more creative form of communication with less personal involvement and less expressive potential but with more social attractiveness.

FUNCȚII ȘI VALORI DISCURSIVE ALE MARCATORULUI *PĂI* ÎN TEXTELE DIALECTALE

MARINELA BOTA

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” /
Universitatea din București
marinela.bota@drd.unibuc.ro

Cuvinte-cheie: *marcatori discursivi, varietăți regionale, funcții și valori discursive, atenuator de forță ilocuționară, planificator*.

Keywords: *discourse markers, regional varieties, discourse functions and values, face-threat mitigator, planner*.

1. PRELIMINARII

Marcatorul discursiv *păi* reprezintă forma pragmaticalizată a deicticului temporal *apoi*, din care provine. *Păi*, cu variantele *poi*, *pei*, *pă*, *pâ*, *pi* și *pu*, este specific registrului popular și colocvial și, de asemenea, se manifestă în discursurile spontane în toate varietățile regionale ale limbii române.

Din punct de vedere formal, dicționarele și gramaticile limbii române actuale încadrează marcatorul în categoriile gramaticale ale adverbului (DLR, DEX) sau interjecției (GALR 2005 I: 669; GBLR 2016: 317; DOOM[3]). În GBLR (2016: 651–654) *păi* este tratat ca o interjecție cu rol de conector pragmatic care îndeplinește funcții de stabilire a conexiunii între actele de vorbire, de structurare a discursului și de marcare a unor roluri argumentative de tipul „obiecție”.

Din punct de vedere funcțional, *păi* face parte din clasa marcatorilor discursivi cu funcții și valori discursive asemănătoare cu cele manifestate de marcatorii corespunzători din limba engleză (*well*), italiană (*poi*), franceză (*puis*) sau spaniolă (*pues*), cu precizarea că *păi* nu devine un marcator cu funcție consecutivă sau aditivă, ca *pues* în limba spaniolă (Zafiu 2009). În română, *păi* poate dobândi valori consecutive sau aditive în funcție de context, însă aceste valori nu ajung să devină funcții specifice. De asemenea, diferența dintre marcatorul *păi* și corespondentul său din limba spaniolă constă în faptul că *pues* a devenit o marcă evidențială folosită pentru a semnala schimbări în angajamentul locutorului față de adevărul informațiilor (Schiffrin 2001: 63), însă, în limba română, Ștefănescu (2005) observă că *păi* poate prefața construcțiile evidențiale, exemplificate în Zafiu (2002), cu rolul de a atenua gradul de evidențialitate.

Pentru limba română, valorile pragmatice ale marcatorului *păi*, denumit *particulă discursivă*, *conector pragmatic* sau *marcator discursiv*, sunt descrise în lucrările Ariadnei Ștefănescu (2011, 2007a, 2007b, 2005), Rodicăi Zafiu (2020,

SCL, LXXIV, 2023, nr. 2, Bucureşti, p. 174–181

DOI: 10.59277/SCL.2023.2.04

2009, 2002, 1989) și Andrei Vasilescu (2002). Ștefănescu (2011: 293, 2007b: 161–185) încadrează marcatorul discursiv *păi* în domeniul interpersonal, deoarece „punctează dialogismul, familiaritatea cu interlocutorul, diferența de informații de background dintre cei doi participanți, având o dublă orientare – retrovers, către întrebarea anterioară și prospectiv, către narațiune". La nivelul structural al discursului, este un *marcator de integrare lineară* ale cărui trăsături principale sunt „absența unui sens referențial, faptul că nu schimbă condițiile de adevăr ale enunțului și că nu adaugă nimic conținutului propozițional, că se raportează la situația de comunicare, iar nu la starea de fapte discutată" (Ştefănescu 2005: 673). Pornind de la clasificarea propusă de Jucker (1993) pentru engl. *well*, autoarea analizează contexte în care apare *păi* și distinge funcțiile principale ale marcatorului. În ceea ce privește marcatorul *well* din limba engleză actuală, Jucker (1997, 1993) stabilește patru funcții principale:

1) *particulă de bornaj*[1], funcționează la nivelul structural al discursului; poate introduce o temă nouă sau poate prefața un segment discursiv care conține discurs raportat direct;

2) *marcator de relevanță insuficientă*[2], pentru care Jucker (1997) preferă termenul de *modificator* (engl. *qualifier*), funcționează la nivelul interacțional al discursului și prefațează un răspuns parțial la întrebare, prin urmare nu satisface maxima relevanței;

3) *atenuator de forță ilocuționară*[3] (engl. *face-threat mitigator*), funcționează la nivelul interacțional prin introducerea unui dezacord sau a unui refuz;

4) *element de umplere a pauzelor*, funcționează la nivel interacțional și îndeplinește rolul de umplere a unei pauze de gândire. În ceea ce privește terminologia propusă pentru acest tip de element, în limba română este utilizată sintagma *cuvânt de umplutură*, iar în alte limbi termeni ca *riempitivo* (it.), *mots de remplissage* (fr., Aioane 2017) sau *gap-filler* (Auer și Maschler 2016). Propunem denumirea de *planificator* pentru această funcție a marcatorului discursiv *păi*, utilizat de locutorii care nu doresc sau nu sunt pregătiți să cedeze replica.

Pentru prezenta analiză a marcatorului discursiv *păi*, am aplicat: (a) modelul de clasificare propus de Crible și Degand (2019), în care funcțiile marcatorilor se pot manifesta în cel puțin unul dintre cele patru domenii discursive (*ideațional*, *retoric*, *secvențial* și *interpersonal*), (b) cadrul teoretic despre *particulele inițiale* (*turn-initial particles*) prezentat de Heritage și Sorjonen (2018) și (c) funcțiile descrise de Jucker (1997) pentru marcatorul *well* din limba engleză. Corpusul este alcătuit din contexte excerptate din opt volume de texte dialectale. Ocurențele au fost identificate în dialogurile dintre anchetatori și informatori sau în povestirile informatorilor. Exemplele sunt transcrise în formă literarizată, păstrându-se pauzele prozodice. În urma analizei am constatat că cele două funcții principale ale marcatorului *păi* sunt: *semnal de răspuns* și *tranziție*. Sub aceste două funcții pot fi

[1] Denumirile *particulă de bornaj*, *marcator de relevanță insuficientă* și *atenuator de forță ilocuționară* sunt preluate de la Ștefănescu (2005).

[2] *idem.*

[3] *ibid.*

grupate diferite valori dobândite contextual, în funcție de atitudinea locutorului față de situația de comunicare sau față de interlocutor.

Atât în textele dialectale *TD-Ung.* și *TD-NBULG*, reprezentative pentru graiurile românești vorbite în afara țării, cât și în *TDS* am constatat ocurențe sporadice ale marcatorului *păi*. Funcția de semnal de răspuns este îndeplinită de *apoi* în regiunea Sălajului și în graiurile românești din Ungaria, iar pentru graiurile din nordul Bulgariei este utilizat frecvent *emi* (1).

(1) [„Salamura” cum o faci?]
ē ‿ păi cu sare/ zăr pui/ şî sare pui/
[Cum ştii că este bună „salamura”?]
-émi ştii la... la o sută dă kile dă apă/ la o sută dă kile dă zăr/ pui... doozăşîpatru dă kile dă... sare/ ea are opredelit acolo/ cât să pui// (TD-NBULG: 4)

2. FUNCȚII ȘI VALORI DISCURSIVE

Poziția inițială, internă sau finală, ocupată de un marcator discursiv într-una dintre cele trei tipuri principale de intervenții (*inițială, secundară și terță* – Heritage și Sorjonen 2018), are o importanță strategică în ceea ce privește orientarea intenției de comunicare a locutorului. În poziție inițială în prima intervenție, marcatorii au un caracter prospectiv, fiind orientați către livrarea următoarelor informații, în timp ce în cea de a doua intervenție tind să fie retrospectivi. De asemenea, *păi* utilizat la inițiala intervenției secundare are dublă orientare, pe de o parte indică direcția ‘înainte’ prin introducerea noii replici, iar pe de altă parte, indică direcția ‘înapoi’ către replica precedentă pe baza căreia se dezvoltă interacțiunea. Această trăsătură secvențială poate fi extinsă și la intervențiile de tip povestire, unde *păi* introduce noi episoade narative și prezintă aceeași dublă orientare, după cum observă și Ștefănescu (2011) în articolul despre *polifuncționalismul* marcatorilor discursivi în narațiunea conversațională.

2.1. Semnal de răspuns

Rolul principal al marcatorului discursiv *păi* este de „semnal de răspuns” (Zafiu 2002: 420; Ștefănescu 2005: 673). Această funcție de semnalare a începerii unei replici este asemănătoare cu cea înregistrată pentru marcatorul *well* din engleză (Heritage și Sorjonen 2018).

2.1.1. Replicile secundare prefațate de *păi* conțin răspunsuri scurte, punctuale sau elaborate, detaliate, ambele tipuri de răspunsuri fiind dublu orientate prospectiv/retrospectiv. Pe lângă valorile actualizate în domeniul interpersonal, *păi* funcționează ca o *particulă de bornaj* în domeniul secvențial al discursului și introduce frecvent intervenții ample (2), (3).

(2) [Cum faci o mâncare de păsui?]
păi... o mâncare de păsui/ să pune prima dată [ɛ] apă rece cu păsui [...] (TD-PDF: 153)

(3) [Dar vin lupii la oi?]
păi când o vinit lupii.../ s-o zvârlit în săș/ o luat una/ două/ câte i-o trăbuit lui șî.../ s-o dus/ i-am alungat/ după așeia iar o vintit/ șî... tot așa/ [...] (TDBN: 113)

2.1.2. În anumite contexte, *păi* inițial funcționează în domeniul interpersonal prin marcarea *relevanței insuficiente*, poate conține puține referințe la ceea ce s-a menționat înainte și este orientat spre restul discursului care, într-o anumită măsură, depășește așteptările interlocutorului. Este, de asemenea, un semnal care atrage atenția asupra schimbării temei, iar intervențiile prefațate sunt adesea ample (4), (5), (6).

(4) [Dar ai auzit să se facă moroi?]
păi! moroi/ care-s răutăcioși la suflit/ care vorbesc rău/ ca cum mi-s io așa// (TD-PDF: 22)
(5) [*Ş-api* femeia n-o zis nimica?]
pi femeia n-o fost în casă/ femeia o fost la câmp/ pă când o mărs/ o văzut ptiatra acee acolo//
[*Ş-apoi* voi ce-ați făcut?]
pi/ noi n-am făcut nimnică/ noi ni-am ascuns/ nu ni-am spus unu pă altu// *ş-api* s-o dus maria campii di-acasă şi ni-am băgat în tinda aceia întunecuósă... [...] (TDMM: 44)
(6) [Și se spuneau povești?]
a! **păi** trebuia să toarcem/ să facem jurubița…/ mai stam dup-aia… dă… taină/ dă… planuri// [...] (TDM I: 33)

2.1.3. În secvențele convenționalizate, de tipul perechilor de adiacență *întrebare-răspuns* (Schegloff 2007), replicile secundare prefațate de *păi* în textele dialectale sunt, de obicei, răspunsuri la întrebări sau la solicitări de informații. În aceste contexte, *păi* cu valoare de *atenuator* marchează dezvoltarea unui răspuns amplu, indirect și neașteptat de interlocutor. Această valoare se regăsește și în limba spaniolă, în care *pues* este folosit pentru a atenua forța ilocuționară a unui răspuns neașteptat sau a unui refuz/dezacord (Raymond 2018). În ceea ce privește atitudinea informatorului față de anchetator, se observă „etalarea superiorității epistemice [...] *snobarea* celuilalt” (Ștefănescu 2005: 678).

(7) [La pâine am uitat să te întreb, unde o pui?]
pi dragă... care cum îi... place/ [...] (TDS: 89)
(8) [Dar dumitale, nu ţi-a fost frică?]
păi da ce [!] **acuma** că mi-o fi fo frică/ era [k] unde era să mă duc/ ce era să fac?/ [...] (TDM I: 3)
(9) [Și chiar îi trecea?]
e! **păi** trecea vreo două trei zile/ depinde/ [...] (TDBN: 64)

2.1.4. Atunci când introduce a treia replică într-un dialog, marcatorul are rolul de a prezenta rezultatul secvenței *întrebare-răspuns* precedente și are valori asemănătoare cu cele ale lui *păi* din poziția secundară, cu dublă orientare (12).

Replica terță introdusă de *păi* poate fi o directivă (10) sau o nouă întrebare (11) care, deși marchează o desprindere de perechea *întrebare-răspuns* precedentă, atinge sau reia problema ridicată în secvența anterioară (Heritage și Sorjonen 2018).

(10) „ai făcut mă/ mâncare ceva la băieții ăștia?”/
„ei! le-m făcut mâncare”/ ce/ „am stat dă mâncare”/ ice/
„**pă**/ pune și fă mâncare/ cine știe ș-ale tăle când/ pă unde mănâncă” ice// (TDM I: 30)

(11) „nene și țață/ io mă duc acasă”//
„dă ce/ cum?”//
„**păi** d-aia/ că... mica nu-mi îngrijește de vacă”/ […]
„**păi** da tu poți să te conduci? că ai să mori de foame/ (TDM I: 37)

(12) „cum/ nu știi?”
„nu!”
„**păi**” zice/ „l-a dus cu salvarea/ la brezoi" (TDM I: 7)

2.2. Funcția de tranziție

Funcția de tranziție din domeniul secvențial al discursului se manifestă atunci când *păi* ocupă poziție internă într-o intervenție secundară sau într-o secvență narativă amplă.

2.2.1. În răspunsurile la întrebări, segmentul introdus de *păi* poate reprezenta o explicație (13), trecerea la un nou episod din desfășurarea evenimentelor (14), o reluare sau o trimitere (15) la o temă anterior discutată.

(13) [Dar cînd erai mai tânăr, mergeai cu vitele?]
mergeam// …**pâ** asta ne-o fost... economia așa// (TDBN: 105)

(14) [Și din mațele mai groase?]
dint-acelea mai facem câlbaș/ cum se spune pe la noi/ din... fleacurile porcului/ cum se zâce/ din ficat/ din... plămâni/ dint-aestea// **păi** le demicăm ș-acelea prin mașină/ (TDBN: 110)

(15) [Dar pește mare făceai...]
pește mare/ sigur/ **păi** v-am spus/ paișpe kilograme (TDD: 171)

2.2.2. În relatările informatorilor, *păi* structurează intervenții ample, mai ales, cele care conțin povestea în sine. *Păi* ca marcator care structurează informația și marchează tranziția de la un episod la altul, introduce segmente care conțin o explicație (16), (17) sau o elaborare a informațiilor transmise (18), (19).

(16) ...șî/ plecasem d-acolo cam bolnavă/ dă frica lupu/ **păi** era foarte-aproape/ uite nu era nici ca d-iș până-n drum/... dă mine// și mi-a sărit și răutatea du pă mine/ șî toate șî... d-atunci n-am mai văzut// (TDM I: 17)

(17) vai de mine… uăăă… am avut câniepă/ vai/ șî câti-o câneptiștie mare/ **păi** trebuia a fa [‘face’] cămieș șî gatii șî lepidieu… (TDMM: 129)

(18) o scoatem [cânepa] o spălăm bine /bine/ bine-apă/ o uscăm şi după aea o meliţăm// **păi** după ce-o meliţ/ o piepten/ pân pieptenii aia ai naibi// (TDM I: 3)

(19) mai încoace s-a făcut patru/ cinci moșoaie/ **păi** era o frumusețe/ când vineau ei/ să prindeau și jucau în horă cu cloapetile alea/ (TDD: 195)

2.2.3. *Păi* cu rolul de *planificator* poate fi observat după mărci ale *(non) fluenței* (Crible 2017), de tipul corectare sau ezitare. Această valoare se manifestă atât în domeniul secvențial, prin introducerea reformulării sau a reluării ideii, cât și în domeniul interpersonal, prin semnalarea faptului că locutorul nu dorește să cedeze replica.

(20) [Și ni-l spui și nouă (descântecul)?]
spun//... șî... **dup [k] păi** după așeia merg la mire/ iară/ șî di la mire... iar e-un fel di descântec// șî descântă/ șî apoi merg la nănași/ (TDBN: 114)

3. CONCLUZII

Păi ocupă poziție inițială când îndeplinește funcția de semnalare a inițierii replicii secundare sau terțe. Ca semnal de răspuns, îndeplinește diferite roluri de la atenuarea forței ilocuționare și marcarea relevanței insuficiente până la schimbarea temei sau introducerea uneia noi în discuție. *Păi* cu funcția de tranziție ocupă poziție internă în structura unei secvențe narative sau în replica secundară dintr-o interacțiune de tipul *întrebare-răspuns.* Poate introduce segmente care conțin o explicație, o reluare a unei teme sau poate marca tranziția de la un episod narativ la altul, deoarece conversația este concentrată pe universul de cunoștințe ale locutorului-informator, iar introducerea unei noi teme, elaborarea și schimbarea acesteia este inițiată de locutor. Marcatorul nu ocupă poziție finală în niciun tip de intervenție, așadar nu este folosit cu rolul de a marca sfârșitul enunțării. Ca semnal de răspuns, *păi* operează în domeniul interpersonal, iar cu funcția de tranziție, în domeniul secvențial al discursului.

SIGLE

DEX – *Dicționarul explicativ al limbii române* (ediția a II-a revăzută și adăugită). Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București: Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009.

DLR – *Dicționarul limbii române*, serie nouă, tomul VIII. Litera *P*. București: Editura Academiei, 1965.

DOOM[3] – *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (coord. I. Vintilă-Rădulescu), ediția a III-a revăzută și adăugită. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București: Univers Enciclopedic Gold, 2021.

GALR – *Gramatica limbii române*, vol. I *Cuvântul* (coord. V. Guțu Romalo). Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București: Editura Academiei Române, 2005.

GBLR – *Gramatica de bază a limbii române* (coord. G. Pană Dindelegan), ediția a II-a. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Bucureşti: Univers Enciclopedic Gold, 2016.

SURSE

TDBN – M. Marin, M. Tiugan, *Texte dialectale și glosar Bistrița-Năsăud*. Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologie, 1987.

TDD – P. Lăzărescu, V. Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, *Texte dialectale și glosar Dobrogea*. Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologie, 1987.

TDM I – B. Cazacu (coord.), G. Ghiculete, P. Lăzărescu, M. Marin, B. Marinescu, R. Pană, M. Vulpe, *Texte dialectale Muntenia I*. București: Editura Academiei Române, 1973.

TDMM – I. M. Farcaș, *Texte dialectale Maramureș*. Baia Mare: Editura Universității de Nord, 2011.

TD-PDF – C. Cohuț, M. Vulpe, *Graiul din zona Porțile de Fier. Texte. Sintaxă*. București: Editura Academiei Române, 1973.

TD-NBULG – V. Neagoe, I. Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*. București: Editura Academiei Române, 2006.

TDS – M. Marin (coord.), M. Conțiu, B. Marinescu, C.-I. Radu, M. Tiugan, *Graiurile din Sălaj. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*. București: Editura Academiei Române, 2017.

TD-Ung. – M. Marin, I. Mărgărit, *Graiuri românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*. București: Editura Academiei Române, 2005.

BIBLIOGRAFIE

Aioane, M., 2017, „Mărci discursive metatextuale în limbile italiană și romană”, în *Meridian Critic / Analele Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava. Seria Filologie.* B. Literatură, Tomul XXVIII, nr. 1, Editura Universității din Suceava, 65–71.

Auer, P., Y. Maschler, 2016, „The Family of NU and NA across the Languages of Europe and Beyond: Structure, Function, and History”, în P. Auer, Y. Maschler (eds.), *NU/NA a Family of Discourse Markers across the Languages of Europe and Beyond*. Berlin: De Gruyter Mouton, 1–47.

Crible, L., 2017, *Discourse Markers and (Dis)fluency across Registers. A Contrastive Usage-Based Study in English and French*, PhD thesis, Université Catholique de Louvain.

Crible, L., L. Degand, 2019, “Domains and Functions: A Two-Dimensional Account of Discourse Markers”, *Discours* [en ligne], 24 | 2019. Disponibil online: http://journals.openedition.org/discours/9997 (accesat 20.09.2023).

Heritage, J., M.-L. Sorjonen, 2018, „Introduction. Analyzing Turn-Initial Particles”, în J. Heritage, M.-L. Sorjonen (eds.) *Between Turn and Sequence. Turn-Initial Particles across Languages*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1–24.

Jucker, A. H., 1993, „The Discourse Marker *Well*”, *Journal of Pragmatics* 19, 435–452.

Jucker, A. H., 1997, „The Discourse Marker *Well* in the History of English”, *English Language and Linguistics* 1 (1), 91–110.

Raymond, C. W., 2018, „*Bueno-*, *pues-*, and *bueno-pues*-Prefacing in Spanish Conversation”, în J. Heritage, M.-L. Sorjonen (eds.) *Between Turn and Sequence. Turn-Initial Particles across Languages*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 59–96.

Schegloff, E. A., 2007, *Sequence Organization in Interaction: A Primer in Conversation Analysis*, vol. I, Cambridge: Cambridge University Press.

Schifrin, D., 2001, „Discourse Markers: Language, Meaning, and Context”, în D. Schiffrin, D. Tannen, H. E. Hamilton (eds.) *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 54–75.

Ștefănescu, A., E. Crețoiu, 2005, „Particula discursivă *păi* ca indicator de relevanță”, în G. Pană Dindelegan (coord.), *Limba română. Structură și funcționare. Actele celui de al IV-lea Colocviu al Catedrei de Limba Română (25-26 noiembrie 2004)*. București: Editura Universității din București, 673–688.

Ștefănescu, A., 2007a, *Conectori pragmatici*. București: Editura Universității din București.

Ștefănescu, A., 2007b, *Aspecte pragmatice. Incursiuni în româna actuală*. București: Editura Universității din București.

Ștefănescu, A., 2011, „Marcatorii discursivi în narațiunea conversațională: un studiu de caz”, în L. Dascălu Jinga (coord.), *Româna vorbită actuală (ROVA). Corpus și studii*. București: Editura Academiei, 279–311.

Vasilescu, A., 2002, *Întrebarea. Teorie și practică*. București: Editura Polirom.

Zafiu, R., 1989, „Câteva observaţii asupra conectorilor pragmatici din limba română”, *Studii şi cercetări lingvistice* 3 (XL), 315–319.

Zafiu, R., 2002, „Mărci ale oralității în limbajul jurnalistic actual”, în G. Pană Dindelegan (coord.), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*. București: Editura Universității din București, 399–430.

Zafiu, R., 2009, „Evoluția adverbelor de timp *atunci, acum, apoi* către statutul de mărci discursive”, în R. Zafiu, G. Stoica, M. Constantinescu (eds.), *Limba română. Teme actuale. Actele celui de-al 8-lea Colocviu al Catedrei de limba română.* Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 779–793.

Zafiu, R., 2020, „*Păi*”, în G. Pană Dindelegan (coord.), *Dicționar de interpretări gramaticale. Cuvinte mici, dificultăți mari*. București: Univers Enciclopedic Gold, 457–459.

DISCOURSE FUNCTIONS AND VALUES OF THE MARKER *PĂI* IN DIALECTAL TEXTS

Abstract

The article focuses on examining the discourse marker *păi* frequently used in the regional varieties of Romanian, and the analysis is based on a corpus of dialect texts. We followed the theoretical models proposed by Jucker (1997), Heritage and Sorjonen (2018), and Crible and Degand (2019). Depending on its position (pre-clausal or clause-internal in turn-initial, turn-internal or turn-final) the main functions of *păi* are: (a) to signal the answer, and (b) to mark the transition between narrative episodes. There are several values grouped under each function, depending on the speaker’s attitude and his/her epistemic/affective stance.

DESPRE STRUCTURA SEMANTICĂ BINARĂ A PROVERBULUI: EXEMPLE RELIGIOASE FRANCEZE

ANTONIA CIOLAC

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, Bucureşti
antonia.ciolac@lingv.ro

Cuvinte-cheie: *proverb, paremie, structură formală, structură semantică, binarism semantic.*

Keywords: *proverb, paremia, formal structure, semantic structure, semantic binarism.*

1. CHESTIUNI TEORETICE

Paremiologia este ştiinţa proverbelor, conform lui Dubois *et al.* (1994: 344). Studiul proverbelor priveşte atât funcţionarea acestor unităţi lexicale în uzul lingvistic, retoric şi conversaţional, al oricărei comunităţi de locutori pe arii geografice diverse, în decursul unor perioade de timp largi, cât şi forma structurilor proverbiale. Paremiologia aparţine unor domenii diverse: semantica, stilistica, istoria limbii, pragmatica, dialectologia şi sociolingvistica. Asemenea distinsei lingviste Ariadna Ştefănescu, care a realizat studii de frontieră, abordăm şi noi domeniul paremiologiei, aflat la graniţa subdomeniilor lingvistice enumerate (Ştefănescu 2007a, 2007b şi 2016).

De aici apar şi întrebările ce anume este un *proverb* şi dacă acesta este o unitate frazeologică sau o unitate paremiologică. Răspunsurile la aceste întrebări sunt complexe, nuanţate şi, probabil, imperfecte. *Proverb* este un enunţ elaborat, cu sens sapienţial şi sentenţios, de origine cultă sau populară, care are un scop pragmatic conversaţional şi o mare circulaţie (în multe variante, cu frecvenţe ridicate în uz). Proverbul mai are un semantism cu grad de generalitate ridicat, uneori metaforic, care poate genera şi polisemie, precum şi o formă ritmată, poetică (rimată) şi adesea eliptică (cf. DEX: s.v. „proverb”, Oddo 2017: 215–220, 224–227). Kouadio (2016: 242), la fel ca unii lingvişti francezi, consideră că proverbul este un gen asemănător basmului, ambele genuri aparţinând literaturii orale şi având „o legătură cu societatea tradiţională a cărei civilizaţie este bazată pe oralitate”. Totuşi, conform lui Kouadio (2016: *passim*), prin actualizarea lor cu rol cognitiv şi didactic, proverbele nu sunt incompatibile cu modernitatea, deci nici implicit cu literatura scrisă. Această dialectică subtilă a paremiologiei, domeniu situat între popular şi cult, între oral şi scris, însoţită de sinteze şi de influenţe reciproce, între cele două niveluri de limbă, o cunoaştem bine, datorită corpusurilor paremiologice conservate de literaturile scrise

SCL, LXXIV, 2023, nr. 2, Bucureşti, p. 182–197

DOI: 10.59277/SCL.2023.2.05

ale unor civilizaţii europene şi extraeuropene antice sau medievale vechi: greacă, latină, egipteană, mesopotamiană, indiană, chineză, ebraică, arabă etc.

Conform lingvisticii tradiţionale, dar şi moderne, *proverbul* are o formă textuală mai mult sau mai puţin extinsă, fiind considerat pe plan formal superior ca întindere frazemului, deoarece poate cuprinde una sau mai multe propoziţii gramaticale. Prin urmare, proverbul este un echivalent al unui fragment de text. De asemenea, pe plan semantic, proverbul este superior frazemelor şi enunţurilor cu sens sentenţios de tipul dictoanelor, sentinţelor, zicătorilor etc., deoarece este mai inclusiv sub aspectul conţinutului decât aceste unităţi.

Totuşi, *proverbul* capătă din ce în ce mai mult o definiţie mai permisivă din punctul de vedere al teoriei lexico-gramaticale, dar şi al celei semantice. Lingvistica modernă ia în calcul permisivitatea graniţelor *proverbului* şi face referire în domeniul paremiologiei nu numai la enunţul unipropoziţional sau multipropoziţional, care este proverbul, ci şi la speciile înrudite şi conexe proverbului (Oddo 2017: 215–227, 219–227; DEX, s.v. *dicton*, s.v. *maximă*, s.v. *proverb*, s.v. *sentinţă*, *Le Grand Robert de la langue française*, s.v. *adage*, s.v. *aphorisme*, s.v. *apophtegme*, s.v. *avertissement*, s.v. *avis*, s.v. *axiome*, s.v. *dicton*, s.v. *instruction*, s.v. *leçon*, s.v. *maxime*, s.v. *pensée*, s.v. *postulat*, s.v. *précepte*, s.v. *proverbe*, s.v. *sentence*; https://dexonline.ro/definitie/dicton; https://dexonline.ro/definitie/maxim%C4%83; https://dexonline.ro/definitie/sentin%C8%9B%C4%83; https://dexonline.ro/definitie/aforism; https://dexonline.ro/definitie/proverb/definitii; https://dexonline.ro/definitie/parimie; https://dexonline.ro/definitie/zic%C4%83toare; https://dexonline.ro/definitie/zical%C4%83/definitii; https://dexonline.ro/definitie/paremiologie).

Speciile conexe proverbului sunt, sub aspect semantic şi formal, în acelaşi timp, foarte asemănătoare, dar şi diferite în raport cu proverbul. Lingvistica modernă include în studiile de paremiologie orice unitate paremiologică şi/sau frazeologică cu sens sentenţios, oricât de mică sau de mare ar fi aceasta în plan morfosintactic sau ca întindere semantică. Conform noii direcţii a lingvisticii moderne uşor diferite faţă de lingvistica tradiţională, baza lingvistică minimală a *paremiologiei* nu mai este textul (multi)propoziţional, deci proverbul, ci unitatea frazeologică cu sens sentenţios sau cu sens apropiat celui proverbial (Oddo 2017: 215–222).

Astfel, la întrebarea dacă proverbul este o unitate frazeologică sau paremiologică, răspunsul este că apartenenţa acestuia este la ambele categorii lexicale, iar o posibilă formulare a răspunsului este aceea oferită de Savin (2010: 65–66):

> Cu toate că se spune că sunt obiectul de cercetare al paremiologiei, proverbele şi zicătorile pot fi incluse în [domeniul] frazeologie[i], pentru că prezintă trăsăturile funcţionale generale ale frazeologismelor (stabilitate, idiomatism), trăsături care nu pot fi ignorate. Deşi nu au fost o constantă a studiilor de lingvistică teoretică, preocupările de a teoretiza structurile paremiologice s-au materializat în studii care au avut ca scop posibilităţile de definire şi de clasificare a acestora ca fiind înrudite cu frazeologismele

> minimale, care de asemenea, la rândul lor, sunt clasificate în mod divergent conform acestei perspective. (Savin 2010: 65–66) (trad. ns. AC)[1]

În înţeles extins şi modern, *proverbul* ar fi sinonim cu *paremia* (denumită în română, mai rar şi învechit, şi *parimie*, DEX, s.v. *paremie* şi s.v. *parimie*), iar criteriul de bază pentru delimitarea unităţii paremiologice în domeniul frazeologiei ar fi unul strict semantic, nu şi formal. Astfel, potrivit lui Oddo (2017: 220–221), sunt apropiate de noţiunea de *proverb* şi „enunţurile conexe", care comportă sensuri sentenţioase, din categoria semantică a proverbului şi care prezintă „caracteristici similare", dar şi „trăsături cu adevărat distinctive", precum „frazele proverbiale", „locuţiunile proverbiale" sau dictoanele. Combet (1971: 36) consideră că *fraza proverbială* „nu diferă de proverbe [...] decât prin faptul că, din punct de vedere gramatical, fiind lipsită de un verb care să precizeze în mod clar obiectul său, aceasta depinde parţial de contextul psiholingvistic în care se inserează, pentru a-şi livra întregul sens" (trad. ns. AC) (Combet 1971, *apud* Oddo 2017: 221). Frazemele sau „locuţiunile proverbiale" sunt incluse în clasa paremiilor apropiate de proverbe de către Seiler (1918) şi Claver Zouogbo (2008: 68) (*apud* Oddo 2017: 220).

Crida Álvarez şi Sevilla Muñoz (2013: 106) consideră că termenul *paremie*, de origine greacă (din greaca clasică παροιμία) şi transmis în greaca modernă cu sensul de *zicătoare* sau de *proverb* („pe care l-a avut deja în Antichitate"), poate servi la construirea noţiunii de *paremie* concepute ca o unitate de bază a paremiologiei. Noţiunea generică de *paremie* a fost introdusă în studiile de paremiologie de lingviştii spanioli, fiind explicată în următorii termeni de Crida Álvarez şi Sevilla Muñoz (2013: 106):

> O paremie este o unitate frazeologică (UF) constituită dintr-un enunţ scurt şi sentenţios care-i corespunde unei secvenţe sintactice cu sens complet simple sau compuse, care s-a fixat în vorbire şi care face parte din moştenirea socioculturală a unei comunităţi de vorbitori. Termenul *paremie* se impune printre cercetătorii de limbă spaniolă începând din decada anilor 80 ai secolului al XX-lea, fiind folosit ca *arhilexem* (Sevilla 1988: 231) sau ca *hiperonim* (Corpas Pastor 1996: 135) al unităţilor lingvistice care compun universul paremiologic, *arhilexemul* înglobând termenii: proverb, zicătoare, maximă, sentinţă, frază proverbială, adagiu, dialogism, apoftegmă, precum şi un mare etcetera. (Crida Álvarez şi Sevilla Muñoz: 2013: 106) (trad. ns. AC)[2]

[1] „Although they are said to be the research object of paremiology, proverbs and sayings may be included in phraseology, because they present the general functional traits of phraseologisms (stability, idiomaticity), features which cannot be ignored. Although they have not been a constancy in terms of language theory, the concerns for theorizing paremic structures have materialized in studies which aimed particularly at the possibilities of definition and classification as related to minimal phraseologisms, they themselves also divergently classified from this perspective" (Savin 2010: 65–66).

[2] „Una paremia es una unidad fraseológica (UF) constituida por un enunciado breve y sentencioso, que corresponde a una oración simple o compuesta, que se ha fijado en el habla y que forma parte del acervo socio-cultural de una comunidad hablante. El término *paremia* se va imponiendo entre los investigadores de lengua española desde la década de los 80 del siglo XX, y es usado como *archilexema* (Sevilla Muñoz: 1988: 231) o *hiperónimo* (Corpas Pastor: 1996: 135) de las unidades lingüísticas que componen el universo paremiológico, el cual engloba los términos:

Crida Álvarez şi Sevilla Muñoz (2013: *passim*) includ în *categoria paremiei* următoarele unităţi frazeologice: *proverbul, aforismul, zicătoarea, fraza proverbială, locuţiunea proverbială, dialogismul* sau *textul dialogat* (care cuprinde *dialogismul bimembru* şi *dialogismul trimembru*).

Conform acestor lingvişti (Crida Álvarez şi Sevilla Muñoz 2013: *passim*), subcategoriile *paremiei* pot fi explicate şi/sau ilustrate după cum urmează[3].

Proverbul este de origine cultă:

Dios creó al hombre a su imagen y semejanza. (AT, *Génesis* 1,27) (Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul şi asemănarea sa.)

Aforismul este sinonim cu maxima, apoftegma, sentinţa etc. şi este tot de origine cultă:

Errar es humano, perdonar es divino. (Pope, *An Essay on Criticism*) (A greşi este omeneşte, a ierta este divin.)
El hombre propone, y/pero Dios dispone. (Kempis, *De Imitatione Cristi*) (Omul propune, dar Domnul dispune.)
El hombre es un lobo para el hombre. (Plauto, *Asinaria* 2,4) (Omul este lup pentru om.)

Zicătoarea („el refrán") este de origine populară:

Hombre precavido vale por dos. (Omul prevăzător face cât doi.)
En boca cerrada no entran moscas. (În gura închisă nu intră muşte.)
Más vale maña que fuerza. (Valorează mai mult îndemânarea decât forţa.)
Dios aprieta pero no ahoga/ahorca. (Dumnezeu strânge, dar nu sufocă/nu omoară.)

Fraza proverbială:

Las paredes oyen. (Pereţii au urechi/aud.)
La avaricia rompe el saco. (Zgârcenia/avariţia rupe sacul/este păguboasă.)
El amor es ciego. (Dragostea este oarbă.)
Nunca las desgracias vienen solas. (O nenorocire/un necaz nu vine niciodată singură/singur.)
La vida da muchas vueltas. (Viaţa este întortocheată.//Necunoscute sunt căile Domnului.//Viaţa îţi poate rezerva surprize.) (https://es.wiktionary.org/wiki/la_vida_da_muchas_vueltas; https://www.linguee.com/spanish-english/translation/la+vida+da+muchas+vueltas.html)

proverbio, refrán, máxima, sentencia, frase proverbial, adagio, dialogismo, apotegma, así como un extensísimo etcétera" (Crida Álvarez şi Sevilla Muñoz: 2013: 106).

[3] În cazul în care nu am dispus de proverbe care să fie echivalentele româneşti ale corpusului citat aici, glosarea noastră constituie o traducere personală a proverbelor spaniole sau franţuzeşti menţionate.

Sólo se vive una vez. (O singură viaţă ai.)
Un día es un día. (O singură viaţă ai.)

Locuţiunea proverbială:

Ir por lana y volver/salir trasquilado. (A merge după lână şi a reveni/a se întoarce tuns.//A merge să-i tundă pe alţii şi a se întoarce tuns.)
Juntarse el hambre con las ganas de comer. (A se uni foamea cu pofta de mâncare.)
Salir de Guatemala y meterse en Guatepeor. (A nimeri/a cădea din lac în puţ. Literal: „A se întoarce din Guatemala şi a nimeri în Guate- mai rău", printr-un joc de cuvinte al numelui de ţară Guatemala, analizat ca sp. amer. Guate- + sp. *mala* şi interpretat ca Guate- + *rău*; sp. *malo, mala* ʻrău, rea', sp. *peor* ʻmai rău, mai rea'.)
No hay que empezar la casa por el tejado. (Casa nu se începe cu acoperişul.)

Dialogismul sau textul dialogat acoperă **dialogismul bimembru**:

Dijo el asno al mulo: «Anda (para) allá/arrea acá, orejudo». (Spuse măgarul catârului: „Vino-ncoa, măi, urecheatule!".)
Dijo el cuervo a la graja: «Quítate allá, negra». (Spuse corbul gaiţei: „Dă-te la o parte de acolo, negreaţo!".)
Dijo la sartén a la caldera: «Quítate allá, culinegra/ojinegra». (Spuse tigaia cazanului: „Dă-te la o parte de acolo, fund/ochi negru ce eşti!".) Cele trei dialogisme se pot traduce: *Râde ciob de oală spartă.*

Dialogismul sau textul dialogat mai acoperă şi **dialogismul trimembru**:

«*No fue nada lo del ojo», dijo una vieja, y tenía el ojo en la mano.* (Literal, aproximativ, printr-un joc de cuvinte: „Nu mi-a scos ochii, spuse bătrâna, şi/dar îşi ţinea ochiul/ochii în mână".//Nu este nerealizabil, dar este aproape imposibil.//Este, dar nu este. Dialogismul explică sensul expresiei idiomatice spaniole *no ser nada/casi nada lo del ojo* ʻproblema este mai gravă, mai complicată decât pare.) (https://ro.bab.la/dic%C8%9Bionar/spaniola/no-ser-nada-lo-del-ojo)
«Veremos», dijo un ciego, y no vio nunca. („Vom vedea", spuse un orb, şi/dar nu văzu niciodată.)
«¡Pobre de ti, Toledo, cómo te despueblas!». Y salía un sastre. (Literal, aproximativ: „Bietule Toledo/Săracule de tine, Toledo, cum te depopulezi! Şi/dar ieşea un croitor". Se subînţelege că un croitor este o cheltuială de prisos, un om inutil într-un oraş depopulat/nepopulat/slab populat).//Săracii petrec şi dansează, fără să se gândească la ceea ce vor mânca mâine/la mâncarea de mâine.) (https://www.gr-gnome.eu/proverbium/index.php?a=srch&d=6&id_srch=da961081b3bf5bb6c05fca27542e6a70&il=es&p=1)
«¡Mañana será otro día!». Y verá el tuerto los espárragos. („Mâine va fi o nouă zi!". Şi va vedea chiorul sparanghelul.//Câmp semantic: Speranţă.)

(https://cvc.cervantes.es/el_rinconete/anteriores/agosto_05/18082005_01.htm; https://cvc.cervantes.es/lengua/refranero/ficha.aspx?Par=59014&Lng=0)

De paremiologia dialectală şi romanică se ocupă Gargallo Gil şi Álvarez Pérez (2014), Gargallo Gil (2023) şi Anscombre (2020). Câteva precizări terminologice interesante ale domeniului paremiologiei sunt propuse de Negreanu (1983), care studiază structura proverbelor româneşti, Tabarcea (1982), care abordează structura proverbelor din punctul de vedere al stilisticii şi semanticii, şi Bogdan (2023). Probleme de inventar, de competenţă comunicativă a locutorilor şi de clasificare a paremiilor sunt abordate de Sevilla Muñoz (1993, 2016) şi de Crida Álvarez şi Sevilla Muñoz (2013). Teleoacă (2021, 2023) analizează inventarul paremiologiei sub aspect semantic şi structural.

După cum precizează Oddo (2017: 220), structura internă a *proverbului* este controversată. În opinia unor lingvişti, structura formală a proverbului este bimembră (Sevilla Muñoz 1993: 16, *apud* Oddo 2017: 220), dar, de fapt, Sevilla Muñoz (1993: 16) se referă în mod special la *zicătoare* (sp. *refrán*), de origine populară, pe care o consideră bimembră. Lingvista spaniolă califică paremia *zicătoare* (sp. *refrán*) drept cea mai reprezentativă a limbii spaniole. Oddo (2017: 220) precizează că pentru Casares (1950, 1992) proverbul conţine două idei, „o reflecţie în care se relaţionează cel puţin două idei” (trad. ns. AC) („un pensamiento en el que se relacionan por lo menos dos ideas”), şi arată că problema structurii interne a proverbului este rezolvată de lingvistul francez Anscombre în domeniul semanticii (Casares 1950, 1992: 192 şi Anscombre 2000: 18, *apud* Oddo 2017: 220). Anscombre (2000) face distincția între structura semantică a proverbului, care este (cel puțin) binară în plan semantic, și structura formală a acestuia: „De fapt, teza structurii binare a proverbelor se bazează pe o eroare care se face în mod frecvent, aceea a paralelismului logico-semantic [...] Aici este vorba despre o binaritate semantică, pe care nu suntem deloc obligaţi s-o reprezentăm [şi] printr-o formă binară” (trad. și sublinierile ns. AC) (Anscombre 2000: 18)[4].

În cele ce urmează, prezentăm câteva paremii susceptibile să ilustreze binarismul semantic minimal al proverbelor. În unele cazuri, *semantismul proverbelor* se poate dezvolta în relaţii semantice complexe care depăşesc nivelul binarismului semantic. Exemplele sunt extrase dintr-un corpus larg de paremii franceze cu conţinut religios, marcat prin prezența unor termeni din acest câmp lexico-semantic, alcătuit de noi în cadrul unei lucrări de paremiologie romanică desfăşurate la Institutul de Lingvistică al Academiei Române din Bucureşti[5] (cf. Surse: Batista Adilson 2008; Decker 1997; *Dictionnaire de proverbes et dictons* 1989; Dournon 1986; Gorunescu 1975, 1978; cf. Webografie:

[4] „En fait, la thèse de la structure binaire des proverbes repose sur une erreur qui est fréquemment faite, et qui est celle du parallélisme logico-grammatical. […] Il s’agit là d’une binarité sémantique que rien n’oblige à représenter par une forme binaire” (Anscombre 2000: 18).

[5] Proiectul se numeşte „Unități frastice constituite în jurul unor termeni religioși. Cu privire la limbile română, spaniolă, franceză și portugheză” (coordonatoare: CS II dr. Daniela-Luminița Teleoacă) şi este în curs de desfăşurare la sectorul de Romanistică al Institutului de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” din Bucureşti.

https://www.dicocitations.com/proverbes-france.php; https://fr.wikisource.org/wiki/Dictionnaire_des_proverbes_(Quitard)/abb%C3%A9; https://citation-celebre.leparisien.fr/citations/9323; http://www.linternaute.fr/proverbe/; https://www.espacefrancais.com/; https://www.proverbes-francais.fr/proverbes-expliques/; https://www.france-pittoresque.com/spip.php?article5260; https://www.france-pittoresque.com/il-etait-une-france/).

Insistăm aici asupra textelor-proverb, care cuprind cel puţin o singură propoziţie (sau mai multe propoziţii). În mod tangenţial, prin *proverb* înţelegem şi speciile conexe proverbului: *frazele proverbiale, dictoanele* şi *locuţiunile proverbiale*.

Paremiile aparţin tuturor varietăţilor cronolectale, dialectale şi sociostilistice, deci nivelurilor dialectal, popular, arhaic, dar şi standard. Binarismul semantic, care nu se manifestă mereu (și explicit) și în plan formal, se manifestă uneori în formele lexicale, iar alteori (şi/sau numai) în subînţelesuri şi în structura ideilor. Binarismul semantic nu se limitează la opoziție, ci acoperă relaţii logice între proproziţiile sau ideile ori sensurile enunţului-proverb. Atât enunţurile-proverb, cât şi ideile, referenţii semantici şi/sau relaţiile logice ale proverbului pot fi uneori exprimate, iar alteori sunt subînţelese, fiind un rezultat al elipsei.

Sunt exprimate în structura semantică internă, dar uneori şi în structura formală a proverbului, cu aproximaţie, relaţii: circumstanţiale de consecinţă (de la motiv declanşator sau cauză declanşatoare la consecinţă şi invers, într-o topică inversată), de cauzalitate (privind cauzele sau evenimentele, de la cauză sau eveniment la efect şi de la efect sau eveniment la cauză, în topica inversată), de temporalitate (anterioritate, simultaneitate sau posterioritate), de antagonism sau opoziţie, de comparaţie (descrierea prin figura de stil sau retorică a comparaţiei, realizată prin construcţii comparative gramaticale, a unor raporturi de egalitate sau de inegalitate privind calitatea sau cantitatea) (GALR: 198–205, 450–461), relaţii circumstanţiale de condiţionare sau de condiţie necesară, de necesitate, dar şi relaţii stilistice de calificare sau de cuantificare, de metonimie sau sinecdocă, hiperonimie sau hiponimie. Modurile alternative şi diverse în care se realizează lingvistic relaţiile logice exploatează diferite valori semantico-stilistice, ca metafora, chiar alegoria, dar şi nuanţe semantice cu efecte pragmastilistice conversaţionale, precum umorul, ironia și subînţelesul. Sunt folosite figuri retorice ca antifraza, comparaţia, tautologia, eufemismul, hiperbola, mijloace pentru a reda gradaţia şi intensificarea etc. De fapt, în cele mai multe proverbe, multe sensuri, valori şi relaţii semantice se cumulează.

2. RELAŢII SEMANTICE BINARE

Vom ilustra aici unele dintre aceste relaţii semantice: relaţii de consecinţă, de opoziţie/antagonism, de comparaţie şi de condiţie (necesară).

2.1 Relaţii semantice de consecință

Toate exemplele de proverbe franceze citate mai jos, la fel ca, în general, o serie de proverbe, pun problema cumulului de valori semantice şi de relații logico-semantice:

motiv declanşator/cauză declanşatoare/eveniment – consecinţă, cauză/eveniment – efect, cauză declanşatoare – temporalitate, cauză declanşatoare – condiţie (necesară/necesitate).

Constatăm cumulul relaţiilor de consecinţă cu cele de timp, dar şi cu cele de condiţie necesară, „dacă..., atunci...", în exemplele (1), (3) şi (5). Relaţiile de consecinţă sunt cumulate cu acelea de condiţie, „dacă..., atunci...", în exemplele (4), (8) şi (9). Consecinţa se cumulează cu relaţia de cauză, „pentru că…", în exemplul (6).

Aceste relaţii semantice se proiectează prin diverse structuri sintactice textuale. Structurile sintactice sunt bazate pe subordonarea unor propoziţii dependente de o propoziţie principală. Subordonatele sunt de mai multe tipuri: fie au valoare semantică locativă sau temporală, sunt completive circumstanţiale de loc sau de timp şi sunt introduse prin adverbe relative de loc (*où*) sau prin conjuncţii subordonatoare de timp (*quand*), fie sunt subiective generice introduse prin pronumele relativ cu funcţie de subiect în propoziţia subordonată, *qui*, fie sunt structuri prezentative, *c'est...*, ori structuri impersonale ca *il faut.../il faut que/il ne faut pas.../il ne faut pas que...* etc.

Din punct de vedere gramatical, în mod frecvent, o propoziţie subordonată are tendinţa de a se plasa emfatic pe prima poziţie în frază, ca subordonata circumstanţială locativă din (1) sau subordonata circumstanţială temporală din (3) şi (5) ori subordonatele subiective din (4), (8) şi (9). Formula prezentativă *c'est* este un galicism şi are în proverbe un rol semantic descriptiv, ca în exemplul (2).

Formula cu verbul impersonal *falloir* „a trebui" la forma afirmativă sau negativă poate introduce un verb la modul infinitiv (*il faut.../il ne faut pas...* + verb la modul infinitiv), ca în (6). Aceeaşi formulă mai poate introduce o propoziţie subordonată completivă (*il faut que.../il ne faut pas que...*), care are funcţia sintactică de subiect (logic sau real) al textului-proverb, ca în (7) (Riegel, Pellat, Rioul 2002: 447–450, 491–493; https://www.kidsvacances.fr/fiches-de-cours/college/francais/proposition-subordonnee-completive.html; https://www.kidsvacances.fr/fiches-de-cours/college/francais/proposition-subordonnee-completive.html; https://www.lelivrescolaire.fr/page/15762614; https://www.francaisfacile.com/exercices/exercice-francais-2/exercice-francais-42731.php).

Formula cu verbul impersonal *falloir* „a trebui" la forma negativă mai are şi valoare semantică injonctivă, fiind un echivalent al modului imperativ, ca în proverbul (6), care mai poate fi reformulat astfel: *Ne coupez pas le chardon le jour de l'Ascension, (parce que)...!* (Nu trebuie tăiaţi ciulinii în ziua de Înălţare, fiindcă...!).

Pentru exprimarea relaţiilor semantice de consecinţă cumulate cu alte valori semantice, citãm următoarele proverbe în limba franceză:

(1) *Où est l'ordre, là est la bénédiction.* (Acolo unde este ordine, este binecuvântare.)
(2) *C'est un bon enfant, il ne mange pas des bouts de chandelle.* (Literal: „Este un om deştept". Antifrază, ironie. Este un om prost.)
(3) *Quand on a été charitable sur la terre, et toujours fidèle à l'honneur, on peut frapper hardiment aux portes du paradis.* (Dacă/atunci când ai fost un om milostiv/caritabil pe pământ şi întotdeauna ai respectat onoarea, poţi bate cu îndrăzneală la porţile raiului/paradisului.)

(4) *Qui fait l'aumône trouve miséricorde.* (Cine dă de pomană primeşte milostenie/caritate.)
(5) *Quand il pleut à l'Ascension, Tout dépérit jusqu'à la moisson.* (Când plouă de Înălţare, Totul moare/Toate plantele mor până la recoltare.)
(6) *Il ne faut pas couper le chardon le jour de l'Ascension, il en viendrait dix sur le même tronc.* (Nu trebuie tăiaţi ciulinii în ziua de Înălţare, fiindcă cresc zece la loc pe acelaşi trunchi.)
(7) *Il faut que le prêtre vive de l'autel.//Le prêtre vit de l'autel*.//*Qui autel sert d'autel doit vivre.* (Cine slujeşte altarului, din altar mănâncă.// Fiecare om are meseria lui. Prin extensie: Cine lucrează cinstit, trebuie să mănânce o pâine bună/să realizeze un profit onorabil.)
(8) *Qui aime autrui plus que lui-même, se meurt de soif à la fontaine.* (Cine-l iubeşte pe altul mai mult decât pe sine, Moare de sete lângă fântână.)
(9) *Qui se fâche d'autrui se venge sur soi-même.* (Cine se supără pe altul, se răzbună pe sine/îşi face răul singur.)

2.2 Relaţii semantice de opoziţie

În acest tip de proverbe, este redat pe plan semantic adevărul contrazis sau o aşteptare a auditorului care nu se realizează. Opoziţia se raportează lumii extralingvistice, dar este exprimată prin următoarele mijloace strict lingvistice.

Comparaţia de egalitate, contrazisă de fapte, este implicită în (10). Nuanţa semantică de egalitate este exploatată stilistic printr-o opoziţie indusă de faptele relatate şi exprimată pe plan lexical şi stilistic prin cuvinte cu sens învecinat, dar plasate în opoziţie în proverb: *l'hôpital* versus *la charité*, „spital" versus „milostenie/milă/caritate". Opoziţia este creată de fapte (rele) în (10) (Râde ciob de oală spartă): protagoniştii proverbului se poartă rău, ca şi cum *spitalul* şi *mila* ar desemna două realităţi total diferite (şi opuse), fără să ţină cont de apropierea dintre ele. Această opoziţie este reproşată şi criticată în plan moral şi sentenţios de autorul anonim, pentru a restabili egalitatea de drept între *l'hôpital* şi *la charité*. Cele două cuvinte aparţin aceluiaşi gen al generozităţii sociale, aşadar avem egalitate între referenţi, prin apartenenţa acestora la acelaşi etnocâmp/câmp semantic, dar speciile cuvintelor sunt distincte şi permit o diferenţiere semantică: *spitalul* este locul în care sunt ajutaţi bolnavii, iar *milostenia* este acţiunea de a ajuta oamenii şi, deci, şi bolnavii. Mica diferenţă este văzută de unii oameni/actanţi ca o opoziţie, iar de alţi oameni/autori de proverbe ca o asemănare. Dialectica sapienţială de acest tip poate fi extinsă întregului gen uman.

Cuvinte şi/sau sensuri opuse sunt plasate în două propoziţii, ca *Dieu* versus *diable*, „Dumnezeu" versus „drac", sau *Bien des gens* versus *peu...*, „mulţi (oameni)" versus „puţini (oameni)", ori *ange* versus *bête*, „înger" versus „drac", sau substantivele diminutivate *angelot* versus *diablot*, „îngeraş" versus „drăcuşor/drăculeţ", în exemplele (13), (18), (20) şi (21).

Gradaţia şi minimalizarea semantică apar în proverbul (14), literal „a strica/strică o lumânare pentru a găsi un ac", realizate stilistic prin cuvintele *une chandelle* versus *une épingle*, „o lumânare (un obiect mai mare)" versus „un ac (un obiect mai mic)". Gradaţia şi minimalizarea gramaticală apar în proverbul (16),

literal „Nu există niciun sfânt oricât de mic care să nu-şi dorească o lumânare/o candelă a sa”, şi este realizată prin *si petit* „atât de mic”. Acest grup adjectival este una dintre realizările posibile ale gradului superlativ absolut în franceză (cu adverbul de intensitate *si*). Minimalizarea lexicală este redată şi prin diminutivare (cf. *supra angelot* versus *diablot*).

O sintagmă nominală echivalentă unui verb (în care se poate subînţelege o sintagmă verbală) poate fi verbalizată în (11) ca *un jour passé sans prière*/*un jour passé sans prier/passer un jour sans prière/passer un jour sans prier*. Se subînţelege un enunţ de tipul *Quand/si on passe un jour sans prière/sans prier, les bénédictions nous manquent*, care cumulează valori semantice de timp, condiţie şi opoziţie.

Formula emfatică tipic franceză *c'est... qui*, construită cu formula prezentativă *c'est* şi cu pronumele relativ subiect *qui*, are o valoare semantică apropiată, dar distinctă de aceea a prezentativului *c'est* şi este folosită în proverbe, la fel ca în exemplul (10).

Prepoziţia *pour* „pentru” introduce un verb la modul infinitiv, *trouver* „a găsi”, în proverbul (14) (Ieftin la făină și scump la tărâțe), în locuţiunea verbală *pour trouver une épingle* „pentru a găsi un ac”.

Formule injonctive, ca *Il faut, Il ne faut pas, Tends, Ne faites pas*, sunt folosite în proverbele (15) (*Il faut...*), (22) (*Tends…*) şi (25) (*Ne faites pas...*).

Raporturile adversative în interiorul propoziţiilor sau între propoziţii sunt redate de coordonarea realizată prin conjuncţiile coordonatoare *mais* „dar” (conjuncţie de opoziţie propriu-zisă), *et* „şi” (conjuncţie de cumulare afirmativă sau de adăugare), urmată sau nu de negaţie, *et non pas* „şi nu”, *ni* „nici” (conjuncţie de cumulare negativă). Raporturi adversative sunt ilustrate de exemplele (13) şi (18) (proverbe cu conjuncţia *et*), 20 (proverb cu conjuncţiile *ni* şi *et*), (22) (proverb cu sintagma conjuncţională *et non pas*) şi 24 (proverb cu conjuncţia *mais*).

Raportul adversativ mai poate fi redat prin parataxa propoziţiilor, ca în proverbul (21), parataxa fiind marcată de pauză sonoră în oral şi de virgulă în scris şi având aici valoare retorică prin subînţelegerea raportului de opoziţie.

(10) *C'est l'hôpital qui se moque de la charité.* (Râde ciob de oală spartă.)
(11) *Un jour sans prière est un jour sans bénédictions.* (O zi petrecută fără să te rogi este o zi fără binecuvântări/binecuvântare.)
(12) *Qui entre pape au conclave en sort cardinal*.//*Tel entre pape au conclave qui en sort cardinal*. (Acest proverb este polisemantic: Interesul poartă fesul.//Nu-i totdeauna cum se chiteşte ci-i cum se nimereşte.)
(13) *Donner/Il donne une chandelle à Dieu et une (autre) au diable.* (A juca/Joacă pe mai multe fronturi.//A sta/Stă cu fundul în două luntri.)
(14) *Gâter/Il gâte une chandelle pour trouver une épingle.* (Ieftin la făină și scump la tărâțe.)
(15) *Il faut quelquefois brûler une chandelle au diable*. (Trebuie să aprinzi câteodată o lumânare și dracului.//A face/Face pact cu diavolul.)
(16) *Il n'est si petit saint qui ne veuille sa chandelle.* (Toţi oamenii aspiră la respect.//Toţi vor să fie adoraţi.)
(17) *Il n'est si petite chapelle, Qui n'ait sa dédicace et fête son saint.* (Toţi oamenii aspiră la respect.//Toţi vor să fie adoraţi.)

(18) *Bien des gens font l'aumône, et peu la charité.* (Pomana se dă din suflet, nu de ochii lumii.)
(19) *C'est l'hôpital qui se moque de la charité.* (Râde ciob de oală spartă.)
(20) *L'homme n'est ni ange ni bête, et le malheur veut que qui veut faire l'ange fait la bête.* (Pascal). (Trebuie respectată natura umană cu defectele ei; perfecţionismul conduce la ipocrizie şi la rău.)
(21) *Paroles d'angelot, ongles de diablot*. (La gură ca un miel, iar la inimă lup întreg.//Om cu două feţe.//Cu voce de înger şi unghii de drac.//Poleit pe dinafară şi putred pe dinăuntru.)
(22) *Tends la main au travail, et non pas à l'aumône.* (Munceşte, nu cerşi!)
(23) *Il en prendrait sur l'autel.* (Literal: „Ar fura şi de pe altar".//Este un om lacom, care râvneşte la bunul altuia.)
(24) *Le diable a pris les offrandes, mais il reste l'autel.* (Literal: „Dracul a luat ofrandele de pe altar, dar nu a luat şi altarul". Nu am pierdut chiar tot ce am avut.//Situaţia nu este chiar atât de disperată pe cât pare, ci mai există speranţă. Pierderile materiale sunt reparabile.) (https://www.linternaute.fr/proverbe/3100/le-diable-a-pris-les-offrandes-mais-il-reste-l-autel/)
(25) *Ne faites pas aux autres ce que vous ne voulez pas qu'on vous fasse à vous-même!* (Ce ţie nu-ţi place, altuia nu-i face!)

2.3 Relaţii semantice de comparaţie

Relaţiile semantice de comparaţie de inegalitate pot fi ilustrate prin construcţii comparative de superioritate, ca în (26) şi (28), cumulate cu relaţii semantice de opoziţie, odată cu punerea în paralel şi în opoziţie a unor elemente semantice din două părţi ale proverbului: *devant* versus *derrière*, „în faţă" versus „în spate", şi *main* versus *four*, „mână" versus „cuptor".

Relaţiile semantice de comparaţie de inegalitate mai pot fi ilustrate şi prin construcţii comparative de inferioritate care privesc cantitatea sau calitatea. Unele dintre construcţiile de acest tip, ca în (29), sunt reconfigurate în favoarea unei construcţii de egalitate cu formula prezentativă franceză cu sens descriptiv *c'est* şi conjuncţia *comme* „(la fel) ca". Totuşi, mai sunt şi proverbe, ca (27) şi (30), care conţin construcţii comparative de egalitate şi care folosesc structuri comparative realizate fie prin conjuncţia subordonatoare *comme*, fie prin paralelismul sintactic (cu parataxă), în care se subînţelege conjuncţia *comme*.

Citǎm mai jos câteva proverbe de comparaţie cu echivalările lor în limba română:

(26) *La chandelle qui va devant vaut/éclaire mieux que celle qui va derrière.* (Pomana făcută în timpul vieţii este mai merituoasă decât moştenirea dată la sfârşitul vieţii.//Orice lucru trebuie făcut la timpul potrivit, nu trebuie lăsat pe mai târziu.//Nu lăsa pe mâine ce poţi face azi!)
(27) *Moucher/Il mouche la chandelle comme le diable sa mère.* (A lua/Ia capătul lumânării ca dracul/omul rău nasul maică-sii.//A-i face/Îi face răul altuia.)
(28) *Mieux vaut charité plein la main que biens plein le four.* (Mai bine dai/dă de pomană decât să ţii multe bunuri în cuptor.//Fii milostiv/caritabil cu semenii tăi!)

(29) *C'est comme l'Ascension, ça ne hausse ni ne baisse.* (Nu se schimbă niciodată, la fel ca ziua de Înălţare.//Înălţarea cade invariabil la patruzeci de zile după Paşti.)
(30) *L'eau supprime le feu, l'aumône les péchés.* (Apa stinge focul, pomana, păcatele.)

2.4 Relaţii semantice de condiţie necesară

Din inventarul paremiilor franţuzeşti, selectăm câteva exemple care ilustrează relaţia semantică de condiţie (necesară). Culegem aici, pentru ilustrarea prin vecinătate şi contrast a proverbului, unele dintre speciile conexe, dictoane şi zicători, care conţin relaţii de condiţionalitate necesare, obiective. Unele dintre aceste enunţuri cu sens sentenţios ilustrează *relaţii condiţionale semantice care sunt nemarcate în plan gramatical*, ca (31), care cumulează relaţii temporale şi de condiţie. Condiţia conţinută în plan gramatical sau numai în plan semantic se referă la relaţii de condiţionalitate necesară între anumite situaţii extralingvistice, calculate cu stricteţe de autorii anonimi populari, făcând apel la cunoştinţele ştiinţifice şi experienţele calendaristice şi meteorologice ale acestora.

Citǎm mai jos câteva zicători şi dictoane populare calendaristice franceze care conţin *relaţii condiţionale semantice marcate sau nemarcate în plan gramatical*:

(31) *À la fête de la Chandeleur, Les jours croissent de plus d'une heure/Et le froid pique avec douleur*. (Chandeleur: „Întâmpinarea Domnului sau Prezentarea la Templu a lui Cristos". Literal: „La Întâmpinarea Domnului, Zilele cresc cu câte o oră/Iar frigul pişcă dureros".//La Întâmpinarea Domnului se iese din iarnă, iar primăvara este timpurie.)
(32) *La veille de la Chandeleur, L'hiver se passe ou prend vigueur.* (Literal: „În ajunul Întâmpinării Domnului, iarna fie se ofileşte, fie prinde vigoare".)
(33) *Si le jour de la Chandeleur il fait soleil, attends-toi à un mauvais printemps !* (Dacă ziua Întâmpinării Domnului este însorită, aşteaptă-te la o primăvară urâtă!)
(34) *Si le jour de la Chandeleur il pleut, attends-toi à un bon et beau printemps !* (Dacă plouă în ziua Întâmpinării Domnului, aşteaptă-te la o primăvară bună şi frumoasă!)

Relaţiile condiţionale sau de condiţie necesară (necesitate) mai pot să fie exprimate eliptic de verb şi de conjuncţia subordonatoare de condiţie *si*, prin simpla juxtapunere a elementelor puse în relaţie, ca în proverbul (35). Acesta poate fi interpretat şi ca un enunţ modalizat, în care se subînţelege verbul *falloir*, conjugat la forma sa impersonală, modul indicativ, timpul prezent, *il faut...*, sensul subînţeles literal al proverbului fiind: „Trebuie să-i aprinzi/dai/dedici fiecărui sfânt lumânarea/candela sa, dacă vrei să trăieşti bine/să reuşeşti în viaţă" („Il faut allumer/donner/vouer à chaque saint sa chandelle, si l'on veut bien vivre/réussir sa vie").

Relaţiile de condiţie pot să rămână la nivel semantic şi să fie conţinute în limbă, în propriul raţionament al proverbelor, iar în acest caz avem de a face cu

relații condiționale care nu sunt marcate în plan gramatical. Am ilustrat această idee cu unele enunțuri citate imediat *supra*, în (31) şi (32), care conţin sensuri cumulate temporale şi condiţionale.

Relaţiile de condiţie pot să fie exprimate, de asemenea, în mod explicit, prin propoziţia subordonată condiţională, introdusă prin conjuncţia subordonatoare de condiţie *si*, ca în (33), (34) şi (36). Proverbul (36) cumulează relaţia de condiţie cu aceea de opoziţie între cuvintele *la clarté* versus *l'obscurité*, „lumina" versus „întunericul":

(35) *À chaque saint, sa chandelle*. (Fiecărui sfânt, candela/lumânarea sa.//Fiecare sfânt cu candela sa.//Trebuie să-i aprinzi fiecărui sfânt candela sa.//Până la Dumnezeu te mănâncă toţi sfinţii.)

(36) *Si tu donnes des aumônes dans la clarté, la récompense t'arrivera dans l'obscurité*.[6] (Dacă dai de pomană pe faţă/pe lumină, recompensa/răsplata îţi va sosi pe ascuns/pe întuneric.//Cine este cinstit, este protejat de rele.)

3. CONCLUZII

Articolul nostru analizează proverbele franțuzești care includ termeni religioși, punând în evidență structura lor semantică binară, tipurile de relații semantice dintre cele două părți (semantice sau formale), precum și mijloacele sintactice de actualizare a relaţiilor semantice. Dintre aceste mijloace, am prezentat numai o parte, şi anume pe acelea care exprimă relaţiile de consecinţă, opoziţie, comparaţie şi condiţie (necesară).

În interiorul inventarului paremiologic, se poate alcătui o clasificare în clase logico-semantice. Este posibil să fie împărţit corpusul paremiologic în cel puţin două mari categorii: prima categorie cuprinde clasele cu relaţii logice circumstanţiale (consecinţă, cauzalitate, temporalitate, opoziţie, comparaţie, condiţionalitate necesară/necesitate); a doua categorie cuprinde relaţiile stilistice (calificare, cuantificare, metonimie, sinecdocă, hiperonimie, hiponimie ş.a.).

SURSE

Batista Adilson, P. P., 1 September 2008, *Proverbes, dictons et expressions imagées dans l'enseignement/apprentissage du FLE, dans le secondaire au Cap-Vert*, Thesis, OAi, Metadata, citation and similar papers at core.ac.uk, https://core.ac.uk/display/38680642?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1.

Decker, T., 1997, *Dictionnaire des citations. Maximes, dictons et proverbes français*. Éditions Moréna.

Dictionnaire de proverbes et dictons, 1989, collectif. Paris: Dictionnaires Le Robert (https://www.lerobert.com/dictionnaires/francais/proverbes-et-dictons).

Dicționarul explicativ al limbii române (DEX), 1998, ediția a II-a, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan". București: Univers Enciclopedic; 2009, ediția a II-a, revăzută și

[6] Vezi nota 3.

adăugită, Academia Română (Bucureşti), Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti". Bucureşti: Univers Enciclopedic Gold; 2012, ediţie revăzută şi adăugită. Bucureşti: Univers Enciclopedic Gold, s.v. *dicton*, s.v. *maximă*, s.v. *proverb*, s.v. *sentinţă*. Dex online: https://dexonline.ro/.

Dournon, J.-Y., 1986, *Dictionnaire des proverbes et dictons de France*. Paris: Hachette.

Dubois, J., M. Giacomo, L. Guespin, C. Marcellesi, J.-B. Marcellesi, J.-P. Mével, 1994, *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*. Paris: Larousse.

Gorunescu, E., 1975, *Dicţionar de proverbe francez-român*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Gorunescu, E., 1978, *Dicţionar de proverbe român-francez*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Gramatica limbii române (GALR), 2005, Guţu Romalo, V. (coord.), I. *Cuvântul*, II. *Enunţul*. Bucureşti: Editura Academiei Române.

Le Grand Robert de la langue française. Dictionnaire alphabétique et analogique de P. Robert, 1986[2], Rey, A., D. Morvan (coord.), éd. augmentée, 6 vol. Paris: Le Robert; 2001, Rey, A. (coord.), 9 vol. Paris/Montréal: Le Robert, s.v. *adage*, s.v. *aphorisme*, s.v. *apophtegme*, s.v. *avertissement*, s.v. *avis*, s.v. *axiome*, s.v. *dicton*, s.v. *instruction*, s.v. *leçon*, s.v. *maxime*, s.v. *pensée*, s.v. *postulat*, s.v. *précepte*, s.v. *proverbe*, s.v. *sentence*.

Le Petit Robert de la langue française, 2019. Paris: Dictionnaires Le Robert, variantă electronică.

WEBOGRAFIE

https://www.dicocitations.com/proverbes-france.php
https://fr.wikisource.org/wiki/Dictionnaire_des_proverbes_(Quitard)/abb%C3%A9
https://citation-celebre.leparisien.fr/citations/9323
http://www.linternaute.fr/proverbe/
https://www.espacefrancais.com/
https://www.proverbes-francais.fr/proverbes-expliques/
https://www.france-pittoresque.com/spip.php?article5260
https://www.france-pittoresque.com/il-etait-une-france/
https://dexonline.ro/definitie/dicton
https://dexonline.ro/definitie/maxim%C4%83
https://dexonline.ro/definitie/sentin%C8%9B%C4%83
https://dexonline.ro/definitie/aforism
https://dexonline.ro/definitie/proverb/definitii
https://dexonline.ro/definitie/parimie
https://dexonline.ro/definitie/zic%C4%83toare
https://dexonline.ro/definitie/zical%C4%83/definitii
https://dexonline.ro/definitie/paremiologie
https://www.alloprof.qc.ca/fr/eleves/bv/francais/la-subordonnee-completive-f1153
https://www.kidsvacances.fr/fiches-de-cours/college/francais/proposition-subordonnee-completive.html
https://francais.lingolia.com/fr/grammaire/la-phrase/propositions-completives
https://www.lelivrescolaire.fr/page/15762614
https://www.francaisfacile.com/exercices/exercice-francais-2/exercice-francais-42731.php
https://www.linternaute.fr/proverbe/3100/le-diable-a-pris-les-offrandes-mais-il-reste-l-autel/
https://www.gr-gnome.eu/proverbium/index.php/list/Gonzalo+Correas%252C+%3Cem%3EVocabulario+de+refranes%3C%252Fem%3E/,P,O,B.xhtml
https://ro.bab.la/dic%C8%9Bionar/spaniola/no-ser-nada-lo-del-ojo
https://cvc.cervantes.es/el_rinconete/anteriores/agosto_05/18082005_01.htm
https://cvc.cervantes.es/lengua/refranero/ficha.aspx?Par=59014&Lng=0
https://es.wiktionary.org/wiki/la_vida_da_muchas_vueltas
https://www.linguee.com/spanish-english/translation/la+vida+da+muchas+vueltas.html

BIBLIOGRAFIE

Anscombre, J.-C., 2000, „Paroles proverbiales et structures métriques", *Langages* 139, 6–26.

Anscombre, J.-C., 2020, „Variantes, variations et figement en parémiologie", *Cahiers de lexicologie* 116, 1: *Variation(s) et phraséologie*, 15–44.

Bogdan, H., 2023, „Elemente regionale în variantele paremiologice din limba română (cu specială referire la antologia de proverbe a lui Iuliu A. Zanne)", comunicare susţinută la *Xth Congress of the International Society for Dialectology and Geolinguistics. 4th–8th September 2023: Bucharest: Romania*, Secţiunea: „Dialectologie şi frazeologie", joi, 7 septembrie, 12.30-13.00.

Casares, J., 1950, 1992[3], *Introducción a la lexicografía moderna*. Madrid: Filología española; Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Claver Zouogbo, J.-P., 2008, *Le proverbe entre langues et cultures. Une étude de linguistique confrontative allemand/français/bété-*. Préfaces de G. Gréciano et A. Häcki-Buhofer. Linguistique. Études contrastives/Contrastive studies. (French Edition) New Edition: volume 10. Thèses: Peter Lang. Internationaler Verlag der Wissenschaften. New edition.

Combet, L., 1971, *Recherches sur le « Refranero castillan »*. Paris: Les Belles Lettres.

Corpas Pastor, G., 1996, *Manual de Fraseología Española*. Madrid: Gredos.

Crida Álvarez, C. A., J. Sevilla Muñoz, 2013, „Las paremias y su clasificación", *Paremia* 22, 105–114.

Gargallo Gil, J. E., 2023, „Geoparemiologia romanza. Detti calendariali e meteorologici", University of Barcelona, *Xth Congress of the International Society for Dialectology and Geolinguistics. 4th–8th September 2023. Bucharest: Romania*, Plenary session, Thursday, 7th September, 10.30-11.30.

Gargallo Gil, J. E., X. A. Álvarez Pérez, 2014, „El Proyecto Paremiorom. Refranes meteorológicos y geoparemiología romance", *Estudis romànics* 36, 313–324.

Kouadio, Y., 2016, „Proverbes et modernité, deux réalités irréconciliables ? (Proverbs and modernity, two irreconciliable realities?)", Université Alassane Ouattara (Bouaké), *Estudios Románicos*, vol. 25, 241–252.

Negreanu, C., 1983, *Structura proverbelor româneşti*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Oddo, A., 2017, „Le proverbe dans tous ses états. Regard sur la recherche en parémiographie et en parémiologie », *Cahiers de lexicologie* 111, 2: *La sémantique en France: un état des lieux (II)*, 215–233.

Riegel, M., J.-C. Pellat, R. Rioul, 2002, *Grammaire méthodique du français. Manuel*. Paris: Quadrige/PUF, 2e édition (1re édition: 1994, Presses Universitaires de France).

Savin, P., 2010, „Phraseology as an Autonomous Linguistic Discipline. Current state of the topic in Romanian linguistics", *LiBRI. Linguistic and Literary Broad Research and Innovation*, 1, 1, 60–73.

Seiler, F., 1918, *Das deutsche Sprichwort*. Berlin: K. J. Trubner.

Sevilla Muñoz, J., 1988, *Hacia una aproximación conceptual de las paremias francesas y españolas*. Madrid: Editorial Complutense.

Sevilla Muñoz, J., 1993, „Las paremias españolas: clasificación, definición y correspondencia francesa", *Paremia* 2: Madrid, 15–20.

Sevilla Muñoz, J., 2016, „El refranero hoy: técnicas paremiográficas", *Paremia* 25, 235–242.

Ştefănescu, A., 2007a, *Conectori pragmatici/Pragmatic Connectors*. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti.

Ştefănescu, A., 2007b, *Aspecte pragmatice. Incursiuni în româna actuală/Pragmatic Aspects in Standard Romanian*. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti.

Ştefănescu, A., 2016, *Variaţie şi unitate în limba română standard din Basarabia/Unity and Variation in the Romanian Language from Bessarabia (Republic of Moldova)*. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti.

Tabarcea, C., 1982, *Poetica proverbului*. Bucureşti: Editura Minerva.

Teleoacă, D., 2021, „Subtipuri paremiologice în perspectivă logico-semantică", în M. Nevaci, I. Floarea, I.-M. Farcaş (ed.), *Ex Oriente lux. In honorem Nicolae Saramandu*. Alessandria: Edizioni dell'Orso, «La colonna infinita» 14, 981–988.

Teleoacă, D., 2023, „Dictoane meteorologice: tipare cu termeni religioși în română și spaniolă”, comunicare susținută la *Xth Congress of the International Society for Dialectology and Geolinguistics. 4th–8th September 2023. Bucharest: Romania*, Secțiunea: „Dialectologie și frazeologie”, joi, 7 septembrie, 10.00-10.30.

ABOUT THE DUAL SEMANTIC STRUCTURE OF PROVERBS: FRENCH EXAMPLES WITH RELIGIOUS TERMS

Abstract

Paremiology is the study of proverbs. *Proverb* is a debated notion, defined either as an extended sentence which transmits generalized wide spread sententious meaning (Oddo 2017: 215–220) or as a phrase with sententious meaning (Oddo 2017: 219–227; Seiler 1918 and Claver Zouogbo 2008: 68, *apud* Oddo 2017: 220). An umbrella term is *paremia*. The formal and the semantic structure of proverbs do not always overlap, i.e. there are various cases of semantic binarism which is not overtly projected in syntax or lexis. We illustrate the logical relations of consequence, opposition, comparison and condition with examples extracted from French proverbs including religious terms. The analysis shows two aspects: on the one hand a rich inventory of grammatical, lexical, stylistic and semantic strategies to construct binarism, and on the other hand suggests a distinction between binarism projected as logical relations and binarism obtained via stylistic and rhetorical figures.

MARCATORI DISCURSIVI ÎN CONTEXT BILINGV. CONSIDERAȚII PRIVIND UZUL MARCATORILOR CONCESIVI *ORICUM, ANYWAY* ȘI *PO-LYUBOMU*

VALENTINA COJOCARU

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
Universitatea din București
valentina.cojocaru@litere.unibuc.ro

Cuvinte-cheie: *marcatori discursivi, bilingvism, contact lingvistic, code-switching, împrumut pragmatic.*
Keywords: *discourse markers, bilingualism, language contact, code-switching, pragmatic borrowing.*

1. INTRODUCERE

În articolul de față, propunem un studiu socio-pragmatic comparativ a două perechi de marcatori discursivi cu valoare concesivă din două varietăți ale românei vorbite. Vom analiza ocurențele lui *oricum* și ale corespondentului său englezesc *anyway* din româna vorbită în spațiul românesc și ale lui *oricum* și *po-lyubomu,* corespondentul său rusesc, din româna vorbită în Republica Moldova. Ne-am oprit asupra acestor marcatori datorită numărului mare de ocurențe în uz, unde atât *anyway*, cât și *po-lyubomu* sunt consecințe ale bilingvismului și ale interferențelor lingvistice între două limbi aflate în contact: româna și engleza, pe de o parte, româna și rusa, pe de altă parte.

Pe parcursul studiului nostru vom încerca să elucidăm dacă *anyway* și *po-lyubomu* sunt elemente de *code-switching* sau dacă pot fi încadrate în clasa *împrumuturilor pragmatice*. Vom analiza fiecare marcator în parte cu scopul de a contura un profil procedural (de valori pragmatice) pentru a vedea în ce măsură marcatorii analizați pot fi considerați sinonime pragmatice (totale sau parțiale). Deși la bază sunt marcatori de concesie, aceștia își pot îmbogăți spectrul de valori pragmatice ca rezultat al procesului de pragmaticalizare. În dependență de context, pe lângă valoarea de concesie, aceștia pot marca o adiție, o explicație, un contrast, pot semnala încheierea conversației, schimbarea subiectului de discuție sau revenirea la un subiect anterior.

Un alt obiectiv al acestui studiu este să analizăm, pe baza corpusului avut la dispoziție, și valorile pragmatice ale marcatorilor în limba din care se face transferul. Vom încerca să conturăm explicații valide pentru acele valori care nu sunt supuse procesului de transfer. În ceea ce privește setul de valori ale marcatorului englezesc *anyway* ne-am raportat la studiile bine cunoscute ale lui

SCL, LXXIV, 2023, nr. 2, Bucureşti, p. 198–215
DOI: 10.59277/SCL.2023.2.06

Ferrara (1997), Heine *et al*. (2021) și la lista de valori discursive din *Oxford Learner's Dictionary*. Pentru *oricum*, am inventariat valorile pe baza unui corpus alcătuit din texte orale (IVLRA), texte de tip comentarii sau conversații scrise preluate de pe platforme de socializare (Facebook, Reddit), de pe Scketch Engine (RoTenTen16), texte caracterizate printr-un grad înalt de oralitate. Pentru uzul lui *po-lyubomu* în limba rusă am consultat secțiunea de texte orale de pe *ruscorpora.ru*, iar pentru ocurențele sale în româna din Republica Moldova am folosit un corpus alcătuit din texte preluate de pe forumuri (*forum.md, topic.md*), conversații înregistrate și transcrise, conversații de tip chat.

2. MARCATORII DISCURSIVI

În ultimele două-trei decenii marcatorii discursivi[1] au început să atragă din ce în ce mai mult atenția lingviștilor prin faptul că, deși sunt elemente vide din punct de vedere semantic și opționale din punct de vedere sintactic, omiterea lor ar deconecta discursul de context, știrbindu-i din coeziune, coerență, naturalețe, spontaneitate etc. Dacă până la sfârșitul anilor '80 studiile de limbă evitau cumva abordarea marcatorilor discursivi din diverse considerente (lipsa unui cadru teoretic, a unui model de analiză și a unei taxonomii), odată cu apariția lucrărilor *Cohesion in English* (Halliday și Hasan 1976) și *Discourse Markers* (Schiffrin 1987), interesul pentru studiul marcatorilor discursivi a crescut considerabil. În spațiul românesc, primele lucrări dedicate marcatorilor discursivi apar aproximativ în aceeași perioadă: *Mărci dialogale* (Pop 1985), *Câteva observații asupra conectorilor pragmatici din limba română* (Zafiu 1989), deși aceștia sunt menționați (sub diverse nume) în studiile de limbă încă prin anii '50 ai secolului trecut[2]. Cea mai semnificativă lucrare pe teren românesc rămâne însă cartea Ariadnei Ștefănescu, *Conectori pragmatici* (2007), unde autoarea propune un sistem teoretic logico-semantic și pragmatic adaptat limbii române în cadrul căruia sunt analizați marcatorii discursivi. Acest lucru se datorează și faptului că odată cu impunerea pragmaticii și a analizei discursului ca discipline în domeniul lingvisticii, apar noi abordări teoretice și se diversifică metodele de analiză.

Marcatorii discursivi au fost și continuă să fie analizați din perspectiva structurării și organizării discursului, dată fiind proprietatea lor de a semnala

[1] În studiul nostru optăm pentru termenul *marcator discursiv*, deși avem în vedere caracterul lor multifuncțional atât la nivel de discurs, cât și la nivel pragmatic. Menționăm că marcatorii discursivi, în funcție de abordările teoretice și de limbile în care au fost analizați, apar și sub denumirea de *marcatori pragmatici, particule discursive, conectori pragmatici, semnale discursive, cuvinte discursive* etc. (pentru mai multe detalii vezi Ștefănescu (2007: 40–42); Cojocaru și Corbeanu (2021: 2–3)).

[2] În lucrarea sa *Note sintactice* din 1950 Iorgu Iordan remarcă o clasă de cuvinte (*parcă, pasămite, mătincă, poate*) care în urma unui proces de sudare și desemantizare ajung să funcționeze ca „unelte gramaticale" (Iordan 1950: 275–276). În *Gramatica limbii române* de la 1954 sunt menționate așa-numitele „cuvinte de umplutură" care și-au pierdut sensul lexical și care fiind repetate în mod inconștient în vorbire au devenit ticuri verbale individuale sau specifice unui grup mai mare (GRAM. ROM. II 1954: 260–262).

diverse raporturi argumentative (contrast, concesie, cauză, explicație, concluzie etc.) și de a asigura coerența și coeziunea internă prin marcarea reformulării, tematizării, generalizării, ierarhizării etc. Marcatorii discursivi sunt analizați și din perspectiva relațiilor pragmatice pe care le semnalează la nivelul interacțiunii între discurs și interlocutor sau contribuind la codificarea și decodificarea strategiilor și intențiilor de comunicare între participanții la discurs (pentru mai multe funcții vezi Gumperz 1982; Schiffrin 1987; Fraser 1999, 2009; Brinton 1996; Ștefănescu 2007). Numeroase studii au abordat marcatorii discursivi și din perspectiva teoriei relevanței unde se ține cont de dimensiunea cognitivă și socială a limbajului (Sperber și Wilson 1995; Blakemore 2002; Ștefănescu 2007) sau din perspectiva gramaticalizării și a pragmaticalizării unde se ține cont de variația limbii în diacronice și sincronie. Fenomenul de gramaticalizare este un aspect important în analiza marcatorilor discursivi, dat fiind că este responsabil pentru modificările de formă și conținut semantic (sudare, desemantizare, decategorizare etc., v. Brinton 1996; Traugott 1995, 2007), în timp ce fenomenul pragmaticalizării explică lărgirea spectrului de funcții pragmatice (Erman 1987; Erman și Kotsinas 1993; Aijmer 1997). Deși marcatorii discursivi nu sunt elemente gramaticale prin faptul că nu contribuie la gramaticalitatea enunțului, considerăm că atât gramaticalizarea, cât și pragmaticalizarea joacă un rol important în formarea și evoluția lor.

Studii recente din domeniul marcatorilor discursivi își îndreaptă tot mai mult atenția asupra achiziției marcatorilor discursivi în procesul de predare-învățare (Borreguero Zuloaga și Thörle 2016), în situații de contact lingvistic și bilingvism (Maschler 1991, 2000; de Rooij 2000; Matras 1998, 2000; Goss și Salmons 2000; Müller 2005; Torres și Potowski 2008), unde analiza marcatorilor discursivi nu se limitează doar la un singur idiom, ci se realizează prin comparația a două sau mai multe idiomuri[3].

În ciuda numărului mare de lucrări dedicate marcatorilor discursivi și a abordărilor variate, definirea și delimitarea clasei marcatorilor discursivi rămâne și astăzi o sarcină dificilă pentru lingviști. Fiind o clasă eterogenă în care regăsim adverbe și locuțiuni adverbiale, conjuncții coordonatoare și subordonatoare, interjecții, substantive, structuri verbale, enunțuri exclamative sau interogative, expresii idiomatice ș.a.m.d., marcatorii discursivi sunt recunoscuți ușor, mai ales în vorbire, datorită conturului intonațional parantetic, întrucât, din punct de vedere fonologic, aceștia funcționează ca un grup tonal separat de restul enunțului (Lutzky 2012: 12). Din punct de vedere semantic și sintactic, marcatorii discursivi sunt descriși ca fiind „agramaticali" și lipsiți de conținut semantic (Brinton 1996: 34). Aceștia nu îndeplinesc funcții gramaticale, nu ocupă o poziție fixă în structura internă a enunțului, iar omiterea lor nu afectează conținutul propozițional sau gramaticalitatea enunțului. Cu toate acestea, la nivel pragmatic, un enunț nemarcat ar putea fi interpretat ca fiind „nepoliticos", „nenatural", „neadecvat", „neprietenos", „dogmatic" etc., comunicarea devenind defectuoasă în lipsa unor repere de interpretare (*ibidem*: 35–36).

[3] Pentru viziunea contrastivă vezi Aijmer și Simon-Vandenbergen (2006).

Despre marcatorii discursivi se spune adesea că aceștia nu îndeplinesc în mod exclusiv o singură funcție, ci sunt polifuncționali, atât la nivel discursiv unde asigură coerența și coeziunea în comunicare, cât și la nivel pragmatic unde ancorează discursul într-un context sociocultural mai larg declanșând un set de mecanisme cognitive care contribuie la codarea și decodarea mesajului (vezi și Schiffrin 1987; Ștefănescu 2007; Ghezzi 2014). Marcatorii discursivi pot funcționa și ca „embleme" sociale sau ale identității culturale (Heine *et al*. 2021: 1), marcând apartenența la un anumit grup ai cărui membri sunt identificați prin anumite trăsături socioculturale (vârstă, sex, statut social, ocupație, interese, etnie, naționalitate, religie etc.).

În comparație cu celelalte categorii gramaticale, marcatorii discursivi sunt cel mai „adânc înrădăcinați" în mediul sociocultural al unei limbi și în organizarea discursivă a limbii respective (*ibidem*: 212). Acest lucru, împreună cu trăsăturile enumerate mai sus (conturul prozodic specific, opționalitatea sintactică și semantică), explică de ce marcatorii discursivi tind să fie cei mai afectați de contactul lingvistic în mediul bilingv, fiind primele elemente ale limbii supuse procesului de transfer.

3. CONTACTUL LINGVISTIC ȘI BILINGVISMUL

Atunci când două limbi se află în contact acestea se influențează reciproc printr-o serie de *interferențe*, adică prin transferul elementelor străine dintr-o limbă în alta în domeniile superior structurate ale limbii – fonologie, lexic, sintaxă și morfologie (Weinreich 1953; Sala 1997; Matras 2000, 2009). În urma contactului lingvistic apare *bilingvismul* care are drept consecință apariția unor varietăți noi ale limbilor interactante (Thomason 2001: 463), prin faptul că facilitează *interferențele*, adică abaterile de la normele limbilor standard aflate în contact (Weinreich 1953). Interferențele pot fi de mai multe tipuri: se pot manifesta prin code-switching, împrumut lexical, împrumut pragmatic, calcuri diverse sau alte reorganizări în sistemul fonetic și gramatical.

Contactul lingvistic poate fi *direct*, dacă limbile aflate în contact sunt răspândite pe același teritoriu, sau *indirect*, dacă limbile vorbite interacționează la distanță prin intermediul relațiilor culturale, economice, politice (Sala 1997: 31). Studiul nostru vizează ambele situații de contact care au stat la baza contextelor bilingve la care ne vom raporta în analiza marcatorilor discursivi, unul în spațiu românesc, celălalt în spațiu moldovenesc. Factorii care au generat bilingvismul diferă în funcție de teritoriul avut în vedere prin *durată*, *frecvență* și tipul de *presiune*, care poate fi politică, economică, administrativă, istorică, religioasă, demografică etc.

Pe teren românesc, influența limbii engleze începe să fie simțită mai ales prin „avalanșa de anglicisme" în domenii precum economie, știință, tehnologie, turism, mass-media încă de la începutul anilor '90 ai secolului trecut (Stoichiţoiu Ichim 2006: 7). Acest lucru se întâmplă în contextul în care engleza devine cea mai răspândită limbă de pe glob (ca efect al globalizării), fiind folosită ca mijloc de comunicare interculturală – i.e. *lingua franca* (House 2011: 607). Dacă la început, bilingvismul român-englez se limita doar la câteva grupuri sociale din mediul

urban și la anumite categorii de vârstă (adolescenți, adulți tineri, utilizatori ai internetului, specialiști în domeniul IT), astăzi bilingvismul acoperă mai multe grupuri, indiferent de vârstă, ocupație sau domeniu de interes, având tendința să treacă dincolo de zona urbană cu ajutorul internetului și al mass-mediei.

În spațiul moldovenesc, însă, contactul lingvistic cu limba rusă are o istorie mult mai lungă care se întinde pe o perioadă de aproximativ 200 de ani, acesta fiind atât de intens, încât limba rusă continuă să funcționeze ca limbă de prestigiu și după destrămarea Uniunii Sovietice. Potrivit ultimului recensământ (2014) la care au participat aproximativ trei milioane de locuitori, peste 75% dintre aceștia s-au declarat moldoveni, 6,6% – ucraineni, 4,6% – găgăuzi și numai 4,1% s-au identificat ruși. Referitor la limba vorbită, 54% au declarat că vorbesc limba moldovenească, 24% – limba română, iar 14,5% au declarat că vorbesc limba rusă[4]. Așadar, limba rusă este folosită ca mijloc de comunicare interetnică și interculturală, păstrându-și locul în mass-media, administrație și învățământ.

Bilingvismul din Republica Moldova se manifestă sub grade diferite la toate grupurile sociale, indiferent de vârstă, ocupație, statut, zonă, fiind mai intens în zonele urbane unde, potrivit datelor din recensământ, limba rusă este folosită de mai mult de 20% din populație (Chișinău 25,6%; Bălți 50,8%; Basarabeasca 34%; Ștefan Vodă 39,5%; Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia 41,3%). De menționat aici este faptul că limba rusă nu este folosită doar ca mijloc de comunicare interetnică între vorbitori de limbi materne diferite, ci și între vorbitori ai aceluiași grup etnic unde limba vorbită este alta decât rusa (româna, ucraineana, găgăuza). Contactul cu limba engleză ca efect al globalizării a avut și continuă să ai aibă un impact limitat în spațiul moldovenesc, în sensul în care împrumuturile din engleză în domenii precum modă, sport, stil de viață, internet, social-media etc. pătrund în româna din Republica Moldova tot prin intermediul limbii ruse, aceștia fiind adaptați cu scriere și pronunție rusificată.

În ceea ce privește tipurile de bilingvism ce caracterizează cele două varietăți ale limbii române discutate aici, putem menționa următoarele: bilingvismul român-englez este mai degrabă de tip *receptiv* sau *pasiv*, decât *productiv*[5], în sensul în care nu se manifestă în mod egal la toate nivelurile de cunoaștere ale limbii. Se atestă mai ales la nivelul înțelegerii prin ascultare sau citire și la nivelul exprimării scrise. La nivelul limbii vorbite se întâlnește izolat fiind folosit ca strategie de discurs de către vorbitorii din cadrul aceluiași grup (de exemplu, bilingvismul din rândul adolescenților). Bilingvismul român-rus este de tip *productiv* dat fiind că se manifestă în mod egal la toate nivelurile de competență lingvistică.

4. MARCATORII DISCURSIVI ȘI BILINGVISMUL

Transferul marcatorilor discursivi dintr-o limbă în alta a stârnit interesul mai multor cercetători preocupați de problema limbilor în contact și de efectele

[4] Date preluate de pe site-ul https://statistica.gov.md/.

[5] Pentru mai multe tipuri de bilingvism vezi Baetens Beardsmore (1986).

bilingvismului asupra clasei marcatorilor discursivi (Maschler 1991, 2000; Goss și Salmons 2000; de Rooij 2000; Matras 2000, Torres și Potowski 2008; Andersen 2014). Așa cum s-a discutat în capitolul anterior, în situații de contact lingvistic, elementele cele mai predispuse către transfer sunt marcatorii discursivi, contribuind astfel la îmbogățirea sistemului de marcare discursivă a limbii în care sunt transferați. S-a observat că trăsăturile care descriu clasa marcatorilor discursivi (statutul propozițional periferic, opționalitatea sintactică, conținutul semantic abstract, caracterul polifuncțional), precum și gradul înalt de oralitate facilitează transferul marcatorilor discursivi dintr-o limbă în alta.

Termenii folosiți pentru a descrie interferența la nivelul marcatorilor discursivi variază între *code-switching* (Maschler 1991, 2000; de Rooij 2000), *tag-switching* (Poplack 1980; Bullock și Toribio 2009), *emblematic code-switching* (Goss și Salmons 2000), *împrumut* (Torres și Potowski 2008; Matras 1998, 2000) și *împrumut pragmatic* (Andersen 2014).

Generalizând, schimbarea de cod (engl. *code-switching*) are loc atunci când sunt alternate „două limbi în cadrul aceluiași discurs, enunț sau constituent" (Poplack 1980: 583) și reprezintă prima etapă în procesul de transfer. Elementele intrate în limbă prin *code-switching* atrag atenția prin caracterul lor proeminent, inovator, încărcat cu conținut pragmatic. Acestea persistă o perioadă, se clișeizează, apoi fie dispar, fie se instalează ca împrumuturi. Dacă în cazul împrumuturilor lexicale, trecerea de la *code-switching* la împrumut este mai vizibilă, în cazul marcatorilor discursivi, acest lucru nu poate fi depistat cu ușurință. În ciuda răspândirii rapide în uz și a numărului mare de ocurențe, marcatorii discursivi transferați se opun clișeizării pentru că au încărcătură pragmatică mult mai proeminentă față de corespondentele lor românești. De exemplu, marcarea unui contrast sau a unei emfaze, reluarea sau reformularea unei idei, inițierea sau încheierea unei conversații, împreună cu marcarea apartenenței la un anumit grup și a solidarității cu acesta sunt câteva motive pentru care vorbitorii bilingvi aleg marcatorii discursivi străini în detrimentul celor locali.

Andersen (2014) observă că transferul elementelor la nivel pragmatic-discursiv reprezintă un proces mult mai complex decât transferul elementelor la nivel lexico-semantic și propune în acest sens termenul *împrumut pragmatic*, explicând totodată că marcatorii discursivi împrumutați preiau din limba sursă atât forma, cât și funcțiile la care vorbitorii au acces (Andersen 2014: 21). Așadar, transferul nu se face doar la nivel lexical, în sensul în care lexiconul mental al vorbitorilor se îmbogățește cu forme noi, ci și la nivel funcțional, i.e. pragmatic. Împrumuturile pragmatice denotă indicații referitoare la intențiile și atitudinile vorbitorului, la tipul de acte de vorbire performate, la structura discursului, la relațiile dintre vorbitor și interlocutor etc. (*ibidem*: 18). Marcatorii împrumutați pot fi caracterizați în termeni de stabilitate sau de adaptare în cadrul limbii receptoare atât la nivel formal (aspecte ce țin de ortografie și pronunție), cât și la nivel funcțional. Gradele de adaptare a marcatorilor împrumutați la nivel funcțional au în vedere extinderea, restrângerea sau suprapunerea funcțiilor pragmatice sub influența limbii în care au pătruns (*ibidem*: 19).

5. *ORICUM, ANYWAY, PO-LYUBOMU*

Deși condiția naturală a limbii este să atribuie unei singure forme lexicale un singur conținut semantic și unui singur conținut semantic o singură formă lexicală (Bolinger 1977, *apud* Schourup 1999: 250), marcatorii discursivi au capacitatea să dezvolte mai multe funcții pragmatice. E necesar așadar să se facă distincția între *sensul semantic* (sensul de bază, cf. engl. „core meaning") al marcatorului, care tinde să se abstractizeze, și *sensul pragmatic* care de cele mai multe ori e determinat de context (Schiffrin 2006: 316). Cu cât e mai mare gradul de abstractizare al sensului de bază, cu atât e mai mare predispoziția marcatorului de a-și lărgi spectrul funcțional (i.e. valorile pragmatice).

Dacă ne raportăm la marcatorii discursivi analizați în această cercetare – *oricum, anyway, po-lyubomu*, vom vedea că, pe lângă valoarea concesivă, care derivă din caracterul nedefinit, nehotărât și care constituie sensul de bază, aceștia dezvoltă noi sensuri argumentative: contrast, explicație, adiție, valoare epistemică etc.

5.1. *Oricum*[6]

Româna cunoaște o serie de elemente care contribuie la marcarea concesiei în discurs: *cu toate că, măcar că, chit că, tot, totuși, cu toate acestea, chiar dacă* etc., însă marcatorul prototipic pentru concesie este conjuncția *deși* prin care se semnalează un fapt ce „poate împiedica acțiunea din regentă, dar nu o împiedică" (DTG 2023). La acestea se adaugă și adverbul nehotărât *oricum* specific mai ales registrului vorbit. Spre deosebire de conjuncția *deși* care ocupă o poziție fixă în protază, *oricum* marchează informația din apotază unde poate apărea antepus sau postpus ((1b), (1c)):

(1) a. **Deși** e târziu, nu mi-e somn.
b. E târziu, **oricum** nu mi-e somn.
c. E târziu, nu mi-e somn **oricum**.

În anumite enunțuri, *oricum* apare ca element corelativ al concesiei în regentă, accentuând marcarea concesiei din subordonată (de pronumele nehotărât în (2) și de locuțiunea prepozițională în (4a)). Observăm că în exemplele de mai jos, *oricum* are statut opțional, poate fi omis fără să afecteze gramaticalitatea sau conținutul semantic al enunțurilor, însă rolul lui se manifestă la nivel pragmatic unde subliniază menținerea poziției locutorului în legătură cu faptul exprimat în regentă.

(2) Orice am zice si comenta, **oricum** nu poate să se pună contra valului, ăștia sunt grosul celor care comentează, ăștia au pus stăpânire pe forum. (europafm.ro)

[6] Pentru ilustrarea valorilor lui *oricum* am selectat exemple atât din româna din mediul online românesc, cât și din mediul online moldovenesc.

(3) Pe Ceaușescu l-a caracterizat foarte bine faptul ca n-a avut carte. A avut doar școala vieții. Prost n-a fost, **oricum**. (europafm.ro)
(4) a. Zelenski: „Indiferent de câți soldați ruși sunt, noi **oricum** vom lupta". (RedditMD)
b. Moldovenii au început să scoată valuta de la ciorap! Oferta **oricum** nu a acoperit cererea. (RedditMD)

În exemplele (5)–(7) valoarea concesivă „indiferent de..." care nu este exprimată prin alte mijloace este codificată de marcatorul *oricum* care, fiind precedat de conjuncțiile adversative *dar* (5), (6) și *însă* (7), marchează un contrast între două segmente de discurs prin contrazicerea așteptărilor și negarea presupozițiilor:

(5) A: îhî:m↓ # <J pînă la ea↓ a ajuns cu TOtu altfel>↓
B: <Î îm↑>
A: # <Z şi PÎnă la mine ŞI_MAI rău↓> [((rîs uşor, ironic))
B: [DA:. păi AIA e. # mai BIne nu ziceam_nimic. NU NU NU.
A: e: nu: da' [acu' **oricum** e bine totul- [...] (IVLRA: 164)
(6) B: Sînt stresată trebuie neapărat să scot şi eu un opt şi ceva ca să: #
A: =să se compenseze.
B: păi↓ # DA.
A: şi eşti pusă pe FAPTE mari.
B: o:h# <R trebuie neapărat># da' **oricum** /uichend/-urile mi le rezerv pentru ((bip)) petreceri↓ chefuri↓ şi:# ((zgomot)) eventual un teatru↓ un film↓ [...] (IVLRA:169)
(7) Corabia Moscova era echipată cu cîteva mitraliere automate ghidate de radar însă **oricum** nu a putut nimeri rachetele de croazieră. (RedditMD)

În exemplele (8)–(12), *oricum* funcționează ca marcator al argumentării prin adăugarea unui argument nou care susține punctul de vedere enunțat anterior, amplificând astfel forța argumentativă a enunțului ((8)–(10)) sau prin marcarea unei explicații ((10)–(12). Valorile aditive și explicative sunt întărite și de prezența jonctivilor *și* (8), *că* (11), *deoarece* (12) cu care *oricum* formează așa-numitele „clustere" (Crible *et al.* 2017) și de la care împrumută contextual valoarea pe care o marchează.

(8) [Josef Kuntz] propune ca lupii din Alpi, prea numeroşi în ultima vreme, să fie trimişi in România, pentru că ursul e duşmanul lor natural şi **oricum** noi avem urşi suficienţi. (europafm.ro)
(9) Cred că au fost vreo 5 sau 6 dosare penale de când sunt primar. Nu ştiu care este soarta lor. Nu mă interesează, **oricum** sunt o făcătură. (europafm.ro)
(10) Omul o sa mearga ALL IN bazandu se ca NATO nu va merge la fel. **Oricum**, la varsta lui nu mai are ce sa piarda, nu da el doi bani pe viata rusilor sau pe Rusia in general :)) (RedditMD)
(11) A: îhî# # las' că ne descurcăm noi# cu CE te duci.
B: mă duc pe jos că **oricum** mă opresc în piață [...] (IVLRA: 35)

(12) Cursurile de limbă română sunt irelevante, deoarece oamenii **oricum** pleacă peste hotare! (RedditMD)

Oricum poate semnala finalul unei digresiuni și revenirea la ideea principală (13), o concluzie sau încheierea unei discuții (14). La (13), de exemplu, abaterea de la subiect este marcată prin pauze în vorbire (#) și prin contur melodic descendent (↓).

(13) [...] şi:# # nu ştiu cum ne-am întors noi acasă↑ LA mine-n scară↑⊥# a ieşit o tipă <R nu cred c-o ştii↓ viorica>↓ # mai mică c-un an decît mine. # **oricum** # s-a măritat de mult↓ ă: care-a spus că-i nu ştiu ce boală contagioasă # # şi sînt unii în scară care o AU # înţelegi? [...] (IVLRA, p. 63)

(14) A mai primit cineva așa apeluri?
Da, cu mult înainte de război... De obicei nu răspund numerelor necunoscute dar la un moment dat am răspuns și nu vorbea nimeni iar în câteva secunde s-a întrerupt. **Oricum**, să nu suni înapoi. (RedditMD)

Exemplele de mai sus ilustrează statutul polifuncțional al marcatorului discursiv *oricum*. Acesta funcționează ca marcator argumentativ semnalând valori concesive, adversative, aditive, explicative sau concluzive și ca organizator discursiv când marchează o pauză în vorbire sau reluarea unei idei. Totodată, se poate observa și tendința de emfatizare a marcatorului, deoarece, în enunțurile argumentative, acesta subliniază poziția locutorului față de un anumit subiect.

5.2. *Anyway*

Pentru marcatorul *anyway* din engleză, Ferrara (1997) a identificat trei funcții de bază (15–17): de adăugare (cf. engl. *additive*) – fiind sinonim cu *în plus* (engl. *besides*); de revocare (engl. *dismissive*) – având drept echivalent semantic *cu toate acestea* (engl. *nonetheless*) și de reluare (engl. *resumptive*) – prin faptul că semnalează o digresiune și reconectarea cu o idee anterioară (vezi și Heine *et al.* 2021: 97).

(15) We didn't rent the apartment because it was too expensive. It was in a bad location **anyway**.
'Nu am cumpărat apartamentul pentru că era prea scump. Era situat într-o zonă proastă **oricum.**' / **În plus**, era situat într-o zonă proastă.

(16) It was ugly but she wanted to buy the dog **anyway**.
'Era urât, dar a vrut să cumpere câinele **oricum**' / 'Era urât. **Cu toate acestea** a vrut să cumpere câinele.'

(17) They got up early. That's rare for them. **Anyway**, they left at noon.
'S-au trezit devreme. Lucru rar pentru ei. **Oricum**, au plecat la prânz.'

În *Oxford learners*, pe lângă funcțiile de adăugare a unei informații ce susține o idee sau un argument (18), a marcării concesiei (19) și a reluării ideii anterioare (22), sunt semnalate proprietatea de a schimba subiectul conversației (20) și rolul de a marca sfârșitul acesteia (21).

(18) a. It's too expensive and **anyway** the colour doesn't suit you.
b. It's too expensive and the colour doesn't suit you **anyway.**
‘E prea scump și (**oricum**) culoarea nu ți se potrivește (**oricum**)’
(19) I'm afraid we can't come, but thanks for the invitation **anyway**.
‘Mă tem că nu putem veni, dar mulțumesc pentru invitație **oricum’**
(20) **Anyway**, let’s forget about that for a moment.
‘**Oricum**, hai să uităm despre asta pentru un moment’
(21) **Anyway**, I’d better go now –I’ll see you tomorrow.
‘**Oricum**, ar fi mai bine să plec acum – Ne vedem mâine.’
(22) **Anyway**, as I was saying...
‘**Oricum**, cum spuneam…’

Se poate observa că tendința marcatorului este de a apărea la inițială de enunț, mai ales acolo unde funcția proeminentă este aceea de a structura discursul marcând reluarea sau schimbarea subiectului conversației sau sfârșitul acesteia. În engleză, *anyway* poate forma singur un enunț (engl. *Anyway.*) cu rolul de a încheia o conversație în cadrul căreia subiectul a rămas nerezolvat (Aijmer 2016: 53, *apud* Heine *et al.* 2021: 97).

În ceea ce privește uzul lui *anyway* în română, într-un studiu anterior (Cojocaru 2020: 267) am identificat, pe baza corpusului electronic *sketch engine* (RoTenTen21)[7] la care am adăugat și date din corpusul personal (CoPers), următoarele valori pe care le exemplific mai jos: încheierea conversației ((23)–(25)), schimbarea subiectului discuției ((26)–(28)), confirmarea sau sprijinirea unei idei menționate anterior ((29)–(31)), revenirea la o idee anterioară ((32)–(39)).

● Încheierea conversației
(23) **Anyway**, poate ne vedem când mă întorc. (CoPers)
(24) Am început școala, am acces la orice carte, dacă ai vreo nebunie în cap, numește-o și ți se vada. A! or să te sune probabil doi să le spui că ți-am fost colegă simpatică. **Anyway**, keep in touch! (CoPers)
(25) **Anyway**, în închiere vreau să spun să nu vă pierdeți vremea cu „Ion”. (RoTenTen21)

● Schimbarea subiectului
(26) A: Asta e chiar ciudat. B: **Yap, anyway**, las-o încolo. Tu ce mai faci? (CoPers)
(27) Acuma că știu că B ar fi preferat problema mea parcă mă bucur că n-am dat-o. Ups, sunt răuț. **Anyway**, în ce clase sunt cei 4? (CoPers)
(28) O faci să sune de parcă ar lucra la Microsoft. **anyway**, tu ce faci la informatică, desenezi în paint? (RoTenTen21)

● Adăugarea unei informații
(29) A: cum nu mai cereți explicații? B: așa mă gândeam... că oricum au destule cerințe. A: trebuie explicații tho[ugh]. Nu sunt multe **anyway**. Veto :)) (CoPers)

[7] În 2020 am folosit versiunea RoTenTen16, iar pentru studiul de față, unde lista cu exemple a fost îmbogățită, am folosit RoTenTen21, o versiune actualizată a corpusului electronic.

(30) Okay, asta e important. E tot de spacing, dar cerința 1 e single spaced, pe când celelalte sunt 1.5. Și mai bagă acolo un enter acolo că e prea în header. Și ai loc pe pagină **anyway**. (CoPers)
(31) A: ohh, păi putem după 5 că nici eu nu am timp. B: mai e până atunci. A: o să ne ia să corectăm **anyway**. (CoPers)

● Revenirea la subiectul anterior

(32) **Anyway**, ca să îți ră spund la întrebare, am ales restaurantul [acela] pentru că am mers la o nuntă acolo și ne-am simțit foarte bine. (RoTenTen21)
(33) **Anyway**, să-mi duc ideea până la capăt. Mai e o chestie la tine asta cu vinovăția fără vină (CoPers)
(34) You are lucky. Mie mi-a stat și un colet 3 luni în vamă. **Anyway**. CE E??? Dă-mi un hint. (CoPers)
(35) M-am dus până la bancă să-mi rezolv niște chestii. **Anyway**, îți zic când plec de la birou și de acasă. (CoPers)
(36) Interesant Loadout, din păcate eu am ajuns de câțiva ani ciuca bătăilor în twitch FPS games, deci zic pas că mă enervez în joc. **Anyway**, super-customizările mi s-au părut întotdeauna o idee excelentă. (RoTenTen21)
(37) Fac doua blaturi de chocolate genoise și am zis sa le umplu cu o crema de castane așa de schimb. Aveam o prietena la Timișoara cu care din păcate nu mai am legătura ca io m-am mutat, ea s-a mutat.... **anyway**, ea făcea tort de castane cu castane măcinate in blat și piure de castane in crema. (RoTenTen21)
(38) Am alergat de trei ori prin casa crezand ca e vreun telefon care suna dintr-un ungher nestiut si care oricum n avea cum sa-mi apartina, dar asa se intampla cand parintii ajung sa aibe mai multe telefoane decat copii si schimba soneriile, desi nu se pricep la ele. **Anyway**, pe scurt, ma tot stresam cu gandul ce naiba canta pana ce am deschis geamul si mi-am dat seama ca vine de afara. (RoTenTen21)

Adăugăm aici funcția de rezumare a informației, frecventă în corpusul analizat, dar neînregistrată în studiul din 2020 ((39)–(42)). Spre deosebire de situațiile în care *anyway* marchează revenirea la subiectul de la care s-a deviat ((32)–(38)), în exemplele de mai jos *anyway* arată că informațiile care ar putea fi expuse și care ar avea legătură cu subiectul discutat nu sunt relevante pentru deznodământ.

● Rezumarea informației

(39) Am ajuns aseară la A. E emoționat, dar f[oarte] mizerie, că colegul meu are depresie... **anyway**, i-am propus acum să facem curățenie. (CoPers)
(40) Dacă mă eliberez mai repede fac și eu un draft. **Anyway**, zic să setăm mindset-ul că diseară postăm. (CoPers)
(41) Cine te uita nu ti-e prieten adevarat, deci nu merita sa-ti pierzi timpul gandindu-te la asta. Eu am plecat de 2 luni si deja s-au ales „prieteniile”.:) **Anyway**... mai bine singur decat prost acompaniat. (RoTenTen21)
(42) Inca un punct in plus pentru rapiditatea rezolvarii problemei aparute. La asta a concurat si lipsa de reactie la „invazia” postarilor straine. **Anyway**, bine ca s-a remediat situatia. (RoTenTen21)

Așadar, putem menționa că *anyway* e folosit metadiscursiv prin faptul că semnalează omiterea intenționată a unui set de informații pentru a nu devia de la subiect sau pentru a nu plictisi interlocutorul. *Anyway* funcționează ca unitate metatextuală și în celelalte situații ((23)–(31)) prin faptul că stabilește o relație secvențială între unitățile discursului marcând secvența de discurs pe care o însoțește ca fiind conectată de secvența de discurs anterior (vezi și Haselow 2015: 180, *apud* Heine *et al*. 2021: 99).

Comparând uzurile lui *oricum* și *anyway* din limba română putem face ipoteza potrivit căreia *oricum* tinde să se specializeze pe marcarea argumentativă și a atitudinii locutorului față de mesajul enunțat sau față de subiectul în discuție (concesie, contrast, întărirea unui argument), iar *anyway* preia funcțiile de structurare discursivă, fiind folosit mai ales în situații de deviere sau de revenire la subiect, de rezumare sau de încheiere a conversației.

5.3. *Po-lyubomu*

Spre deosebire de română și engleză, unde marcatorii analizați *oricum* și *anyway* provin din clasa adverbelor nehotărâte, marcatorul rusesc *po-lyubomu* s-a format prin elidarea substantivului *povod* („motiv”) din locuțiunea *po lyubomu povodu* (trad. lit. „pentru orice motiv”; „indiferent de motiv”), unde *po* este prepoziția care în vorbire tinde să se sudeze cu *lyubomu* – forma de dativ a pronumelui nehotărât *luyboy* („oricare”). Structura *po-lyubomu* nu este atestată în gramatici sau dicționare. Este menționată în câteva studii asupra limbii ruse vorbite, potrivit cărora structura trunchiată *po-lyubomu* este specifică oralității, marcând un tip de vorbire colocvială, neîngrijită (Малов și Горбова 2007; Тукова 2019).

Exemplele de mai jos sunt selectate din *Corpusul național de limbă rusă*[8], ce cuprinde peste două miliarde de cuvinte, unde *po-lyubomu* apare de 119 ori în 88 de texte. Se poate observa cum, în forma sa trunchiată, *po-lyubomu* tinde să se desemantizeze, fiind folosit în același timp și ca marcator concesiv, și ca modalizator epistemic de certitudine (vezi exemplele de mai jos (43)–(48)).

Deși echivalentul său românesc ar fi *oricum*, care e mai apropiat de sensul concesiv („indiferent de motiv/circumstanțe/situație/soluții etc.”), am lăsat marcatorul netradus, dat fiind că în urma traducerii, s-ar pierde funcția de modalizare epistemică, pe care *oricum* românesc o are numai atunci când este pronunțat emfatic.

(43) Всех сотрудников банка, прошедших тестирование, уволили бы **по-любому**. Они были обречены.
Vsekh sotrudnikov banka, proshedshikh testirovaniye, uvolili by **po-lyubomu**. Oni byli obrecheny.
‘Toți angajații băncii care au trecut testul ar fi fost concediați **po-lyubomu**. Erau deja condamnați’

[8] https://ruscorpora.ru/.

(44) Пока ждем, нам не к спеху. Но до Нового года надо **по-любому** продать
Poka zhdem, nam ne k spekhu. No do Novogo goda nado **po-lyubomu** prodat'
'Deocamdată, așteptăm, nu ne grăbim. Dar până la Anul Nou trebuie **po-lyubomu** vândut.'

(45) Электричка, разумеется, уже ушла, и я вызвал из города такси – по-любому, надо было возвращаться.
Elektrichka, razumeyetsya, uzhe ushla, i ya vyzval iz goroda taksi – **po-lyubomu**, nado bylo vozvrashchat'sya.
'Trenul, desigur, plecase deja și am chemat un taxi din oraș – **po-lyubomu**, trebuia să mă întorc'

(46) Решил тоже чего-набудь скреативить. Ничего хорошего и оригинального в голову не пришло. Решил даже на конкурс не выставлять, потому что **полюбому** не побьет.
Reshil tozhe chego-nabud' skreativit'. Nichego khoroshego i original'nogo v golovu ne prishlo. Reshil dazhe na konkurs ne vystavlyat', potomu chto **polyubomu** ne pob'yet.
'Am decis, de asemenea, să creez ceva. Nu mi-am venit în minte nimic bun și original. Am decis chiar să nu particip la concurs pentru că **po-lyubomu** nu va câștiga.'

(47) Во всяком случае, у нас президентских срока два, то есть по-любому кого-то другого придутся выбирать.
Vo vsyakom sluchaye, u nas prezidentskikh sroka dva, to yest' **po-lyubomu** kogo-to drugogo pridotsya vybirat.
'În orice caz, avem două mandate prezidențiale. Adică **po-lyubomu** trebuie să alegem pe altcineva'.

(48) Но когда? Прямо сейчас, когда нащупал рукой? Или еще перед этим, неосознанно? **По-любому**, зря она в таких ходит, сосуды пережмет.
No kogda? Pryamo seychas, kogda nashchupal rukoy? Ili yeshche pered etim, neosoznanno? **Po-lyubomu**, zrya ona v takikh khodit, sosudy perezhmet.
'Dar când? Fix acum când am simțit cu mâna? Sau înainte de asta, inconștient? **Po-lyubomu,** nu știu de ce le poartă, pune presiune pe vasele de sânge.

(49) Россию по-любому не Восток. Потому что элементарно западная культура, она в России давным-давно и полностью и ни в коем случае не Индия там не Пакистан, не Восток, не мусульманство.
Rossiyu **po-lyubomu** ne Vostok. Potomu chto elementarno zapadnaya kul'tura, ona v Rossii davnym-davno i polnost'yu i ni v koyem sluchaye ne Indiya tam ne Pakistan, ne Vostok, ne musul'manstvo.
'Rusia **po-lyubomu** nu e estul. Deoarece cultura vestică de bază e în Rusia de mult timp și în niciun caz acolo nu e nici India, nici Pakistan, nici estul, nici islamul.'

Pe lângă sensul structurii de bază „indiferent de motiv/circumstanțe/ situație/soluții etc.", *po-lyubomu* ajunge să sublinieze poziția locutorului față de informația pe care o oferă: „cu siguranță", „fără îndoială", la acestea adăugându-se

marcarea unui contrast (44), a unei justificări (45), a unei explicații (46), rezumarea unei idei (47), revenirea la o idee anterioară (48) și marcarea informației ca fiind certă, incontestabilă (49).

În româna din Republica Moldova, structura a pătruns cu tot setul de valori pragmatice pe care le-a dezvoltat în limba rusă ((50)–(62)). În majoritatea exemplelor analizate, valoarea epistemică este puternic marcată (mai ales în exemplele (58)–(62)), fapt ce denotă caracterul polifuncțional al marcatorului. *Po-lyubomu* oferă indicații nu doar la nivel secvențial, cu privire la tipul de relație între cele două segmente de discurs pe care le marchează (concesie (50), contrast ((51)–(52)), sprijinirea unui argument ((53)–(54)), explicație (55)–(56), rezumarea unei informații (57)), ci și la nivel interacțional semnalând atitudinea locutorului față de informația pe care o deține.

● **Concesiv**

(50) **Poliubomu** se aude sunetul cela, un fel de (hrrr...) mă gîndesc că poate să fie hardul (CoPers)

● **Adversativ**

(51) E interesant, dar cam greu, dar **poliubomu** m-am jucat! (ForumMd)

(52) [Filmul e] regizat bine dar se cunoaşte **poliubomu** că joacă aiurea :D (RedditMD)

● **Argumentativ**

(53) Prieteni, eu știu că astăzi e luni, și poate din voi nu dați bani în așa zi. Mă rog, vă temeți să nu vă meargă. Recunosc, nici eu nu duc gunoiul după 8 seară, și **paliubomu** bani nu-mi ajung niciodată. (Facebook)

(54) Nu lucrează tv-ul, cu toate că-i nou... imagine fără sound… am să-l cadonez lui bunelu că el **poliubomu** nu aude. (ForumMd)

● **Explicativ**

(55) Tatăl vine să-l ia pe fecior de la grădiniţă. Educatoarea întreabă: Care este a dumnevoastra? -Da ne vajna [nu contează], **poliubomu** mâine îl aduc înapoi! (TopicMD)

(56) Nie nii pofig [Mi-e nu-mi pasă] de alejeri **polibomu** o sa o rulesc din tara asta. (ForumMd)

● **Rezumativ**

(57) Îţi dai sama # casa asta tăt timpu o să șie. **Adică # oricum,** casă la stradă, mai ales la stradă principală # **poliubomu** tre să șie normal[...] ei **poliubomu** îs cointeresaţi cât mai multă capustă [bani] să-ţi dea că la dânșii procentu îi mai mare. (CoPers)

● **Epistemic**

(58) Șapu amu ce propun ei???? **Paliubomu** o să fie așa cum vor ăștia de la Fabrica. (ForumMd)

(59) Mai bine bomboane decat aia 50 bani care **paliubomu** ii scapi pe jos si nu vrei sa te apleci sai ridici (RedditMD)

(60) A: Cum crezi, acordarea cetățeniei române moldovenilor va contribui la unirea Moldovei cu România? B: **Polyubomu** fără referendum n-o să facă nimika. (RedditMD)
(61) Zimbru galben, Zimbru verde, Zimbru **paliubomu** pierde. (RedditMD)
(62) Dacă tare vrei ceva! **poliubomu** ai! (CoPers)

Faptul că structura *po-lyubomu* tinde să se sudeze poate fi dovedit și de felul în care este redat de vorbitori în forma sa scrisă, fără cratimă. Alternanța grafică *o – a*, care se explică prin faptul că, potrivit regulilor fonetice din limba rusă, litera *o* se pronunță /a/ dacă silaba în care apare este neaccentuată sau se află la începutul cuvântului, denotă o tendință de adaptare la sistemul fonetic al limbii române.

Din punct de vedere sintactic, se poate observa că *po-lyubomu* are poziție liberă, cu ocurențe la începutul, mijlocul sau sfârșitul enunțului, cu predispoziție de a apărea înaintea segmentului pe care îl marchează. Un tipar sintactic predominat este intercalarea lui *po-lyubomu* între subiect și predicat (vezi exemplele (54), (57), (61)), tipar extins și asupra lui *oricum* după modelul din limba rusă (vezi exemplele (3), (4) și (12) care ilustrează uzul acestui marcator în româna din Republica Moldova).

6. CONCLUZII

Marcatorii discursivi sunt susceptibili la împrumut datorită caracterului oral, periferic, opțional, multifuncțional etc. Transferul marcatorilor discursivi dintr-o limbă în alta, condiționat de contextul bilingv, poate fi analizat și din perspectiva strategiilor conversaționale. Marcatorii împrumutați contrastează cu sistemul limbii în care sunt utilizați, fiind mai proeminenți față de corespondentele lor autohtone. Dacă în situații de *code-switching*, vorbitorii sunt conștienți de alternarea între coduri, aceasta manifestându-se ca strategie în discurs, în cazul împrumuturilor, vorbitorii percep marcatorii transferați ca parte din sistemul de marcare discursivă a limbii receptoare. În ceea ce privește uzul lui *anyway* în limba română, e dificil să ne pronunțăm cu privire la tipul de transfer, element de *code-switching* sau împrumut pragmatic. Vorbitorii încă îl percep ca pe un element străin, și, prin urmare, strategic în discurs. Rămâne de văzut dacă va fi exclus sau dacă va trece testul timpului, intrând ca împrumut în clasa marcatorilor discursivi din limba română. Despre *po-lyubomu*, folosit în româna din Republica Moldova, putem afirma că acesta face parte din categoria împrumuturilor pragmatice cu tendință de adaptare la sistemul fonetic al limbii române. Acest lucru e cauzat și de faptul că interferențele cu limba rusă s-au realizat la toate nivelurile limbii (lexical, fonetic, morfologic, sintactic și semantic), ceea ce a dus la apariția unei varietăți noi, pe care o parte dintre vorbitorii din Republica Moldova o numesc limbă moldovenească, distinctă de limba română prin rusisme, calcuri după model rusesc și structuri gramaticale diferite de cele din româna standard.

Atât *anyway*, cât și *po-lyubomu* manifestă stabilitate funcțională în sensul în care nu s-a observat nicio modificare a funcțiilor pragmatice în urma transferului

din limba sursă. S-a remarcat, în schimb, tendința marcatorilor împrumutați de a se specializa pentru anumite funcții. În cazul lui *anyway* am observat că acesta apare mai ales ca strategie de organizare discursivă, marcând devierea sau revenirea la subiect, schimbarea subiectului în conversație sau încheierea conversației, iar în cazul lui *po-lyubomu* am observat tendința de a se specializa pentru marcarea certitudinii locutorului cu privire la informația expusă. Celelalte funcții surprinse în corpus, marcarea concesiei, semnalarea unui contrast, sprijinirea unui argument, sunt ilustrate de corespondentul românesc *oricum*.

SURSE

Liliana Ionescu Ruxăndoiu (coord.), 2002, *Interacţiunea verbală în limba română vorbită actuală: corpus (selectiv): schiţă de tipologie*. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti.
https://europafm.ro
https://www.sketchengine.eu/
https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/
https://forum.md/ru/
https://www.reddit.com/r/moldova/
https://www.topicmd.com/forum.php
https://ruscorpora.ru/

BIBLIOGRAFIE

Aijmer, K., 1997, „*I think* – an English modal particle", în T. Swan, O. J. Westvik (eds.), *Modality in Germanic languages: historical and comparative perspectives*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 1–48.

Aijmer, K., A.M. Simon-Vandenbergen (eds.), 2006, *Pragmatic markers in contrast*. Amsterdam: Elsevier.

Andersen, G., 2014, "Pragmatic Borrowing", *Journal of Pragmatics* 67, 17–33.

Baetens Beardsmore, H., 1986, *Bilingualism: Basic Principles*. Clevedon: Multilingual Matters.

Blakemore, D., 2002, *Relevance and Linguistic Meaning: The Semantics and Pragmatics of Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.

Borreguero Zuloaga, M., B. Thörle, 2016, „Discourse Markers in Second Language Acquisition", *Language, Interaction and Acquisition* 7 (1), 1–16.

Brinton, L., 1996, *Pragmatic Markers in English: Grammaticalization and Discourse Functions*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Cojocaru, V., 2020, „English Discourse Markers in Spoken Romanian", *Revue roumaine de linguistique* 3 (LXV), 261–271.

Cojocaru, V., R. C. Corbeanu, 2021, „Cuvinte mici, înţelesuri multe despre introducerea unor marcatori discursivi în DEX", *Studii și cercetări lingvistice* 2 (LXXII), 250–266.

Crible, L., L. Degand, G. Gilquin, 2017, „The Clustering of Discourse Markers and Filled Pauses: A Corpus-Based French-English Study of (Dis)fluency", *Languages in Contrast* 17 (1): 69–95.

DTG = *Dicționar de termini gramaticali și concepte lingvistice conexe*, G. Pană Dindelegan (coord.), București: Univers Enciclopedic Gold, 2023.

Erman, B., 1987, *A Study of 'You Know', 'You See' and 'I Mean' in Face to – face Conversation* [teză de doctorat, seria: *Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in English 69*]. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Erman, B., U.B. Kotsinas, 1993, „Pragmaticalization: The Case of *Ba* and *You Know*", *Studier i modem Språkvetenskap*, vol. 10, 76–93.

Ferrara, K. W., 1997, „Form and Function of the Discourse Marker *Anyway*: Implications for Discourse Analysis", *Linguistics* 35 (2), 343–378.
Fraser, B., 1999, „What are Discourse Markers?", *Journal of Pragmatics* 31(7), 931–952.
Fraser, B., 2009, „An Account of Discourse Markers", *International Review of Pragmatics* 1 (2), 293–320.
Ghezzi, C., 2014 „The Development of Discourse and Pragmatic Markers", în C. Ghezzi, P. Molinelli (eds.), *Discourse and Pragmatic Markers from Latin to the Romance Languages*. Oxford: Oxford University Press, 10–26.
GRAM. ROM. II 1954 = *Gramatica limbii române*, vol. II. [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954.
Goss, E. L., J. C. Salmons, 2000, „The Evolution of a Bilingual Discourse Marking System: Modal Particles and English Markers in German-American Dialects", *International Journal of Bilingualism* 4 (4), 469–484.
Gumperz, J., 1982, *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
Halliday, M. A. K., R. Hasan, 1976, *Cohesion in English*. London: Longman.
Heine, B., G. Kaltenböck, T. Kuteva, H. Long, 2021, *The Rise of Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
House, J., 2011, „Global and Intercultural Communication", în G. Andersen, K. Aijmer (eds.), *Pragmatics of Society*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 608–626.
Iordan, I., 1950, „Note sintactice", *Studii şi cercetări lingvistice* 2 (I), 269–279.
Малов, Е. М., Е. В. Горбова, 2007, „Дискурсивные слова в русской разговорной речи (на материале анализа спонтанной разговорной речи)", în А.Л. Ронжин, И.А. Кагиров (eds.), *Первый междисциплинарный семинар «Анализ разговорной русской речи» АРЗ–2007*, Санкт-Петербург: СПИИРАН, 31–36.
Maschler, Y., 1991, „The Language Games Bilinguals Play: Language Alternation at Language Game Boundaries", *Language and Communication* 11, 263–289.
Maschler, Y., 2000, „What Can Bilingual Conversation Tell Us about Discourse Markers?: Introduction", *International Journal of Bilingualism* 4(4), 437–445.
Matras, Y., 1998, „Utterance Modifiers and Universals of Grammatical Borrowing", *Linguistics* 36 (2), 281–331.
Matras, Y., 2000, „Fusion and the Cognitive Basis for Bilingual Discourse Markers", *International Journal of Bilingualism* 4 (4), 505–528.
Müller, S., 2005, *Discourse Markers in Native and Non-native English Discourse*. Amsterdam: John Benjamins.
Pop, L., 1985, „Mărci dialogale", *Limba română* 5 (XXXIV), 420–426.
Poplack, S., 1980, „Sometimes I'll Start a Sentence in English y terminó en español: Toward a Typology of Code-Switching", *Linguistics* 18, 581–618.
Sala, M., 1997, *Limbi în contact*. București: Editura Enciclopedică.
Schiffrin, D., 1987, *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
Schiffrin , D., 2006, „Discourse Marker Research and Theory: Revisiting *And*", în K. Fischer (ed.), *Approaches to Discourse Particles*. Amsterdam: Elsevier.
Schourup, L., 1999, „Discourse markers", *Lingua* 107, 227–265.
Sperber, D., D. Wilson, 1995, *Relevance, Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.
Stoichițoiu Ichim, A., 2005, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influenţe, creativitate*. București: Editura All.
Ștefănescu, A., 2007, *Conectori pragmatici*. București: Editura Universității din București.
Thomason, S. G., 2001, „Contact Languages", în L. Mesthrie (ed.), *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*, Amsterdam/New York: Elsevier.
Torres, L., K. Potowski, 2008, „A Comparative Study of Bilingual Discourse Markers in Chicago Mexican, Puerto Rican, and MexiRican Spanish", *International Journal of Bilingualism* 12 (4), 263–279.
Traugott, E. C., 1995, „The Role of the Development of Discourse Markers in a Theory of Grammaticalization", lucrare prezentată la *The Twelfth International Conference on Historical Linguistics* (12.ICHL), Manchester http://www.stanford.edu/~traugott/ect-papersonline.html

Traugott, E. C., 2007, „Discussion Article: Discourse Markers, Modal Particles, and Contrastive Analysis, Synchronic and Diachronic", *Catalan Journal of Linguistics* 6, 139–157.
Тукова Т. В., 2019, „Презентация состояния безысходности в современном языке", *Науковий Вісник Міжнародного Гуманітарного Університету* 38 (3), 165–168.
Zafiu, R., 1989, „Câteva observații asupra conectorilor pragmatici din limba română", *Studii și cercetări lingvistice* 3 (XL), 315–319.
Weinreich, U., 1953, *Languages in contact. Findings and Problems*. The Hague: Mouton.

DISCOURSE MARKERS IN THE CONTEXT OF BILINGUALISM. ASPECTS REGARDING THE USE OF *ORICUM, ANYWAY* AND *PO-LYUBOMU*

Abstract

The aim of this paper is to analyse, from a socio-pragmatic standpoint, two pairs of discourse markers in the context of language contact: Ro. *oricum* and Eng. *anyway* in Romanian spoken in Romania, and Ro. *oricum* and Ru. *po-lyubomu* in the Romanian variety spoken in the Republic of Moldova. The study focuses on the pragmatic values that *anyway* and *po-lyubomu* have both in Romanian and in their source language, values that are compared with the pragmatic functions of their Romanian counterpart – *oricum*. The study aimed to determine whether *po-lyubomu* and *anyway*, as borrowed discourse markers, convey the same pragmatic functions in the recipient language as they do in their source language. Moreover, we tried to explain why Romanian speakers (bilingual or monolingual), both in Moldova and in Romania, choose borrowed discourse markers over their Romanian counterpart. It is often stated that discourse markers are susceptible to borrowing because they are peripheral, optional, multifunctional, oral. Borrowed markers contrast with their linguistic environment being more salient than native markers. The use of *anyway* in Romanian is an element of code-switching phenomenon and might be explained in terms of conversational strategies, while Ru. *po-lyubomu* is a borrowed element undergoing formal and functional adaptation.

‘(IM)POLITENESS’ FROM AN EMIC PERSPECTIVE. ILLUSTRATIONS FROM PRESENT-DAY ROMANIAN PARLIAMENTARY DEBATES

MIHAELA-VIORICA CONSTANTINESCU

University of Bucharest, Faculty of Letters
mihaelaviorica.constantinescu@litere.unibuc.ro

Keywords: *(im)politeness, metacommunicative comments, metadiscursive comments, institutional setting, evaluation*.
Cuvinte-cheie: *(im)politeţe, comentarii metacomunicative, comentarii metadiscursive, cadru instituţional, evaluare*.

1. INTRODUCTION

In present-day research on politeness and impoliteness, the emic perspective is central: the terms used to label socially (in)appropriate behaviour, the perspective, the interpretations, and the conceptualisations of the lay speakers represent key aspects (Watts *et al*. 1992; Eelen 2001; Haugh 2012, etc.). This article focuses on metacommunicative and metadiscursive comments regarding ‘(im)politeness’ (we use the single quotes for the lay terms) that are made by members of the Romanian Parliament. The aim is to construe the institutional and cultural perspective on ‘(im)politeness’ in present-day sittings. Although there are studies concerning a pragmatic and cultural perspective on present-day, but also nineteenth century Romanian (im)politeness (Vasilescu 2007; Hoinărescu 2007; Constantinescu 2016, etc.), the studies dedicated to (im)politeness in Romanian communities of practice are nevertheless rare (Mădа 2009; Radu 2010; Ionescu-Ruxăndoiu 2014, 2018). As a community of practice, the Parliament is an interesting arena for investigating the way ‘(im)politeness’ is framed and commented on. While there are collaborative types of communication (the deliberative side), the defining types of parliamentary communication are confrontational and conflictual (i.e., eristic).

Parliamentary debates deal with inherent disagreement, negotiating existing interpersonal relationships and solving issues (Kotthoff 1993; Angouri and Locher 2012; Vasilescu 2018a,b). As a community of practice, the Parliament is perceived as “a highly competitive institutional setting” (Ilie 2004: 53), thus a setting in which (im)politeness could be frequently manifested. Parliamentary debates involve an “adversarial and confrontational political process” (Harris 2001: 451; cf. also Ilie 2001: 259). Within a community of practice as the Parliament (Ionescu-Ruxăndoiu 2014), the members (MPs) are aware of the existing norms and discursive repertoire,

SCL, LXXIV, 2023, nr. 2, Bucureşti, p. 216–239
DOI: 10.59277/SCL.2023.2.07

adversarial forms included. The political polarisation within the Parliament (government-opposition) influences the standpoints, the evaluations, and the stance of the members (Ionescu-Ruxăndoiu 2011): thus, there are expectations regarding communicative behaviours (see, for example, Ștefănescu 2010b, 2011 on conceptual tropes) and interpretative mechanisms.

In this paper *(im)politeness* refers both to the theoretical concept studied in pragmatics, anthropology, cultural history, etc., and to the evaluative label used by lay persons (as a component of the metacommunicative dimension of social interaction). The analysis (which can be seen as a part of metapragmatics; see Verschueren 2000) focuses on the lay persons’ awareness about verbal and nonverbal behavioural adequacy in parliamentary interaction.

The area of ‘(im)politeness’ metapragmatics includes the metacommunicative and metadiscursive dimensions (Kádár and Haugh 2013). Metacommunicative aspects cover what Eelen (2001) called „classificatory” politeness, i.e. different interpretations, evaluations, including the use of the ‘(im)politeness’ lexicon (Kádár and Haugh 2013: 186–187); metadiscursive aspects (overlapping Eelen’s 2001 metapragmatic aspects) reveal the way lay persons comment on others’ desirable behaviour, express their expectations according to social norms (Kádár and Haugh 2013: 187, 200). In the present analysis, the label *metacommunicative* will cover the parliamentarians’ evaluations of verbal/nonverbal (in)appropriate behaviour (which partially illustrate the present-day Romanian ‘(im)politeness’ lexicon), while *metadiscursive* will be applied to the parliamentarians’ comments on their fellow MPs’ desirable behaviour and to the way of expressing expectations according to social or institutional norms. The analysis is a qualitative one, but it is supplemented, when needed, with some quantitative observations (obtained via the search engine available on the Chamber of Deputies official website, http://www.cdep.ro/pls/steno/steno2015.cautare?leg=&idl=1).

The structure of the paper is the following: a brief theoretical introduction, presenting the approaches to ‘(im)politeness’ (next section); the presentation of the corpus and some comments on methodology; the data analysis; concluding remarks.

2. APPROACHES TO (IM)POLITENESS

Diachronically, *(im)politeness* is a relatively recent linguistic and cultural acquisition (Kádár and Haugh 2013: 160; Kádár and Culpeper 2010; Kádár 2013), following *courtesy* or *civility* (to name only some key concepts from medieval and premodern Europe).

Launched by Watts, Ide and Ehlich (1992) and reaffirmed by Eelen (2001), the distinction between the first order and second order approaches to (im)politeness has gradually gained researchers’ attention. First order approaches focus on the way lay persons label, perceive, and comment a behaviour as (im)polite, (in)appropriate, or (in)adequate. The second order approaches (theoretical constructs) see (im)politeness as a concept related to a theory of use

and social behaviour (Watts, Ide and Ehlich [1992] 2005: 3). Some of the core elements connecting these approaches conceptualise politeness as "strategic conflict-avoidance" and "social indexing" (Eelen 2001: 21) in what appears to be a universal communicative pattern. Another way to oppose (im)politeness$_1$ and (im)politeness$_2$ theories is to view one as reflecting participants' perspective and the other as reflecting a scientific perspective.

The analysis proposed here derives from the discursive theories of (im)politeness, as it favours the participants' perspectives and stances, but it adds the researcher's technical perspective; thus, it partly belongs to the third wave of approaches, often called "sociological/interactional approaches" (Grainger 2011: 171). Some parameters, important in a discursive and third wave approach, will be frequently used in the analysis: a) *face*, in a Goffmanian line of thought (see also Spencer-Oatey 2007); b) the *ethical dimension* ((in)adequacy to social order, to the moral dimension, or to the moral order, see Werkhofer [1992] 2005; Culpeper 2008; Haugh 2013, 2015); c) participants' *uptake* ("the interactants' perceptions of communicators' intentions", Locher and Watts 2008: 80); and d) participants' *evaluative judgements*, modelled by certain beliefs (Spencer-Oatey 2005) or by the co-constructed identities of the participants (Garcés-Conejos Blitvich 2010: 551). The ethical dimension needs further clarification: Stevanovic and Peräkylä (2014) mention epistemic, deontic, and emotional "facets" belonging to the participants' "momentary relationship"; these facets are labelled "orders" by Haugh (2013, 2015). The epistemic dimension "denotes the issues that the participants have rights and obligations to know relative to their co-participants", the deontic dimension "refers to the participants' entitlements to impose actions on their co-participants", while the emotional dimension "concerns the emotions that the participants are allowed or expected to express to their co-participants" (Stevanovic and Peräkylä 2014: 186). To these three facets/orders, Haugh (2015) adds benefactive and moral orders; moral order is superordinate, covering all the others. Stevanovic and Peräkylä (2014: 186) view the epistemic, deontic, and emotional facets/orders as intertwined in interaction; at some point, any of them could become more prominent than the others. Every type of order involves a participant's *status* and *stance*. Epistemic status entails a participant's position to knowledge, while epistemic stance entails the way knowledge is displayed; deontic status entails expectations to actions (power, control, agentivity, rights, obligations), while deontic stance entails the way to exhibit power or rights; emotional status entails expectations of experiencing or exhibiting emotions, while emotional stance entails verbal, nonverbal, or paraverbal emotion display (Stevanovic and Peräkylä 2014: 187–194; Haugh 2015: 307–313). Benefactive status entails expectancies regarding costs or benefits to actions, while benefactive stance entails the distribution of benefits or costs (Haugh 2015: 309). Moral status conveys participants' expectations while moral stance conveys the interactional achievement of rights and obligations. These parameters (a-d) have been frequently discussed by researchers in comparing some key aspects from (im)politeness$_1$ and (im)politeness$_2$ approaches.

In this approach on the emic perspective (metacommunicative and metadiscursive comments) of the Romanian members of present-day Parliament (MPs), following Ehlich ([1992] 2005), politeness is seen as a product of the social structure, variable according to the standards of different groups (and even different individuals), generated by the tension between the limits a social group establishes and the actions that go beyond behavioural expectations.

3. THE ROMANIAN GENERAL POLITICAL CONTEXT (2012–2017)

3.1. The present-day Romanian Parliament

The Romanian Parliament, with a 4-year mandate for the MPs, is bicameral: the Senate is the upper house, the Chamber of Deputies is the lower house (for the characteristics of the present-day Romanian Parliament and of the parliamentary debate in general see Ilie 2010). Each chamber of the Romanian Parliament, as well as the common sittings have their own standing orders. There are two annual sessions and extraordinary sessions for both Chambers. Each Chamber has a President (a Speaker) – elected by the MPs by secret vote, his/her mandate is for the duration of the Chambers' mandate, a Standing Bureau, parliamentary committees, and parliamentary political groups (which have their leaders). One important attribution of the Presidents of the Chambers concerns the communicative activity within the proceedings: the President (Speaker) gives the floor to the MPs in accordance with the time limit imposed to each parliamentary group, he/she moderates the debates, summarises the topics raised, decides the order of voting, announces the results of the votes. In conducting the proceedings, the president is assisted by two secretaries.

The regulation of the common sessions of the Chamber of Deputies and the Senate, in the section dedicated to the unfolding of the sittings mentions some communicative interdictions (for example, to proffer insults or to engage in dialogue with the audience). Different studies have shown that these rules are frequently broken by the MPs (for the study of insults see Ștefănescu 2010a; Roibu and Constantinescu 2010). Cornelia Ilie (2010: 201) mentions the *co-performance* or *co-act* within Romanian debates: the MPs engage quite frequently in dialogues with their colleagues/opponents from the audience.

3.2. Parliamentary party-political groups

In the following analysis, the examples are excerpted from the Romanian parliamentary debates, pre-electoral and even post-electoral disputes. The corpus is represented by sittings of the Romanian Parliament (the Chamber of Deputies, the Senate, common sessions) from December 2012 – December 2016, January – April 2017. During this period, the majority in the Parliament belongs to the Social Democratic Party (in or without political alliances), its leader holding the prime-minister office until November 5th, 2015.

In the elections held in December 2012, the Social Liberal Union (Rom. Uniunea Social Liberală), the alliance of the Social-Democratic Party (Rom. Partidul Social Democrat, henceforth PSD) and the National Liberal Party (Rom. Partidul Național Liberal, henceforth PNL), led by Prime Minister Victor Ponta, in office since May 2012, won the majority in both the Chamber of Deputies and the Senate. The wining coalition had internal regroupings that concluded with its breaking up in February 2014. The Social-Democratic Party and its allies hold the parliamentary majority, while the National Liberal Party entered in opposition. The 2014 presidential elections saw the Social-Democratic Party and its allies and the National Liberal Party together with the Democratic Liberal Party (Rom. Partidul Democrat Liberal) in competition, supporting two opponents in the second round: Victor Ponta, the Prime Minister in office, and Klaus Iohannis (who won the elections).

From November 2015 to December 2016, the Romanian government is mainly a technocratic government. 2016 is a pre-electoral year, the elections for the new Parliament taking place on December 11th, 2016. The sittings from 2017 are influenced by massive protests in February 2017 (the protests are against a government's ordinance – Emergency Ordinance no.13/2017 for the amendment and the addition of some laws on the Criminal Code and on the Criminal Procedure Code). This time frame was chosen as it covers tensioned debates and different re-groupings within former coalitions, which favour conflictual communication. Within this context, comments on '(im)politeness' are expected to be frequent.

4. DATA ANALYSIS

As already stated, the analysis focuses on the metacommunicative and metadiscursive aspects of '(im)politeness', revealing the way it is labelled, referred to, and interpreted by Romanian MPs. Scrutinising the unfolding of the debates, the comments are divided according to the focus on self- or other-communicative behaviour (a matter of *face* and rapport management); at the same time, both the direct and indirect evaluations, as well as the ironical uses of the '(im)politeness' lexicon are also distinguished (these are subordinate aspects of the evaluative judgements and of the ethical dimension/moral order). The direct evaluation implies a straightforward appraisal of self/other using a term from the '(im)politeness' lexicon; indirect evaluations imply using terms from the '(im)politeness' lexicon without explicitly connecting them to self/other (the connections are made via implicatures).

Therefore, several significant sequences have been selected for the analysis. They reveal, on the one hand, metacommunicative comments with (direct/indirect) self-/other-reference, and on the other hand metadiscursive comments conveying stereotypical projections of the MPs on the others' behaviour, as well as mentioning the interactional, social, or philosophical value of (im)politeness. In this paper, as already mentioned, the label *metacommunicative* refers to MPs' evaluations (which partially illustrate the present-day Romanian '(im)politeness'

lexicon), while *metadiscursive* concerns the MPs’ comments on others’ desirable behaviour and the way of expressing expectations according to social or institutional norms.

The selection of fragments is not based on a study regarding the frequency of the terms within the ‘(im)politeness’ lexicon (in present-day Romanian or in Romanian parliamentary discourse research such a quantitative study does not exist), although the terms which appear are frequently used, but rather on their representativity for parliamentary verbal interaction. The qualitative analysis is supplemented with some observations concerning the frequency of some terms from the ‘(im)politeness’ lexicon in the debates spanning from December 2012 to December 2016 (the inventory is based on a previous study on ‘(im)politeness’ in 19th century Romanian, Constantinescu 2016).

In general, considering the importance of the moment of evaluation (as part of the uptake), researchers have used in their analysis *in situ* (Locher and Watts 2005), and *post hoc* (Grainger 2011) evaluations. A third type is added here, the *ante hoc* evaluation which stands for the framing of ‘(im)politeness’ before the actual interaction (an anticipative frame). Thus in this article, three labels are used: the *in situ* label stands for an evaluation of the communicative behaviour of a fellow MP or of the speaker him/herself within the ongoing dialogue, as well as for participants’ expressing opinions concerning the desirable behaviour or their expectations during an interaction; the *post hoc* label applies to the retrospective evaluation of a behaviour belonging to the speaker or to a fellow MP (reporting it to a norm or set of expectations included); the *ante hoc* label covers the situations in which the evaluative term frames a future communicative behaviour (emphasising the need for ‘politeness’ or the avoidance of ‘impoliteness’, for example, or projecting a type of desired behaviour). The three temporal frames of evaluation apply both to metacommunicative and metadiscursive comments.

4.1. Self-reference in metacommunicative comments

In MPs’ speeches there are comments regarding the speakers’ previous discourses or institutional actions including the Romanian adverb *politicos* ‘politely’ as a metacommunicative element. In a discourse in the Chamber of Deputies, Mrs. Ana Birchall refers to the activity of a commission she is part in. At the time of the speech, Mrs. Birchall, a PSD deputy, was the president of the parliamentary Committee for European Affairs. The EU document she refers to is the Country Report for 2016 (assessment of prevention and correction of macroeconomic imbalances, SWD (2016) 91 (PH CD 47/2016), as it appears on the parliamentary agenda).

(1) Doamna Ana Birchall: O scurtă precizare. Tocmai de aceea noi am criticat, în opinia noastră, că datele care au fost prezentate în forma inițială a raportului de țară trebuie actualizate. [...] Și, în opinia noastră, *am recomandat politicos, dar ferm,* ca, pe viitor, Comisia Europeană să își verifice și să își diversifice sursele de informare, tocmai pentru ca să reflecte

realitățile. (Ședința Camerei Deputaților, 20.04.2016, www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=7660&idm=14&idl=1)
Mrs. Ana Birchall: A brief explanation. That is why we had a critical reaction as the data presented in the initial country report needed to be updated. [...] And, in our opinion, *we have politely, but firmly*, recommended that, in the future, the European Commission should check and diversify its information sources, to accurately reflect the reality.

The reaction of the parliamentary committee to a report of the European Union leads to recommending "politely, but firmly" better sources of information. The phrase involves a metastance on the part of the MP (*post hoc* realisation of the self-evaluation): projecting adequacy and resolution on the response, as a way to boost the speaker's image and the image of the group she represents. The example illustrates the emphasis on the deontic stance – the entailment of parliamentary agentivity in accordance with the international institutional norms (the MP emphasises the role of the committee she presides). The emotional stance entails the control of the committee's members over their verbal reactions (not driven by emotions). The collective self of the MP is targeted: representative of both a commission and the parliamentary institution, which could lead to an indirect enhancement of the relationship with the group (a positive rapport management).

In other cases, the evaluation appears in an interaction, for example the interaction between Petru Gabriel Vlase, the Chair of the sitting, and Nicuşor Daniel Dan, a member of the opposition, thus *in situ* realisation. The following excerpt shows tension during the parliamentary sitting: the interaction takes place on February 1st, 2017, one day after the adoption of the ordinance 13 by the government. The leader of one of the opposition parties tries to put on the agenda the topic of the ordinance. The agenda of the day contains, at that point of the sitting, announcing (possible) modifications within the parliamentary groups with regard to membership (both numeric and nominal), as well as leadership.

(2) Domnul Nicuşor Daniel Dan: Stimați colegi,
Cred că nu e corect să ne prefacem că nu s-a întâmplat nimic noaptea trecută... (Aplauze, rumoare, fluierături.)
Domnul Petru Gabriel Vlase: Domnule lider...
Domnul Nicuşor Daniel Dan: ... și...
Domnul Petru Gabriel Vlase: Domnule lider... (Vociferări.) Vă rog, nu.... nu suntem la declarații politice, vă rog să respectați regulamentul. V-am invitat la cuvânt să dați citire propunerilor... vă rog...
Domnul Nicuşor Daniel Dan: Am un apel, și nu o să fie lung, către colegii noștri de la putere. (Vociferări.)
Stimați colegi,
Este... (Vociferări.) ...ce s-a întâmplat noaptea trecută este foarte grav...
Domnul Petru Gabriel Vlase: Domnule Nicuşor Dan... (Vociferări.)
Domnul Nicuşor Daniel Dan: Cred că nu sunteți conștienți că prin ce ați făcut... (I se întrerupe microfonul. Rumoare.)

> Domnul Petru Gabriel Vlase: Domnule lider de grup, vă rog... *v-am rugat respectuos* să respectați regulamentul. Nu suntem la declarații politice. (Rumoare.) (Ședința Camerei Deputaților, 1.02.2017, www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=7729&idm=3&idl=1)
> Mr. Nicuşor Daniel Dan: Esteemed colleagues,
> I think it is not right to pretend that nothing happened last night... (Applause, murmur, whistles)
> Mr. Petru Gabriel Vlase: Mister leader...
> Mr. Nicuşor Daniel Dan: ... and...
> Mr. Petru Gabriel Vlase: Mister leader... (Shouts). Please, don’t.... it is not the moment of political declarations, please respect the regulations. I invited you to read your proposals… please...
> Mr. Nicuşor Daniel Dan: I want to make an appeal, and it is not going to be a long one, to our colleagues in power. (Shouts)
> Esteemed/honourable colleagues,
> It is... (Shouts) ... what happened last night is extremely serious...
> Mr. Petru Gabriel Vlase: Mister Nicuşor Dan... (Shouts)
> Mr. Nicuşor Daniel Dan: I think that you are not aware of the fact that following what you have done... (The microphone is turned off. Murmur.)
> Mr. Petru Gabriel Vlase: Mister group leader, please... *I’ve respectfully asked you* to observe the regulations. It is not the moment for political declarations. (Murmur.)

The MP chairing the sitting (a vice-president of the Chamber of Deputies, a PSD deputy) repeatedly tries and succeeds to block the intervention that refers to an act adopted by the government: the Emergency Ordinance no.13/2017 for the amendment and addition of some laws on the Criminal Code and on the Criminal Procedure Code. Since Nicuşor Dan, leader of an opposition political party (USR), does not comply with the rules of the debate, explicitly invoked by the Chair (“it is not the moment of political declarations, please respect the regulations. I’ve invited you to read your proposals”), the microphone is turned off, and the MP loses his right to speak. The Speaker appraises his own behaviour as complying with the norms (*in situ* self-evaluation): “I’ve *respectfully* asked you to observe the regulations. It is not the moment for political declarations”. The evaluative adverb *respectfully* could be used as a means of boosting the image of the Chair, showing his commitment to the adequacy of social and institutional interaction. As emotional stance is concerned, the intervention could be considered a way to express a positive attitude towards the interlocutor; the Chair could try to enhance the interpersonal relationship notwithstanding the action of blocking the interlocutor’s intervention. The example also illustrates the emphasis on the deontic order – the entailment of the Chair’s agentivity in accordance with the parliamentary norms. The Chair’s relational self is emphasised, as his institutional position is superior to that of the interlocutor. In the debates that have been analysed, the adverbs *politicos* or *respectuos* ‘politely’/‘respectfully’ appear in collocations with verbs like *a ruga* ‘to (kindly) ask’ or *a recomanda* ‘to recommend’, which mitigate the directive illocutionary force.

In some cases, self-appraisal reinforces the positive evaluation of 'politeness' while acknowledging its negative counterpart. The speech of an MP concerns a declaration of the Parliament following a decision of the Constitutional Court of Romania. Ensuing the government's ordinance 13, the President and the High Council of the Magistrates have referred the matter to the Constitutional Court. The decision of the Constitutional Court ruled that the government could issue that type of ordinances. As a result, the Parliament (dominated by the PSD-ALDE coalition, the coalition that governs) wants to reaffirm its institutional mission and to emphasise the different roles of the President, Government, and Judiciary Power. The parliamentary opposition accuses the PSD-ALDE majority that it misinterprets in the text of the declaration the attributes of the president (the president in office is the former head of the PNL) and those of the judiciary power.

(3) Domnul Traian Băsescu: […] De aceea, propunerea mea este: dacă se simte nevoia unei astfel de declarații – deși este proba de slăbiciune a instituției, simte nevoia să se afirme cine e ea, când îi spune Constituția – dacă se simte nevoia unei astfel de declarații, propunerea mea este să fie revizuit foarte serios textul. Altfel, pe acest text, PMP va vota împotrivă.
Dar, repet, *din politețe, pentru că nu vreau să fiu conflictual*, recomandarea este să fie revizuită această declarație și pusă în parametrii constituționali corecți, recunoscând tuturor instituțiilor drepturile lor. (Ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului, 8.03.2017, http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=7757&idm=5&idl=1)
Mr. Traian Băsescu: […] Thus my proposal is the following: if the need of such a declaration is felt – although it is a proof of the institution's weakness, as it feels the need to claim its identity, even though it is stated in the Constitution – if the need of such a declaration is felt, my proposal is that the text should be thoroughly revised. Otherwise, based on this text, PMP will vote against it.
But, I repeat, *out of politeness, as I do not want to be conflictive*, the recommendation is to revise this declaration and to put it within the correct constitutional parameters, acknowledging to all the institutions their rights.

The speaker is Traian Băsescu, the former President of Romania (for two terms, 2004–2009, 2009–2014), two times suspended from office by the Parliament (in 2007 and 2012, respectively). Băsescu is known for his tense relationship with the Parliament from his presidential mandate. In his speech, he emphasizes the fact that the Constitution already mentions the attributes of all the state powers. Băsescu considers the fact he repeats the recommendation (the text of the declaration needs revision) a sign of politeness (*in situ* self-evaluation). It is interesting that the MP continues admitting a possible negative appraisal of his intervention – "I do not want to be *conflictive*" (a presumable other-evaluation). The phrase could be interpreted as an *in situ* evaluation or even as an *ante hoc* evaluation, if seen as a possible projection of the appraisal from the part of the

parliamentary majority. The cognitive representations of ‘politeness’ and conflict seem to emphasise lack of negotiation with the audience, a stance imposed by the speaker (the former president takes a distance from his fellow MPs, boosting his image by contrast with the parliamentary majority). The example shows the embedding of different types of orders: the MP’s deontic status entails exhibiting power (as a leader of an opposition party and former president), the epistemic status highlights the participant’s certainty (his political knowledge and expertise), while the epistemic stance is marked by the reference to the Constitution (as authoritative argument; quoting the Constitution is used to attest knowledge and expertise). Last, but not least, the emotional and benefactive orders are also at play: conflict entails a negative emotional state and costs to parliamentary actions (in this case conflict is presented as being avoided). Self-appraisal emphasises the individual self of the locutor.

Having in mind these examples, with *post hoc* and *in situ* evaluations, a broader image of the key terms is needed. Using the search engine offered by the site of the Chamber of Deputies, the key words *politicos* and *respectuos* (adverbs/adjectives) were retrieved 16 times (*politicos*), 77 times respectively (*respectuos*) for the legislature 2012–2016. Although *politicos* (< Ngr. *politikós*) is the older word in Romanian, it appears less frequently in the sittings. Concerning their distribution, while *politicos* has a rather balanced occurrence both in declarations and in debates (7 tokens in written/oral declarations, 9 in the debates), *respectuos* occurs mainly in written/oral declarations (less interactional genres). If *politicos* is used approximately with the same frequency in self- and other-targeted evaluations, *respectuos* is used, in the majority of cases, in self-targeted evaluations. The most frequent collocations with the adverb/adjective are the following: *a ruga respectuos* ‘to ask/pray respectfully’, *a solicita respectuos* ‘to demand respectfully’, *a mulțumi respectuos* ‘to thank respectfully’, *a spune respectuos* ‘to say respectfully’, *a anunța respectuos* ‘to announce respectfully’; *apel respectuos* ‘respectful appeal’, [*persoană*] *respectuoasă* ‘respectful person’. Considering the collocations with the verbs mentioned above, we hypothesise that *respectuos* is mainly an enhancing or a mitigating device of the illocutionary force, the ‘politeness’ meaning appears as bleached. The important aspect is that *respectuos* could be instrumental in constructing and promoting a positive self-image.

It should be mentioned that *respect* (<Fr. *respect*, Lat. *respectus*) and *respectuos* (its derivative) are not synonyms with *politețe* (< Fr. *politesse* ‘politeness’) and *politicos* ‘polite’. *Respect* covers a cognitive-affective domain (it is internal), while *politețe* is connected to a certain behaviour abiding by social norms and expectations (thus external). As an evaluative, *politicos* relates both a symmetric and a asymmetric relationship between the participants to an interaction; due to its cognitive-affective dimension, *respectuos* implies asymmetry.

The key word *politețe* ‘politeness’ was retrieved 10 times in the legislature 2012–2016, while *respect* and the verb *a respecta* (‘to respect’, ‘to abide by’) appear almost 4000 times. Among the 10 results for *politețe*, 1 token appeared in a discourse of a British official, 4 tokens in political declarations (from which 2 where only in writing, not presented in the assembly). It leaves only 5 tokens in

interventions during the debates in the four years. At the same time, the verb *a respecta* (used with various paradigmatic forms) and the postverbal noun *respectare* have approximately 3000 tokens; the rest of the tokens are of the noun *respect*, alone or in different collocations (*cu respect* 'with respect', *lipsă/lipsit de respect* 'lack of/lacking respect', *fără respect* 'without respect'). In many cases, the 'politeness' meaning is bleached, or the meaning of the word no longer has a connection with the frame of 'politeness' (for example, *a respecta o lege* 'to abide by the law'). The situation of *respect* requires a lengthy analysis on its own, this is why this key word is not discussed in the present study.

In this section, the examples illustrate self-reference metacommunicative comments, with positive evaluation, *post hoc* or *in situ*. In the first two cases, the deontic and the emotional orders are prominent: the speakers exhibit their agentivity and emotional control. In the third example, the epistemic order appears emphasised: the orator is firm, knowledgeable, he uses authoritative arguments; anticipating a possible negative appraisal of his intervention, the orator presents his approach as a way of avoiding interactional costs.

4.2. Other-reference in metacommunicative comments

The questions addressed to the government reveal a stereotypical projection on the addressee's desired behaviour. Speakers use a term which usually has an evaluative value: *amabilitate* 'courtesy', 'kindness'. It should be mentioned that *amabilitate* was retrieved 64 times in the legislature 2012–2016, appearing only in other-targeted evaluations, mostly in the debates and in the interpellations addressed to the government. The most frequent use implies a(n) *in situ* or *post hoc* reaction; if the term is used before the target's communicative reaction, it offers to a new deontic value, implying an *ante hoc* reaction: how a person ought to behave. The deontic value could force the target or the interlocutor to behave in a manner that abides by the expectations the speaker created.

The main use of *amabilitate* will be presented firstly. Some of the MPs thank the deputy ministers (*in situ* evaluations are present) for their answers. The locutor's reaction enhances the interpersonal relationship and the individual self of the interlocutor is on focus, his image being boosted:

(4) Doamna Natalia-Elena Intotero: Vă mulțumesc, doamnă președinte de ședință.
Stimată doamnă secretar de stat [Corina-Silvia Pop, secretar de stat, Ministerul Sănătății],
Vă mulțumesc pentru amabilitatea și pentru răspunsul dumneavoastră. Așteptăm cu mare interes demararea acestor programe extrem de necesare pentru toate femeile din România. (Interpelarea nr.3198B/27-09-2016, interpelarea nr.3199B/27-09-2016)
Mrs. Natalia-Elena Intotero: Thank you, Madam Speaker.
Esteemed Madam Deputy Minister [Corina-Silvia Pop, Ministry of Health],

> *I thank you for your kindness* and for your answer. We look forward for the beginning of these extremely necessary programs for all the women in Romania.

The example presents the reaction of Mrs Natalia-Elena Intotero, vice-leader of the PSD parliamentary group. The interpellation concerns a programme for the prevention of breast cancer. Since the MP is not a member of a parliamentary health committee, the topic of interpellation could reflect her political role as vice-leader of the parliamentary group (collective self in focus), but also her private role as a woman (an aspect connected to the individual self – see the phrase “We look forward for the beginning of these *extremely necessary* programs for *all the women* in Romania”), showing concern for a serious health problem. The reply may reflect a stereotypical (‘bleached’) use of *amabilitate* (see also question nr. 10529A/10-10-2016 belonging to the same MP). The interventions illustrate a specific (cultural) emotional and benefactive orders: the speaker entails his/her interlocutor’s cooperative attitude (Vasilescu 2007: 166 considers that Romanian culture is mostly consensual), while in the cost-benefit distribution the government representatives seem to have made (appreciated) efforts in answering the questions (this positive rapport management could be reinforced by the fact that both the deputy minister and the MP are women).

The deontic value of *amabilitate* is illustrated next, in the interpellations of an MP belonging to PSD. Only one example is offered here, but there are many other situations, almost identical (interpellations nr. 3126B/22-06-2016 and nr. 3277B/11-10-2016). The speaker, vice-president of the Committee for Education, Science, Youth and Sport, belongs to a parliamentary group which is critical of the government led by D. Cioloş.

(5) Domnul Sorin-Avram Iacoban: [...] Având în vedere toate cele precizate, *vă rugăm să aveți amabilitatea să răspundeți la următoarele întrebări:* [...] (Interpelarea nr. 2880B/22-03-2016, http://www.cdep.ro/interpel/2016/i2880B.pdf)
Mr. Sorin-Avram Iacoban: [...] Considering all of the above, please (lit. we ask you to) have the *courtesy* of answering the following questions: [...]

The evaluative term projected is *amabilitate* ‘kindness/courtesy’; the stereotypical nature of the intervention resides not only in the phrasing, but also in using a ‘bleached’ evaluative term, since the answers of the government’s members are mandatory. *Amabilitate* in Romanian means ‘goodwill, friendliness, amiable behaviour’. The speaker entails his and his party’s cooperative attitude, while in the cost-benefit distribution the government representatives seem to have more to gain in answering the opposition’s questions. The formal use of the collocation including the evaluative term could suggest an enhancement of the relationship between the parliamentary majority and the government. Thus, the example could illustrate specific (cultural) emotional and benefactive orders in a metadiscursive

comment: in collectivistic societies (like the present-day Romanian society), emotions could be construed as a form of group experience, a result of the interpersonal relationships' dynamics within a group (Vasilescu 2007: 44).

The ironical comments of politicians sometimes exploit the metacommunicative 'politeness' lexis, especially in a highly adversarial setting like that of debating a censure motion against the government (in this case, a motion against the government led by Victor Ponta, who ran for president in the November 2014 elections):

(6) Domnul Ludovic Orban: Uitați că deja nu mai avem prim-ministru. Îi mulțumesc domnului Ponta pentru *dovada de maximă politețe pe care o are* - (Aplauze.) - nu față de mine, când vorbesc, ci față de dumneavoastră, ca Parlament al României, că a părăsit sala. Dar, probabil, se aștepta că urmez eu la cuvânt și are oarecă motive ca să părăsească sala. Eu sper sincer că, după ziua de astăzi, va părăsi și conducerea Cabinetului. (Ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului, 22.09.2014, www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=7409&idm=4&idl=1)
Mr. Ludovic Orban: Look, we do not have a prime minister anymore. I thank mister Ponta for leaving the assembly, the *proof of maximum politeness he has* – (Applause) – not towards me, when speaking, but towards you, as Romanian Parliament. Probably he knew I was the next speaker, and he had his reasons for leaving. I sincerely hope that, after today's motion, he will also leave his office.

The speaker is an important opposition MP (member of PNL). He ironically thanks the Prime Minister (member of PSD) for leaving the assembly during the censure motion. In an antiphrasis, the Prime Minister's gesture is labelled as *proof of politeness* (*in situ* evaluation). The implicature, as part of the epistemic order, is the lack of consideration not only at an interpersonal level (private sphere, the individual self in focus), but also at a more general level, connected with the relationship between the head of the government and the Parliament (institutional sphere, the collective self in focus). The irony would allow the MP to gain temporary power over the Prime Minister, since the opposition is a minority in the assembly, and the motion has little chance to pass (the benefactive and emotional orders suggest a temporary symbolic victory). The example shows a negative rapport management between the speaker and the target of his speech.

The role of the audience is crucial for humorous performance: the audience encourages, evaluates, sanctions, emphasises the speaker's performance (Norrick 1993: 80–81). In the example above, a part of the audience reacts by applauding, a reaction showing the support offered to the speaker, the agreement with the message, and the appreciation of the performance: the applauding MPs understand the ironical use of 'politeness' in the discourse and agree to take a distance from Prime Minister Ponta; thus, they show solidarity with the speaker and enhance their interpersonal relationship. Conversational humour allows not only sharing of attitudes and promoting an interpersonal relationship, but also the manifestation of a type of personality (*ethos*) that is valued in the Parliament as a community of practice (at least in Romanian culture, a ludic ethos of the Romanian MPs is a

necessary quality for a skilful orator, Constantinescu 2008, 2010, 2018; Săftoiu 2009; Vasilescu 2018b; for other cultures, see Tsakona and Popa (eds.) 2011). The forms taken by the parliamentary humour depend on a customary joking relation (Norrick 1994), developed within a “joking culture” (Fine and de Soucey 2005).

Romanian MPs seem to prefer indirect reference to the hostile audience, as in the example below. The excerpt is taken from a common sitting of the Senate and the Chamber of Deputies on September 19th, 2016, on the occasion of the Government’s activity presentation by the Prime Minister Dacian Cioloș. With a few exceptions (some MPs from the PNL), the audience (dominated by the PSD parliamentarians) is highly critical to the government:

(7) Doamna Alina-Ștefania Gorghiu: [...] Nu PNL a avut cele mai multe voturi la susținerea Guvernului Cioloș, despre care astăzi se spune că este al domnului Iohannis. PSD-ul a dat cele mai multe voturi pentru acest Guvern, dar în realitate sprijinul transparent, onest, al acestui Guvern a venit de la Partidul Național Liberal. (Vociferări.)
Acum, stimați colegi, fiți calmi, nu..., fiți calmi, fiți calmi, că am suficient timp și răbdare la *orice fel de mârlănie și mitocănie.* [...] N-aș vrea să vă deranjeze dialogul dintre noi, astăzi. Aș vrea să știți că atunci când PSD critică și țipă la cineva înseamnă că acel cineva își face treaba cum trebuie. (Ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului, 19.09.2016, www.cdep.ro/pls/steno/steno2015.stenograma ?ids=7694&idm=3&idl=1)
Mrs Alina-Ștefania Gorghiu: [...] It was not PNL who had the most votes for supporting government Cioloș, government whom they say today belongs to President Iohannis. It was PSD who gave this government most of the votes, but in fact the transparent, honest support came from the National Liberal Party. (Shouts.)
Now, esteemed colleagues, stay calm, don’t..., stay calm, stay calm, as I have enough time and patience to *any kind of rudeness and boorish behaviour* [...] I would not like you to be disturbed by our dialogue today. I would like you to know that when PSD critics and shouts at someone it means that that someone is doing a good job.

As already mentioned above, the PSD leader Ponta stepped down from office at the beginning of November 2015, after street protests that followed a tragedy in a nightclub. After Victor Ponta’s resignation, President Iohannis designated the former EU Commissioner for Agriculture Dacian Cioloș to form a government. His government, formed by mainly politically unaffiliated members, ensured the transition to a new government which resulted after the general elections of December 11th, 2016. From November 2015 until December 2016, PSD was the most critical voice against Cioloș’s Government.

During the debate from which the fragment is excerpted, Mrs. Gorghiu, at that time president of the PNL (since December 2014, when Klaus Iohannis became president of Romania), defends the government’s activity and accuses the former government party (PSD) of dishonest behaviour. The reaction of the audience is intense, as shown by the official records (PSD holds the majority of

seats in the Parliament). The MP repeatedly asks for calm and then adds that she has "enough time and patience (to reply) to any *boorishness* and *rudeness*" (used as a strategy to boost her personal image by contrast with the image of her opponents). Thus, the behaviour of the audience (the shouting) is indirectly labelled as boorish and rude (*in situ* evaluation). The example illustrates the uptake of the MP – the adversarial reaction of the fellow MPs is considered inappropriate, leading to a negative appraisal (with loaded evaluative terms). The MP distances herself from the behaviour of her fellow MPs. The emotional status entails the speaker's (claimed) expectations for a lack of emotional display (hence her appeal to calm), but the emotional stance reveals, via the loaded evaluative terms, a negative emotional state of the speaker produced by the reactions from the assembly.

It is not very frequent in parliamentary debates for an MP to evaluate *in situ* or *post hoc* another MP or member of the government using some terms from the lexicon of 'impoliteness'. Still, there are some cases in which the perceived inappropriate behaviour of the target triggers the use of 'loaded' evaluative terms:

(8) Doamna Eleonora-Carmen Hărău: [...] Este *inadmisibil,* ca la această ședință, domnul Ghimpău, Aurelian Ghimpău, să vină, anunţându-ne, din capul locului, că e ziua Domniei Sale, să răspundă unui demnitar-femeie, care pune întrebări concrete legate de situația viitoare din iarna aceasta a cetățenilor județului Hunedoara, că are suficiente probleme cu nevasta care-l bate la cap acasă, și să răspundă fără niciun fel de competență, ba, dimpotrivă, *în vârful buzelor* și cu *impertinență* tuturor întrebărilor adresate de către primarii implicați în această problemă […]. Este motivul pentru care domnul Adrian David, președintele Consiliului județean Hunedoara, pune diagnostic de incompetență și *nesimțire*, în ceea ce-l privește pe acest domn. (Ședința Camerei Deputaților, 7.09.2015, www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=7546&idm=2,005&idl=1)
Mrs Eleonora-Carmen Hărău: [...] It is *unacceptable* in this session for mister Ghimpău, Aurelian Ghimpău, to come announcing from the start that it is his birthday, to answer a women official – asking concrete questions about the citizens from Hunedoara county's future situation this winter – that he has enough problems at home with his wife nagging him, to answer with no competence, moreover *from the tip of his lips* and *impertinently* to all the questions addressed by the mayors involved in this issue […] It is the reason why mister Adrian David, president of the Hunedoara county council diagnoses this gentleman as suffering from incompetence and *rudeness.*

The Liberal MP (from Hunedoara), Eleonora Carmen Hărău, comments on the behaviour of a deputy minister and president of an energetic complex in Hunedoara County (Aurelian Ghimpău). Eleonora Carmen Hărău is the vice-president of a Special Parliamentary Committee investigating two energy-supplying complexes, in Hunedoara and Oltenia. The MP mentions the inappropriate discourse of the target during the hearings in the special committee, but also a more general attitude exhibited by that person in his county (*post hoc* evaluations, both internal and

external). First of all, the MP considers inappropriate the presentation of a private event (birthday party) in an official answer in Parliament. Secondly, the MP emphasises a gender issue: as an official representative, her question should have been answered, but the target seems to disregard the question addressed by a woman, evoking another private aspect – his marital problems (“he has enough problems at home with his wife nagging him”). The MP’s intervention highlights the fact that gender should not be in focus in an institutional setting; moreover, the relational self is also neglected, as the target of the MPs’ evaluations disregards the actions of state officials he considers hierarchically inferior (deontic stance in focus). The emotional stance is illustrated by the phrasing, the lexical choices, the choice of quotations, etc., showing the speaker’s negative emotions, provoked by the reactions of the target. Thirdly, the way Ghimpău reacts to other local officials is catalogued as impertinence (“to answer […] *impertinently* to all the questions”). Two of the *post hoc* internal evaluations (*inadmisibil* ‘unacceptable’, *cu impertinență* ‘impertinently’), of high language register, are doubled by another evaluative term, quoted from a local authority (*post hoc* external evaluation), this time of low language register (*nesimțire* ‘rudeness’). The fact that the speaker also chooses to quote another person – the appeal to the *post hoc* external evaluation – shows an enhancement of the interpersonal relationship with the representatives of her county, a coalition against the evaluated person.

MPs appeal to negative evaluative terms in order to appraise the communicative behaviour of their opponents, including terms from the ‘impoliteness’ lexicon. Considering the examples from this section (nouns only), their frequency in the 2012–2016 legislature debates was checked, using the search engine provided by the Chamber of Deputies. The key words searched for are: *obrăznicie* ‘rudeness’ (an old evaluative in Romanian, one of the most resilient in the lexicon of ‘impoliteness’), *impertinență* ‘impertinence’ (a modern loan-word from French), *nesimțire* (‘rudeness’, but also ‘insensitivity’, ‘coldness’), *mitocănie* and *mârlănie* (‘boorishness, rudeness’). The first three terms are not synonyms, but *obrăznicie* and *impertinență* have rather close meanings (stylistic register apart), *mitocănie* and *mârlănie* are synonyms. The results are the following: 8 tokens for *obrăznicie*, all of them in written/oral declarations, all of them in other-targeted evaluations; 12 tokens for *impertinență*, 11 of them in written/oral declarations, the majority in other-targeted evaluations (in two cases, the term appears in self-targeted evaluations, ironical usage); 34 tokens for *nesimțire*, in 24 sittings (30 tokens in 19 written and 11 oral declarations, 1 token in an interpellation, 3 tokens in the debate of a motion against the government); 4 tokens each for *mitocănie* and *mârlănie* (3 occurrences in written declarations, and one in the debates), all used in other-targeted evaluations. The majority of tokens appear in written/oral declarations, only very few in debates; the frequency is high in the less interactional parliamentary genres (negative evaluation resides mainly in political declarations, a parliamentary genre that could be only written, not necessarily presented from the rostrum), which reduces the conflictive potential of the evaluative term.

The examples from this section reveal metacommunicative and metadiscursive comments with reference to others' behaviour, with positive and negative evaluations. Positive evaluation implies the use of the 'bleached' *amabilitate* (*in situ* metacommunicative and *ante hoc* metadiscursive comments, examples (4)–(5)). Positive evaluative comments emphasise the emotional and benefactive orders: the importance of institutional cooperation. Negative evaluations are more diverse: ironical use of a term belonging to the 'politeness' lexicon (example (6)), indirect, obtained via implicatures (example (7)), or direct, evaluations belonging to the speaker or quoted (usually a token of adhesion) by the speaker (example (8)). Negative evaluative comments reveal the prominence of the negative emotional stance of the speakers.

4.3. Comments on the interactional and social value of 'politeness'

Several interventions reflect the metadiscursive aspects of 'politeness', namely comments on the desirable behaviour of others and the attitudes or expectations in different interactional settings. The following example is taken from the debate of a simple motion against the government; *politeness* is presented as a social interactional value:

(9) Domnul Valeriu Ștefan Zgonea: Mulțumesc. Mergem mai departe, Proiectul de Hotărâre privind modificarea... Domnul Cernea, că dânsul n-a vorbit la deputați, după care doamna Andreea Paul și după care doamna deputat Liliana Mincă. Domnul Cernea, vă rugăm frumos, sunteți top model, vă rugăm, aveți cuvântul. Explicarea votului.
Domnul Remus-Florinel Cernea: Mulțumesc, domnule președinte. *Le-aș fi lăsat pe doamne înainte, din politețe,* însă a fost decizia dumneavoastră. (Ședința Camerei Deputaților, 22.10.2013, www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=7312&idm =17,001&idl=1)
Mr. Valeriu Ștefan Zgonea: Thank you. We continue, the Project of Law concerning the modifying… Mr Cernea, as he has not spoken in the Chamber, and then Mrs. Andreea Paul and then Mrs. Deputy Liliana Mincă. Mr. Cernea, please, you are a top model, please, you have the floor. The explanation of the vote.
Mr. Remus-Florinel Cernea: Thank you, mister speaker. *I would have allowed the ladies to speak first, out of politeness*, but that was your decision.

In interaction, politeness relates to some rules of speaking that involve, at some point, a certain type of (old-fashioned) gender biased turn-taking: according to good manners, inspired by courteous behaviour (of Western Europe influence), women ought to be allowed to express their opinions in a conversation before men do. Evoking this norm, the MP (member of the Committee for Human Rights, Cults, and National Minorities Issues) is nevertheless aware that in institutional settings the norm does not apply (the deontic and epistemic orders are prominent), as the turn-taking in parliamentary debates abides by different rules

(the type of debate, the allocated time for each political party, the order in which the MPs ask for their right to speak, etc.). The interventions are an example of teasing: the Chair of the sitting (PSD member) has explicitly evaluated Cernea (former PSD deputy, at that time unaffiliated) as “top model”, a label that has little to do with parliamentary or political activity. The Chair might have appraised the physical aspect of the MP or might have alluded to his private life. The MP does not react to this comment, but he responds by alluding to the Speaker’s presumed lack of politeness towards the female MPs.

Teasing involves two components: joking and sending a serious message (usually a negative appraisal of the target) or a provocation and a game; the target of the teasing has to choose a type of response based on a complicated calculus of the ‘seriousness’, of the appraisal’s weight, of the interpersonal relationship, etc. (Norrick 1993, 1994; Hay 2001). On the other hand, teasing corresponds to a group of communicative actions with multiple functions: interpersonal solidarity, in-group solidarity, mitigating face threatening acts, conflict management, exhibiting power, direct expression of aggression or impoliteness, assuming or attributing an identity, etc. (Haugh 2010). In the above example, the Chair of the sitting tries to exhibit his power and to assign an (professional) identity to the MP, while the MP selects an indirect response to the tease, the indirect expression of a social critique: the Chair lacks manners. The type of appraisal made by the Chair could fall under the label ‘jocular mockery’, a type of ludic, playful teasing (Haugh 2010): the real emphasis is on the interpersonal relationship between the Chair and MPs, not on the participants themselves (Dynel 2008).

In another situation revealing a metadiscursive comment, a deputy tries to comment on one of his interventions or gestures during a sitting concerned with his validation as member of the Parliament:

(10) Domnul Petre Roman: Bună ziua! Mulțumesc, domnule deputat. Întâi vă mulțumesc pentru înțelegere, cred că se cuvine să dau o explicație, pentru că ...
Domnul Valeriu Ștefan Zgonea: Domnule deputat, vă rog frumos să depuneți jurământul cu mâna pe Biblie sau, dacă vreți, cel puțin pe Constituție. Nu suntem la ora la care să facem explicații.
Domnul Petre Roman: Vroiam să dau o explicație pentru acest... *gest de politețe, da...*
Domnul Valeriu Ștefan Zgonea: Vă rog frumos să depuneți jurământul! (Ședința Camerei Deputaților, 21.12.2012, www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=71 89&idm=10&idl=1)
Mr. Petre Roman: Good day! Thank you, mister deputy. First, I want to thank you for your understanding, I believe that an explanation is required, because…
Mr. Valeriu Ştefan Zgonea: Mister deputy, please take the oath with your hand on the Bible or, if you want, at least on the Constitution. It is not the time for explanations.
Mr. Petre Roman: I wanted to explain this… *gesture of politeness*, but…
Mr. Valeriu Ştefan Zgonea: Please take the oath!

In this exchange, there seems to be a misunderstanding between the MP and the Chair. The Chair (PSD member) wants to abide by the rule, since the moment of the sitting involves the validation of the MP (from PNL): the validation takes place as soon as the MP takes the oath. The MP is more concerned with addressing his colleagues (it should be noticed that the MP is not an unexperienced politician, he is a former prime-minister and party leader, deputy between 1990–1992, 1992–1996; senator between 1996–2000, 2000–2004), for him the validation is a mere formality. Thanking and explaining are conceived by the MP as *gestures of politeness*, thus norms of general communicative behaviour (prominence of the deontic order); the comment reveals the need of the MP to enhance his interpersonal relationship with his fellow MPs (the collective self is on focus) – prominence of the benefactive order. In the particular moment of the sitting, the behaviour does not comply with the parliamentary protocol that the Chair follows (a mismatch between general interaction and institutional interaction). On the other hand, by explicitly stating the protocol and not allowing the MP to continue, the Chair exhibits his interactional power (see also example (2)).

The search engine from the website of the Chamber of Deputies retrieved 6 tokens for *deferență* 'deference' in the legislature 2012–2016. The term designates mainly 'politeness' as a social value; *deferență* appears in written declarations and in the debates, with a balanced distribution between self- and other-targeted evaluations.

The metadiscursive comments from this section are rather diverse, ranging from interactional aspects, clearly indicating the difference between social and institutional rules to appreciations of 'politeness' as a social and personal value. The interactional aspects show the prominence of the deontic (common to examples (9) and (10)), epistemic and benefactive orders, while the comments regarding 'politeness' as a value display the prominence of the benefactive (common to examples (11)–(12)), deontic and epistemic orders. When 'politeness' is stated as a value, there is also the mentioning of a threshold of 'politeness' – over-politeness or lack of politeness are negatively connoted.

5. FINAL REMARKS

In the sphere of 'politeness', self-reference and positive self-evaluation seem frequent. Romanian MPs show a tendency to stereotypical projections or metacommunicative reactions on/to the others' behaviour or discourse. The comments on the interactional value of 'politeness' (examples (3), (9), (10)) are rather precise. For Romanian MPs, the interactional value of 'politeness' can trigger a tension between the social, general norms, and the institutional norms (examples (9)–(10)): in some cases, the social norms are evoked in order to sanction a previous intervention perceived as inadequate (although the social norms are irrelevant to the institutional turn distribution, for example) or to explain a behaviour contravening the parliamentary regulations (ignored by the MPs).

In the sphere of 'impoliteness', indirect reference to the target seems to be the norm (see example (7)). The direct reference is less frequent (see example 8), as it

could lead to institutional sanctions or to eristic dialogues. Nevertheless, there are interventions that could be labelled “jocular mockery”. The ‘politeness’ lexicon is ironically used in interventions to sanction a political behaviour/discourse *in situ* (example (6)).

Although ‘impoliteness’ is considered a type of behaviour more prominent than ‘politeness’ in parliamentary interactions, in this data negative evaluations using ‘impoliteness’ lexicon are produced mostly indirectly or via an ironical use of the ‘politeness’ lexicon or in less interactional genres. This fact supports the idea of the salience of ‘impoliteness’ and reflects the necessity of avoiding explicit disagreement or interactional conflict within a community of practice. ‘Politeness’ is an important tool of building a personal image or an institutional identity, circumscribing items that reveal different aspects: the words *politeţe* or *politicos* cover the realm of adequate, neutral behaviour, learned or reproduced through interaction, observing social and institutional norms; most of the times, *amabilitate* seems to illustrate an innate type of adequate behaviour, perhaps this favours its stereotypical use by Romanian MPs.

The excerpts discussed in this paper display a rather varied lexicon of ‘politeness’ and ‘impoliteness’. Among the Romanian metacommunicative items there are the nouns *politeţe* ‘politeness’ (sometimes ironically used), *amabilitate* ‘kindness/courtesy’, *respect* ‘respect’, *bună-cuviinţă* ‘propriety’, *deferenţă* ‘deference’, the adverbs/adjectives *politicos* ‘polite(ly)’ and *respectuos* ‘respectful(ly)’, the verb *a respecta* ‘to respect’. *Politeţe* appears in self-reference comments, with quantitative determiners (*too much* politeness, *too little* politeness), exhibiting a scale that the lay persons have in mind when they evaluate a type of behaviour, in series (with *respect*, *bună-cuviinţă*, *deferenţă*), conveying subtle distinctions within the field of ‘politeness’, but also in ironical contexts (other-reference). These terms often appear in metadiscursive comments, illustrating the social value of ‘politeness’. As a personal characteristic, the distribution is rather balanced between the self- and other-targeted evaluations. The ‘impoliteness’ lexicon in the Romanian parliamentary examples is represented mainly by nouns: *mârlănie* ‘boorishness’, *mitocănie* ‘rudeness’, *obrăznicie* ‘impertinence’, *impertinenţă* ‘impertinence’, *nesimţire* ‘rudeness/impudence’. The vast majority of the examples reveal other-targeted evaluations (the self-targeted evaluations being ironical), with a preference for the less interactional parliamentary genres (written/oral declarations).

Self-reference metacommunicative comments, with positive evaluation, *post hoc* or *in situ*, display prominence of the deontic and emotional orders: the speakers exhibit their agentivity and emotional control (examples (1)–(2)). The epistemic order could also appear emphasised (example (3)): a firm and knowledgeable orator, who uses authoritative arguments and anticipates a possible negative appraisal of his intervention.

The metacommunicative and metadiscursive comments with reference to others’ behaviour show both positive and negative evaluations. Positive evaluation implies the use of the ‘bleached’ *amabilitate* (*in situ* metacommunicative and *ante hoc* metadiscursive comments, examples (4)–(5)). Negative evaluations are more varied: ironical use of a term belonging to the ‘politeness’ lexicon (example (6));

indirect, obtained via implicatures (example (7)); or direct, evaluations belonging to the speaker or quoted by the speaker (example (8)). The positive evaluative comments emphasise the emotional and benefactive orders: the importance of institutional cooperation. The negative evaluative comments reveal the prominence of the negative emotional stance of the speakers.

The metadiscursive comments ranging from interactional aspects to appreciations of 'politeness' as a value display: the difference between social and institutional rules (with the prominence of the deontic (common to examples (9) and (10)), epistemic, and benefactive orders), 'politeness' as a social or individual norm (with the prominence of the benefactive, deontic, and epistemic orders), involving also the attention to the threshold of 'politeness'.

When Romanian MPs appeal to 'politeness' or 'impoliteness', not all the elements of the moral order are emphasized at the same time. The deontic order entails parliamentary/MP's agentivity in accordance with institutional norms. The emotional order entails positive emotional states, cooperative attitudes as far as 'politeness' is concerned, and negative emotional states, communicative blockage, for 'impoliteness'. The benefactive order entails costs to parliamentary actions (in this case of 'impoliteness') and benefits for the interpersonal and institutional interactions (in the case of 'politeness'). The emotional and benefactive orders could be influenced more by the Romanian cultural profile than by the parliamentary institution as a community of practice: Romanian MPs' comments display the importance of cooperation and the way emotions are construed as a form of community experience, which could be explained as a reflex of the collectivistic features of the Romanian culture.

REFERENCES

Angouri, J., M. A. Locher, 2012, "Theorising Disagreement", *Journal of Pragmatics* 44 (12), 1549–1553.

Constantinescu, M. N., 2008, "Ethosul ludic al parlamentarilor", in G. Pană Dindelegan (coord.), *Limba română. Dinamica limbii, dinamica interpretării*. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 267–274.

Constantinescu, M. N., 2010, "Comunicarea bona-fide vs. non bona-fide în discursul parlamentar românesc din secolul al XIX-lea", *Analele Universităţii din Bucureşti. Seria Limba şi literatura română* LIX, 69–79.

Constantinescu, M-V., 2016, *Principatele române între Orient și Occident: dinamica modelelor culturale ale politeții și impoliteții în secolul al XIX-lea*. București: Editura Muzeul Literaturii Române.

Constantinescu, M-V., 2018, "Forme și strategii ale umorului", in L. Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Discursul parlamentar românesc (1866–1938). O perspectivă pragma-retorică*. București: Editura Universității din București, 361–384.

Culpeper, J., 2008, "Reflections on Impoliteness, Relational Work and Power", in D. Bousfield, M. Locher (eds.), *Impoliteness in Language. Studies on its Interplay with Power in Theory and Practice*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 17–43.

Dynel, M., 2008, "No Aggression, Only Teasing: The Pragmatics of Teasing and Banter", *Lodz Papers in Pragmatics* 4.2, 241–261.

Eelen, G., 2001, *A Critique of Politeness Theories.* Manchester: St Jerome Publishing.

Ehlich, K., [1992] 2005, “On the Historicity of Politeness”, in R. J. Watts, S. Ide, K. Ehlich (eds.), *Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practice*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 71–106.

Fine, G. A., M. De Soucey, 2005, “Joking Cultures: Humor Themes as Social Regulation in Group Life”, *Humor – International Journal of Humor Research* 18 (1), 1–22.

Garcés-Conejos Blitvich, P., 2010, “Introduction: The Status-Quo and Quo Vadis of Impoliteness Research”, *Intercultural Pragmatics* 7 (4), 535–559.

Goffman, E., 1967, *Interaction Ritual. Essays on Face-to-Face Behavior*. New York: Pantheon Books.

Grainger, K., 2011, “‘First Order’ and ‘Second Order’ Politeness: Institutional and Intercultural Contexts”, in *Discursive Approaches to Politeness*. Berlin: De Gruyter Mouton, 167–188.

Harris, S., 2001, “Being Politically Impolite: Extending Politeness Theory to Adversarial Political Discourse”, *Discourse & Society* 12 (4), 451–472.

Haugh, M., 2010, “Jocular Mockery, (Dis)Affiliation, and Face”, *Journal of Pragmatics* 42 (8), 2106–2119.

Haugh, M., 2012, “Epilogue: The First-Second Order Distinction in Face and Politeness Research”, *Journal of Politeness Research* 8 (1), 111–134.

Haugh, M., 2013, “(Im)politeness, Social Practice and the Participation Order”, *Journal of Pragmatics* 58, 52–72.

Haugh, M., 2015, *(Im)politeness Implicatures*. Berlin/Munich/Boston: De Gruyter.

Hay, J., 2001, “The Pragmatics of Humor Support”, *Humor – International Journal of Humor Research* 14 (1), 55–82.

Hoinărescu, L., 2007, “Aspecte ale politeții pragmatice în româna contemporană vorbită”, in L. Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Interacțiunea verbală (IV II). Aspecte teoretice și aplicative. Corpus*. București: Editura Universității din București, 129–169.

Ilie, C., 2001, “Unparliamentary Language: Insults as Cognitive Forms of Ideological Confrontation”, in R. Dirven, R. Frank, C. Ilie (eds.), *Language and Ideology: Descriptive Cognitive Approaches*, vol. II. Amsterdam: John Benjamins, 235–263.

Ilie, C., 2004, “Insulting as (Un)Parliamentary Practice in the British and Swedish Parliaments: A Rhetorical Approach”, in P. Bayley (ed.), *Cross-Cultural Perspectives on Parliamentary Discourse*. Amsterdam: John Benjamins, 45–86.

Ilie, C., 2010, “Managing Dissent and Maximising Interpersonal Relations in Parliamentary Discourse”, in C. Ilie (ed.), *European Parliaments under Scrutiny: Discourse Strategies and Interaction Practices*. Amsterdam: John Benjamins, 193–221.

Ionescu-Ruxăndoiu, L., 2011, “Strategii ale impoliteții în discursul parlamentar românesc (1866–1938)”, in O. Chelaru-Murăruș, M. Cvasnîi Cătănescu, C. Ene, C. Uşurelu, R. Zafiu (eds.), *Text şi discurs. Omagiu Mihaela Mancaş*. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 283–292.

Ionescu-Ruxăndoiu, L., 2014, “Discursul parlamentar ca formă specifică de interacțiune instituțională”, in A-C. Halichias, Th. Georgescu (coord.), *Sapientia et scientia. In honorem Luciae Wald*. București: Editura Universității din București, 277–285.

Ionescu-Ruxăndoiu, L., 2018, “Discursul parlamentar ca formă specifică de interacțiune instituțională”, in L. Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Discursul parlamentar românesc (1866–1938). O perspectivă pragma-retorică.* București: Editura Universității din București, 55–70.

Kádár, D. Z., 2013, “Historical Politeness”, *Handbook of Pragmatics Online*, https://benjamins.com/online/hop/.

Kádár, D. Z., J. Culpeper, 2010, “Historical (Im)Politeness: An Introduction”, in J. Culpeper, D. Z. Kádár (eds.), *Historical (Im)politeness*. Bern: Peter Lang, 9–36.

Kádár, D. Z., M. Haugh, 2013, *Understanding Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kotthoff, H., 1993, “Disagreement and Concession in Disputes: On the Context Sensitivity of Preference Structures”, *Language in Society* 22 (2), 193–216.

Locher, M. A., R. J. Watts, 2005, “Politeness Theory and Relational Work”, *Journal of Politeness Research* 1 (1), 9–33.

Locher, M. A., R. J. Watts, 2008, "Relational Work and Impoliteness: Negotiating Norms of Linguistic Behaviour", in D. Bousfield, M. A. Locher (eds.), *Impoliteness in Language: Studies on Its Interplay with Power in Theory and Practice*. Berlin: Mouton de Gruyter, 77–99.

Măda, S., 2009, *Comunicarea în mediul profesional românesc*. Brașov: Editura Universității Transilvania din Brașov.

Norrick, N. R., 1993, *Conversational Joking. Humor in Everyday Talk*. Bloomington: Indiana University Press.

Norrick, N. R., 1994, "Involvement and Joking in Conversation", *Journal of Pragmatics* 22 (3–4), 409–430.

Radu, I-C., 2010, *Aspecte ale comunicării conflictuale în româna actuală*. București: Editura Universității din București.

Roibu, M., M. N. Constantinescu, 2010, "Verbal Aggressiveness in the Romanian Parliamentary Debate. Past and Present", *Revue Roumaine de Linguistique* 4, 353–364.

Săftoiu, R., 2009, "Acţiune şi interacţiune umoristică în dezbaterea parlamentară românească", in R. Zafiu, G. Stoica, M. N. Constantinescu (eds.), *Limba română. Teme actuale. Actele celui de al 8-lea Colocviu al Catedrei de limba română (Bucureşti, 5–6 decembrie 2008)*. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 405–415.

Spencer-Oatey, H., 2005, "(Im)Politeness, Face and Perceptions of Rapport: Unpackaging their Bases and Interrelationships", *Journal of Politeness Research* 1 (1), 95–119.

Spencer-Oatey, H., 2007, "Theories of Identity and the Analysis of Face", *Journal of Pragmatics* 39 (4), 639–656.

Ştefănescu, A., 2010a, "Emoţie şi impoliteţe în discursul şi interdiscursul condamnării trecutului comunist totalitar din România", in L. Ionescu-Ruxăndoiu, L. Hoinărescu (eds.), *Dialog, discurs, enunţ. In memoriam Sorin Stati*. București: Editura Universității din București, 73–100.

Ştefănescu, A., 2010b, "Remarks on the Conceptual Tropes of the Political Act of Union in Mihail Kogălniceanu's speech in Parliament", *Revue Roumaine de Linguistique* 4, 381–396.

Ştefănescu, A., 2011, "Conceptual Metaphors and Flexibility in Political Notions in Use in 19th Century Romanian Parliamentary Discourse", in F. H. van Eemeren, B. Garssen, D. Godden, G. Mitchell (eds.), *Proceedings of the 7th Conference of the International Society for the Study of Argumentation*. Amsterdam: Rozenberg/Sic Sat, 1828–1840.

Stevanovic, M., A. Peräkylä, 2014, "Three Orders in the Organization of Human Action: On the Interface between Knowledge, Power, and Emotion in Interaction and Social Relations", *Language in Society* 43 (2), 185–207.

Tsakona, V., D. E. Popa (eds.), 2011, *Studies in Political Humour: In between Political Critique and Public Entertainment*. Amsterdam: John Benjamins.

Vasilescu, A., 2007, *Cum vorbesc românii. Studii de comunicare (inter)culturală*. București: Editura Universității din București.

Vasilescu, A., 2018a, "Construcția discursivă a identității parlamentare", in L. Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Discursul parlamentar românesc (1866–1938). O perspectivă pragma-retorică*. București: Editura Universității din București, 281–304.

Vasilescu, A., 2018b, "Metapoziționarea: trei studii de caz", in L. Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Discursul parlamentar românesc (1866–1938). O perspectivă pragma-retorică*. București: Editura Universității din București, 305–319.

Verschueren, J., 2000, "Notes on the Role of Metapragmatic Awareness in Language Use", *Pragmatics* 10 (4), 439–456.

Watts, R. J., S. Ide, K. Ehlich (eds.), [1992] 2005, *Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practice*, second revised and expanded edition, with a new introduction by R. J. Watts. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Werkhofer, K., [1992] 2005, "Traditional and Modern Views: The Social Constitution and Power of Politeness", in R. J. Watts, S. Ide, K. Ehlich (eds.), *Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practice*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 155–199.

‘(IM)POLITEȚEA’ DIN PERSPECTIVĂ EMICĂ. ILUSTRĂRI DIN DEZBATERILE PARLAMENTARE ROMÂNEȘTI ACTUALE

Rezumat

Articolul evidențiază comentarii metacomunicative și metadiscursive realizate de membrii Parlamentului României cu privire la ‘(im)politețea’ comportamentului propriu și al colegilor. Elementele metacomunicative acoperă cu precădere lexiconul evaluativ al ‘(im)politeții’, în timp ce elementele metadiscursive se referă la comentariile interactanților legate de comportamentul dorit sau de așteptările conforme normelor sociale. Obiectivul articolului este să prezinte, într-o abordare calitativă, perspectiva instituțională și culturală asupra ‘(im)politeții’ în dezbaterile parlamentare actuale. Fiind o comunitate de practică, Parlamentul reprezintă un spațiu interesant pentru investigarea modului în care ‘(im)politețea’ se construiește și se comentează.

‘(IM)POLITENESS’ FROM AN EMIC PERSPECTIVE. ILLUSTRATIONS FROM PRESENT-DAY ROMANIAN PARLIAMENTARY DEBATES

Abstract

The paper focuses on metacommunicative and metadiscursive comments made by members of the Romanian Parliament with regard to the ‘(im)politeness’ of their own and their fellow members’ behaviour. The metacommunicative elements cover mainly the evaluative ‘(im)politeness’ lexicon, while the metadiscursive elements refer to the interactants’ comments on desirable behaviour and to the way of expressing expectations according to social norms. The aim of the paper is to construe, in a qualitative research, the institutional and cultural perspective on ‘(im)politeness’ in present-day parliamentary sittings. As a community of practice, the Parliament is an interesting arena for investigating the manner in which ‘(im)politeness’ is framed and commented on.

PARLIAMENTARY FOLLOW-UPS AS RHETORICAL QUESTIONING-ANSWERING STRATEGIES

CORNELIA ILIE

Strömstad Academy
cornelia.ilie@gmail.com

Keywords: *question, answer, follow-up, parliament, Prime Minister's Questions* (*PMQs*).

Cuvinte-cheie: *întrebare, răspuns, follow-up, parlament, Prime Minister's Questions* (*PMQs*).

1. INTRODUCTION

There is growing awareness about the role of parliamentary debates in articulating political motives and wills, scrutinising the government, and legitimising political action, which reflects the increased role of parliaments as dynamic institutional mechanisms of representative and deliberative democracy based on multi-party dialogue (Ilie 2016). Parliamentary dialogue is audience-oriented in that it is enacted by fellow parliamentarians before a wide (present and virtual) audience: it involves not only parliamentarians, but also members of the electorate, interest groups, the media and the public at large. Its impact on extra-parliamentary audiences is increasing, due to the widespread and effective use of multimedia and the internet, which enable and stimulate citizens' input and interactive participation in political deliberation (Axford and Huggins 2001; Baldwin 2005). The government-opposition confrontation is the engine of parliamentary democracy, and it affects the complex dynamics of parliamentary agenda-setting. Above all, the parliamentary control function, overseeing government's actions (Ameller 1964; Wiberg 1995), is a manifestation of the deliberative dimension of parliament as a debating assembly where a wide range of issues are dealt with systematically from different and opposite perspectives, and disputed between members according to well-established procedures and regulations (Ilie 2017).

As an institutional nexus of multi-party dialogue enacted through deliberation and debate, the distinctive feature of parliamentary interaction consists in the practice of questioning. Parliamentary questions serve as basic working tools used by parliamentarians to exert their main parliamentary role and responsibility in holding the government accountable (Ilie 2022a). According to Rogers and Walters (2006), parliamentary questions serve as "the best-known inquisitorial functions of Parliament" (2006: 311), while Sánchez de Dios and Wiberg (2012) describe

SCL, LXXIV, 2023, nr. 2, Bucureşti, p. 240–259

DOI: 10.59277/SCL.2023.2.08

parliamentary questioning as "a game of control involving primarily the government and opposition parties" (2012: 97). One of the most significant instances of parliamentary control by questioning in the UK Parliament and other Westminster-type parliaments is the session called *Prime Minister's Questions* (henceforth PMQs), which gives the Leader of the Opposition (LO) and other MPs the chance to address questions to the Prime Minister (PM). The PM is expected to reply, after which the questioning LO is entitled to ask *supplementary questions* either arising from the answer or introducing new topics. In discourse-analytical terms a supplementary question can fulfil one or more of the functions of a *follow-up question* or *follow-up comment*. Follow-ups are recurrent in parliamentary questioning and answering practices, where straightforward answers are seldom given and where questioning MPs are strongly motivated to insist on exposing and condemning any perceived transgressions or inconsistencies in government actions. In their turn, the responding PM also makes use of *follow-ups* in the form of reactive (justificatory, self-defensive, counterattacking, etc.) comments or counter-questions. The follow-ups provide evidence that both the LO and the PM are pursuing double agendas: on the one hand, an issue-oriented agenda with well-established political goals, and on the other, an audience-oriented agenda adjusted to presumed audience expectations (Ilie 2021).

While a follow-up is normally conditioned by preceding turns in a dialogue, and, in its turn, it helps to shape the scope, focus and/or content of subsequent uptakes and follow-ups, interactively co-constructed follow-ups display an enhanced argumentative or counter-argumentative potential since they not only highlight controversial aspects of the debated issues, but they also serve (explicitly or implicitly) to successively and/or repeatedly call into question the position of a political adversary, thereby undermining the latter's authority and credibility. The aim of the present investigation is to identify and examine the discursive and argumentative functions of follow-ups occurring in PMQs of the UK Parliament. The main research questions to be pursued are the following: What recurrent follow-up patterns can be found in PMQs? How are follow-ups initiated and responded to in the ongoing parliamentary interaction? What impact do follow-ups have on subsequent uptakes, and on the power balance between questioning LO or other MP and responding PM?

2. PARLIAMENTARY QUESTIONING PRACTICES

In the UK Parliament, as in other Westminster-type parliaments, PMQs are some of the most direct institutional mechanisms that enable the parliamentary opposition to hold the government to account and offer unique opportunities for the opposition to shift the political agenda. The questions asked by MPs may cover a wide range of topics, from issues of local interests to national and international policy concerns. While apparently requesting information, these questions actually constitute compelling strategies for addressing challenges to the government. Parliamentary questions are part of a strategic interaction in which the questioners

also attempt to reveal information that is advantageous to themselves (or to their party) while at the same time harmful to their political adversaries. By asking questions in parliament, the LO and especially MPs from opposition parties can raise unpleasant issues that the government is forced to react to (Wiberg and Koura 1994: 23).

In particular, PMQs attract a lot of attention due to quick-witted and spontaneous debates that provide parliamentarians, politicians, journalists, media representatives and the public at large with an open, lively and engaging political spectacle (Ilie 2003a). PMQs are notorious for their adversarial discourse, and the use of face-threatening acts (Bull and Wells 2012). The PM answers questions from MPs (back-benchers, the LO, and opposition leaders) in the House of Commons for half an hour every Wednesday from midday. During PMQs the parliamentary interaction consists in principle of questions and answers, which are often accompanied by interruptions, heckling, cheering, booing, name calling and laughter.

2.1. Supplementary questions

PMQs normally start with a routine question from an MP about the PM's engagements. This is known as an 'open question' and means that the MP can then ask a supplementary question on any subject, often one of current political significance. The LO then follows up on this or another topic and is permitted to ask a total of six questions. The leaders of the minor opposition parties are allowed two supplementary questions each. All other MPs are limited to one supplementary question each. After the first engagements question has been asked, all MPs who have tabled the same question are simply called by the Speaker to ask a supplementary question, which functions discursively as a follow-up question. In addition to questions from opposition MPs, the PM also receives some friendly and helpful questions (called *partisan questions*) from MPs belonging to the government party, which are asked not only to defend the government, but also to attack the opposition.

The scope for supplementaries is almost unlimited, since MPs are entitled then to ask any policy-related supplementary question on anything related to the PM's responsibilities. The PM is expected to answer all the questions on the spot, and this is why s/he will be extensively briefed by government departments in anticipation of likely subjects s/he could be asked about. The highlight of the half-hour is the head-to-head between the PM and the LO, which confirms the claim made by Rogers and Walters (2006) that the real conflict of PMQs is in the supplementaries.

2.2. Parliamentary follow-ups

To a large extent, supplementary questions function as *institutionalised follow-up questions* in the sense that they are discursively integrated and constitute a distinctive feature of parliamentary questioning practice in PMQs, where

questioning MPs are officially entitled to ask *follow-up questions* or make *follow-up statements* derived from preceding questions, answers or comments, just as responding MPs and the PM are equally entitled to do the same. PMQs constitute an institutional question-answer sub-genre with pre-allocated turn-taking according to the roles of questioner (the one asking the questions) and respondent (the one answering the questions), respectively. At the same time, they display a specific feature that distinguishes them from other institutional question-answer types of interactions: it is the fact that the questioning MP is not the one in charge of monitoring the interaction. In the UK House of Commons (as in other Westminster-type parliaments) it is the Speaker of the House who is the chief officer and highest authority, and who has full authority to make sure that MPs follow parliamentary rules during debates. The Speaker is in charge of chairing the debates and PMQs, and of monitoring speaker selection and turn assignment. This explains why questioning MPs and the responding PM are interacting on an equal footing during PMQs.

In several types of institutional dialogue question-response adjacency pairs are often followed by a third turn, i.e. a *follow-up*. An examination of several types of talk shows revealed that follow-ups have a repetitive or evaluative function (Ilie 1999): *repetitive follow-ups* normally convey the questioner's explicit confirmation or acknowledgement of the respondent's answer, whereas *evaluative follow-ups* provide tokens of personal assessment. According to Ilie (1999), there is a distinction between confirmation follow-ups that occur in talk shows and confirmation follow-ups that occur in courtroom interrogations. While in the former case the function of the follow-up is mostly phatic, confirming the questioner's receipt of information, there is usually an ulterior motive in the interrogator's follow-up of the defendant's answer, which is used as a way of pursuing a particular line of argumentation. The role of parliamentary follow-ups is comparable to that of courtroom follow-ups as in both cases the questioners have similar motivations for using follow-ups: (i) to pursue particular agendas by designing (explicitly or implicitly) argumentative questions; (ii) to elicit certain kinds of reaction or action from the answerer; (iii) to orient the line of questioning for the benefit of an overhearing audience. Regarding the role played by the audience, it is important to note that MPs participate in parliamentary interactions not only as speakers (i.e. addressers), but also as interlocutors (addressees) and audience members (listeners). Using the distinction made by Goffman (1974), parliamentary dialogue can be seen to involve *direct participants* (speakers and addressees directly involved in the dialogue, such as MPs asking and answering questions or follow-ups), *side-participants* (present, but not directly involved in the dialogue, such as listening MPs) and *overhearers* (passive observers, onlookers, such as TV viewers).

As has already been mentioned, a PMQs session normally starts with a routine question from an MP about the PM's engagements, which is known as an 'open question'. According to parliamentary rules, the respective MP is then entitled to ask a supplementary question on any subject, which functions as a follow-up question. An illustration is provided in the following excerpt:

(1) Sandra Osborne (Ayr, Carrick and Cumnock) (Lab): If he will list his official engagements for Wednesday 7 April.

The Prime Minister (Mr. Gordon Brown): I am sure the whole House will join me in paying tribute to the two British servicemen who have lost their lives in Afghanistan in the past week. […] This morning, I had meetings with ministerial colleagues and others. In addition to my duties in the House, I shall have further such meetings later today.

Sandra Osborne: May I add my condolences to all those who have lost their lives in the service of their country?

If he is re-elected, will the Prime Minister guarantee that he will not take £6 billion out of the economy?

The Prime Minister: The big issue is whether we can secure and assure the economic recovery. *To withdraw £6 billion from the recovery now would put jobs at risk, put businesses at risk and put our growth at risk. We cannot cut our way to recovery − but we could cut our way to double-dip recession. In 2011 we will use the rise in national insurance to guarantee that we fund our policing and our schooling*, and to make sure that the health services guarantees of cancer care and of being able to see a GP at weekends and in the evenings are kept. Those guarantees will be kept, because of the decisions that we make. (Hansard, 7 April 2010, col. 960-961)

The initial ('open') question asked by Sandra Osborne ("If he will list his official engagements for Wednesday 7 April") is the invariable routine question about the PM's engagements for that day. After receiving the PM's answer about his forthcoming meetings for the day, Sandra Osborne also expresses her condolences before addressing the first supplementary, i.e. follow-up question, of this PMQs session: "If he is re-elected, will the PM guarantee that he will not take £6 billion out of the economy?" While it looks like a straightforward confirmation-eliciting question, this follow-up is actually asked with an ulterior motive. This motive may be interpreted in two different ways, depending on the MP's political affiliation and relationship to the PM. Thus, if the questioner were an Opposition MP, this follow-up question would sound like a face-threatening challenge urging the PM to call off £6 billion worth of cuts out of the economy. By choosing to ask this question, the MP would thereby assume the double role of opposition MP and member of the electorate. But in (1) the questioner is not an opposition MP, but a government (Labour) MP who resorts to a popular parliamentary practice of 'planting' a partisan, or government friendly question, i.e. a pre-arranged question meant to give the PM the opportunity to speak about a government-favourable issue. At the same time, she is assuming both the public role as an MP representing part of the electorate and the private role as member of the same electorate she represents. It is indeed significant that PM Gordon Brown takes this opportunity to reinforce his political position and uphold his accountability by providing a reassuring answer on behalf of the government rather than simply on his own behalf: "*We* cannot cut our way to recovery-but *we* could cut our way to double-dip recession"; "In 2011 *we* will use the rise in national insurance to guarantee that we fund …".

3. QUESTION DESIGN AND PARLIAMENTARY GOALS

As was pointed out earlier, questions are used in verbal interaction not only to seek information, but also (and rather prevalently) to engender different interactional activities, some of which involve scrutinising or challenging what the respondent has said or done, evaluating the respondent's statements, opinions, and urging the respondent to act. In parliamentary interactions, questions are used for well-defined purposes, such as obtaining or recovering missing information, checking respondents' feedback and views on matters of common concern, challenging respondents' opinions or position-taking, directly or indirectly criticising respondents' verbal and non-verbal actions, or triggering respondents' commitment to some future line of action, as illustrated in (1) above.

3.1. Closed vs. open-ended questions

In PMQs the respondent's answering options are deliberately constrained by the higher or lower coerciveness of the question. *Closed questions*, also called 'polar questions' by Huddleston and Pullum (2002), are questions that elicit a 'yes' or 'no' answer (Quirk et al. 1972). They play a particularly important role since many MPs, like Sandra Osborne in (1), try to score points by asking strongly polarised questions that normally limit the PM's answers to either 'yes' or 'no'. This explains why the follow-up questions most frequently addressed by MPs during PMQs are designed as closed questions, as in (2) below.

(2) Damian Green (Ashford) (Con): The Prime Minister once notoriously promised "British jobs for British workers". *Can he confirm that the latest official figures, produced this morning, show that the number of UK-born private sector workers is several hundred thousand lower today than it was in 1997?*

The Prime Minister: Net migration to this country has been falling as a result of actions that we have been taking […] The Conservatives' policy of a quota for immigration, without giving a number, would do great damage to British business. (Hansard, 7 April 2010, col. 969)

Taking into account the fierce parliamentary confrontation between the government and the opposition, it is hardly surprising that most of the follow-up questions addressed to the PM by opposition MPs, like the one addressed by Damian Green in (2), are closed or polar, questions with a strong bias towards a confirmation-giving answer. This is primarily motivated by the wish to enhance the positive image of one's own party by contrasting it with a negative image of the government and its policies. It is also motivated by the attempt to restrict the PM's answer to a minimal choice between 'yes' or' no'.

The overall question design of parliamentary follow-ups in PMQs is meant to embarrass and/or challenge the PM to make uncomfortable, damaging or self-revealing declarations. A relevant illustration is provided in excerpt (2) above, where the Conservative MP's supplementary, by projecting a xenophobic

standpoint on immigration, seeks to challenge PM Gordon Brown into admitting his government's failure to secure "British jobs for British workers".

Open-ended questions, normally conveyed by wh-questions, are expected to allow for a wider range of possible answers and are therefore regarded as less coercive. Nevertheless, Brown (1987: 95), among other scholars, provides evidence for the fact that even an open-ended question like the 'why'-question can have a devastating effect if asked, for example, in a legal context in which the witness can hardly answer the question without self-incrimination. A similar effect can be noticed in the case of parliamentary follow-ups designed as why-questions, as in excerpts (5) and (6) below.

3.2. Standard vs. non-standard questions

From a pragmatic perspective, an important distinction needs to be made between *standard* and *non-standard questions* in terms of the following criteria: the appropriateness of their answers, the kinds of enacted speech acts, as well as the relation between their illocutionary force and perlocutionary effect (Ilie 2010). What we normally call 'questions', i.e., utterances that are syntactically interrogative sentences, are often perceived by language users as seeking a formal answer and/or information. Requiring or expecting an answer is often regarded as the basic and most common function of so-called *standard questions*. This is why answer-eliciting and information-eliciting questions are normally referred to as standard, or genuine, questions. However, it is not the case that all interrogatives fulfil this standard questioning function. Apart from informative answers, questions may elicit a wide range of responses, such as answers of confirmation, permission-granting, suggestion acceptance, etc., or no answers at all (e.g., a simple non-verbal token of approval or a meaningful gesture, for example), according to evidence provided in earlier studies (Kiefer 1988; Ilie 1994).

Questions that fulfil other functions than requesting information or explicit answers are normally included in the category of *non-standard questions* (Ilie 1999, 2015). For example, certain questions are used by speakers not to seek information, but to initiate various kinds of mutually relevant activities, such as signalling interpersonal collaboration or conflict, highlighting problematic issues, or voicing a challenge, an invitation, a reproach, a complaint, a warning, a threat, an objection, a protest or an accusation. The category of non-standard questions is comprised of a wide and diverse range of questions that occur in different settings and constitute the interaction framework of different kinds of (institutional, semi-institutional and non-institutional) encounters (Ilie 2001).

Some of the more argumentatively powerful non-standard questions are *rhetorical questions*, whose multifunctionality and discursive versatility has been examined in several institutional contexts (Petty *et al.* 1981; Meibauer 1986; Ilie 1994, 1995, 2022b). An integrative pragmatic and rhetorical approach to the study of questions and responses has been used by Ilie (1994, 2022b) to account for context-based varieties and functions of rhetorical questions, and to distinguish them from standard questions, on the one hand, and other non-standard questions

(such as echo questions, leading questions and hypothetical questions), on the other hand. An essential property of rhetorical questions is that they constitute a particular use, not a particular category of questions. According to this pragmatic approach, a rhetorical question can be described as having the illocutionary force of a question and the perlocutionary effect of a statement (Ilie 2009). This is particularly noticeable in the functioning of rhetorical questions as follow-ups (functioning as both questions and comments) during PMQs, as illustrated in excerpt (3) below.

(3) Mr. Nick Clegg (Sheffield, Hallam) (LibDem): […] Today, he and he – the Prime Minister and the Leader of the Opposition – are trying to fool people that they are serious about political reform, but last week we had yet more proof that that is not true. Here, in the minutes of the Hayden Phillips cross-party talks on party funding, in black and white, we see the Labour party protecting their trade union paymasters and the Conservatives protecting their paymaster in Belize. *Who do they think that they are kidding? After they sabotaged that deal, why should anyone trust a single word that they have to say on political reform?*

The Prime Minister (Gordon Brown): There is one person who prevented the Liberal and Labour proposal from being agreed by the Conservative party. The Conservatives withdrew from the talks, and the reason why is one name: Lord Ashcroft. That was the reason- [Interruption.] (Hansard, 7 April 2010, col. 965)

In (3) Nick Clegg, leader of the Liberal Democrats, addresses his first supplementary to the then PM Gordon Brown. Formally, Nick Clegg's last two utterances are perceived as questions since they are formulated as interrogatives, they occur in a questioner's slot within the framework of PMQs, and they are uttered with the purpose of eliciting a response from the PM. Hence, they have the illocutionary force of a question but, at the same time, they function as direct challenges. In the same turn, Clegg's immediately preceding sentences, which provide explicitly negative evaluations of the LO's supplementaries ("he and he – the PM and the LO – are trying to fool people, but last week we had yet more proof that that is not true"), are strongly argumentative and can be looked upon as answers provided in anticipation of the final two questions. They enable the rhetorical interpretation of the last two questions:

(3') Q': *Who do they think that they are kidding?*
Message*: 'They [the Prime Minister and the Leader of the Opposition] cannot possibly think that they can be fooling anyone'.

(3'') Q'': After they sabotaged that deal, *why should anyone trust a single word that they have to say on political reform?*
Message**: 'There is no reason why anyone should trust a single word that they have to say on political reform'.

In the context of this PMQs, the two rhetorical questions above fulfil multiple functions: as questions addressed to the PM (displaying the illocutionary force of

questions), as strong accusations addressed to the PM, targeting both the PM and the LO, and as action appeals indirectly addressed to a wider audience (eliciting a potential perlocutionary effect normally associated with statements). The justificatory and defensive uptake in the PM's response (before he is interrupted) provides evidence that Nick Clegg's supplementary questions have indeed been interpreted as challenges and accusations, expressing a critical standpoint in a very challenging way. This confirms the findings of previous studies (Ilie 2009), according to which the multifunctional nature of rhetorical questions (as challenges, protests, disagreements, accusations, ironical remarks, etc.) is context-based and participant-shaped. Based on the respondent's (i.e. the PM's) reaction and response, it is reasonable to conclude that they are meant to be heard as questions and understood as statements.

4. FORMS AND FUNCTIONS OF PARLIAMENTARY FOLLOW-UPS IN PMQs

As has already been mentioned, question-answer interactions represent the default adjacency pairs in the turn-taking structure of several parliamentary subgenres. But, as illustrated above, the parliamentary follow-up turn-taking in PMQs may display a two-part (*Question-Response*), three-part (*Question-Response-Follow-up*), or four-part structure (*Question-Response-Follow-up-Response*). The term "follow-up" used in the present analysis with regard to parliamentary question-answer turn-taking structure was adopted from the model updated by Coulthard and Brazil (1979), who amended the term 'feedback' to 'follow-up': IRF (*Initiation–Response–Follow-up*).

Unlike the IRE (Initiation–Response–Follow-up) turn-taking structure identified in classroom interaction that serves primarily pedagogical goals, the parliamentary practice of performing follow-ups as supplementaries during PMQs displays exchanges of adversarial, challenging, and often mutually accusatory, replies between the LO and opposition MPs, on the one hand, and the PM, on the other (Harris 2001; Pérez de Ayala 2001; Ilie 2010). Many of the questions convey intentional and explicitly face-threatening acts and this kind of systematic impoliteness is not only sanctioned but is actually rewarded in accordance with the expectations of MPs involved in an adversarial and confrontational political event.

Important insights about the power balance between dialogue participants have been provided by the observations made by Mishler (1975) regarding the strategy of *counter-questioning* in primary school classroom interaction. He pointed out that the questioner's 'reserved right to talk again' may become an exercise in social power:

> […] to ask a question in response to a question is an act of counter-control and may require either that there be a 'true' differential in social power where the respondent has more real authority, or, at a minimum, that there be equality between the speakers (1975: 106).

The results of his findings have been confirmed by studies conducted in other institutional settings, such as courtroom interaction, where, for obvious reasons, there are few instances of counter-questioning by defendants (Harris 1989), as well as parliamentary debates, where, in fact, parliamentarians are not only challenging each other and seeking to undermine each other's line of argumentation by counter-questions in follow-ups, but they are actually calling into question each other's credibility and accountability (Ilie 2012). In addition to engaging in daily ritual debates, MPs take advantage of institutional questioning practices like PMQs to ask supplementaries as follow-ups in which they expose, challenge and criticise the government's and the PM's weaknesses and vulnerabilities. In his turn, the PM is also taking advantage of this opportunity to launch counter-questions addressed to the LO and opposition MPs.

Consequently, an analysis of parliamentary follow-ups not only offers insights into the operating mechanisms and impact of MPs' question-answer practices, but it also reveals significant details about the political role-positioning, interpersonal and confrontational interactions between opposition and government MPs. At the same time, it is important to point out that PMQs display not only exchanges of challenging, adversarial and accusatory follow-ups between opposition MPs and government MPs, but also friendly and cooperative questions addressed to the PM by MPs belonging to the government party (Ilie 2003b).

Follow-up questions asked by MPs during PMQs can be short and to the point, but they often are part of longer interventions where they are prefaced by challenging or accusatory speech acts, as will be illustrated in the next examples. Follow-ups provide an opportunity for MPs to demonstrate enough authority and power in order to influence and shift the political agenda of debates in parliament. Above all, the MPs' speech acts in follow-ups, such as protests, challenges, accusations and counter-accusations, can be seen as political acts performed against or in support of the government.

Reporting on the results of a 2002 questionnaire on parliamentary questions analysed by the Procedure Committee, Rogers and Walters (2006) point out that the MPs' responses confirmed that, apart from the purpose of eliciting information (often about constituency matters), parliamentary questions are mainly used to get the government's position on the record, to put pressure on ministers, to make a constituency point, to examine an issue in depth and to help with the local campaign. Particularly significant was the following testimony about PMQs made by one MP: "It is one of the few areas where, as a back-bench MP, you can have a direct impact" (2006: 335).

In order to get a better understanding of the institutional mechanisms and the strategies of asking and answering parliamentary follow-ups, a pragmatic and discourse-analytical study has been carried out on data from a parliamentary corpus including transcripts of the performance of follow-ups performed by the LO David Cameron (Leader of the Conservative Party) and the then PM Gordon Brown during PMQs on 7 April 2010 (which marked Gordon Brown's last PMQs of that parliament). Excerpt (4) below displays Cameron's first supplementary question to the PM.

(4) Mr. David Cameron (Witney) (Con): […] As this is the last Prime Minister's questions of this Parliament, it is the last chance for this Prime Minister to show that he is accountable for the decisions that he has made. *Will he start by admitting* that when British forces were sent into Helmand, they did not have sufficient helicopters to protect themselves and get the job done?

The Prime Minister [Gordon Brown, Lab]: *I do not accept* that in any operation to which we sent our troops our commanding officers gave wrong advice; they told us that they were properly equipped. Every time, in every operation, we ask our commanding officers, "Are we able to do this operation?" and our commanding officers have said yes, they can. So I have to say to the right hon. Gentleman that we have done our best to equip our troops, and we will continue to do so. It is right that I take full responsibility, but I take the advice of our commanding officers, and the advice of our commanding officers is very clear. (Hansard, 7 April 2010, col. 961)

Cameron's statement – "it is the last chance for this Prime Minister to show that he is accountable" – which prefaces his first supplementary question is meant to deliberately introduce doubts about the PM's accountability, or rather lack of it, thus setting the scene for subsequent challenging follow-up questions. At issue is the PM's accountability regarding his decisions to provide the British troops in Afghanistan with the necessary quantity of equipment (in particular the number and quality of helicopters). Cameron's closed (yes-no) question "Will he start by admitting that […] they [the British forces] did not have sufficient helicopters […]?" amounts to requesting a confirmation from PM Brown about a state of facts that he was not given the chance to express an assessment about. The question is loaded because it is formulated so as to suggest a "yes" answer favoured by the questioner and potentially damaging for the respondent. The questioner treats as an established fact the proposition 'the British forces did not have sufficient helicopters', a view obviously supported by Cameron, but refuted by Brown. On Walton's approach, "a question is said to be loaded where the respondent is not committed to a presupposition of the question" (1997: 18). According to him, a proposition is a presupposition of a question if and only if the respondent becomes committed to that proposition when s/he gives any direct answer to the question. The concept of presupposition adopted here is defined, on Walton's approach, with reference to the commitments of the questioner and the respondent as dialogue participants. Irrespective of whether he answers 'yes' or 'no', the PM is trapped by Cameron's question: in either case he becomes committed to the proposition 'the British forces did not have sufficient helicopters', which is contrary to his position and line of argumentation. As has been pointed out by Walton, a loaded question contains a bias or spin towards one side of some controversial issue because it contains propositions that are implicitly presupposed by the question. The implicit presupposition is treated as an established fact and thereby its illocutionary force is meant to challenge, accuse, and embarrass the PM. Since it puts pressure on the respondent, it is a rhetorical strategy frequently used by MPs in supplementaries addressed to the PM.

Moreover, such loaded questions are argumentatively fallacious in the sense that they often combine several presuppositions, which amounts to combining several questions in one, i.e. the fallacy of many questions (Walton 1981). A classic example is "Have you stopped abusing your spouse?" No matter which of the two answers ('yes' or 'no') the respondent gives, s/he concedes engaging or having engaged in spousal abuse. By treating the negative assumptions about the PM's past action as shared knowledge, the LO manages to add an allegedly assumed answer to a question that was never asked. The question "Will he start by admitting [X]?" presupposes that the PM is already committed to the validity of [X], which is certainly not the case. Not surprisingly, the latter's reaction consists in a strong refutation and direct denial of the implied presupposition in Cameron's question: "I do not accept …". Obviously, Brown's response can hardly be regarded as a genuine answer, just as Cameron's follow-up can hardly be regarded as a genuine information-eliciting question. What Cameron is actually doing is to embarrass and challenge PM Brown by criticising and calling into question his past actions and decisions. In order to reinforce his position and enhance his credibility, Brown reacts by refuting the presuppositions that underlie the LO's strong accusations: "we have done our best to equip our troops"; "we will continue to do so"; "It is right that I take full responsibility, but I take the advice of our commanding officers".

Cameron is obviously dissatisfied with the PM's answer and since he is entitled, as LO, to ask several follow-up questions, he takes advantage of this opportunity to rephrase and reiterate the follow-up question, as illustrated in excerpt (5) below.

(5) Mr. Cameron: That answer sums up this premiership. The Prime Minister takes no responsibility and always blames somebody else. *Why can he not just admit something that everybody knows to be true – that there were not enough helicopters?* Let us listen to Colonel Stuart Tootal, former commander of 3 Para. He said: "repeated demands for more helicopters fell on deaf ears. It increased risk for my paratroopers, but", as he put it, "the decision-makers" − yes, the Ministers − "were not the ones driving into combat when we should have been flying in." The Foreign Office Minister that the Prime Minister appointed, Lord Malloch-Brown, said as late as last year: "We definitely don't have enough helicopters." Presumably, the Prime Minister is going to tell us that all those people were just deceived.

The Prime Minister: We have increased the number of helicopters in Afghanistan. We have increased the flying time by more than 100 per cent. I think that the right hon. Gentleman should recognise that the Merlins were adapted and are now in Afghanistan. He should also recognise that the Chinooks were also adapted, so that they, too, can be in Afghanistan. He should recognise that we have other helicopters in Afghanistan that are working, and we are part of an international operation in Afghanistan, where we share equipment with our coalition partners. I have to say to him that the amount of money spent in

> Afghanistan now is £5 billion a year; that is 1,000 extra vehicles, and twice the number of flying time hours for our helicopters. I think that he should accept that our troops, for the operations that they are asked to undertake, have been given the equipment that they need. That is the right position. (Hansard, 7 April 2010, col. 961-962)

As in excerpt (4) above, Cameron prefaces his follow-up question with argumentative statements, but in (5) his statements provide metadiscursive evaluations of the PM's answer to his first follow-up question. The first statement ("That answer sums up this premiership") conveys a negative metadiscursive evaluation of the PM's answer, whereas the second ("The PM takes no responsibility and always blames somebody else") conveys a negative metadiscursive evaluation of the PM's actions. Cameron's follow-up question "Why can he not just admit something that everybody knows to be true – that there were not enough helicopters?" is an uptake and an escalation of the follow-up in excerpt (4) above, which did not receive a valid answer. By formulating this follow-up as a 'why-question', the LO performs a rhetorical question, i.e. a question that suggests its own answer, which can be paraphrased as: 'There is no reason why he shouldn't admit something that anybody knows to be true […]', and which actually implies 'He should admit what everybody knows to be true […]'. In this case the follow-up is designed as a more aggressively loaded question since it not only implies the respondent's full commitment to the proposition presupposed by the question, as in (4), but it also justifies it by adding a popular appeal, i.e. an *ad populum* argument: "everybody knows to be true (that there were not enough helicopters)". The popular appeal or the appeal to "the people" (or "the gallery") is an emotional appeal addressed to the overhearing audience of citizens and voters, and aimed to arouse the feelings of the multitude, and often perceived as argumentative fallacy. According to Walton (1980), it can function as a fully valid argument only if it is seriously substantiated. However, by making sweeping overgeneralisations whose validity can hardly be verified and/or proved, as in Cameron's follow-up, the whole argument gets invalidated.

As expected, in his follow-up response the PM refutes, by means of counterclaims, the negative evaluations and accusations conveyed in LO's second follow-up. The first one is meant to refute Cameron's main accusation: "We have increased the number of helicopters in Afghanistan." Afterwards, the PM continues to refute Cameron's accusations by means of a rhetorical three-part list addressed to the latter:

> (5') I think that the right hon. Gentleman *should recognise* that the Merlins were adapted.
> He *should also recognise* that the Chinooks were also adapted […]
> He *should recognise* that we have other helicopters in Afghanistan that are working.

To enhance the persuasive force of his message, the PM closes the three-part list by reiterating his initial refutation: "I think that *he should accept* that our troops

[…] have been given the equipment that they need." The rhetorical force of this statement derives from the use of the same speech act verb he used in (4) – "accept", but this time its purpose is not to refute an accusation ("I do not accept …"), but rather to challenge the LO to change his standpoint: "I think that he should accept X".

In (6), Cameron's next follow-up starts with a reaction to the PM's response conveyed by means of a negative metadiscursive statement: "Again, no answer":

(6) Mr. Cameron: Again, no answer. [Interruption.]

Mr. Speaker: Order. Government Back Benchers must calm down.

Mr. Cameron: *Why should anyone believe this Prime Minister, when he was the first in history to go in front of a public inquiry and not give accurate information about defence spending?* Let me ask about another decision for which this Prime Minister ought to be accountable. In the last 13 years, he has robbed pension funds of £100 billion. His own welfare Minister said: "when Labour came to power we had one of the strongest pension provisions in Europe and now probably we have some of the weakest". Presumably, he was deceived as well. *Will the Prime Minister finally admit that robbing the pension funds was the wrong decision for Britain?*

The Prime Minister: The right hon. Gentleman said that there was no answer to the last question, but it is he who has never given an answer on any single policy. As far as pension funds are concerned, we debated the matter in this House two years ago, and the shadow Chancellor put the case that the dividend tax credit had affected the ability of pension funds to have money. I showed at that time that during the period before the stock market crash, what had actually happened was that the resources of the pension funds had doubled. He lost his case when he put it to the House of Commons; it is no use trying to put it again.

What we have done over these last 12 years is give a pensioners' winter allowance, initially opposed by the Conservative party. What we are saying that we will do is link pensions to earnings-a link taken away by a Conservative Government. What we have done is give 2 million pensioners a pension tax credit, and have given them dignity in retirement-again, that was opposed by the Conservative Government. What we now have is a national concessionary fare scheme that gives pensioners the chance to travel the country; that would be at risk under a Conservative Government. (Hansard, 7 April 2010, col. 962)

The LO's first question in this follow-up is a rhetorical question that is formally addressed to the PM, but actually intended for the parliamentary audience and the public at large: "Why should anyone believe this PM when he was the first in history to go in front of a public inquiry and not give accurate information about defence spending?". Its rhetorical force consists in the fact that, rather than requesting information from the PM, it actually makes accusatory claims about the latter. What Cameron wants his audience to notice and remember is the challenging statement about the PM ('There is no reason why anyone should believe this Prime

Minister …'). By implication, the audience is expected and encouraged to retrieve the following message: 'This Prime Minister is not to be trusted'.

As in (5) above, the LO's why-question is a particularly loaded question since it starts by implicitly expressing non-confidence for the PM ('there is no reason why anyone should believe this Prime Minister'), and afterwards seeking to justify it by means of what looks like an overgeneralising and unsubstantiated claim ("he was the first in history to go in front of a public inquiry and not give accurate information about defence spending"). Why-questions tend to be heavily loaded in argumentative dialogue since they assume, as in (5), that both questioner and respondent are committed to the proposition implied or referred to in the question. However, in adversarial settings like the parliament, the controversy between debaters (for the benefit of overhearing audiences) is precisely about justifying and motivating one's own commitments, on the one hand, and challenging and attacking the adversary's commitments, on the other. Follow-ups addressed during PMQs by the LO and opposition MPs are by definition adversarial in that they seek to reinforce the questioners' positions by reiterating their initial claims and subsequently reinforcing them with further arguments. At the same time, the PM cannot be expected to commit himself to the proposition describing him as "the first in history to go in front of a public inquiry and not give accurate information about defence spending". Hence the end-goal of Cameron's initial why-question is to instil in multiple audiences a negative perception of and a lack of trust in the PM's decisions and actions.

Moving on to a different topic, Cameron attacks the PM directly by making an openly incriminating claim: "In the last 13 years, he [the Prime Minister] has robbed pension funds of £100 billion". As supporting evidence, he provides a quote from a speech by the welfare Minister himself, considered a reliable expert on the issue under consideration. While this could theoretically function as an acceptable *ad verecundiam* argument, i.e., an argument that makes an appeal to authority, it may easily become fallacious when it is used out of context, as in this case, where the quote is an incomplete sentence taken out of context. What is embarrassing and potentially damaging for the PM is that a statement allegedly made by his own minister is provided as an argument against him and the wider audience are likely to perceive him as committed to that statement.

Cameron's last question in (6) is a typically loaded question, similar to the one in excerpt (4): "Will the Prime Minister finally admit that robbing the pension funds was the wrong decision for Britain?". This question conveys an implicit presupposition that is treated as an established fact, but for which no concrete evidence is provided: "[…] robbing the pension funds was the wrong decision for Britain". Consequently, irrespective of the answer he might give ('yes' or 'no'), the PM would appear committed to a statement that is contrary to his argument and damaging for his position.

The PM's response is symptomatic for this kind of confrontational dialogue in the sense that he reacts to the LO's challenges by means of both counter-challenging and justificatory statements, like the following: "The right hon. Gentleman said that there was no answer to the last question, but it is he who

has never given an answer on any single policy". By counter-attacking Cameron, his intention is to redress the balance of power: while the questioner places the responsibility on the respondent (through loaded questions and rhetorical questions, for example), the PM seeks to achieve a reversal of roles by redirecting the responsibility back to the questioner.

Throughout the heated exchanges of follow-ups in this PMQs session, each of the two political adversaries makes repeated attempts to self-justify and consolidate their own image, and to destabilise the adversary's positions. Several discursive and rhetorical strategies are used to this effect. In response to Cameron's follow-ups, PM Brown often performs counter-attacks in addition to providing self-justifications, which are meant to show, on the one hand, that he has assumed both his political responsibility and his leadership role as head of government, and on the other, that he has the support of government ministers. Apart from seeking to defend or exculpate himself, the PM attempts to impose his own agenda and to call into question the policies promoted by his questioner and adversary. It is worth noting that both the questioner and the respondent want to change the scope and the force of the opponent's claims in order to influence the audience's perception and understanding to their own benefit. In both cases, each interlocutor may simply make use of a follow-up question or a follow-up comment in order to emphasize and reinforce his respective position.

5. CONCLUDING REMARKS

One of the prototypical forms of confrontational politics in the UK Parliament is the PMQs session, which enables the LO and opposition MPs to exert parliamentary control of government in that complaints and criticisms are openly expressed, while information is both provided and sought about the government's plans and policies. In PMQs, parliamentary action consists in question-response practices that display exchanges of challenging, accusatory, but also countering, defensive and ironical, statements between LO or opposition MPs and the PM. An examination of follow-ups performed during PMQs provides significant and revealing evidence about the confrontational nature of the relationships between the opposition MPs, on the one hand, and the PM and the government, on the other, by means of their use of multifunctional discursive and rhetorical strategies.

One of the recurrent discursive and rhetorical strategies used during PMQs in the UK Parliament is the use of follow-ups as multifunctional questioning and answering practices, which can operate on several levels of dialogic interaction. A dynamic interplay of challenging or evaluating statements and rhetorical or loaded questions are used by both the questioning LO or opposition MPs and the answering PM in an attempt to undermine each other's line of argumentation, but also to call into question each other's credibility in order to influence the audience's perception and understanding of their political goals. By investigating instances of follow-ups that occur in PMQs, the present study shows how particular types of follow-up questions and subsequent answers can account for (re)shaping

institutional relationships and for producing shifts in the balance of power between interacting MPs.

Follow-ups have been found to be both context-dependent (relying on information from the immediate and wider context) and multifunctional (addressing multiple audiences and their respective concerns). Questioners have similar motivations for using follow-ups: (i) to pursue particular agendas by designing (explicitly or implicitly) argumentative questions; (ii) to challenge and call into question the behaviour, decisions and actions of the respondent (the PM); (iii) to elicit certain kinds of reaction or action from the respondent (the PM); (iv) to orient the line of questioning for the benefit of an overhearing audience. An analysis of parliamentary follow-ups offers not only insights into the operating mechanisms and impact of MPs' question-answer practices, but it also reveals significant details about the political role-positioning, interpersonal and confrontational interactions between opposition and government MPs.

In parliamentary dialogue the use of challenging questions (in LO's and questioning MPs' follow-ups) and counter-questions (in the PM's follow-ups) allows interlocutors to negotiate not only the pros and cons of topic-related issues, but also their status, roles and power positions. Within the institutional frame of parliamentary debates, the acts, identity, and multiple roles of MPs are explicitly challenged and called into question. The extracts analysed above contain prototypical instances of parliamentary follow-ups that occur in the interaction between questioner and respondent during PMQs. As the analysis shows, the statements and counter-statements performed by means of follow-ups are not self-standing units. Rather, they occur in discourse sequences and are performed by speakers engaged in adversarial interaction (e.g. debating, protesting, explaining, challenging, accusing, justifying) as part of a well-established parliamentary sub-genre, i.e. PMQs. By using accusatory or countering metadiscursive acts, for example, MPs are not only challenging each other and seeking to undermine each other's line of argumentation, they are actually calling into question each other's credibility and accountability with respect to their assumed responsibilities towards electors and citizens. During PMQs both the questioner and the respondent seek to challenge the justifiability and effectiveness of each other's statements and actions in order to influence the audience's perception and understanding of their actual political agenda and goals.

This article, published with the permission of John Benjamins, is a revised and updated version of a chapter included in the following collective volume: Ilie, Cornelia, 2015, "Follow-ups as Multifunctional Questioning and Answering Strategies in Prime Minister's Questions", in A. Fetzer, E. Weizman, and L. Berlin (eds.) *The Dynamics of Political Discourse: Forms and Functions of Follow-ups*, Amsterdam: John Benjamins, 195–218.

BIBLIOGRAPHY

Ameller, M., 1964, *Les questions, instruments de contrôle parlementaire*. Paris: Montecitorio.
Axford, B., R. Huggins (eds.), 2001, *New Media and Politics*. London: Sage.

Baldwin, N. J. (ed.), 2005, *Parliament in the 21st Century*. London: Politico.
Brown, P. M, 1987, *The Art of Questioning: Thirty Maxims of Cross-Examination*. New York: Macmillan.
Bull, P., P. Wells, 2012, "Adversarial Discourse in Prime Minister's Questions", *Journal of Language and Social Psychology* 31(1), 30–48.
Coulthard, M., D. Brazil, 1979, "Exchange Structure", in M. Coulthard, M. Montgomery (eds.), *Studies in Discourse Analysis*, 82–106. London: Routledge & Kegan Paul.
Franks, S., A. Vandermark, 1995, "Televising Parliament: Five Years On", *Parliamentary Affairs* 48(1), 57–71.
Goffman, E., 1974, *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. London: Harper and Row.
Harris, S., 1989, "Defendant Resistance to Power and Control in Court", in H. Coleman (ed.), *Working with language: A Multidisciplinary Consideration of Language Use in Work Contexts*, 129–164. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
Harris, S, 2001, "Being Politically Impolite: Extending Politeness Theory to Adversarial Political Discourse", *Discourse & Society* 12(4), 451–472.
Heritage, J, 2002, "The Limits of Questioning: Negative Interrogatives and Hostile Question Content", *Journal of Pragmatics* 34, 1472–46.
Huddleston, R., G. K. Pullum, 2002, *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
Ilie, C., 1994, *What Else Can I Tell You? A Pragmatic Study of English Rhetorical Questions as Discursive and Argumentative Acts*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
Ilie, C., 1995, "The Validity of Rhetorical Questions as Arguments in the Courtroom", in F. H. van Eemeren, R. Grootendorst, J. A. Blair, C. A. Willard (eds.). *Special Fields and Cases. Proceedings of the Third International Conference on Argumentation*, 73–88. Amsterdam: SICSAT.
Ilie, C., 1998, "Questioning is not Asking: The Discursive Functions of Rhetorical Questions in American Talk Shows", *Texas Linguistic Forum* 39, 122–135.
Ilie, C., 1999, "Question-response Argumentation in Talk Shows", *Journal of Pragmatics* 31 (8), 975–999.
Ilie, C., 2001, "Semi-institutional Discourse: The Case of Talk Shows", *Journal of Pragmatics* 33(2), 209–254.
Ilie, C., 2003a, "Histrionic and Agonistic Features of Parliamentary Discourse", *Studies in Communication Sciences* 3(1): 25–53.
Ilie, C., 2003b, "Discourse and Metadiscourse in Parliamentary Debates", *Journal of Language and Politics* 1(2), 269–291.
Ilie, C., 2009, "Rhetorical Questions", in L. Cummings (ed.), *The Routledge Pragmatics Encyclopedia*. London: Routledge.
Ilie, C., 2010, "When Speaking Means Doing: The Dynamics of Parliamentary Speech Acts", *Bolletino della Societá Filosofica Italiana* 201, 50–65.
Ilie, C., 2012, "Metadiscourse in Follow-Ups: Crossing the Micro-Macro Divide in Political Dialogue", in A. Fetzer, E. Weizman, and E. Reber (eds.) *Proceedings of the ESF Strategic Workshop on discourse follow-ups across disco,urse domains*, 121–133. Würzburg: Universität Würzburg.
Ilie, C., 2015, "Questions and Questioning", in K. Tracy, C. Ilie and T. Sandel (eds.), *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*, 1257–1271. Boston: John Wiley & Sons.
Ilie, C., 2016, "Parliamentary Discourse and Deliberative Rhetoric", in P. Ihalainen, C. Ilie and K. Palonen (eds.) *Parliaments and Parliamentarism: A Comparative History of Disputes about a European Concept*, 133–145. Oxford & New York: Berghahn Books.
Ilie, C., 2017, "Parliamentary Debates", in R. Wodak, B. Forchtner (eds.), *The Routledge Handbook of Language and Politics* (section "Genres for Political Action"), 309–325. Abingdon: Routledge.
Ilie, C., 2021, "Evasive Answers vs. Aggressive Questions: Parliamentary Confrontational Practices in Prime Minister's Questions", in C. Ilie (ed.) *Questioning and Answering Practices across Contexts and Cultures*, 35–69. Amsterdam: John Benjamins.

Ilie, C., 2022a, "How to Argue with Questions and Answers: Argumentation Strategies in Parliamentary Deliberation", *Languages* 7(3), 205, 1–19.
Ilie, C., 2022b, "Strategic Questioning", in J. D. Fahnestock, R. A. Harris (eds.), *The Routledge Handbook of Language and Persuasion*, 165–189. London and New York: Routledge.
Kiefer, F., 1988, "On the Pragmatics of Answers", in M. Meyer (ed.), *Questions and Questioning*, 255–278. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
Koshik, I., 2003, "Wh-Questions as Challenges", *Discourse Studies* 5, 51–77.
Kotthoff, H., 1993, "Disagreement and Concession in Disputes: On the Context Sensitivity of Preference Structures", *Language in Society* 22, 193–216.
Meibauer, J., 1986, *Rhetorische Fragen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
Mishler, E., 1975, "Studies in Dialogue and Discourse, II: Types of Discourse Initiated by and Sustained through Questioning", *Journal of Psycholinguistic Research* 4(2), 98–121.
Pérez de Ayala, S., 2001, "FTAs and Erskine May: Conflicting Needs? – Politeness in Question Time" *Journal of Pragmatics* 33, 143–169.
Petty, R. E., J. T. Cacioppo, M. Heesacker, 1981, "Effects of Rhetorical Questions on Persuasion: A Cognitive Response Analysis", *Journal of Personality and Social Psychology*, 40, 432–440.
Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik., 1972, *A Grammar of Contemporary English*. London: Longman.
Rogers, R., R. Walters, 2006 (6th ed.), *How Parliament works*. Oxford: Routledge.
Sánchez de Dios, M., M. Wiberg, 2012, "Questioning in European Parliaments", in S. Martin, O. Rozenberg (eds.), *The Roles and Function of Parliamentary Questions*, 96–109. Oxford: Routledge.
Walton, D. N., 1980, "Why is the Ad Populum a Fallacy?", *Philosophy and Rhetoric* 13(4), 264–278.
Walton, D. N., 1981, "The Fallacy of Many Questions", *Logique et Analyse* 95–96, 291–313.
Walton, D. N., 1997, "Judging How Heavily a Question is Loaded: A Pragmatic Method", *Inquiry: Critical Thinking across the Disciplines* 17(2), 53–71.
Wiberg, M., 1995, "Parliamentary Questioning. Control by Communication", in H. Döring (ed.), *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*, 179–222. Frankfurt: Campus Verlag.
Wiberg, M., A. Koura, 1994, "The Logic of Parliamentary Questioning", in M. Wiberg (ed.), *Parliamentary control in the Nordic countries*, 19–44. Tampere: Finnish Political Science Association.

SECVENȚELE DE TIP *FOLLOW-UP* FOLOSITE CA STRATEGII RETORICE DE ÎNTREBARE-RĂSPUNS ÎN INTERACȚIUNILE PARLAMENTARE

Rezumat

În interacţiunea parlamentară, mai mult decât în alte tipuri de dialog instituțional, sunt folosite secvențe de tip *follow-up* semnalând modul în care negociază parlamentarii britanici nu numai argumentele pro si contra ale chestiunilor dezbătute, ci şi propriul lor statut, roluri si poziții de putere.

În general, o secvență de tip *follow-up* este condiționată de replicile precedente dintr-un dialog şi, la rândul său, contribuie la modelarea sferei de acțiune, a focalizării și/sau a conținutului reacțiilor și al secvențelor succesive de tip *follow-up*. În mod particular, secvențele de tip *follow-up* construite în mod interactiv în cadrul sesiunilor denumite Prime Minister's Questions (PMQs) comportă strategii argumentative și contra-argumentative recurente, care nu numai că evidențiază aspecte controversate ale chestiunilor dezbătute, dar contribuie (in mod explicit sau implicit) și la persistenta punere sub semnul întrebării a poziției adversarilor politici, subminând astfel autoritatea si credibilitatea acestora.

Cercetarea de față are scopul de a identifica şi examina funcțiile discursive si argumentative ale secvențelor de tip *follow-up* care se întâlnesc în sesiunile PMQs din Camera Comunelor a Parlamentului Britanic. Se urmărește identificarea si interpretarea răspunsurilor la următoarele întrebări: Care sunt structurile recurente ale secvențelor de tip *follow-up* în PMQs? Cum sunt inițiate și cum se răspunde la secvențele de tip *follow-up* în interacțiunea dintre parlamentari? Ce impact au

aceste secvențe de tip *follow-up* asupra luărilor de cuvânt succesive, precum și asupra echilibrului de putere dintre parlamentarii care pun întrebările și primul ministru care răspunde?

PARLIAMENTARY FOLLOW-UPS AS RHETORICAL QUESTIONING-ANSWERING STRATEGIES

Abstract

In parliamentary interaction, more than in other types of institutional dialogue, follow-ups indicate how Members of Parliament (MPs) negotiate not only the pros and cons of topic-related issues, but also their status, roles and power positions.

While a follow-up is normally conditioned by preceding turns in a dialogue, and, in its turn, it helps to shape the scope, focus and/or content of subsequent uptakes and follow-ups, interactively co-constructed follow-ups during Prime Minister's Questions (PMQs) display recurrent argumentative or counter argumentative strategies since they not only highlight controversial aspects of the debated issues, but they also serve (explicitly or implicitly) to successively and repeatedly call into question the position of a political adversary, thereby undermining the latter's authority and credibility.

The aim of the present investigation is to identify and examine the discursive and argumentative functions of follow-ups occurring in PMQs of the House of Commons. The main research questions to be pursued are the following: What recurrent follow-up patterns can be found in PMQs? How are follow-ups initiated and responded to in the ongoing parliamentary interaction? What impact do follow-ups have on subsequent uptakes, and on the power balance between questioning MPs and responding Prime Minister?

OARE – PARTICULĂ EPISTEMICO-EVIDENȚIALĂ ȘI/ SAU MODIFICATOR DE FORȚĂ ILOCUȚIONARĂ?

CECILIA MIHAELA POPESCU

Universitatea din Craiova
cecilia.popescu@edu.ucv.ro

Cuvinte-cheie: *particulă modală, modalitate epistemică, evidențialitate, marcator discursiv, limba română.*
Keywords: *modal particle, epistemic modality, evidentiality, discourse marker, Romanian language.*

1. PRELIMINARII[1]

Statutul morfosintactic și valoarea semantică a lexemului *oare* în limba română actuală continuă să dea naștere la diverse întrebări și puncte de vedere. Cele câteva studii existente în literatura lingvistică românească și străină au surprins mobilitatea și polifuncționalitatea discursivă a acestui cuvânt, care a fost analizat ca: (i) adverb modal epistemic („modal epistemic particle" sau „modal intensifier", așa cum apare denumit în *Grammar of Romanian* (GR 2013: 541, 583, 618)), de actualizare/emfatizare a *incertitudinii* sau a *îndoielii* locutorului; ca (ii) marcă suplimentară a actului de întrebare (v. GALR 2008, II: 714–715) sau particulă interogativă (v. Farkas 2010: 87–124); ca (iii) adverb-particulă (semiadverb) care exprimă, în enunțuri interogative, „incertitudinea asupra răspunsului posibil" (v. DIG 2020: 447) așteptat din partea interlocutorului sau ca (iv) formant în structura pronumelor, adjectivelor și adverbelor nehotărâte (*oarecare, oarecine, oarece, oarecum,* care în limba actuală funcționează și ca aproximatori), cu semnificația originară de „alegere liberă" (Dinică 2012: 154).

Plecând de la aceste constatări, studiul de față își propune să facă o analiză comprehensivă (bazată pe un corpus bogat de limbă literară și, mai cu seamă, de limbă vorbită) a comportamentului funcțional și semantico-pragmatic al acestei unități lexicale (cu referire exclusivă la tipurile de funcționare descrise sub (i), (ii), (iii)), în încercarea de a demonstra următoarele ipoteze de cercetare:

(i) *Oare* are o funcționare complexă, ceea ce face dificil de realizat o reducție tranșantă între semnificația modală și cea de operator de forță ilocuționară.

[1] Este o mare bucurie, un privilegiu și o onoare deosebită pentru mine să contribui la acest volum dedicat unui profesor drag și unui lingvist și pragmatician de înaltă ținută academică, căruia îi urez, la ceas aniversar, să ne trăiască „întru mulți și binecuvântați ani!".

SCL, LXXIV, 2023, nr. 2, Bucureşti, p. 260–274

DOI: 10.59277/SCL.2023.2.09

(ii) *Oare* este o *particulă discursivă* (*cf*. Egg și Mursell 2017: 15–48), utilizată (opțional) exclusiv în anumite tipare frastice interogative, în care poate avea valori semantico-modale diverse, de natură: epistemică și/sau evidențială sau mirativă, asemenea, de exemplu, adverbului din limba germană *wohl* (v. Weber 2020: 334–363; Ivan 2013: 122–138) sau adverbului din limba spaniolă *acaso* (Sučić 2019: 279–312).

(iii) În plus, *oare* pare să dezvolte în limba română actuală diferite valori pragmatico-discursive (vom vedea că în anumite ocurențe funcționează ca marcă conclusivă, reformulativă, metalingvistică etc.), glisarea unor mărci modale și/sau cu funcționare în zona evidențialității către diverse și bogate semnificații discursive și/sau pragmatice, interacționale, fiind deja semnalată în literatura de specialitate (Traugott 2007: 139–157; Detges și Waltereit 2007: 61–81; Josep Cuenca 2013: 181–217; Degand, Cornillie, Pietrandrea 2013a și b sau Fedriani și Sansò 2017).

Așa cum am spus anterior, studiul de față se bazează pe exploatarea unui corpus bogat și variat, construit din secvențe de limbă română vorbită (transcrise în CoRoLa, CORV, IVRLA, IVRLA IV II, CLRVN – v. Bibliografia), dar și dintr-un un microcorpus de limbă română literară, extras din diferite lucrări normative ale limbii române (GALR, GR), din dicționare explicative sau din numeroase texte literare (baza *Archeus.ro*).

Luând în calcul toate aceste aspecte, demersul nostru se configurează în jurul unui singur capitol central (cu excepția introducerii și a considerațiilor finale), structurat în două subcapitole, și anume: o primă parte va fi dedicată descrierii originii și creionării comportamentului funcțional al particulei *oare* în limba română actuală; partea a doua va încerca să propună un model de re-analiză (pe baza unor teorii sintactice și semantico-pragmatice recente și pe baza corpusului analizat), în încercarea de a demonstra că *oare* este o *particulă discursivă al cărei rol fundamental este acela de a modifica forța ilocuționară a enunțului de apartenență, adesea din perspectiva condițiilor de reușită* (v. Egg și Mursell 2017: 15–48).

2. *OARE* – PARTICULĂ EPISTEMICO-EVIDENȚIALĂ ȘI/SAU MODIFICATOR DE FORȚĂ ILOCUȚIONARĂ?

2.1. *Oare* – scurtă privire diacronică

Originea cuvântului *oare*, atestat pentru prima dată în limba română, în anul 1404 (apud RDW, s. v. *oare*), conduce la forma verbală de indicativ prezent (*VOLET – pers. a 3-a, sg.) a verbului latin *VOLĒRE[2] (apud RDW, DER, DLR, DIG, s. v. *oare*), a cărei evoluție pare să fie următoarea: Lat. *VOLET > Rom. veche **voare* > *vare (> va)* și *oare*. Cu alte cuvinte, atât particula *-va*, pe care o regăsim aglutinată în structura unor forme pronominale nehotărâte (*care**va**, cine**va**, ce**va***),

[2] Este vorba despre forma regularizată de indic., prez., 3sg. a verbului VELLE din latina clasică, echivalentă așadar cu forma VULT.

cât și adverbul *oare*, folosit frecvent azi mai cu seamă în registrul oral și, în general, în limbajul colocvial, par să aibă la bază același etimon latin, i.e., o formă verbală volitivă, dezideративă (v. și Zafiu 2012: 423; Giurgea 2018: 420–422). Cu valoare de marcă interogativă, *oare* este atestat, se pare, spre mijlocul secolului al XVII-lea (Zafiu (2012: 425) arată că, în DLR, prima citare cu această valoare provine din anul 1644).

În sinteză, acest proces evolutiv de gramaticalizare a unui verb dezideративă într-o marcă discursivă de actualizare a raportului disjunctiv poate fi schițat în maniera propusă de Giurgea (2018: 421): „[The] environment might explain how verbal forms of ”want” became disjunction markers: ”he/you may want X, he/you may want Y, in both cases Z” → ”whether X or Y, then Z” (Giurgea 2018: 426).

În ceea ce privește parcursul diacronic al cuvântului analizat, subliniem doar faptul că, în limba română veche, *oare* are două tipuri fundamentale de utilizări, și anume:

(i) apare în foarte multe texte cu valoare de *conector disjunctiv*, în utilizări corelaltive, de tipul: *oare. . . oare* sau *vare. . . vare. . .* sau *veri . . . veri . . .* (GR 2013: 522)[3], în care leagă diferiți constituenți ai enunțului, de origine nominală, verbală, adjectivală etc., așa cum se poate observa și în exemplele de sub (1):

(1) a. să vă fi fostu și bogatŭ și săracŭ, **oare** mare, **oare** micŭ, **vare** bătrânŭ, **vare** tânărŭ (CC2 1581: 538, apud DIG 2020: 448)
b. Şi împreună numai înaintea judecătoriului sta-văm cu frică, şi cu cutremur mult, să va fi fost şi bogat, sau şi sărac, **oare** mare, **oare** mic, **vare** bătrân, **vare** tânăr, să e domn, să e boiari, **oare** bărbat, **oare** muiare, **vare** cinstit, **oare** fără de cinste (Coresi, *Carte cu învăţătură*, 603, apud Zafiu 2012: 424)
c. Şi atunce **oare** se va proslăvi, **oare** se va ruşina (Coresi, *Carte cu învăţătură*, 120, apud Zafiu 2012: 424)

(ii) funcționează ca *adverb interogativ* (cf. *au doară, au doară, au nu, au nu . . . doară*) utilizat în interogații totale (sporadic în sec. 16-18; GR 2013: 541 – v. *infra* (2)).

(2) ispitiți duhurile: **oare** de la Dumnezeu sânt? (CPr. 1566: 198, apud DIG 2020: 448)

De fapt, aceste două tipuri de utilizări, cea disjunctivă şi cea de adverb/particulă interogativă, se întâlnesc și în cazul lui *ori* sau *au* (Giurgea 2018: 402; DIG 2020: 448) și sunt ilustrative pentru sublinierea legăturii puternice, biunivoce, dintre acest tip de conectori și *diferitele mărci ale irealității* (ca, de exemplu, anumite mărci interogative, particule dubitative etc.), în sensul propus de Zafiu (2012: 425), și anume că: „(a) marcatorii de irealitate (forme de conjunctiv, forme dezideративe, care intră şi în componenţa indefinitelor) devin conectori – sau

[3] Acest tip de utilizare (similar cu cel al construcției disjunctive *ori...ori* din limba română actuală sau cu funcționarea lui *vel* în limba latină – v. Giurgea 2018: 424) poate fi un argument puternic în favoarea originii cuvântului analizat într-un *verbum voluntatis* latin.

(b) conectorii ajung să funcţioneze ca mărci de irealitate" (v. Zafiu 2012: 425). O astfel de evoluție poate fi schematizată astfel:

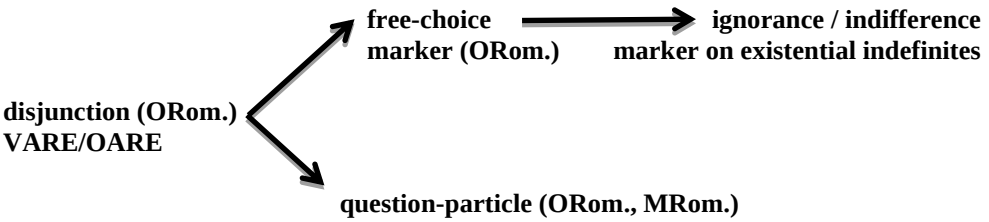
free-choice marker (ORom.)
ignorance / indifference marker on existential indefinites
disjunction (ORom.) VARE/OARE
question-particle (ORom., MRom.)

(apud Giurgea 2018: 421).

2.2. *Oare* – distribuție sintactică

În ceea ce privește comportamentul sintactic al cuvântului analizat, subliniem faptul că *oare* are o distribuție sintactică restrictivă în limba română actuală, acest cuvânt nefiind compatibil cu enunțurile asertive sau imperative și apărând exclusiv în anumite tipare frastice interogative[4], i.e. în interogative totale (v. *infra* ex. 3), parțiale (ca sub (4)) sau în interogații retorice (ca în (5)):

(3) O fi având el **oare** pui? (G. Topîrceanu/ O. Cazimir, *Ariciul*, în Archeus.ro)
(4) Un bucium se aude în codri. Ce-o fi **oare**? (Alecsandri, T. II 62, apud DLRLC)
(5) Vei pricepe-acuma **oare** Soarta cu-a ei taină mare? (Alexei Mateevici, *Fie voia ta!*, în Archeus.ro)

În toate aceste construcții sintactice, ocurențele sale au caracter opțional, în sensul că *oare* poate să lipsească din structurile interogative fără să afecteze semnificația globală a enunțului sau modalitatea de enunțare interogativă (cf. (6) cu (7)).

(6) Care **oare** va fi rezultatul final al acestei căi? (Bălcescu, O. II 9, apud DLRLC)
(7) Care **Ø** va fi rezultatul final al acestei căi?

În plus, așa cum se observă și din exemplele anterioare, *oare* manifestă o foarte mare mobilitate și libertate de poziționare la nivelul enunțului. Acesta poate să apară fie în poziție inițială (ca sub (8)), fie în poziție mediană (parantetică, marcată adesea grafic prin virgulă și, la nivel suprasegmental, prin pauze – v. *supra* (3), (5), (6) și *infra* (9)) sau, mai rar, chiar în poziție finală (v. *supra* (4)):

(8) **Oare** suntem orbi să nu vedem că istoria se repetă? (CoRoLa)
(9) Sunt, **oare**, până de pasăre rătăcită-n agonia zborului? (CoRoLa)

[4] De exemplu, *oare* nu este compatibil cu întrebările disjunctive, de tipul: **A făcut asta, **oare** nu-i așa?* (apud Ivan 2013: 125).

În ceea ce privește asocierea cu diferite moduri și timpuri, *oare* se combină cu toate timpurile indicativului (ca în (10), (11), (12), (13)), cu modul condițional-optativ (ca în (14), (15)), cu prezumtivul (ca în (16), (17)) sau cu modul conjunctiv (ca în (18), (19)):

(10) Nu-i **oare** un miracol? (CoRoLa)
(11) S-a schimbat, **oare**, viteza de rotație a planetei? (CoRoLa)
(12) Dan era îngrijorat. ++De ce **oare** era îngrijorat Dan? (CLRVN, p. 171)
(13) Ministrul de Finanţe german va fi **oare** viitorul preşedinte al Eurogrup? (Reverso.net)
(14) Ce-aș gândi eu **oare**, dacă n-aș fi floare? (CoRoLa)
(15) Cine ar fi crezut **oare**, că într-un salon de spital românesc, (...), încape atâta dragoste frățească? (https://elijah.ro/ro/jurnal/jurnal_de_voluntar/duminica-pacii/)
(16) Cum o fi **oare** să duci o viață fără regrete? (https://www.linkedin.com/pulse/cum-o-fi-oare-s%C4%83-duci-via%C8%9B%C4%83-f%C4%83r%C4%83-regrete-diana-popescu/?originalSubdomain=ro)
(17) O fi **oare** anevrism cerebral? (SfatulMedicului.ro)
(18) Să fie, **oare**, o incertitudine? (CoRoLa)
(19) Să fi fost **oare** un vis? (Reverso.net)

În interiorul unor construcții sintactice de acest tip, *oare* focalizează întregul enunț sau anumiți constituenți (20) și se asociază cu diferiți modalizatori lexico-gramaticali sau cu pronume și adverbe nehotărâte cu sens generic (*e posibil*/e *probabil/e firesc, se poate, trebuie, cumva, ceva, asta* etc.) (21).

(20) GC: ATUNCEA dumneaei m-a luat. + în şcoală nu eram foarte bun. +++ ă ↑ ++ nu eram ↑ +++
MC: pentru că eraţi rebel **OARE**↑ + sau de ce?
GC: cred că nu-mi plăcea foarte mult. (CLRVN, p. 240)
(21) **Oare** nu cumva nenea Martin a dat raita pe la d-ta pe-acasă? (Creangă, P., apud DLRLC)

Trebuie totuși subliniat faptul că, în funcție de poziționarea sa la nivelul enunțului interogativ, *oare* poate să focalizeze constituentul situat în imediata sa vecinătate, acesta din urmă fiind marcat cu un accent special ascendent (Ivan 2013: 130–134), așa cum se observă în exemplele de mai jos:

(22) a. **Oare** fata a spart o farfurie ieri? (apud Ivan 2013: 132)
b. FATA **oare** a spart o farfurie ieri? (apud Ivan 2013: 132)
c. Fata A SPART **oare** o farfurie ieri? (apud Ivan 2013: 132)
d. Fata a spart O FARFURIE **oare** ieri? (apud Ivan 2013: 132)
e. Fata a spart o farfurie IERI **oare**? (apud Ivan 2013: 132)

De fapt, în astfel de contexte interogative, locutorul apelează la o întreagă strategie discursivă, căci, prin accentuarea specială a elementului focalizat de cuvântul *oare*, nu face altceva decât să ofere alternative de răspuns interlocutorului său (Ivan 2013: 132–133). De exemplu, Ivan (2013: 132–133) arată faptul că la un

enunț de tipul lui (22b) răspunsul posibil ar putea fi: „**Da**, FATA a spart o farfurie ieri”, dar și „**Nu**, BĂIATUL a spart o farfurie ieri (și nu fata)” (apud Ivan 2013: 132–133), iar, la enunțul de sub (22d), interlocutorul ar putea interveni cu un răspuns favorabil, de tipul: „**Da**, fata a spart o farfurie IERI”, dar și cu un răspuns negativ, de tipul: „**Nu**, fata a spart o farfurie AZI” (apud Ivan 2013: 133).

Această funcționare ca „marker of prosodic focus”, cum îl numește Ivan (2013: 132), se înregistrează doar în cazul în care *oare* nu este plasat la periferia stângă a enunțului interogativ, ci în poziție mediană sau, mai rar, finală. Această aptitudine focalizantă a cuvântului analizat poate să justifice și utilizarea lui ca element component din structura unor pronume și adverbe nehotărâte, antepus bazei pronominale/adverbiale pe care o emfatizează (v. infra ex. 26), modificându-i, în fapt, polaritatea/semnificația originară (***oare****cine*, ***oare****ce*, ***oare****cum* etc.), dar poate justifica totodată și co-ocurența/compatibilitatea sa frecventă cu alți focalizatori mai puternici, precum *chiar* (Farkas 2022: 226) sau *totuși.*

(23) (**Oare**) (**chiar**) nu se poate face nimic? (Farkas 2022: 226)

(24) Am oprit odată un coleg, un critic literar, pe scările de la România literară, și am început să-i pun aceeași întrebare. „Cum crezi? Eu cred așa, dar **oare totuși** nu-i o greșeală?”. Și am fost foarte jignită de faptul că părea foarte dezinteresat. (CoRoLa)

Atunci când *oare* este însă plasat la periferia stângă a enunțului interogativ (22a), funcționarea sa ca focalizator se neutralizează. De fapt, calitatea sa de marcă de focalizare se poate păstra și în ocurențe ca cele de sub (22a), în care *oare* poate să focalizeze întreg enunțul interogativ sau pe oricare dintre constituenții acestuia (Ivan 2013: 132), dezambiguizarea realizându-se doar la nivelul contextului mai larg de care aparține enunțul interogativ cu *oare*. Aceasta înseamnă că un enunț ca cel de sub (22a) poate avea un sens contextual specific sau poate fi echivalent cu semnificația oricăruia dintre enunțurile de sub (22b, c, d, și e) (v. și Ivan 2013: 132).

De asemenea, trebuie subliniat faptul că, în astfel de enunțuri, ca cel de sub (22a), pe care urmează să le analizăm detaliat în continuare (acestea reprezentând, de fapt, situațiile discursive care pun cele mai mari probleme interpretative), semnificația lui *oare* este puternic dependentă de contextul discursiv, ceea ce conduce la ipoteza provizorie conform căreia *oare* „is a type of a Q-particle, overt when it has a function in discourse and covert when it does not” (Ivan 2013: 137).

2.3. *Oare* – valori discursive

Așadar, la nivel discursiv, valorile cu care apare *oare* în structurile interogative totale, parțiale sau retorice, în limba română actuală sunt complexe și diverse și adesea foarte greu de distins una de cealaltă. Am văzut anterior că *oare* este o particulă interogativă care are și anumite proprietăți discursive, sensul său propozițional de bază fiind, se pare, acela de exprimare a unei anumite forme de îndoială („expressing a form of doubt” – Ivan 2013: 130):

> when the speaker feels a need to include *oare* within the utterance, this particle seems to behave very similarly to *overt Q-particles* as described by Hagstrom (1998) and Cable (2007). *Oare* could be a phonological remnant of a Q-particle which has retained or possibly added some discourse properties. When this added shred of doubt has no reason to be expressed, a phonologically void version of *oare* would merge with the focused constituent and then raise above the TP layer. When the speaker desires to use *oare*, the interrogative particle becomes phonologically salient in order to add extra meaning at the level of discourse.

Într-adevăr, valorile discursive ale lui *oare* care se regăsesc în cele mai multe ocurențe pot fi rezumate la următoarele categorii semantico-modale: *epistemic, evidențial, mirativ*.

Semnificația modală epistemică apare în contexte în care locutorul manifestă grade de certitudine diferite sau în care își exprimă incertitudinea asupra posibilului răspuns pe care l-ar primi la întrebarea sa, acesta îndoindu-se de faptul că interlocutorul ar putea să îi ofere un răspuns pertinent. În astfel de ocurențe, *oare* este echivalent cu semnificația unor adverbe epistemice de tipul: *poate, probabil*, care, de altfel, sunt adesea redate explicit în același context, în replicile care constituie o variantă de răspuns, așa cum se observă și din exemplele de mai jos:

(25) poate dorim de atâtea ori şi poate am încercat şi n'am reuşit să ne lepădăm de unele sau altele dintre păcatele noastre. Și **oare** de ce? Poate pentru că nu am făcut destulă curăţenie în viaţa noastră. (CLRVN, p. 52)
(26) **A:** nu ştiu. de ce să spun omului # dup-aia să mă scuipe-n faţă?
B: <ĭ da' NU te scuipă-n faţă>↓ e vorba doar⊥ **oare** tu nu: îl AJUŢI? poate el are *oriCUM* îndoieli [ă poate-i stimulezi şi tu (IVRLA II, p. 60)
(27) să vedem dacă înţelegem ↑ ceva din aceste propoziţii. +++ Dan era îngrijorat. ++De ce **oare** era îngrijorat Dan? ++ puteţi să-mi daţi un răspuns? . (CLRVN, p. 171)
(28) Măi să fie, zise capra, / **Oare** nu cumva pe-aici / A trecut bătând la uşă / Într-o glumă, moş arici? (https://lyricstranslate.com)

Semnificația evidențială se întâlnește în contexte discursive în care *oare* apare alături de diferite mărci evidențiale (prezumtiv, conjunctiv, verbe de cunoaștere la condițional etc.), în care este actualizată o inferență de natură speculativă, așa cum se observă și din exemplele de mai jos:

(29) a. **Oare** să fi venit Ion? (GR 2013: 47)
b. Să fi plecat **oare** trenul? (GR 2013: 244)
(30) Mihai, **oare** să fi existând strigoi? (Duiliu Zamfirescu)

În astfel de structuri interogative (cu nuanță retorică[5], de cele mai multe ori), care nu necesită în mod obligatoriu un răspuns sau al căror răspuns așteptat este

[5] Este vorba despre acele *întrebări puternic orientate*, în taxonomia propusă de Șerbănescu (2002: 120-131), prin care locutorul, chiar dacă nu solicită un răspuns din partea interlocutorului său, îl direcționează pe acesta către o anumită perspectivă vericondițională.

mai degrabă negativ sau unul de respingere, locutorul exprimă o supoziție sau ideea că se gândește (31) ori că se întreabă (32, 33), deci că, în general, caută răspunsuri. Și aceste semnificații apar adesea marcate explicit în context, așa cum se poate observa și din exemplele de mai jos:

(31) C: a ↑ da ? n_am știut.
A: da ↓ este tot zodia gemeni. mă gândeam acuma ↓ există **oare** în zodia asta ↑ ⊥ dă actori foarte ↑ foarte buni ?
C: nu știu . în orice caz este o zodie de aer ↓ o zodie căreia îi place mișcarea ↓ și eu ăm eu am șansa (CLRVN, p. 258)

(32) B: ă: da și da . am m: ↑ în general m: vrem să fim părinți cu normă întreagă ↑ și + nu ne-am dorit o bonă care să stea în permanență cu noi ↓ cu toate că ajutorul unei bone este binevenit ↑ în schimb avem ă un <F cadou> ↓ ca să zic așa ↓ o mană cerească de la dumnezeu ↑ ă avem o vecină ↑ ++ a cărei menire e să crească copii ↓ aș spune ↑ ă <F foarte> frumos ↓ și uite aici am să ↑ am să: ridic un semn de întrebare . de ce <F **oare**> la știri ↑ sau mă rog când aflăm despre cazurile asistenților maternali ↓ aflăm doar despre cei care lovesc ↓ care <F bat> ↓ care ard cu <F țigara> ↓ care ucid ? (CLRVN, p. 254)

(33) MC: a topit-o] ↑ + cum spuneţi.
GC: exact.
MC: pe dinăuntru.
GC: pe dinăuntru. +++
MC: dar nu era **OARE** ↑ +++ nu. ++ altceva vreau să vă-ntreb. ++ credeți că ↑ + acest ↑ + altfel de dans ↑ + se poate face ↑ + ă ↑ + fără să ai ↑ + paşii aceştia de + de studiu clasic? (CLRVN, p. 243)

(34) Dar **oare** să-l credem pe domnul Președinte atunci când spune că se opune ferm numirilor făcute pe criterii politice? (https://www.mediafax.ro/editorialistii/comentariu-sorin-avram-oare-sa-l-credem-pe-domnul-presedinte-19762892)

Sub (34), atitudinea locutorului este în contradicție cu segmentul discursiv: *domnul Preşedinte a spus că se opune ferm numirilor făcute pe criterii politice.* Locutorul pare că se întreabă sau speculează, dar poate să își surprindă interlocutorul cu deținerea unor date concrete în raport cu topicul supus întrebării, ceea ce se și întâmplă ulterior, când afirmă: *Rezultatul? PNL s-a umplut de traseiști politic pentru alegerile locale din septembrie. Domnul Johannis a condamnat, PNL a racolat, PNL a câștigat și viața merge mai departe*. În astfel de ocurențe, care vehiculează un *grad slab de certitudine* (Giurgea (2018: 403) afirmă că „în interogații retorice sensul modal dispare"), *oare* are rolul unei mărci polifonice prin care locutorul induce un punct de vedere (o respingere) obținut printr-o inferență, în general, slabă, subiectivă.

Semnificația mirativă apare la nivel interdiscursiv, în monologuri și dialoguri, presupunând o intonație ascendentă, specială. Locutorul este surprins și iritat totodată de răspunsul interlocutorului și își exprimă îndoiala cu privire la validitatea acestui răspuns, părând că încearcă să îl forțeze pe interlocutor să accepte punctul său de vedere, care este, unul opus (de dezacord). În astfel de

ocurențe (v. *infra* (35), (36), (37) sau (38)), *oare* poate fi glosat prin „mă mir că spui/crezi/faci etc. asta/așa". De exemplu, mai jos, sub (35), locutorul utilizează particula *oare* în contextul unei interogații retorice, în care își exprimă, cu ironie și sarcasm, poziționarea opusă față de punctul de vedere al interlocutorului său. De asemenea, sub (37), *oare* conotează contrastiv segmentul de discurs aflat la periferia stângă: utilizarea lui *oare* mediază inserția secvenței „Culoare ciudată!", prin care, locutorul contrazice, de fapt, valoarea de adevăr a secvenței antecedente „Lapte Bio!": cu alte cuvinte, o culoarea ciudată, neconformă cu cea standard face imposibil de acceptat așa-zisa origine bio a laptelui. Sub (38), utilizarea repetată a lui *oare* exprimă iritarea și sarcasmul locutorului VV, care contrazice indirect, dar vehement, argumentarea lansată în intervenția anterioară a interlocutorului său GF.

(35) – E prea devreme!
– **Oare**?! (Giurgea 2018: 414)

(36) Mințim poporul cu televizorul. **Oare**?! [Nu, nu ei sunt de vină. Noi suntem.] (https://tausance.ro/mintim-poporul-cu-televizorul/)

(37) Lapte BIO! **Oare**?! Culoare ciudată! (https://www.springfarma.com/blog/mituri-despre-lapte-sanatos-sau-nu-pentru-adulti.html)

(38) GF: Şi noi am introdus termenu' de treizeci şi unu decembrie↓ care pentru toţi cetăţenii e foarte importantă (sic!). În propunerea [iniţială nu exista//
VV: **OARE** domnu' Frunda?]
GF: un termen limită. [E-adevărat? Era à la longue (a la long)
VV: Dom'le↓ **OARE**? **OARE**?] Domnu' Frunda↓ **OARE**?
GF: Da domnu'. Da↓ da.
LN: Iar acum am văzut la începutu' emisiunii↑ domnule Frunda↓domnule Frunda↓// (CLRVN, p. 453)

2.4. *Oare* – valori pragmatico-discursive

Oare pare să dezvolte în limba română actuală și diferite valori pragmatico-discursive, contextuale, putând funcționa ca marcă concluzivă (39), reformulativă (40), metalingvistică (41) etc. De exemplu, mai jos, în exemplul (39), *oare* poate fi echivalat cu conectorul conclusiv explicit *deci,* având o puternică funcție argumentativă la nivel discursiv: după ce expune o serie de motivații mai mult sau mai puțin subiective, referitoare la vaccinare, locutorul solicită explicit un punct de vedere obiectiv din partea unui specialist. Aceeași solicitare este reformulată, implicit, prin interogația totală introdusă prin *oare,* care ar putea fi glosată astfel: „Deci să mă vaccinez sau nu?". De asemenea, sub (40), *oare* este echivalent cu o marcă reformulativă, de tipul: *să zicem* / *aș zice* / *adică* și are un evident rol de marcă de focalizare. Locutorul MC propune o soluție, o explicație posibilă, foarte subiectivă, pentru aserțiunea antecedentă: „nu eram foarte bun" și continuă în aceeași direcție, prin utilizarea disjunctivă a unei interogații parțiale, solicitând interlocutorului său o altă explicație. În schimb, sub (41), *oare* poate fi glosat astfel: „(cred că) se numesc/s-or fi numind ghebe, dar nu sunt sigur/dacă nu mă înșel". În acest context, *oare,*

plasat la periferia dreaptă, are rolul unei mărci de natură metadiscursivă, locutorul explicând, cu un grad ridicat de subiectivitate, denominarea unui obiect din referențialitatea sa imediată.

(39) [Am trobocitele mărite. Cu orice vaccin aș face nu am risc de trombi? Nu știu ce se va întâmpla. Vreau sfatul unui specialist]. **Oare** să mă vaccinez? (SfatulMedicului.ro)

(40) GC: ATUNCEA dumneaei m-a luat. + în școală nu eram foarte bun. +++ ă ↑ ++ nu eram ↑ +++
MC: pentru că eraţi rebel **OARE**↑ + sau de ce?
GC: cred că nu-mi plăcea foarte mult. (CLRVN, p. 240)

(41) − Știe cineva cum se cheamă aceste ciuperci?
− Ghebe, **oare**? (https://www.facebook.com/groups/449102099390181/)

În concluzie, valorile pragma-discursive ale cuvântului *oare* sunt bogate și variate și apar amalgamate la nivel discursiv. Fie că indică gradul fluctuant de implicare atitudinală a locutorului ori diverse nuanțe afective ori natura sursei care stă la baza enunțului locutorului, *oare* actualizează semnificații foarte dificil de distins, versatile, puternic ancorate contextual și, în mare măsură, dependente de poziționarea acestui lexem la nivelul enunțului interogativ.

Ceea ce se observă așadar din toate aceste ocurențe ale lui *oare* (și, în special, din cele în care este poziționat la periferia stângă) este faptul că acest cuvânt nu modifică conținutul propozițional al enunțului de apartenență, ci îl îmbogățește cu anumite semnificații contextuale și, dublând semnificația interogativă, îl emfatizează: „*Oare* will not modify the meaning of the phrase it attaches to, it will only place it in focus position and change the meaning of the sentence with respect to discourse. [...]" (Ivan 2013: 136).

2.5. *Oare* – propunere de reanaliză

Încercând să sintetizăm observațiile anterioare, ajungem la următoarele aspecte cu privire la funcționalitatea și semnificația cuvântului analizat: (i) *oare* este compatibil doar cu anumite structuri frastice de tip interogativ (se regăsește exclusiv în interogații totale, parțiale sau retorice) și prezintă restricții combinatorii în raport cu celelalte modalități enunțiative principale (asertive/declarative, imperative); (ii) prezența lui *oare* nu este neapărat necesară pentru marcarea semnificației interogative a enunțului în care acesta este inserat (altfel spus, *oare* nu este un element obligatoriu în realizarea unei interogații); (iii) *oare* are o poziție variabilă, flexibilă în interiorul enunțului interogativ de apartenență; (iv) *oare* se combină cu toate mărcile gramaticale sau lexico-gramaticale ale modalității epistemice și/sau ale evidențialității, un argument puternic pentru semnificația sa propozițională în zona modalității și a modalizării și/sau a evidențialității; (v) *oare* are în limba română actuală o serie de valori care se înscriu în zona epistemicului, a evidențialității și/sau a mirativității.

În acord cu aceste observații, o primă concluzie parțială la care ajungem este aceea că *oare* este o *particulă discursivă*, prezentând o serie de trăsături decelate recent în literatura de specialitate (Egg și Mursell 2017: 15–48; Weber 2020: 334–363; DTG 2023: 460–461, s. v. *particulă*), pe care le rezumăm mai jos:

- particula este o categorie funcțională specială;
- este reprezentată de o clasă eterogenă[6] de cuvinte invariabile, cu sens abstract, saturabil exclusiv în context;
- se combină doar cu un anumit tipar enunțiativ (declarativ, interogativ, exclamativ etc.), care, de altfel, determină selecția unui tip de particule sau a altuia (Coniglio și Zegrean 2012: 229–256);
- marchează contrastiv segmentul de discurs aflat la periferia stângă;
- modifică forța ilocuționară a actului de limbaj de origine, adică acea componentă a enunțului care definește atitudinea locutorului cu privire la conținutul propozițional asertat, caracteristică fundamentală a acestor unități pragmatico-discursive care „[...] modify the illocutionary force *by turning it into a more specific force* [s. noastră] reflecting the speaker's intentions/attitude [...]" (Coniglio și Zegrean 2012: 229–256).

De altfel, toate aceste atribute decelate în literatura de specialitate pentru definirea particulelor discursive sunt sintetizate în definiția de mai jos, propusă de Coniglio și Zegrean (2012: 230):

> [...] discourse particles display a crucial twofold behaviour. On the one hand, they interact with the clause type, i.e, with the syntactic form of the clause they occur in, since it is a well-known fact that each particle can only occur in certain types of clauses: declarative, interrogative, etc. [...]. On the other hand, they interact with illocutionary force (assertive, directive, etc.), as they contribute to expressing the speaker's intention by modifying it [...] (Coniglio și Zegrean 2012: 230).

Ținând cont așadar de toate aceste particularități, putem avansa ideea potrivit căreia, în limba română actuală, *oare* este o *particulă discursivă al cărei rol fundamental este acela de a modifica forța ilocuționară a enunțului de apartenență, adesea din perspectiva condițiilor de reușită* (Egg și Mursell 2017: 15–48). Mai precis, este bine cunoscut faptul că una dintre condițiile de reușită preliminare, necesare realizării cu succes a actelor de vorbire interogative este aceea că locutorul consideră că interlocutorul este în măsură să cunoască răspunsul la întrebarea pe care acesta (locutorul) o lansează (Egg și Mursell 2017: 28). Prin urmare, coroborând toate aceste aspecte și cu demersul recent propus de Giurgea (2018: 401–431), se poate considera că, în astfel de cadre enunțiative interogative, *oare* actualizează, în fapt, „PRESUPOZIȚIA că interlocutorul NU este în măsură să cunoască cu certitudine răspunsul la întrebarea exprimată de

[6] Este dificil de departajat de alte clase precum cea a adverbelor (mai cu seamă, aspectuale și modale), semiadverbelor, prepozițiilor, conjuncțiilor etc. (v. DTG 2023: 460–461, s. v. *particulă*).

locutor" (Giurgea 2018: 401; 403). *Oare* nu poate fi considerat așadar doar un simplu operator al actului interogativ (marcă suplimentară a actului de întrebare (așa cum propune GALR (2008, II: 714–715)) sau particulă interogativă (v. Farkas (2010: 87–124)), pentru că, așa cum arată și Ivan (2013: 136)[7], el modifică această semnificație, îmbogățind enunțul în care apare cu diferite alte sensuri suplimentare, prezentate *supra*.

În ceea ce privește semnificațiile recente, pragmatico-discursive observate anterior sub (39), (40) și (41), acestea trebuie, de asemenea, privite în perspectivă tipologică, unde glisarea unor mărci modale și/sau cu funcționare în zona evidențialității către diverse și bogate semnificații discursive și/sau pragmatice, interacționale, a fost adesea semnalată în literatura de specialitate.

Mai mult chiar, Traugott (2007: 139–157) sau Detges și Waltereit (2007: 61–81) au arătat că mărcile modale (glosate în text: MM) și cele discursive (glosate în text: MD) se află într-o strânsă legătură, fapt datorat evoluției lor diacronice, în sensul că MD trec, în procesul de pragmaticalizare, ce implică procese secundare de subiectivizare și intresubiectivizare, printr-un stadiu intermediar de evoluție modală.

De asemenea, Josep Cuenca (2013: 181–217) a subliniat granițele imprecise (*fuzzy boundaries*) dintre cele două funcționări ale unor itemi lexicali de acest tip (cu alte cuvinte, dintre MM și MD).

În fine, o lungă serie de autori – v. printre alții, Degand, Cornillie și Pietrandrea (2013a, b) sau Fedriani și Sansò (2017) − a ilustrat aceste teorii empirice cu exemple de structuri lexicale modale (adverbe, particule etc.) din diferite limbi romanice sau neromanice, a căror semnificație modală (cu precădere, epistemică) sau evidențială prototipică slăbește și, împreună cu aceasta, și puternica implicare atitudinală și afectivă a locutorului.

3. CONSIDERAȚII FINALE

Analiza ocurențelor lui *oare* în limba română actuală arată că acest lexem a acumulat o serie de semnificații semantico-modale și pragmatico-discursive, pe care pare să nu le fi avut în limba veche[8].

În limba română actuală, *oare* poate fi considerat o *particulă discursivă cu rol de modificator de forță ilocuționară*, având deopotrivă semnificație modală epistemico-evidențială și/sau mirativă, iar, recent, și utilizări pragmatice.

Focalizator, marcă interogativă, marcator al dubiului și incertitudinii, indicator de strategie evidențială și/sau marcator discursiv (reformulativ, metadiscursiv, conclusiv etc.), toate acestea sunt ipostaze actuale ale sensului său originar.

[7] „We believe that the reason why *oare* (...) cannot qualify as a full overt Q-particle is exactly due to the propositional meaning that it implies [...]" Ivan (2013: 136).

[8] Cu toate acestea, o analiză amănunțită în acest sens, bazată pe un corpus bogat și reprezentativ, ar fi foarte necesară.

Sub acest din urmă aspect, considerăm însă, spre deosebire de ipoteza vehiculată frecvent în literatură, conform căreia „*oare* always expresses *doubt* [s. noastră], be it fake or geniune, depending on the pragmatical context" (Ivan 2013: 136), că sensul fundamental (*the core meaning*) al lexemului *oare* este, de fapt, de natură evidențială (grefat pe semnificația originară de „alegere liberă"[9]): locutorul face o supoziție/o inferență (adesea de natură speculativă) cu privire la imposibilitatea selectării unui răspuns valid de către interlocutorul său.

BIBLIOGRAFIE

Bayer, J., V. Struckmeier (eds.), 2017, *Discourse Particles. Formal Approaches to Their Syntax and Semantics*. Berlin – Boston: Walter de Gruyter.

Coniglio, M., I. Zegrean, 2012, „Splitting up Force, Evidence from Discourse Particles", în L. Aelbrecht, L. Haegeman, R. Nye (eds.), *Main Clause Phenomena: New Horizons.* Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 229–256.

Degand, L., B. Cornillie, P. Pietrandrea (eds.), 2013a, *Discourse Markers and Modal Particles: Categorization and Description*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Degand, L., B. Cornillie, P. Pietrandrea, 2013b, *Discourse Markers and Modal Particles: Two Sides of the Same Coin?*, în L. Degand, B. Cornillie, P. Pietrandrea (eds.), *Discourse Markers and Modal Particles. Categorization and Description*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1–18.

Detges, U., R. Waltereit, 2007, „Different Functions, Different Histories. Modal Particles and Discourse Markers from a Diachronic Point of View", *Catalan Journal of Linguistics* 6, 61–81.

Dinică, A. M., 2012, *Pronumele și adverbele nehotărâte în limba română*, teză de doctorat. București: Universitatea din București.

Egg, M., J. Mursell, 2017, „The Syntax and Semantics of Discourse Particles", în J. Bayer, V. Struckmeier (eds.), *Discourse Particles. Formal Approaches to their Syntax and Semantics*. Berlin – Boston: Walter de Gruyter, 15–48.

Farkas, D., 2010, „The Grammar of Polarity Particles in Romanian", in A. M. di Sciullo, V. Hill (eds.), *Edges, Heads and Projections. Interface properties*, Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 87–124.

Farkas, D., 2022, „*Oare* – Marked Interrogatives and Bias", în G. Alboiu, D. Isac, Al. Nicolae, M. Tănase-Dogaru, A. Tigău (eds.), *A LIFE IN LINGUISTICS. A Festschrift for Alexandra Cornilescu on her 75th birthday.* București: Editura Universității din București.

Fedriani, Ch., A. Sansò (eds.), 2017, *Pragmatic Markers, Discourse Markers and Modal Particles: New perspectives.* Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

GALR = Guţu Romalo, V. (coord.), 2008, *Gramatica limbii române*, vol. I (*Cuvântul*) – vol. II (*Enunţul*). Bucureşti: Editura Academiei Române.

Giurgea, I., 2018, „The Romanian Interrogative Particle *Oare* in a Comparative and Historical. Perspective", în G. Pană Dindelegan, A. Dragomirescu, I. Nicula, A. Nicolae (eds.), *Comparative and Diachronic Perspectives on Romance Syntax*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 401–431.

GR = Pană Dindelegan, G. (coord.), 2013, *The Grammar of Romanian*. Oxford: Oxford University Press.

[9] *Cf*. definiția *disjuncției* ca operație de natură cognitivă ce presupune selectarea unui element X sauY.

Ivan, R., R., 2013, „Wondering about OARE: Is it a Q-particle for Romanian?", în *Proceedings of the 2nd Central European Conference in Linguistics for Postgraduate Students*. Piliscsaba: Pazsmany Peter Catholic University, 122–138.

Josep Cuenca, M., 2013, „The Fuzzy Boundaries between Discourse Marking and Modal Marking", în L. Degand, B. Cornillie, P. Pietrandrea (eds.)., *Discourse Markers and Modal Particles: Categorization and Description*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 181–217.

Sučić, Lovro 2019, „El caso de acaso: una partícula modal", *Verba* 46, 279–312.

Şerbănescu, A., 2002, *Întrebarea. Teorie și practică*. Iași: Editura Polirom, 2002.

Traugott, E., C., 2007, „Discourse Markers, Modal Particles, and Contrastive Analysis, Synchronic and Diachronic", *Catalan Journal of Linguistics* 6, 139–157.

Zafiu, R., 2012, „Conectorii disjunctivi din perspectivă semantico-pragmatică: ipoteze asupra proceselor de gramaticalizare", *Limba română* 61, 3, 417–428.

Zafiu, R., 2020, „Biografia gramaticală a unui cuvânt: *Oare*", în G. Pană Dindelegan, (coord.), *Dicționar de interpretări gramaticale. Cuvinte mici, dificultăți mari*. București: Univers Enciclopedic, 447–449.

Zafiu, R., 2018, „Epistemic and Evidential Markers in the Rhetorical Context of Concession", *Journal of Pragmatics* 128, 116–127.

Weber, K., 2020, „The German Modal Particle *Wohl* between Epistemics and Evidentiality – An interactional and regional perspective", *Journal of Pragmatics* 170, 334–363.

Dicționare și corpusuri

Archeus.ro = *Electronic resources for Romanian language*, http://www.archeus.ro/lingvistica/CautareTextWikisource?query=MERSI&pageNo=1

CLRVN = Hoarță Cărăușu, L. (coord.), 2013, *Corpus de limbă română vorbită actuală nedialectală.* Iași: Editura Universității A. I. Cuza.

CoRoLa = *Computer-based corpus of reference for contemporary Romanian language*, http://corola.racai.ro/

CORV = Dascălu Jinga, L., 2002, *Corpus de română vorbită – CORV. Eşantioane*. Bucureşti: Oscar Print.

DER = Ciorănescu, Al., 2001, *Dicționarul etimologic al limbii*. București: Editura SAECULUM I.O.

DEX = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", 1998, *Dicționarul explicativ al limbii române*. Bucureşti: Univers Enciclopedic.

DIG = Pană Dindelegan, G. (coord.), 2020, *Dicționar de interpretări gramaticale. Cuvinte mici, dificultăți mari*. București: Univers Enciclopedic.

DLR = Sala, M., Ghe. Mihăilă, M. Busuioc (coord..), 2010, *Dicționarul limbii române, ediție anastatică*, vol. I–XIX. Bucureşti: Editura Academiei Române.

DLRLC = Macrea, D., E. Petrovici (coord.), 1955–1957, *Dicționarul limbii române literare contemporane*. București: Editura Academiei Române.

DTG = Pană Dindelegan, G. (coord.), 2023, *Dicționar de termeni gramaticali și concepte lingvistice conexe*. București: Univers Enciclopedic.

IVRLA = Ionescu-Ruxăndoiu, L., (coord.), 2002, *Interacțiunea verbală în limba română actuală. Corpus (selectiv). Schiță de tipologie*. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti.

IVRLA IV II = Ionescu-Ruxăndoiu, L., (coord.), 2007, *Interacțiunea verbală. Aspecte teoretice şi aplicative (IV II)*. București: Editura Universității Bucureşti.

ROVA = Dascălu-Jinga, L., 2011, *Româna vorbită actuală (ROVA). Corpus şi studii.* București: Editura Academiei Române.

RDW = Tiktin, H., P. Miron, 1986–1989, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*. Wiesbaden, Harrassowitz.

OARE – AN EPISTEMIC AND EVIDENTIAL PARTICLE AND/OR AN ILLOCUTIONARY FORCE MODIFIER?

Abstract

The morphosyntactic status and the semantic value of the lexeme *oare* in present-day Romanian continue to raise questions. The few existing studies in Romanian and foreign linguistic literature have emphasized its mobility and discursive polyfunctionality, and analyzed it as an epistemic modal adverb expressing uncertainty or doubt (see GR 2013: 583), as an additional marker/particle of questions, as speech acts (GALR 2008, II: 714–715) or as a formative in the structure of indefinite pronouns and adverbs *oarecare, oarecine, oarece, oarecum* "certain, somehow, etc.", with the meaning of "free choice" (Dinică 2012: 154).

Our contribution proposes an integrative functional analysis (i.e. pragmadiscursive) of *oare* which emphasizes that it operates at different communicative levels, with fuzzy boundaries between its modal epistemic and/or evidential values and its uses as an illocutionary force modifier. Our hypothesis is that in present-day Romanian, *oare* is a discursive particle functioning as an illocutionary force modifier with an epistemic-evidential and/or mirative meaning, which displays various contextual values.

A CASE STUDY OF THE SPEECH ACT *APOLOGY* IN ROMANIAN

RĂZVAN SĂFTOIU

Universitatea Transilvania din Brașov
razvan.saftoiu@unitbv.ro

Keywords: *accountability, repair offers, social distance, context-bound use.*
Cuvinte-cheie: *asumarea răspunderii, reparații, distanță socială, utilizare contextuală.*

1. INTRODUCTION

When societal norms are violated, the speech act *apology* plays a crucial role in maintaining interpersonal harmony and restoring social balance. This speech act contains a multitude of linguistic and social subtleties that highlight its importance within the fabric of communication. This article delves into the phrases, variations, and cultural implications of the speech act *apology* in the context of the Romanian languaculture. The purpose of this research is to shed light on the complexities of apologising in Romanian, contributing to a better understanding of the speech act under scrutiny and its manifestations.

In the sections that follow, I will present the theoretical background, the data collection methodology, the results of the case study, and the relevance of the findings for understanding the complexities of apologising in Romanian. The analysis seeks to elucidate the details that define the Romanian approach to apologising, highlighting potential differences in contrast to other language and cultural situations.

2. THEORETICAL BACKGROUND

The speech act *apology* is a multidimensional language phenomenon that spans pragmatics, sociolinguistics, and sociocultural studies. It is an expressive speech act with great sociopragmatic weight, serving as a means to correct mistakes, show regret, and repair social relationships. Apologies, according to Leech (1983), serve the principal social role of maintaining harmony between the speaker and the hearer.

Apologies are a unique sociopragmatic activity that functions as a means for conflict resolution and social rehabilitation. Apologies' contextual diversity and cultural sedimentation are essential components of human communication, and need a thorough understanding of the culturally embedded norms that underpin

SCL, LXXIV, 2023, nr. 2, Bucureşti, p. 275–284
DOI: 10.59277/SCL.2023.2.10

these interactions. Furthermore, the realisations of this speech act, alternating between formulaic utterances and unique formulations, show the dichotomy of linguistic creativity and pragmatic functionality.

The literature also highlights the relationship between apologies and cultural values, emphasising how these expressions could reflect deeper social conventions and attitudes. Apologies are intertwined with the intricate fabric of social norms and embody an inherent recognition of personal accountability while concurrently addressing the face needs of interlocutors by diffusing potential adversarial contexts.

Rooted in past actions, apologies inherently encapsulate a reactive stance. This means that an offender, i.e., an agent who takes responsibility for a real or perceived offence and displays some emotion such as 'feeling guilty', gives some form of redress to the victim (a beneficiary, i.e., an 'offendee') to restore 'a moral and ritual equilibrium' in the interaction (Goffman 1971: 138–148). Inherently fluid and evading rigid categorisation, apologies manifest as prototypes rather than prescriptive forms, a perspective highlighted by Aijmer (2019). The ostensibly ubiquitous expression of apology, *(I'm) sorry*, is characterized by Leech (2014) as a nuanced variable signal, neither invariably indicative of apology nor consistently aligned with politeness. This articulation of apologies unveils an intricate interplay between linguistic pragmatics, sociocultural norms, and the underlying nuances of human interaction.

From a formal point of view, it is difficult to define the speech act *apology* because of the multitude of structures that can be used. In Romanian, the following structures can be used as explicit Illocutionary Force Indicating Devices (IFIDs) for apologies: Scuze (Eng. *Sorry*), Îmi cer scuze (Eng. *I apologize*), Îmi cer iertare (Eng. *I ask for forgiveness*), Îmi pare rău (Eng. *I am sorry*), Iartă-mă (Eng. *Forgive me*). These structures may be accompanied by paralinguistic elements such as intonation and non-linguistic elements, contributing to the speaker's intention to apologise.

From a structural point of view, it is impossible to define the speech act *apology* because of the diversity of structures that can be regarded as apologies, which is why for many researchers the functional criterion has been the basis for defining this particular speech act.

In defining the speech act *apology*, Goffman (1971) starts from the formal criterion, focusing on the lexical units that indicate the realization of the act, and Leech (1983) from the functional criterion, the latter emphasizing the functions and effects of the apology on the interlocutors. Goffman (1971) defined apologies as "gestures through which an individual splits himself into two parts, the part that is guilty of an offence and the part that dissociates itself from the delict and affirms a belief in the offended rule" (p. 143). Thus, using an apology, the guilty party acknowledges that they have broken a rule and promises not to repeat it.

The function of the apology is to strengthen relations between the interlocutors, although this is often considered to be a purely compensatory action. Goffman (1971) points to the following elements as components of an apology:

1. Expression of embarrassment and sorrow;

2. Clarification that the offender knows what behaviour was expected and that he/she understands and regrets the negative sanction;

3. Verbal rejection, repudiation, and refusal to acknowledge wrong behaviour, along with self-deprecation for such behaviour;

4. Advocating correct behaviour and promising to follow it in the future;

5. Remorse and a voluntary desire to make restitution.

Following an offence, an apology is designed to restore the balance between speakers. Goffman (1971) regards the apology as a critical component of the 'remedial interchange' because it strives to restore balance between speakers following an offence. In this approach, the term 'remedial' emphasises the apology's important purpose of restoring social balance between interlocutors. If the offender does not want his/her behaviour to harm the connection with the interlocutor, he/she will strive to rectify the situation through a remedial interchange. The transgression can be removed either verbally or non-verbally. Verbal involves apologising and nonverbal entails engaging in some remedial activity. For example, if someone inadvertently hits another person and the person trips and drops everything on the floor, then verbally one apologises and non-verbally one bends down and picks everything up off the floor. Using non-verbal remedial activity alone is not enough to restore the imbalance created as a result of the offence; it must be always accompanied by verbal activity.

Goffman (1971) classifies apologies according to the seriousness of the offence. He distinguishes *substantive* apologies from *ritualistic* apologies, the former being motivated by the offender's (genuine) sense of regret and the latter aiming to comply with certain social rules. For these two types, the condition of sincerity is not similar and may even be completely absent in the case of ritual apologies. Even in everyday speech, it is often the case that a speaker says "Sorry!" without having any regrets.

Fraser (1981) argues that – when the offender admits violation of social norms – "the individual feels genuinely regretful for his actions and wants to set things right by taking responsibility and expressing regret" (p. 265). In this way, the offender relieves him/herself, if not entirely, of the burden of moral responsibility, at least part of it.

According to Leech (1983), an apology expresses regret for an offence done to the receiver by the speaker and implies a transaction since it is an offer to restore balance in the relationship between the interlocutors. An apology can be interpreted both as an act of attempting to restore balance and as an act of acknowledging the imbalance in the interlocutors' relationship.

Gill (2000: 14) proposes the following felicity conditions for the speech act *apology*:

(a) At least one of the parties must admit that the incident occurred;

(b) At least one of the parties must admit that what happened is unwelcome. If the person making the apology believes that nothing out of the ordinary has happened, then they must accept that their interlocutor had reason to consider themselves offended;

(c) Someone must take responsibility for the offence committed: either the apologising party takes responsibility, or there is a relationship between the offender and the apologiser such that the apology can be justified;

(d) The apologiser must regret his/her offending behaviour and express feelings of remorse for the victim's suffering;

(e) The person to whom the apology is made must believe that the offender intends to refrain from similar offences in the future.

By apologising, the offender is announcing that he/she is aware that the victim did not deserve the offence. The apology positively influences both the offender and the victim; it acts on the offender by bringing some psychological peace of mind by simply admitting guilt.

Opinions on apology as a speech act seem to be contradictory. In Brown and Levinson's (1978) theory, an apology is a face-threatening act, while Leech (1983) sees it as inherently polite. Brown and Levinson consider apology as a strategy of negative politeness, while Leech includes the apology within the expressives as a way of conveying positive politeness. I contend that this particular speech act can be considered both a strategy of negative politeness because it highlights a certain distance between interlocutors, and, at the same time, a strategy of positive politeness because it plays an important role in restoring interpersonal relationships.

Ogierman (2009) analyses how the four faces – one positive and one negative for the receiver, one positive and one negative for the speaker – are presented in the act of apologising. She argues that the apology interferes with the positive face of the speaker but does not damage it in any way but only restores it. According to the author, it is the offence that damages the speaker's face, not the apology itself. Ogierman also dwells on how the apology influences the positive and negative face of the receiver. Even though most researchers agree that the apology is meant to restore the receiver's face, it is not indicated whether it refers to the positive or the negative face. Ogierman believes that this can also be explained simply by the type of offence, as some offences affect the positive face of the receiver and others the negative face. For example, in closer relationships, it is the positive face of the receiver that is restored and in more distant relationships it is the negative face.

3. DATA AND METHODOLOGY

The core endeavour of this case study involves an examination of how native Romanian speakers enact apologies in various situations. The research questions that guide this research are: (1) What are the expressions native Romanian speakers use in apology situations?, (2) Are there any particularities in the way Romanian speakers use apologies?

To answer these, a Discourse Completion Test (DCT) was administered during Contemporary Romanian seminars between October 2018 and January 2020. The subjects were 100 undergraduate third-year students, aged 21–23, from the Faculty of Letters, Transilvania University of Brașov. The test was applied

during the usual class hours by the students' course teacher who instructed them to write the first thing that came into their minds regarding the situation they were in and the person they were interacting with. The test encompassed 10 distinct apology scenarios (e.g., in the library, at the supermarket, in a park, etc.), each involving various types of offences referring to place/person, object/possession or time management. As for social distance, 5 interactions take place between friends/acquaintances (closeness); 4 interactions take place between strangers (distance) and one interaction takes place between a student and the coordinator of the bachelor's thesis (medium distance). The variable 'power' is equal when interactions take place among friends and between interlocutors with the same social status. In situations where there is social distance, the degree of power differs, i.e., the speaker has a lower status than the hearer and hence is more prone to apologise. There are no situations in which the speaker has a higher status than the hearer because all those who answered the questionnaire were students who do not have a dominant social position. The test was used to get answers as close as possible to natural, everyday speech. Therefore, in the selected situations, the students did not need to take another role, other than the one they have in real life.

4. ANALYSIS

In the analysis of the data, I start from Olshtain and Cohen's (1983) apology speech act set which includes 5 strategies as follows:

1. An expression of apology
   a. an expression of regret
   b. an offer of apology
   c. a request for forgiveness
2. An offer of repair
3. An explanation of an account
4. Acknowledging responsibility for the offence
5. A promise of forbearance

Within the context of the case study focusing on the speech act of *apology* in Romanian, the examination of the data reveals the intricate ways in which apologies are expressed. Romanian, as a language with distinct familiar ($_F$) and polite ($_P$) second-person pronouns and verb forms, exhibits variations in the use of V(erb) P(hrase)s and N(oun) P(hrase)s that encompass direct and indirect achievement of apologies. Direct apologies in Romanian are achieved through a variety of linguistic forms, each carrying a unique degree of politeness and formality.

Speakers employ performative verbs and noun phrases to directly apologise. These can be imperative, present tense, or hedged performative expressions. The table below includes the total occurrences of performative verbs ("a (se) scuza" Eng. *to excuse (oneself)*, "a ierta" Eng. *to forgive*, "a cere iertare" Eng. *to ask for forgiveness*) and noun phrases ("scuze", "scuzele mele" Eng. (*my*) *apologies*).

SITUATION	*Scuze* Apologies	*Îmi cer scuze* I excuse myself	*Mă scuzi/ Mă scuzați* (you F-SG/ P-SG/PL) Excuse me	*Scuzele mele* My apologies	*Te/Vă rog să mă scuzi/scuzați* Please (you F-SG/ P-SG/PL) excuse me	*Scuză-mă/ Scuzați-mă* (you F-SG/ P-SG/PL) Excuse me!	TOTAL
Classmates in the library	21	1	1	2	2	3	30
Madam librarian	2	10	8	0	3	4	27
Phone call	1	11	5	0	2	4	23
At the supermarket	4	14	3	0	2	4	27
In the park	2	5	8	0	5	7	27
The book from the library	12	3	10	0	2	6	33
The phone	18	3	2	0	5	5	33
Coordinator of the bachelor's thesis	6	2	3	3	4	4	22
The exam	5	6	5	2	2	6	26
Meeting a friend	4	8	0	0	6	5	23
TOTAL	**75 (28%)**	**63**	**45**	**7**	**33**	**48**	**271**

Imperative forms, such as "Scuză-mă/Scuzați-mă!" (Eng. (*you* F-SG/ P-SG/PL) *Excuse me*!) and "Iartă-mă/Iertați-mă!" (Eng. (*you* F-SG/ P-SG/PL) *Forgive me*!), encapsulate a direct approach to seeking forgiveness. Present tense forms, such as "Mă scuzi/scuzați…" (Eng. (*you* F-SG/ P-SG/PL) *Excuse me*…) and "Mă ierți/ iertați…" (Eng. (*you* F-SG/ P-SG/PL) *Forgive me*…), provide a real-time acknowledgement of the offence. Hedged performatives (e.g., "Te rog să mă scuzi/să mă ierți" Eng. *Please* (*you* F-SG) *excuse/forgive me*, "Vă rog să mă scuzați/să mă iertați" Eng. *Please* (*you* P-SG/PL) *excuse/forgive me*) convey an indirect but sincere apology, while nouns like "Scuze!" (Eng. *Apologies*!) and "Iertare!" (Eng. *Forgiveness*!) succinctly express the intention to make amends. Indirect apologies, on the other hand, eschew explicit performative verbs or noun phrases.

Some answers in the questionnaire contain two or more (sometimes different) expressions of a direct apology, which are accompanied by *intensifiers* (e.g., "mii de…" Eng. *thousands*, "mult" Eng. *much*, "foarte" Eng. *very*) in the offender's turn.

(1) a. *Îmi cer scuze, nu am vrut. Vă ajut să strângeți lucrurile și îmi cer* ***mii de*** *scuze că s-a întâmplat.*
I apologise, I didn't mean it. I'm helping you P-SG pack things up and I apologise a thousand times for what happened.
b. *Îmi cer scuze, nu am făcut-o intenționat! Imediat le adun! Vă rog* ***mult*** *să mă iertați.*
I apologise, I didn't do it on purpose! I'll collect them immediately! I would very much like you P-SG to forgive me.
c. *Îmi cer iertare, permiteți-mi să vă ajut, sunt foarte neîndemânatică,* ***mii de*** *scuze.*
I apologise, let me help you P-SG, I am very clumsy, thousands of apologies.
d. *Îmi cer iertare. Îmi permiteți să vă ajut? Din nou* ***mii de*** *scuze.*
I apologise. Can I help you P-SG? Thousands of apologies again.
e. *Vă rog* ***frumos*** *să mă scuzați. Îmi pare* ***foarte*** *rău, nu am făcut-o intenționat, îmi cer* ***mii de*** *scuze.*
I kindly ask you P-SG to excuse me. I'm very sorry, I didn't do it on purpose, I apologise a thousand times.

Another strategy identified in the data is *giving an explanation of an account*. This may accompany the direct apology, but it can do the repair without it. If explanations are used together with a direct apology, the speaker does it to emphasize he/she did not intend to commit the offence. This strategy is particularly prevalent when addressing friends, classmates, colleagues, and co-workers. Explanations can either accompany a direct apology or stand alone as a remedial interchange, without explicitly apologising.

Taking responsibility for the offence is an important feature of the speech act *apology*, as it communicates to the receiver that the speaker realises that social norms have been violated and acknowledges that he/she is responsible for what happened. Acknowledging responsibility is necessary to restore the social balance between the interlocutors. The *accountability strategy* (Olshtain and Cohen 1983) includes various subcategories like acknowledging responsibility, offering repair, promising forbearance, engaging in self-criticism (admitting lack of carefulness), and asserting a lack of intention. These subcategories were observed in the questionnaire responses:

(2) a. *Este vina mea, te ajut acum*.
It's my fault, I'll help you F-SG right away.
b. *Îmi pare foarte rău. Am fost neatentă*.
I'm really sorry. I was careless.
c. *Aveți dreptate să vă supărați, dar nu se va mai repeta, îmi pare nespus de rău*.
You P-SG/PL are right to be angry, but it will not happen again, I am terribly sorry.

d. *Îmi cer scuze de întârziere, nu am făcut-o intenționat, din cauza transportului nu am putut ajunge la timp*.
I apologise for being late, I did not do it on purpose, because of the transport I could not arrive on time.

Acknowledging responsibility for the offence conveys the message that the relationship with the receiver is very important to the speaker. The use of this strategy suggests that speakers are more concerned with restoring the interlocutor's image than with their own.

Another element proposed by Olshtain and Cohen is an *offer of repair*. This is closely related to the reparative function of the apology. The offer of repair implies the speaker's attempt to restore the balance lost as a result of the offence, the offender expressing the desire to make things right. For example, *Îmi pare rău, dacă nu se poate repara, **voi cumpăra** altul* (Eng. I'm sorry. If it can't be repaired, I'll buy another one); *Îmi cer iertare. Cât trebuie **să plătesc** pentru pagubă?* (Eng. I apologise. How much do I have to pay for the damage?).

In some situations, the sense of responsibility and guilt is so great that the offender promises that the offending act will not be repeated. By making the promise, the speaker communicates to the interlocutor that he/she admits that he/she has violated a social norm and will endeavour to respect it in the future.

Interestingly, there are instances where speakers choose not to perform the apology. They might deny responsibility for the offence (*Nu este vina mea, nici nu am văzut pata*. Eng. It's not my fault, I didn't even see the stain.) or even shift the blame onto someone else (*Sora mea mai mică a umblat cu ea*. Eng. My younger sister handled it.).

The results of the questionnaire show that direct apologies are more frequently intensified when the social distance between the interlocutors is high, and less often when the distance is low. In other words, relationships between friends can be "repaired" more easily, while distant ones require more effort on the part of the offender.

5. DISCUSSION AND CONCLUSIONS

Further investigation into the complexities of apologies, in particular, presents interesting prospects for deeper exploration and understanding. A comprehensive examination of speech acts, as recommended by Taavitsainen and Jucker (2008: 6), benefits from placing them within a multidimensional illocutionary space, where variations may be discovered and analysed. In this context, it is critical to investigate the paraverbal and non-verbal aspects that precede the speech act *apology*, since these factors significantly contribute to the overall communicative intent. The paraverbal and non-verbal components of an apology, such as tone, facial expressions, gestures, and body language, are also

relevant for research. These channels frequently give critical contextual indications that determine how the apology is received and interpreted. Understanding how these aspects interact with the language content may provide a more complete picture of the speech act *apology*.

Another aspect worth investigating is the use of apologies in non-sincere circumstances such as banter and irony. While the fundamental goal of an apology is to show regret and restore social balance, it is worth noting that apologies may also be employed deliberately for humour or playful interaction. This intriguing dichotomy needs a thorough consideration of how the same linguistic elements can acquire distinct illocutionary forces depending on the situational context and the relationship among participants.

Furthermore, it is important to understand the role of the sequence of actions within the dialogic action game of apology. An apology is not a stand-alone act; it is part of a complex interplay of dialogic actions and reactions (see Weigand 2010). The hearer's reaction to the apology becomes an important aspect in determining its genuineness. Because it is not always clear if an apology is genuine or not, the analysis must take into consideration the cognitive processes involved in determining the speaker's purpose. In the instance of an apology regarded as banter or irony, the hearer's response reflects their comprehension and perception of the non-serious meaning.

The examination of the speech act *apology* in the context of Romanian languaculture has revealed several notable elements. This specific speech act presents itself in several ways in Romanian, each customised to the details of the offence and the social dynamics at play. The act of apologising is a complex endeavour that reflects the speaker's strategic choices in mitigating the offence, whether stated through the succinct ritual apology in the form of a noun ("scuze" Eng. *sorry*) or expanded upon with an extended narrative.

Direct apologies serve to unambiguously address the harm done and are enhanced supported by the speaker's sincerity. As for indirect apologies, intentions and effects appear to be multifaceted. The observed link between the motivation for indirect apologies and their influence on re-establishing interpersonal balance highlights the subtleties that govern the remedial interchange.

When confronted with serious transgressions, it appears that Romanian speakers use a vast repertoire of verbal resources to effectively bridge the gap caused by the offence. In circumstances of major violations, there may be a cultural predisposition towards making apologies, where the use of intensifiers emphasises the speaker's dedication to repairing the breached social norm.

The accountability strategy is central to the Romanian apologies. This case study reveals that speakers tend to acknowledge full responsibility for the offence at hand. This denotes self-awareness and a strong sense of ownership. In essence, the analysis of the Romanian speech act *apology* reveals the interaction between direct and indirect forms, the gravity-dependent use of language resources, and the intrinsic commitment to accountability.

BIBLIOGRAPHY

Aijmer, K., 2019, "'Ooh Whoops I'm Sorry! Teenagers' Use of English Apology Expressions", *Journal of Pragmatics* 142, 258–269.

Brown, P., S. C. Levinson, 1987, *Politeness. Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fraser, B., 1981, "On Apologizing", in F. Coulmas (ed.), *Conversational Routine*. The Hague: Mouton De Gruyter, 259–271.

Gill, K., 2000, "The Moral Functions of an Apology", *Philosophical Forum* 31 (1): 11–27.

Goffman, E., 1971, *Relations in Public: Microstudies of the public order*. New York: Basic Books.

Leech, G. N., 1983, *Principles of Pragmatics*. London: Longman.

Leech, G. N., 2014, *The Pragmatics of Politeness*. Oxford: Oxford University Press.

Ogierman, E., 2009, *On Apologizing in Negative and Positive Politeness Cultures*. Amsterdam: John Benjamins.

Olshtain, E., A. Cohen, 1983, "Apology: A Speech-Act Set", in N. Wolfson, E. Judd (eds), *Sociolinguistics and Language Acquisition*. Rowley, MA: Newbury House, 18–36.

Taavitsainen, I., A. H. Jucker. 2008, "Apologies in the History of English: Routinized and Lexicalized Expressions of Responsibility and Regret", in I. Taavitsainen, A. H. Jucker (eds), *Speech Acts in the History of English*. Amsterdam: John Benjamins, 229–244.

Weigand, E., 2010, *Dialogue: The Mixed Game*. Amsterdam: John Benjamins.

UN STUDIU DE CAZ AL ACTULUI DE VORBIRE *CERERE DE SCUZE* ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Rezumat

Acest studiu de caz urmărește identificarea strategiilor lingvistice folosite de vorbitorii nativi de limba română pentru a-și cere scuze. Studiul are la bază răspunsurile la un chestionar distribuit unui număr de 100 de studenți de la studii universitare de licență în perioada 2018–2020. Analiza relevă faptul că exprimarea directă a scuzelor implică diverse forme lingvistice cu diferite niveluri de politețe, în timp ce exprimarea indirectă reflectă intenții diverse și are efecte variate. În cazul unor abateri grave, vorbitorii români folosesc strategii pentru a restabili echilibrul social, punând accentul pe asumarea răspunderii. Studiul subliniază, de asemenea, relația dintre realizările directe și indirecte, dependența contextuală a utilizării anumitor strategii și importanța asumării răspunderii.

A CASE STUDY OF THE SPEECH ACT *APOLOGY* IN ROMANIAN

Abstract

This case study focuses on the linguistic strategies used by native Romanian speakers to express apologies. The study evaluates the responses of 100 undergraduate students between 2018 and 2020 using a Discourse Completion Test. The analysis reveals that Romanian speakers employ direct apologies with different politeness levels, whereas indirect apologies have multifaceted intentions and effects. In cases of serious transgressions, Romanian speakers use a variety of techniques to restore social balance, emphasizing accountability and ownership. The study also emphasizes the interaction between direct and indirect apology forms, context-dependent language use, and the importance of accountability in Romanian apologies.

REFORMULAREA ŞI FUNCŢIA METALINGVISTICĂ ÎN CONTEXT DIDACTIC RELIGIOS

DANA-LUMINIŢA TELEOACĂ

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti" al Academiei Române
danielateleoaca@gmail.com

Cuvinte-cheie: *catehism ortodox, funcție metalingvistică, reformulare, glosare, conservatorism lingvistic.*

Keywords: *Orthodox catechism, metalinguistic function, reformulation, explanation, linguistic conservatism.*

1. PRECIZĂRI PRELIMINARE

Sistemul de semne în care este formulat mesajul este corelat la Roman Jakobson (1963) cu funcţia *metalingvistică*[1], acea funcţie prin care se controlează „codul", în speță cuvintele (sau alte coduri semiotice) folosite, în scopul unei înţelegeri corecte a acestora. Centrată pe codul comunicativ, această funcție se actualizează prin excelenţă în interiorul unui text/discurs de natură ştiinţifică, unde explicarea conceptelor utilizate este esenţială. Astfel, enunţurile metacomunicative (la nivelul cărora semnele au caracter *autonim*[2]) sunt perfect adecvate cadrului discursiv ştiinţific, în particular didactic, unde există convenţii explicite cu privire la un scop de asemenea explicit: cunoaşterea adevărului, respectiv sporirea gradului de inteligibilitate (Borţun și Borşa 2004: 27 și *passim*). În acest sens, Greimas (1979: 5) concepea posibilitatea unei *semiotici didactice*, ca ramură a semioticii, în esenţă o maieutică în accepția socratică a termenului. În concordanţă cu punctul de vedere exprimat, discursul didactic va fi considerat un *metadiscurs normativ,* având scopul de a transmite „competenţa semantică" şi „competenţa modală" a valorilor sociale unui anume subiect. Nu este un punct de vedere singular. Peirce (1990), de pildă, a relevat în mai multe rânduri latura didactică a semioticii. Astfel, în opinia autorului citat, *semiotica este instrumentul educaţiei,* ca reprezentare în termeni de acţiune continuă, de proces. A educa înseamnă a informa, dar şi a forma, ceea ce implică o relaţie de tip behaviorist (stimul – răspuns), schematizată la Dospinescu (1998: 33) astfel: 'O (cunoştinţe ale educatorului) → R (expresia acestor cunoştinţe) →

[1] Invocând drept argument faptul că codurile folosite în actele de comunicare nu sunt exclusiv verbale (cum pare să indice terminologia jakobsoniană), unii cercetători (v., de ex., Fârte 2002/2003) au propus denumirea de *funcţie metasemică.*

[2] ... mai exact, acestea trimit la ele însele în calitate de... semne, implicit definindu-se prin opoziție cu *semnele standard, i.e.* semnele care aduc informaţii despre realitatea extralingvistică.

SCL, LXXIV, 2023, nr. 2, Bucureşti, p. 285–295

DOI: 10.59277/SCL.2023.2.11

I (receptarea expresiei cunoştinţelor)'. Reţinem această schemă, a cărei relevanță se poate susține inclusiv din unghiul caracterizării *discursului didactic* drept activitate de *reformulare a cunoştinţelor,* activitate pe care o vom înțelege atât în relație cu emițătorul (v. transferul de cunoştinţe), cât şi cu receptorul (v. învăţarea, acumularea de cunoștințe).

2. STRATEGII EXPLICATIVE ÎN TEXTUL CATIHETIC

În conformitate cu abordarea semiotică, *reformularea* reprezintă o modalitate de menţinere a contactului între doi interlocutori, prin *controlul* exercitat de către un emiţător asupra propriului discurs, prin urmare aceasta jucând rolul unui *reglator fatic*[3]. Pornind de la accepţia mai amplă cu care acest termen figurează în studiile de profil, și anume „transformare a unei unităţi discursive de lungime variabilă, de la cuvânt la text, într-o altă unitate, care este considerată echivalentă din punctul de vedere al semnificaţiei", putem considera că în manualul de învăţătură creştină ortodoxă – text religios ce va constitui obiectul discuției de față – *glosarea* reprezintă o modalitate discursivă *sui-generis* de reformulare, pe deplin adecvată țintei ilocutorii specifice acestui tip de discurs. În acest context, *principiul adecvării* se va defini în termenii construirii unui discurs care să răspundă legilor interne/semiotice aferente unui discurs didactic, ceea ce echivalează transmiterii într-o formă *accesibilă* a unui conținut particular (religios creștin). Aspectul este evidențiat, printre alții, de Călugăr (1984: 219) care semnalează două forme principale de prezentare a învățăturii creştine, a) forma narativ-expozitivă sau monologică (forma cea mai frecvent folosită), respectiv b) forma dialogică, axată pe convorbirea dintre dascăl şi ucenic, prin întrebări şi răspunsuri. Forma *monologică* are ca element central naraţiunea/expunerea, considerată a fi calea cea mai eficientă de prezentare, prin operarea cu fapte reale, dar și cu imagini ce relevă locurile, persoanele, actele, împrejurările în legătură cu care se desfăşoară expunerea despre învăţătura creştină, prin mijlocirea materialului oferit de textul *fondator*[4], care este textul biblic. În ceea ce privește forma *dialogică*, învățătura creștină este accesibilizată adesea prin valorificarea unor comparații sau prin evocarea unor fapte şi fenomene cunoscute, aceasta putându-se materializa printr-un discurs: *interogativ* (v., de ex., actele de spovedanie, în care se pune accentul pe întrebare), *euristic* (v. conferinţele religioase), *maieutic* (v. dialogul ca formă de generare a ideilor), *examinator* (v. evaluarea cunoştinţelor unui discipol) sau *catihetic* (v. accentul pus pe achiziţionarea învăţăturilor creştine). Deși, așa cum se poate observa, discursul catihetic figurează și el, în opinia lui Călugăr, în categoria formelor *dialogice* de transmitere a învățăturii creștine, acesta relevă prin excelență o manieră *monologică* de redare a conținutului religios, succesiunea de întrebări și

[3] În literatura de specialitate (v., de ex., Cosnier 1985: 77), *reglatorilor* li se atribuie, printre altele, rolul de a-l încuraja pe locutor să-şi continue discursul sau acela de a semnala intenţia interlocutorului de „a se înscrie la cuvânt".

[4] Pentru definirea conceptului, v., de ex., Maingueneau și Cossuta (1995), autori la care apare și sintagma *discurs inițial/prim*.

răspunsuri constituind (doar) o modalitate eficientă de structurare și de predare a unui conținut particular, religios creștin, iar nu expresia unui dialog propriu-zis între două instanțe discursive distincte.

Manualul catihetic supune atenției o *ecuație interacțională complexă,* a cărei specificitate se precizează prin opoziție cu modelul interacțional identificabil în sferă laică. Astfel, în cazul *mesajului religios creștin* (pe care îl vom considera drept „o construcție de semne care, prin interacțiune cu receptorul, produce înțelesul”[5]), un mesaj cu statut singular, în orice caz distinct de cel al mesajului laic (elaborat de un emițător/autor *eminamente uman*), se poate vorbi de o multitudine de etape de „emitere vs receptare”, în conformitate cu schema (v. și ÎCO 1992: 31): „$Emitent_1$ (Dumnezeu-Tatăl, ca divinitate creștină tutelară) → $Receptor_1$ = $Emitent_2$ (Iisus, Dumnezeu-Fiul, ca intermediar între om și Divinitate) → $Receptor_2$ = $Emitent_3$ (Apostolii, ucenicii lui Iisus, aflați sub insuflarea Duhului Sfânt) → $Receptor_3$ = $Emitent_4$ (Biserica Creștină Ortodoxă) → $Receptor_4$ = $Emitent_5$ (Primii episcopi) → $Receptor_5$ = $Emitent_6$ (Preoții) → $Receptor_6$ (Enoriașii)’. Acest mesaj *sui-generis* capătă relevanță în interiorul unui discurs specific, delimitat din perspectiva *lingvisticii discursului*, prin plasarea în prim-plan a activității subiecților (v. relația uman – sacru), a dinamicii enunțiative (un enunț cu funcție esențial pedagogică) și a relației cu un anumit context socio-cultural[6], în speță contextul religios (creștin ortodox).

Catehismul reprezintă transmiterea, într-o formă științifică (/didactică)[7], a conținuturilor Sfintei Tradiții (= Sfânta Predanie) și ale Sfintei Scripturi (v. ÎCO 1992: 30). În acest context, și discursul catihetic propune o *paradigmă culturală*[8], mai exact un model de practică științifică (*teologică și didactică*), care stă la baza instrucției unui grup disciplinar (în cazul de față, enoriașii creștini de cult ortodox în calitate de ucenici chemați să-și însușească sau să-și desăvârșească învățăturile creștine ortodoxe). Structurat în capitole și subcapitole, în care sunt aprofundate principalele învățături religioase din perspectivă creștin-ortodoxă (cf., de ex., *Despre Sfânta Scriptură, Despre Sfânta Tradiție, Învățătura despre Dumnezeu, Sfintele Taine, Rugăciunea, Despre sărbători* etc.), catehismul recurge la strategii persuasive specifice (v. în primul rând interogația ca modalitate eficientă de structurare a demersului demonstrativ), propune (cel mai adesea prin apelul la voci autorizate în domeniu, cum sunt textul biblic sau/și scrierile patristice[9]) interpretarea diferitelor noțiuni/pasaje din textul scripturistic și nu numai, își fondează demonstrația (argumentația) pe raționamente, judecăți de valoare,

[5] Definiție propusă de regulă în studiile de semiotică pentru conceptul de „mesaj” (v., printre alții, Borțun și Borșa 2004).

[6] V. și definiția, respectiv delimitările care figurează la Maingueneau (1993, 1996).

[7] Pentru apartenența manualului catihetic la această arie discursiv-stilistică, a se vedea discuția aprofundată în Teleoacă (2016: 119–135, 181–183, 468–470), unde aspectul este abordat inclusiv din unghiul unei priviri comparative între discursul științific (didactic) religios și discursul paralel asumat în sferă discursivă laică.

[8] Concept preluat de noi de la Kuhn (2008: 74 și *passim*).

[9] Așa cum se admite îndeobște, rolul scrierilor Sfinților Părinți este acela de completare și de explicitare a unor secvențe insuficient lămurite în *Scriptură,* în condițiile în care scrierile biblice nu sunt, totuși, comprehensibile în totalitatea lor oricărui cititor.

silogisme etc. Pe de altă parte, catehismul conţine (şi) nenumărate exemple în care demersul *argumentativ-raţional* este complinit prin cel *oratoric-stilistic* (v., de pildă, apelul deosebit de frecvent la comparaţie, inclusiv la cea metaforică), valorificarea deopotrivă a celor două tipuri de retorică constituind, foarte probabil, una dintre mărcile individualizatoare ale textului didactic religios, văzut prin comparație cu manualul didactic elaborat sub auspicii laice.

Așa cum rezultă din observațiile formulate mai sus, învățătura creştină ortodoxă priveşte învăţătura dată de Dumnezeu prin viu grai Bisericii (*Sfânta Tradiție*), dar şi pe aceea care s-a fixat în scris mai târziu (*Sfânta Scriptură*). Prin urmare, avem a face cu *două tipuri de comunicare* (*două coduri*) între divinitatea creştină supremă (sau intermediari ai acesteia) şi om: a) prin viu grai (*codul oral*) şi b) pe cale scrisă (*codul scris*), aspect care presupune un act livresc, întemeiat însă pe tradiţia culturală orală[10]. Referinţe de natură metalingvistică, privind una sau alta dintre cele două modalităţi de comunicare, apar frecvent în catehism, și anume în textul catihetic propriu-zis, precum și în unele pasaje aparţinând textului biblic sau Părinţilor Bisericii, *citate* sau *reformulate prin parafrază*[11] de primul (v., de ex., „Aşadar, fraţilor, staţi neclintiţi şi ţineţi predaniile pe care le-aţi învăţat *fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră* (s.n.)”, II, Tes. 2:15, *apud* ÎCO 1992: 32). În unele situaţii, cei care au fost delegaţi să transmită adevărul creştin au putut opta pentru un cod sau altul, de multe ori fiind preferată comunicarea orală, garantă a unei transmiteri infailibile a mesajului divin[12]; astfel, evanghelistul Ioan declară în una dintre *Epistolele* sale: „Multe având a vă scrie, n-am voit a le scrie pe hârtie şi cu cerneală, ci nădăjduiesc să vin la voi şi *să vorbesc gură către gură* (s.n.), ca bucuria noastră să fie deplină” (II, Ioan 1:12, *apud* ÎCO 1992: 31). Aşa cum se poate înţelege, actul comunicării *directe* implică profund componenta *afectivă*; dialogul direct, impregnat de această latură afectivă, asigură transmiterea *autentică* a conţinutului religios, face posibil ca adevărurile *Descoperirii dumnezeieşti* să fie „uşor înţelese şi primite” (cf. *ibid.*). Afirmaţia capătă acoperire din perspectiva intenţiei Emiţătorului Suprem (= Dumnezeu), anume aceea de a face cunoscute adevărurile Sale *tuturor* oamenilor, nu doar celor aleşi. În consecinţă, alcătuirea şi transmiterea mesajului divin a luat în calcul toate categoriile umane, mai exact

[10] Această tradiţie orală este deosebit de importantă pentru Biserica Creştină Ortodoxă, care consideră că: „Dacă am încerca să înlăturăm *obiceiurile nescrise* (s.n.), ca neavând mare importanţă, nu ne-am da seama că am păgubi Evanghelia în părţile ei principale; mai mult, am restrânge propovăduirea la numele ei gol” (ÎCO 1992: 36). *Sfânta Tradiţie,* numită în manualul catihetic „Tradiţia tăcută şi tainică”, este cea care ne-a transmis nenumărate învăţături creştine fundamentale (neconsemnate în *Scriptură*): însemnarea cu semnul sfintei cruci, cuvintele de chemare a Sfântului Duh pentru prefacerea pâinii Euharistiei şi a Paharului binecuvântării, ungerea cu untdelemn şi multe altele (ÎCO 1992: 36).

[11] Situaţia este relevantă pentru *reformularea interdiscursivă*, în accepția prezentă la Borțun și Săvulescu (2009: 73).

[12] Aşa cum se recunoaşte în studiile de specialitate, creştinismul a moştenit şi a întreţinut o „tradiţie retorică participativă” (Gafton și Milică 2012: 167). Moştenirea iudaică şi cea greco-latină au contribuit în mod diferit, dar consistent la „închegarea, dezvoltarea şi rafinarea unor tipare retorice întemeiate, la origine, pe rugăciune şi pe citirea şi comentarea Scripturii” (Id., *ibid.*). În acest context, actul de a transmite învăţătura sacră prin viu grai, adică prin apostolat, este, în raport cu tradiţia iudaică, o inovaţie.

toate tipurile de destinatari/receptori. Purtătorul de cuvânt al lui Dumnezeu-Tatăl, vocea care a propovăduit adevărul creştin a fost Iisus, Dumnezeu-Fiul, „învăţătura şi predica vie" (ÎCO 1992: 31). Ulterior, acest adevăr a fost încredinţat spre propovăduire de către Iisus Apostolilor: „Sfântul Apostol Pavel arată că predica apostolică este *însuşi cuvântul lui Iisus Hristos* (s.n.)" (*ibid.*, 30). Trăsătura definitorie a acestui tip de mesaj este, aşadar, *continuitatea,* ceea ce implică în mod fundamental *fidelitatea absolută faţă de un fond arhetipal de Semnificaţie,* mai exact transmiterea mesajului divin fără nicio alterare de conţinut:„Semnul adevăratei Tradiţii este *neîntreruperea* (s.n.)" (ÎCO 1992: 31 sq.), „(Tradiţia bisericească, n.n.) este o practică deplină, *neprimind nici adaos, nici micşorare* (s.n.)" (*ibid*.) ș.a. Identificăm aici o altă coordonată esențială în funcție de care se construieşte mesajul/textul bisericesc ortodox, susceptibilă de a constitui un reper important inclusiv într-un eventual demers consacrat analizei faptelor lingvistice arhaice/conservatoare (v. în primul rând arhaismele lexicale și semantice).

În atari circumstanţe, *reformularea* s-a putut concretiza, în diacronie, în multiple *structuri semnificante* (Eco 1982: 45), actualizate în formă orală sau/şi scrisă, toate purtătoare însă ale aceleiaşi Semnificaţii (originare), aceasta în deplină concordanţă cu legile construcţiei şi ale fiinţării unui text/discurs sacru. Mărturie în acest sens stă, printre altele, manualul de învăţătură creştină ortodoxă, veritabilă arhivă a conceptelor şi a preceptelor creştine, sintetizate în *paradigme definiţionale*[13], în interiorul cărora *caracterizarea semantică* şi cea *semiotică* coexistă. Aspectul ne-a reţinut atenţia şi în studii anterioare (v., de ex., Teleoacă 2008: 6–10), în care am abordat problema raportului dintre tradiţie şi inovaţie în literatura bisericească modernă/actuală, cu privire particulară la manualul de învăţătură creştină. Lucrarea citată reprezintă un demers comparativ în care versiunea catihetică ortodoxă valorificată în cercetarea de față, ÎCO 1992, a fost analizată la nivel lingvistic în paralel cu un text catolic din anul 1993 (v. *Catehismul Bisericii Catolice. Partea I,* Arhiepiscopia Romano-Catolică de Bucureşti). În această ordine de idei, studiul (lexical) comparativ ortodox – catolic s-a articulat și prin prisma discutării procedeului *glosării*[14] în textul catihetic, obiectivul demersului nostru vizând evidenţierea gradului în care fiecare dintre cele două texte face apel la termeni neologici vs vechi/arhaici, pentru lexicalizarea conceptelor creştine, dar şi a unor noţiuni din sfera laică, (re)definite din unghi religios creştin. Aşa cum am putut constata cu această ocazie, având ca reper textul catolic, manualul creştin ortodox introduce aproape timid cuvintele noi, neologismele apărând relativ frecvent în disjuncţie cu termenul (mai) vechi în limbă. Aceasta nu echivalează însă cu a admite o prezenţă nesemnificativă a fondului lexical neologic în catehismul ortodox, realitate ce se impune atenției mai ales într-o abordare comparativă a acestui lexic, aşa cum este el valorificat în

[13] Ansamblul definiţiilor, al parafrazelor sau al gloselor unui termen alcătuiesc o *paradigmă definiţională,* care presupune o explicitare a echivalenţei dintre termeni (Borţun și Săvulescu 2009: 60).

[14] Dată fiind natura textului bisericesc considerat de noi, problema *glosării* termenilor (relevanți pentru învățătura creștină) se pune mai pregnant decât în cazul altor categorii de texte.

catehismul ortodox, text didactic-doctrinar, respectiv în alte tipuri de scriere religioasă, ca, de pildă, cărțile de rugăciune sau/și textele biblice, texte mai conservatoare, mai puţin receptive la nou, prin însăşi natura conţinutului şi a destinaţiei lor (v. şi Chivu 1997: 11).

Așa cum remarcam, receptarea adecvată este garantată de o transmitere/emitere adecvată, altfel spus *continuitatea* lecturii (menținerea dialogului dintre emițător și interlocutor) nefiind asigurată decât în condiţiile unei *formulări/reformulări optime* a conceptelor religioase, precum şi a celor nonreligioase resemantizate în acord cu un punct de vedere creştin. În acest context, așa cum se va putea constata *infra,* glosarea se realizează printr-un termen sinonim, printr-o perifrază, o definiţie propriu-zisă[15] sau prin coroborarea a două/mai multe procedee. Ea se adresează receptorului şi este formulată în aşa fel încât să fie accesibilă şi cititorilor de rând, nu numai celor iniţiaţi, vizând implicit instituirea unui *cod comun*[16].

Asocierea prin *coordonare disjunctivă* a doi termeni sinonimi[17] reprezintă una dintre modalităţile de glosare a termenilor religioşi, în astfel de cazuri doar arareori neologismul fiind primul element al disjuncţiei[18]. În textul catihetic ortodox identificăm în principal două situaţii discursive:

a. reformularea unui concept în termeni neologici, urmată, în multe cazuri, de definiţia propriu-zisă[19]:

> (1) *Descoperirea* sau *Revelaţia* dumnezeiască este comoara de adevăruri pe care Dumnezeu a dat-o oamenilor... (ÎCO 1992: 8); *Proorocirile* sau *profeţiile* sunt arătări [...] ale anumitor adevăruri [...] care privesc viitorul... (*ibid.,* 18); *Credinţa într-un singur Dumnezeu* sau *monoteismul*... (*ibid.,* 50); ... cei ce părăseau sfântul locaş, înainte de sfârşitul Liturghiei, erau pedepsiţi în vechime cu cea mai mare pedeapsă: *afurisania* sau *excomunicarea*... (*ibid.,* 264); ... se face dezgroparea osemintelor şi aşezarea lor în *raclă* sau *osuar*... (*ibid.,* 303); *Făgăduinţa*

[15] Ca și întrebarea, *definiția* (în calitate de operație logică cu ajutorul căreia se dezvăluie conținutul unei noțiuni prin genul proxim și diferența specifică) joacă rolul unei *strategii discursive*, ea dobândind chiar valoare de argument în demonstrație (Tuțescu 1998: 100; Rovența-Frumușani 2000: 73).

[16] La Jakobson (1963: 232) *codul comun* reprezintă instrumentul de comunicare utilizat în cadrul unei comunităţi, care stă la baza unui schimb de mesaje, făcându-l posibil. În contextul discuţiei de faţă, *codul comun* se particularizează ca *sistem semiotic de comunicare specific câmpului cultural religios/creştin ortodox,* a cărui cunoaştere reprezintă o condiţie *sine qua non* pentru instituirea eficientă a dialogului dintre sacru și uman.

[17] Uneori este vorba despre coordonarea unui termen și a unei unități mai complexe, perifrastice/sintagmatice.

[18] În principiu, acestea ar fi şi situaţiile de *glosare propriu-zisă,* în contextul de faţă presupunându-se că termenul necunoscut pentru cititor este cel neologic, iar nu cel din fondul mai vechi al limbii, observaţie din perspectiva căreia, pentru alte situații, mai adecvat va fi să vorbim despre *echivalare.* În acelaşi timp trebuie spus că există cazuri în care termenul neologic este resimţit mai pregnant ca fiind religios, în aceste condiţii acesta şi reprezentând elementul constitutiv al definiției/glosei (cf., de pildă, *Descoperire* glosat prin *Revelaţie* [*dumnezeiască*]).

[19] Uneori, definiția propriu-zisă precedă termenii echivalaţi semantic (cf. *afurisanie sau excomunicare*).

> sau *votul* este îndatorirea cu care creştinul se leagă de bună voie în faţa lui Dumnezeu să facă o faptă de o deosebită vrednicie morală, drept recunoştinţă pentru binefacerile primite (*ibid.,* 368).

b. reformularea unui concept prin termeni/structuri aparţinând fondului lexical/frazeologic mai vechi al românei:

> (2) ... care [încrederea şi adevărurile Descoperirii, n.n.] ne fac cunoscut pe Dumnezeu prin *predicarea* sau *vestirea* cuvântului despre El (ÎCO 1992: 10); *Prosternarea* sau *căderea cu faţa la pământ* mărturiseşte umilinţa noastră în faţa lui Dumnezeu (*ibid.,* 196).

Cu mici excepţii, exemplele excerptate din manualul catihetic ortodox sunt concludente pentru poziția solidă pe care termenul (mai) vechi continuă să o deţină în literatura bisericească ortodoxă. În acest context, *un procedeu discursiv* cum este *reformularea* va putea fi văzut (şi) *ca marcă a conservatorismului lingvistic* al textului catihetic elaborat în mediul confesional ortodox, având în vedere că neologismul vine, de regulă, după termenul vechi. În aceeași ordine de idei, nu putem ignora nici faptul că termenul mai vechi în limbă prezintă adesea o frecvență superioară în economia aceluiași cadru discursiv (v., de ex., perechea sinonimică *vestire – predicare*). Se legitimează astfel o abordare a conservatorismului textului bisericesc modern/actual (în speță catihetic ortodox) inclusiv din perspectiva analizei discursului: fidelitatea față de un fond lexico-semantic tradițional devine garantă a transmiterii unui conținut specific în deplina sa autenticitate, inovația impunându-se a fi introdusă cu discernământ, pentru a se preîntâmpina un eventual *eșec comunicațional*, generat prin alterarea/distorsionarea adevărului religios/creștin/ortodox.

Sunt și situații în care echivalarea se realizează prin plasarea unuia dintre termenii sinonimi, cel mai adesea a lexemului neologic, între paranteze, ca în (3), și acest tip de contexte aducând un plus de susținere observațiilor formulate mai sus.

> (3) Aceasta este însă o învăţătură a calvinilor numită *predestinaţie* (*mai înainte rânduire*) (ÎCO 1992: 120); Cinstirea ce se dă ei [Maicii Domnului, n.n.] se numeşte *preacinstire* (*supravenerare*) (*ibid.,* 172); *... ţinerea de minte* (*memoria*) să uite toate cele pământeşti (*ibid.,* 192); *Chemarea* (*invocaţia*) este Tatăl nostru Care eşti în ceruri (*ibid.,* 212); Biserica este locaşul sfânt, *obştesc* (*public*), în care se preamăreşte Dumnezeu... (*ibid.,* 228); *Iubirea de sine* peste măsură (*egoismul*)... (*ibid.,* 326); *Făţărnicia* (*ipocrizia*), adică primirea fără gând curat a părerilor şi spuselor altuia... (*ibid.,* 378); *... necredincioşia* (*adulterul*) sau alte legături trupeşti neîngăduite (*ibid.,* 401); Dar familia nu este numai sâmburele din care creşte *obştea* (*societatea*) omenească... (*ibid.,* 401).

Cel puțin unele dintre exemplele reproduse mai sus relevă glosarea prin apelul la neologisme, aceasta în condițiile în care termenii (sinonimi) tradiționali[20]

[20] *I.e.* acei termeni care se bucură de prestigiul tradiției la un popor creștin majoritar ortodox. Este vorba despre lexeme moștenite sau/și mai ales despre împrumuturi slavone/grecești bizantine (efectuate într-o etapă anterioară efectuării împrumuturilor latino-romanice), respectiv despre unele derivate de la acestea.

sunt susceptibili de a fi receptați fie învechiți și, implicit, mai puțin familiari receptorului modern (v., de ex., *necredincioșie* în raport cu neologismul *adulter* sau *obște* în raport cu *societate*), fie mai puțin pregnant conotați religios (cf. *chemare* vs *invocație*). În schimb, dublarea neologismului *predestinație* prin sintagma *mai înainte rânduire* constituie expresia unei echivalări, nu și a unei glosări, de vreme ce structura complexă este, după toate probabilitățile, mai puțin familiară vorbitorului/cititorului modern/actual.

Exemplele consemnate susțin opțiunea plasării relativ constante pe prima poziție a termenului (mai) vechi. Acest aspect se explică având în vedere, pe de o parte, definirea unor astfel de lexeme drept termeni (religioși) tradiționali[21], pe de altă parte, receptarea unora dintre cuvintele neologice drept structuri circumscrise spațiului confesional heterodox, în speță catolic și, în consecință, valorizarea acestora ca fiind puțin adecvate să redea profilul identitar religios al poporului român (cf., de ex., *excomunicare, vot, osuar* sau *supravenerare*). În același timp, legat de ultimul aspect semnalat, nu putem să nu remarcăm faptul că dublete sinonimice de genul *afurisanie* și *excomunicare, făgăduință* și *vot, raclă* și *osuar* sau *preacinstire* și *supravenerare* sunt ilustrative pentru dialogul interconfesional ortodox – heterodox, recunoscut și promovat ca atare în spațiul discursiv al manualului de învățătură creștină ortodoxă.

Alteori, termenii vechi selectați (în detrimentul unor sinonime neologice) reprezintă lexeme moștenite sau (mai ales) derivate de la astfel de lexeme (cf. *cădere, chemare, credință, necredincioşie, descoperire...*), inclusiv multe dintre aceste structuri având tradiţie în scrisul bisericesc românesc (uneori, în interiorul unor sintagme, cf., de pildă, ***cădere** cu faţa la pământ*).

Mai puțin frecvent, reformularea se materializează prin tipare (*cu apoziție*) în care este utilizat adverbul explicativ *adică* (cf., de ex., „... descoperirea *mai presus de fire,* adică pe calea *supranaturală*", ÎCO 1992: 10), ocurent uneori într-un enunț distinct de cel primar, în care este teoretizată o anumită conduită religioasă (de ex., „... creștinul nu trebuie *să se închine la idoli*. Se opreşte adică *idolatria*...", *ibid.*, 366). *Reformularea apozitivă* apare și în alt tip de contexte, aceasta nefiind marcată prin apozemul *adică* (cf., de ex., „... nu este contrazisă de faptul rămânerii în el a *aplecării* voinţei *spre păcat, a concupiscenţei*...", ÎCO 1992: 125).

Și mai slab reprezentate sunt situațiile în care *definiția* constituie unica manieră de reformulare a unui conținut teologic[22], așa cum se poate observa în exemplul: „*Păcatul* este călcarea cu deplină ştiinţă şi cu voie liberă, prin gând, cuvânt sau faptă, a voii lui Dumnezeu" (ÎCO 1992: 351).

În sfârșit, menționăm și unele cazuri în care doi termeni sinonimi apar în *raport de coordonare copulativă*, în *construcţii tautologice*[23]; citățm spre exemplificare contextul: „Biserica contribuie la înfrăţirea dintre oameni şi popoare,

[21] Cf., de ex., *obște, raclă, afurisanie* sau *proorocire*.

[22] Așa cum a reieșit din discuția anterioară, definiția coexistă de regulă cu alte procedee discursive sugestive pentru reformulare.

[23] Astfel de situații au fost analizate în relație cu perpetuarea unui tipar arhaic (Gafton și Milică 2012: 159), dar și cu dimensiunea stilistică intrinsecă a discursului religios (Id., *ibid*.; v. și Teleoacă 2017: 71 și *passim*).

la înlăturarea *apăsării şi a exploatării*...” (ÎCO 1992: 409). Alteori, ambii termeni coordonaţi fac parte din fondul lexical vechi al limbii: „De unde ştim că Iisus Hristos este *desăvârşirea* şi *plinirea* Descoperirii?” (ÎCO 1992: 13). Redundanţa este generată și prin juxtapunerea unor termeni sinonimi, asociată cu coordonarea disjunctivă: „... ‘cinstitele Daruri’ *consfinţite, hărăzite, afierosite* sau *închinate* lui Dumnezeu” (ÎCO 1992 : 249); „*Grăirea de rău, clevetirea* sau *calomnia*...” (*ibid.*, 378) ş.a. Enunțuri de genul celor reproduse relevă, de fapt, o *reformulare retorico-didactică,* identificabilă și în alte tipuri de scriere religioasă, de pildă în literatura psalmică, dar și în rugăciunea creştină, cadre discursive în care sunt recognoscibile inclusiv tipare ilustrative pentru *reformularea estetică*[24].

3. CONCLUZII

Catehismul reprezintă un tip aparte de discurs didactic, în cazul căruia obiectivul *docere et persuadere* este atins printr-un demers deopotrivă argumentativ-raţional și oratoric-stilistic. Acesta propune o *paradigmă culturală* reperabilă la nivelul unei multitudini de concepte şi precepte creştine[25], sintetizate în *paradigme definiţionale*, sugestive la rândul lor pentru actualizarea dimensiunii *metalingvistice.*

În economia studiului nostru, problema reformulării, ca reglator fatic, a fost analizată în relație cu explicarea unor termeni religioși creștini (*afurisanie/excomunicare*, *proorociri/profeții*, *preacinstire/supravenerare* ș.a.) sau doar redefiniți din unghiul învățăturii creștine ortodoxe (*fățărnicie/ipocrizie, iubire de sine/egoism, necredincioşie/adulter, obște/societate*), aceasta fiind văzută ca mijloc de transmitere într-o formă cât mai accesibilă a unui conținut particular (religios creștin), fapt posibil prin instituirea unui cod comun.

Nu toate cazurile de echivalare se suprapun cu glosarea, deși nu întotdeauna este ușor să deliberăm asupra acestui aspect. Astfel, în principiu glosarea se realizează în cazul termenilor mai puțin familiari (prin noutate sau, dimpotrivă, arhaicitate, dar și prin semantismul mai vag, generic/nonterminologic) receptorului modern. În acest context, un termen neologic este glosat printr-un sinonim mai vechi, cel puțin teoretic mai bine cunoscut vorbitorului actual[26], așa cum termeni (mai) vechi sunt explicați, mai exact glosați, prin apelul la sinonime neologice, în condițiile în care semantismul religios al celor dintâi nu este foarte transparent, aceștia fiind asimilabili mai degrabă vocabularului laic/profan (*descoperire* vs *revelație*, *chemare* vs *invocație*), eventual considerând și marcarea arhaică a acestora (*necredincioşie* vs *adulter* sau *obște* vs *societate*). Pentru alte cazuri, mai precaut/obiectiv va fi să admitem echivalarea, iar nu glosarea (cf., în acest sens,

[24] Aspect discutat de noi inclusiv în relație cu paralelismul sintactic sinonimic (v. Teleoacă 2016: 274 și *passim*).

[25] Din această perspectivă, catehismul reprezintă un manual de popularizare a doctrinei creştine, expresie a unui „cod textual ştiinţific” (Chandler 2002: 149).

[26] În ansamblul exemplelor inventariate însă, astfel de situații sunt foarte slab atestate, având în vedere că neologismul apare cel mai adesea pe poziția a doua.

afurisanie vs *excomunicare, preacinstire* vs *supravenerare, fățărnicie* vs *ipocrizie, predestinație* vs *mai înainte rânduire* ș.a.).

Așa cum s-a putut constata, operația de explicare a termenilor se materializează în manualul catihetic ortodox prin apelul la un lexem sinonim, la o perifrază sau la o definiţie propriu-zisă, respectiv prin coroborarea a două/mai multe procedee. Prevalează cazurile în care explicația se realizează printr-un termen sinonim sau printr-o structură perifrastică/frazeologică sinonimă, în interiorul unor tipare disjunctive, dar și în contexte în care echivalarea este realizată prin plasarea unuia dintre termenii sinonimi între paranteze.

Exemplele analizate au evidențiat poziţia solidă pe care termenii (mai) vechi (lexeme moștenite, dar și împrumuturi slavone/grecești bizantine sau derivate de la acestea) continuă să o dețină în discursul bisericesc ortodox, fapt explicabil prin prestigiul tradiției acestora la un popor creștin majoritar ortodox, precum și prin asocierea unora dintre lexemele neologice cu structuri strict circumscrise spațiului confesional heterodox/catolic. Un studiu de genul celui întreprins relevă, prin urmare, inclusiv posibilitatea definirii *conservatorismului lingvistic/lexical* al textului catihetic elaborat în mediul confesional ortodox (*i.e.* caracterul „neîntrerupt, continuu" al mesajului creștin, expresie a fidelității maxime faţă de un fond arhetipal de Semnificaţie) și din unghiul unei analize discursive.

CORPUS

ÎCO 1992 – *Învăţătură de credinţă creştină ortodoxă,* Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992.

BIBLIOGRAFIE

Borţun, D., T. Borşa, 2004, *Semiotica vizualului*. Bucureşti: Academia Naţională de Arte Vizuale.

Borţun, D., S. Săvulescu, 2009, *Analiza discursului public*. București: Școala Naţională de Studii Politice şi Administrative, Facultatea de Comunicare şi Relaţii Publice „David Ogilvy".

Călugăr, D., 1984, *Discursul cu funcţie didactică*. Bucureşti: *Catehetica*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Chandler, D., 2002, *Semiotics*: *The Basics*. London: Routledge.

Chivu, Gh., 1997, *Civilizaţie şi cultură. Consideraţii asupra limbajului bisericesc actual*. Bucureşti: Editura Academiei Române (Conferinţele Academiei Române).

Cosnier, J., 1985, „Oralité et gestualité dans l'interaction conversationnelle", în Gentili B., Paioni G. (eds.), *Oralità: cultura, letteratura, discorso* (Atti del convegno internazionale, Urbino, 21–25 juil. 1980). Roma: Edizioni dell'Ateneo, 73−85.

Dospinescu, V., 1998, *Semiotică şi discurs didactic.* Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică.

Eco, U., 1982, *Tratat de semiotică generală* (Traducere de A. Giuresu şi C. Radu). Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Fârte, Gh.-I., 2002/2003, „O analiză logico-semiotică a discursului jurnalistic", *Argumentum. Caietele seminarului de logică discursivă, teoria argumentării şi retorică* 1, 26−49.

Gafton, Al., I. Milică, 2012, „Dubletele sinonimice în discursul religios", *Analele Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi*. *Secţiunea IIIe. Lingvistică* LVIII, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 155–178.

Greimas, A.-J., 1979, „Pour une sémiotique didactique”, *Actes sémiotiques*. *Bulletin du GRS-l* 7, Service des publications – Université de la Sorbonne Nouvelle, Paris III, 3−8.
Jakobson, R., 1963, „Linguistique et poétique”, în vol. *Essais de linguistique générale* (Traduit et préfacé par N. Ruwet). Paris: Les Éditions de Minuit, 209–248.
Kuhn, T. S., 2008, *Structura revoluţiilor ştiinţifice* (Traducere din engleză de R. J. Bogdan). Bucureşti: Humanitas.
Maingueneau, D., 1993, *Le contexte de l'oeuvre littéraire* : *énonciation, écrivain, société*. Paris: Dunod.
Maingueneau, D., 1996, *Les termes clés de l'analyse du discours.* Paris: Seuil, Collection Memo.
Maingueneau, D., F. Cossuta, 1995, „L'analyse des discours constituants”, *Langages* 117, 112–125.
Peirce, C. S., 1990, *Semnificaţie şi acţiune* (Prefaţă de A. Marga, selecţia şi traducerea textelor D. Marga). Bucureşti: Editura Humanitas.
Rovența-Frumușani, D., 2000, *Argumentarea. Modele și strategii*. București: Editura Bic All.
Teleoacă, D.-L., 2008, *Limbajul bisericesc actual între tradiţie şi inovaţie*. Bucureşti: Editura Academiei Române (Conferinţele Academiei Române).
Teleoacă, D.-L., 2016, *Semiotica discursului religios. Probleme de poetică, stilistică și retorică*. București: Editura Universității din București.
Teleoacă, D.-L., 2017, *Limbajul bisericesc actual între tradiţie şi modernitate. Literatura didactică şi literatura beletristică*. București: Editura Universității din București.
Tuțescu, M., 1998, *L'argumentation. Introduction à l'étude du discours*. București: Editura Universității din București.

REFORMULATION AND THE METALINGUISTIC FUNCTION IN THE PEDAGOGICAL THEOLOGICAL CONTEXT

Abstract

The present study surveys the issue of *reformulation*, as a phatic regulator, in relation to the explanation of Christian religious terms (like *afurisanie/excomunicare* "damnation, excommunication", *proorociri/profeţii* "prophecies, predictions", *preacinstire/supravenerare* "glorifying", *făţărnicie/ipocrizie* "duplicity, hypocrisy", *iubire de sine/egoism* "self-love", *necredincioşie/adulter* "unfaithfulness, adultery", etc.) to an Orthodox audience or readership. In this context, reformulation functions as a strategy of constructing a common code with the receiver, in order to efficiently transmit the Christian teachings. Reformulations are realized via synonyms, periphrases, definitions, or a combination of two or more procedures. The study of reformulation also highlights the conservative character of Orthodox catechetic texts.

PROCEDEE RETORICE ÎN *DIVANUL* LUI DIMITRIE CANTEMIR

CAMELIA UȘURELU

Universitatea din București
camelia.usurelu@litere.unibuc.ro

Cuvinte-cheie: *figuri semantice, figuri sintactice, funcție retorică, strategii ale amplificării, strategii ale reliefării.*
Keywords: *semantic figures, syntactic figures, rhetorical functions, amplification strategies, emphasis strategies.*

1. INTRODUCERE

Operă cu particularități caracteristice scrierilor filosofice de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, dar și cu trăsături care o fac unică în literatura română, *Divanul* lui Dimitrie Cantemir se remarcă atât prin utilizarea unor procedee retorice, cât și prin prezența numeroaselor strategii persuasive ale reliefării și ale insistenței. Aparținând perioadei de tinerețe, *Divanul* se caracterizează prin preferința pentru structurile repetitive și enumerative, pentru structurile retorice bazate pe antonimie ori sinonimie contextuală sau pe simetrii și paralelisme sintactice și, mai puțin, prin utilizarea unor fraze muzicale, bazate pe ritm, rimă sau jocuri de cuvinte, care abundă în *Istoria ieroglifică*.

2. FIGURILE SEMANTICE CU FUNCȚIE RETORICĂ

Fraza lui Dimitrie Cantemir este excesiv ornamentată. Dintre figurile semantice cu implicații retorice, cel mai bine reprezentate în operă sunt epitetul, comparația și metafora. Majoritatea epitetelor sunt adjectivale: *foc* ***curățitoriu*** (p. 49); *duh* ***nesimțitoriu*** (p. 47); *budze* ***minciunoase*** (p. 48); *purpură* ***mohorâtă*** (p. 27) (Ușurelu 2018: 901). Epitetul devine un procedeu retoric cu rol de reliefare prin intermediul inversiunii: prin inversiune este evidențiat întregul grup nominal, nu numai calitatea exprimată de adjectiv (***cumplit*** *focul tău* – p. 48). Cantemir înclină și spre epitetul dublu, cele două adjective fiind puse în evidență prin intermediul relației semantice de sinonimie contextuală în care sunt antrenate:

(1) doaă numai *neclătitoare și nemutătoare* a fi arată (p. 9)
(2) din vârtutea a acelor 2 *drept-cumpănite și potrivite* stéle (p. 9)
(3) Au nu ca a mea *ghizdavă și frumoasă* lumină să prăvești? (p. 23)

SCL, LXXIV, 2023, nr. 2, Bucureşti, p. 296–305

DOI: 10.59277/SCL.2023.2.12

Alteori, epitetul multiplu este instrumentul prin care se realizează gradația ascendentă, cu rol de intensificare. Termenii cu valoare de superlativ *rea – cumplită – amăgitoare – aspră*, din exemplul (4), sunt în relație de sinonimie contextuală, diferența dintre ei fiind dată de semul [+Intensitate]. Epitetele multiple din *Divanul* pot deveni acumulări de calități, enumerarea, ce pare a fi prelungită la infinit, fiind mijlocul prin care este reliefat întregul grup nominal (5). În alte situații, adjectivele-epitet sunt sursa unor opoziții semantice, construcțiile în care sunt folosite îmbrăcând forma chiasmului simplu (6).

(4) Dară de vréme ce [...] sint *aşé de rea, aşé de cumplită, aşé de amăgitoare şi aşé de aspră*, căce în mine lăcuieşti? (p. 48)
(5) şi cum alor méle cuvinte nu te încredinţedzi celor *fiitoare*, *nevădzute*, *neaudzite* şi *nepricepute* te bizuieşti? (p. 41)
(6) păharul frumos, *arătos,* lumea sau împărăţiia ei, păharul *nearătos* şi cu smerit chip ceriul sau împărăţie lui iaste (p. 14)

La Cantemir, epitetul adjectival poate califica un substantiv din aceeași familie lexicală, adjectivul fiind baza derivativă a substantivului, ceea ce duce la crearea unui parigmenon de tip special. Repetarea radicalului servește aici la evidențierea și amplificarea însușirii exprimate de adjectiv.

(7) nici a ceriului *lată lăţime*, nici a sferii pământului *groasă grosime* a o opri sau a o despărţi pot (p. 9)
(8) Moisei, împotriva lui Faraon a sta şi izrailitinescul niam din mâna lui a scoate şi prin Marea Roşie ca pre uscat a-l tréce şi alalte mari *minunate minuni.* (p. 85)

În *Divanul* lui Cantemir predomină metaforele explicite. Metafora nu este o simplă substituție de termeni, ci reprezintă o modificare a conținutului semantic al unui termen (Groupe μ 1982: 106). Între cei doi termeni ai metaforei, A și B, se realizează, de fapt, un transfer semantic (Fontanier 1977: 90). De cele mai multe ori, însă, metaforele simple par a nu fi suficiente pentru a explica o idee, prin urmare este preferată asocierea unui termen metaforizat cu doi sau mai mulți termeni, adesea în relație de sinonimie sau antonimie contextuală (*lumina soarelui lumii – întunerec şi noapte; desfătările tale – pulbere şi fum*). Uneori, termenii metaforici iau forma unor grupuri nominale sinonime contextual: *maica răutăţilor – gazda tâlharilor*. Lanțurile metaforice folosite pentru a explica sau pentru a argumenta o idee sunt adesea fundamentul unor gradații ascendente, devenind astfel un procedeu al insistenței și/sau al amplificării (12).

(9) *Lumea* ***maica răutăţilor*** şi ***gazda tâlharilor*** iaste. (p. 89)
A B_1 B_2
(10) *lumina soarelui lumii* [...] ***întunérec*** şi ***noapte*** iaste. *(*p. 105)
A B_1 B_2
(11) *desfătările tale*: ***pulbere*** şi ***fum*** (p. 20)
A B_1 B_2

(12) *tu* [lume] adecă eşti ***foc****, trupul mieu* ***oală*** şi *sufletul* ***aur*** (p. 48)
A_1 B_1 A_2 B_2 A_3 B_3

Lanţurile metaforice pot avea un număr mare de termeni, combinaţiile ingenioase de concret şi de abstract servind, în egală măsură, realizării unor paralelisme sintactice ample, cu mai mulţi termeni (Uşurelu 2018: 900):

(13) În tine iaste pământ, la om trup; ierbile şi copacii sint bunele lucruri; *roadele şi semînţele tale* sint ***bunătăţile*** şi ***poménele*** ($A_1 = B_1 + B_{1'}$); *soarele* – ***a vécinilor înţelepciune*** ($A_2 = B_2$); *luna* – ***a vremennicilor arătare*** ($A_3 = B_3$); *peştii,* carii sint pururea în apă, sint ***plecăciunele*** ($A_4 = B_4$); *pasirile zburătoare* sint ***cereştile privéle*** ($A_5 = B_5$); *dobitoacele* – ***a săracilor agiutoriu şi agiutorie*** ($A_6 = B_6 + B_{6'}$); *târâitoarele*, adecă lighioaiele carile pe pântece să trag, sint ***a altor durori pătimiri*** ($A_7 = B_7$); *jiganiile* însămniadză ***a demonilor şi a răutăţilor chitiri*** ($A_8 = B_8$); iară *omul,* spre a lui Dumnădzău închipuire făcut, însămniadză ***hirea sau firiasca a omului alcătuire şi hireşea şi firiasca a minţii plinire*** ($A_9 = B_9 + B_{9'}$). (p. 50)

Comparaţia, o figură semantică cu ample implicaţii retorice, bazată pe similitudine, serveşte la argumentarea unor idei (Quintilian 1974 II: 330) sau la evidenţierea unor fragmente de discurs. Comparaţiile din *Divanul* lui Cantemir sunt mai puţin ample decât metaforele, de cele mai multe ori relaţia de asemănare stabilindu-se între comparat şi un singur comparant. Nu lipsesc, însă, nici înşiruirile de comparaţii care sunt sursa unor gradaţii ascendente:

(14) [*bărbăţiia*] ***ca o poamă*** la vréme agiunsă şi coaptă iaste. (p. 116)
(15) *Sai* prin munţi *ca pasirile*, căci păcătoşii întinseseră arc. (p. 84)
(16) Fi-va *lumina lunii* ***ca a soarelui*** şi lumina soarelui înşeptită. (p. 104)
(17) Să ştii că numai cu o félegă de pândze învăliţi, ***ca cum ari fi*** în căméşa cea de mătasă învăscuţi, şi într-un săcriiu aşedzaţi, ***ca*** în haina cea de purpură mohorâtă îmbrăcaţi şi în gropniţă aruncaţi, ***ca*** în saraiurile şi polaturile céle mari şi desfătate aşedzaţi, s-au dusu-să, iară altă nemică nici în sin, nici în spate n-au rădicat cu sine să ducă. (p. 27)

Un rol important în accentuarea ideilor îl au comparaţiile care aduc în atenţia cititorului atât comparatul, cât şi comparantul, situând cele două componente pe acelaşi plan. Se generează astfel secvenţe cu organizare binară introduse prin perechi de corelative specializate, operaţia de comparare devenind valabilă în ambele sensuri (Uşurelu 2021: 235). O situaţie similară prezintă şi subordonatele cantitative introduse prin *cât*, care, fiind pus în relaţie cu un corelator, face posibilă citirea în ambele sensuri:

(17) Şi *precum* partea roţii carea de la pământ s-au, în sus suindu-să, sculat, iarăşi în gios pogorându-să, de unde s-au sculat să suppune, *aşé* şi fiii tăi, de la pământ ieşind, iarăşi prin mai nepricepută vréme, iarăşi în ţărna lor să întorc. (p. 40)
(18) *Pre cât* ni-am suit mai sus, *pre atâta* ni-am mai la frică apropiat. (p. 108)

3. FIGURILE SINTACTICE (DE CONSTRUCȚIE) CU FUNCȚIE RETORICĂ

Aparent o figură de construcție simplă, enumerația îmbracă forme complexe în *Divanul* lui Cantemir. Cu rol de reliefare și/sau amplificare, enumerarea adjectivelor, adesea în relație de sinonimie (19, 20), este însoțită de o inversiune simplă, de tipul anastrofei. Enumerarea poate servi dublării sinonimice și în cazul verbului (21, 22).

(19) *mai luminoși, mai lăudați, mai curați și mai fericiți* îi scoți (p. 49)
(20) omul la vârsta bărbăției agiungând, în toate *dulce, întreg, copt* a fi i să cade (p. 116)
(21) dzilele *spori-ți-vor* și *adauge-ți-vor* (p. 93)
(22) până în săvârșit *a să prăpădi* și *a peri* nevrând (p. 22)

Alteori, enumerația stă la baza unor figuri semantice. Se enumeră metafore, adesea implicite (23), fiind în relație de antonimie sau de sinonimie două câte două. Cantemir enumeră și metafore explicite (24) în care atât termenii metaforizați, cât și termenii metaforici sunt sinonimi între ei, lanțul metaforic astfel creat fiind un mijloc de evidențiere și de amplificare. În alte situații, enumerația se combină cu hiperbatul, antrenând structuri gerunziale negative cu complementul antepus, enumerația contribuind la întărirea ideii de negație (25). Un rol asemănător au și construcțiile în care se enumeră grupuri nominale al căror centru este un pronume negativ, acumulările de elemente cu sens negativ părând să contureze ideea de negație absolută (26).

(23) pre meșcioare, pre acéstea, iată tot féliul de hrană, iată tot niamul de poamă: iaste *poama vieții*, iaste *poama morții*, iaste *pâinea vieții*, iaste *pâinea morții*. (p. 15)
(24) Iată, dară, au nu sint *avuțiile tale* ***fum*** și *bunurile tale* ***prav*** și *desfătările tale* ***pulbere*** de vânt rădicate, *cinstea și slava ta* ***ocară și defăimare***? (p. 28)
(25) cu ochii *nevădzând*, cu urechile *neaudzind*, mirosul *neadulmecând*, gustul *nepricepând* și mai vârtos toate ale trupului organe amurțind și slăbănogându-să. (p. 56)
(26) *Nemărui* fățărnicesc, *pe nime* amăgesc, *pre nime* urăsc, *pre nime din nime* izgonesc, ce tuturor bine le poftesc […] (p. 38)

Enumerațiile din *Divan* pot antrena propoziții interogative întregi, repetarea cuvântului interogativ dând naștere anaforei, o figură situată la limita dintre sintaxă, lexic și retorică. În (27), enumerația se combină cu simetria și cu repetiția, fiind o figură a insistenței și a amplificării. Cu rol de intensificare sunt folosite și construcțiile adversative cu aceeași structură sintactică, paralelismul sintactic reliefând primul element al perechii de termeni opuși (28). Repetiția stă adesea la baza unor simetrii mai ample, de tipul paralelismului sintactic, rolul lor de intensificare fiind accentuat și de hiperbatul grupului verbal, care servește la focalizarea complementelor (29).

(27) *Au* pildă nu ai avut? *Au* învățătură sau învățătoriu ț-au lipsit? *Au* nebun ai fost și acestea a cunoaște înțelepciune n-ai avut? (p. 107)
(28) întâiu căci *om* și nu dobitoc, a doa căci *bărbat* și nu fămeie, a treia căci *elin* și nu varvar l-au făcut (p. 10)
(29) *În copilărie*, légarea vei învăța, *în cătărigie* isticiunea vei deprinde. *În copilărie* pediapsa a sufferi vei învăța; *în cătărigie* învățătura și mintea vei agonisi (p. 114)

Hiperbatul poate sta la baza unor construcții simetrice în care se insistă asupra unor complemente prepoziționale aflate în pereche (30). Ideea de insistență se remarcă și în construcțiile binare în care primul termen este un diminutiv (31).

(30) din *viață în moarte* și *din viu mort* l-au prefăcut. (p. 21)
(31) *acest al mieu puținteluș*, pentru mult, *mititeluș* pentru mare dar cu rugăminte spre priimire îl aduc (p. 11)

În grupul nominal, dislocarea prepoziției de substantiv este, uneori, însoțită de intercalarea unui grup verbal între nume și prepoziție. Acest tip de hiperbat, bazat pe interferența a două grupuri sintactice diferite, are ca efect focalizarea și intensificarea semantică:

(32) aceasta pricină să dai, căci *în Svintele **găsești** Scripturi* precum și drepții o dată au greșit (p. 149)

Spre deosebire de inversiunea simplă, prin hiperbat este reliefată întreaga sintagmă, nu numai determinantul plasat în fața determinatului. Efectul dislocărilor lui Cantemir este surpriza obținută prin devierea deliberată a raporturilor normale. În plan stilistic, dislocarea provoacă o interferență a liniilor unor sintagme din planuri diferite, obținându-se astfel evidențierea unor componente ale discursului.

Enumerația se combină cu repetiția și generează în text, în multe cazuri, paralelisme sintactice. Repetarea primului termen în construcțiile cu aceeași structură sintactică scoate în evidență termenul/termenii următor(i).

(33) Dară n-ai cunoscut că *cu multa avuție*, cu multul folos sufletului tău vii face? *Cu avuțiia* poți zidi besérici, mănăstiri, fântâni, poduri; *cu avuțiia* poți scoate robi, a plăti datornici; *cu avuțiia* poți milui, a întări pre cei slabi. (p. 31)
(34) căci ție *înțelepciunea trupului*, carea iaste viață, ți s-au dat; căci ai lepădat? Și *înțelepciunea trupului*, carea iaste moarte, ai cercat, căci o ai luat? (p. 107)

Prin intermediul paralelismului sintactic se poate realiza asocierea dintre termenii cu conotație negativă și termenii ce au conotație pozitivă (35). Paralelismul sintactic este, în alte exemple, responsabil de crearea unor figuri complexe de tipul poliptotonului sau al parigmenonului (36, 37):

(35) căriia sfârșit și trecut nu iaste; nice *din bătrân tânăr*, ce *din păcătos drept* a fi silește (p. 93-94)

(36) Omul în voia lui lăsat, carele *mai sus să va sui mai cu grea cădzătură va cădea* (p. 91)
(37) când te va îmbrățășea, spre moarte te va strânge și când te va săruta, cu veninos dinte și de moarte aducătoare te *va mușca mușcătură* (p. 89)

Paralelismul sintactic apare și în construcțiile cu inversiune, subsumându-se hiperbatului morfosintactic. Astfel, în construcția (38), hiperbatul se realizează prin intercalarea, în forma verbală analitică, a trei construcții identice din punct de vedere sintactic. Rolul acestui hiperbat este de a pune în evidență tocmai aceste trei structuri ce creează un paralelism sintactic.

(38) până *nu-ți vei* trupul acesta în chip de oală și sufletul în chip de aur și lumea aceasta în chip de foc *face* (p. 102)

Alteori, paralelismul sintactic este mijlocul prin care se realizează gradația ascendentă, bazată pe un joc antonimic (39). Jocul opozițiilor creează adesea paralelisme sintactice perfecte și se combină cu antiteza.

(39) Atuncea dară, pre acel minunat întru înțelepciune, ale tale desfătări și cu frumsețea muieriască împreunat fiind, *din înțelepciune în nebunie, din curăție în spurcăciune și din dreptate în strâmbătate* și *din svint păcătos* l-au premenit. (p. 30)
(40) Așijderea ***eu afundat în pilotă***, *el îngropat în gropniță, el acoperit cu țărnă,* ***eu învălit cu obial***, *el între patru scânduri a săcriiului,* ***eu în patru părești ai casii***. (p. 56)
(41) Și aşé amândoi, *el din groapă,* ***eu din așternut***, *el din săcriiu,* ***eu din casă***, *el din moarte,* ***eu din somn*** ne vom scula. (p. 56)
(42) ***Dzua*** dară dzic că ***trăiesc***, iară *noaptea moriu*; adecă ***dzua viu***, iară *noaptea mort* sint. (p. 56)
(43) Deci fiind ***tu în întunérec***, cum *nu te voi urî*, și fiind ***el în lumină***, cum *nu-l voiu îndrăgi*? (p. 24)
(44) Adecă în vârsta bărbăției agiungând, să nu cumva *cu trupul bărbat*, iară cu ***sufletul ticălos***, sau cu *trupul frumos și sănătos* iară cu ***sufletul grozav și bolnav*** să fii. (p. 116)

Combinându-se cu enumerația, paralelismul sintactic poate ajuta și la acumularea de detalii care conturează imagini ușor hiperbolice și se constituie în portrete indirecte, lapidare (45) sau care, asociind elemente în opoziție, au rolul unor explicații ample (46).

(45) și să te înveți în câtă de puținea și scurtă vréme Alexandru-împărat, ficiorul lui Filip, *câtă lume au suppus, câte țări au agonisit, câte cetăți au sfărâmat ș-au făcut* și *câte avuții au câștigat* (p. 20)
(46) dintr-atâta mărime ce avea, ***mai de gios decât toți l-au făcut***, *den împărăție în sărăcie, din vârtute în slăbiciune, din frămsége în grozăvie și ponegriață* și, ca să cu un cuvânt dzic, *din viață în moarte* și *din viu mort l-au prefăcut* și cu mare întristare sufletul la iad l-au mutat. (p. 21)

În *Divanul* lui Cantemir se întâlnesc şi paralelisme sintactice cu termeni inversaţi, de tipul chiasmului simplu sau al chiasmului complex. Rolul chiasmului este de a pune în evidenţă cuvintele care se repetă. Uneori, însă, putem vorbi despre chiasm numai din punct de vedere semantic, nu şi formal, deoarece elementele ce intră în relaţie nu sunt identice, dar aparţin aceleiaşi familii lexicale sau aceleiaşi sfere semantice.

(47) Şi decât ale lumii fericiri, mai fericiţi sint morţii cei curaţi, **că *viii trăiesc cu trupul*** şi *sint morţi cu sufletul*; iară *curaţii cu trupul murind*, ***sufletul viiaţă vécinică le agonisește***. (p. 82)

(48) Pentru aceasta te socotéşte că, ***când viu eşti***, *să fii ca mortul*, ca *când vii muri* ***să înviedzi***, şi atuncea deplin să te fericeşti. (p. 82)

Frazele lui Cantemir se remarcă atât printr-o încărcătură excesivă, cât şi printr-o muzicalitate rezultată din simetrii şi paralelisme sintactice. Adesea întâlnim perioada, o construcţie amplă în care protaza se constituie din interogaţiile Înţeleptului, ce încep cu acelaşi adverb interogativ, iar apodoza este răspunsul Lumii (Uşurelu 2018: 905). Rezolvarea „conflictului" exprimat prin protază este doar aparentă. Apodoza este, în realitate, doar elementul-cheie al unor noi întrebări pe care Înţeleptul i le va pune Lumii.

(49) *Înţeleptul*: [...] Ce s-au făcut împăraţii persilor cei mari, minunaţi şi vestiţi? ***Unde*** iaste Chiros şi Crisors? ***Unde*** iaste Xerxis şi Artaxerxis, aceştia carii în loc de Dumnădzău să socotiia şi mai putérnici decât toţi oamenii lumii să ţinea până într-atâta, cât şi luciul mării şi cu valurile furtunii ei vrea să stăpânească, oamenilor săi poruncind ca să bată marea cu toiage şi să o puie în obedzi, căci i-au stricat podul cel ce preste mare făcusă la bogazul de la Hersonisos (care loc să chiamă acmu Bogaz-Hisari) şi alte lucruri de vârtute ci-au arătat? ***Unde*** iaste Alexandru marele, Machidonianul, carele nu pentru mărimea statului, ce pentru mari şi minunate războaie şi a multe ţări biruinţă "marele" să numéşte? [...] ***unde*** iaste Constantin marele, ziditoriul Ţarigradului? ***Unde*** iaste Iustinian [...]? ***Unde*** iaste Dioclitian, Maximiian şi Iuliian, tiranii cei puternici şi mari? ***Unde*** iaste Theodosie cel Mare şi Theodosie cel Mic? ***Unde*** iaste Sofos şi alţi împăraţi putérnici, mari şi vestiţi a grecilor? ***Unde*** sint împăraţii Romii, cetăţii ceii de toată lumea biruitoare? ***Unde*** iaste Romilos, ziditoriul ei, şi alţii până la Chesariu Avgust, căruia toate părţile i s-au închinat? Şi ce să-ţi mai dzic? ***Unde*** sânt moşii, strămoşii noştri, cu carii ieri-alaltăieri aveam împreunare şi într-un loc petrécere, carii acmu din mijlocul nostru periră şi acmu să pare că n-au mai nici odănăoară fost? Acmu dară, pentru aceştia adevărat şi fără înşelăciune să-mi spui, în ce chip şi în ce féliu s-au petrecut?
Lumea: Priiatine, în grea m-ai supus întrebare: ce, de vréme ce ai osârdie a-i şti, iată că întru adevăr îţi voiu povesti. Toţi aceştia pre carii îi întrebi după acea de om slabă fire datorie – trăiaşte tu – au murit şi, părăsindu-mă pe mine, ş-au schimbat locul, zicând că vor să trăiască mai mult aiuri, ***nu ştiu unde***. (p. 26-27)

4. ALTE PROCEDEE RETORICE

În ciuda frazei îngrijite și foarte „lucrate", stilul lui Cantemir trădează prezența unor elemente caracteristice stilului oral (Duțu 1990: 381). Influențat de retorica antică, textul lui Cantemir abundă în elemente care înfrumusețează expunerea, în imagini bine conturate, create prin dezvoltarea unei metafore din alta, pentru a sugera tensiuni sau contraste menite să-l ajute pe cititor să înțeleagă demonstrațiile și să rețină argumentele.

Textul este „o dezbatere cu caracter filosofic-moralizator și religios" (Rotaru 1994: 342) creată cu ajutorul unor „forme de dialog rostit" (Duțu 1990: 381), dintre care amintim adresarea directă, interogațiile și exclamațiile retorice.

Interogațiile retorice au valoare emfatică: deși nu presupun un răspuns, sunt „o formă de persuasiune prin care se afirmă ceva" (DSL 2001: 272). Pentru a produce emoții și pentru a determina cititorii să rețină ideile esențiale, interogațiile lui Cantemir sunt urmate de un răspuns simplu (50) sau de răspunsuri ample, cu rol explicativ (51). Alteori, răspunsul este conceput ca o sentință (52).

(50) Așijderea, au culcându-te, precum te vei scula te vei adevăra? *Ba!* (p. 112)

(51) Și cu aceasta în toate, tuturor pace și iarăși dzic pace să fie. Ce vii dzice de tine dară, o, pace? *Că fericită ești*. Ce veți dzice de voi, o, împăcătorilor? Că bună parte luați și minunat titul asupră îmbrăcați, căci fiii lui Dumnădzău vă chemați? *Singur Domnul mărturisește: „Fericiți de pace făcătorii, căci aceia fiii lui Dumnădzău să vor chema!*" (p. 124)

(52) Agiuns-ai dară la bătrânețe? *Agiuns-ai la moarte!* (p. 121)

Prezența răspunsului face posibilă mimarea dialogului dintre Înțelept și Lume. Schimbul de replici se bazează pe verbele la formă negativă utilizate în întrebare. În astfel de situații, răspunsul vine, de fapt, să scoată în evidență întrebarea. În exemplul (53), răspunsul pune în evidență defectele Lumii. Interogația, care conține adjective cu conotații pozitive, are rolul unei antifraze. Funcția de reliefare a interogației este întărită de prezența adverbului *ba*.

(53) Au doară *nu sint* ***frumoasă***?
Ba frumoasă, de te voiu socoti că ești grozavă, ca de a tale frumsețe să nu mă nebunesc.
Dară *nu sint* ***bună***?
Ba, bună, de te voiu precum rea să fii cunoaște, ca prin răutate bun să mă fac și la mai mare bine să agiung.
Dară *nu sint* ***înțeliaptă*** și ***de toată cunoștința plină***?
Ba înțeliaptă, de te voi nebună ținea și prin a ta nebunie înțelept să mă fac; și mai vârtos, căci „înțelepciunea ta nebunie iaste". (p. 22)

De multe ori, argumentarea se folosește de exclamații sau de suite de interogații retorice, care sunt construite prin simetrie şi paralelism sintactic (54). Lanțurile de interogații retorice dispuse în gradație ascendentă se pot încheia cu o

exclamație retorică, cu rol de concluzie (55). Alteori exclamaţiile retorice par a fi explicate prin interogația retorică următoare (56).

(54) Au nu unii falca leului au despicat? Au nu alții marea cu lanțuje de fier au legat? Au nu alții munții șesuri au făcut? Au nu unii apele din gârlele lor au abătut? [...] (p. 39)

(55) Dară aciasta iaste facerea de bine a ta? Cu aciasta celor ce cu tine să simețăsc și în tine să nedejduiesc plătești? Aciasta iaste săvârșirea și mai pre urmă ieșirea acelor ce țin și socotesc că bunurile tale n-au săvârșit? *O, vrédnică eşti de urâre și de lepădare!* (p. 21)

(56) O, minunat lucru de mare a ta nepricépere și de grosimea a tâmpirei minții tale! Dară n-ai cunoscut că cu multa avuție, cu multul folos sufletului tău vii face?

5. CONCLUZII

În *Divanul* lui Cantemir, figurile sintactice și figurile semantice au funcție retorică, fiind mijloace de realizare a reliefării, a amplificării sau a intensificării. Cele două tipuri de figuri coexistă în text, generând structuri bazate pe repetiție, care contribuie la muzicalitatea textului sau care duc la amplificarea acestuia, ajutând totodată la conturarea unei gradații ascendente sau descendente.

Dislocările nu sunt întâmplătoare în opera lui Cantemir, ele au rolul de a servi la crearea unei sintaxe proprii, care produce un efect stilistic deosebit. Sintaxa pare astfel să servească stilisticii, dislocările având drept rezultat evidențierea unor componente ale discursului și, implicit, accentuarea unor idei. Cu alte cuvinte, figurile semantice se bazează pe procedee sintactice. Îmbinarea de figuri sintactice, semantice și retorice servește întru totul cugetării filosofice.

SURSE

Cantemir, Dimitrie, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudeţul sufletului cu trupul*, ediție de V. Cândea. București: Editura Minerva, 1990.

BIBLIOGRAFIE

Duțu, Al., 1990, *Postfață* la Dimitrie Cantemir, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudeţul sufletului cu trupul*, ediție de Virgil Cândea. București: Editura Minerva.

DSL 2001 – Angela Bidu Vrănceanu et alli, *Dicționar de științe ale limbii*. București: Editura Nemira.

Fontanier, P., 1977, *Figurile limbajului*. Bucureşti: Editura Univers.

Groupe μ, 1982, *Rhétorique générale*. Paris: Édition du Seuil.

Quintilian 1974 – Quintilian, *Arta oratorică*, vol. I-III. București: Editura Minerva.

Rotaru, I., 1994, *O istorie a literaturii române. Vol. I. De la origini până la Epoca Luminilor*, ediția a II-a revăzută și adăugită. Galați: Editura Porto-Franco.

Uşurelu, C., 2018, „Figuri semantice vs. figuri sintactice în *Divanul* lui Dimitrie Cantemir", în C. Lupu, Al. Ciolan, Al. Zuliani (eds.), *Studii romanice II. Omagiu profesorilor Florica*

Dimitrescu și Alexandru Niculescu la 90 de ani. București: Editura Universității din București, 899–906.

Uşurelu, C., 2021, „Elemente retorice în *Cazaniile* lui Ilie Miniat", în Y. Catelly et alli (eds.), *Limbă, cultură, civilizație. Învățământul în perioada post-pandemică: încotro ne îndreptăm? A XV-a Conferință internațională, septembrie 2021*. București: Editura Politehnica Press, 235–242.

RHETORICAL DEVICES IN DIMITRIE CANTEMIR'S *DIVANUL*

Abstract

In this study we have explored the rhetorical function of semantic and syntactic figures in Dimitrie Cantemir's *Divanul*, which, together with the rhetorical figures proper, highlight key components of the text and intensify meaning.

Syntax serves stylistics, with simple inversions and complex hyperbole-like dislocations used to foreground certain constituents in the structure of sentences or textual semantic/ideational units. The dialogic design accommodates several rhetorical devices within the same textual space, making the style excessively ornate.

CÂTEVA OBSERVAŢII DESPRE... *NOI*. CLUSIVITATEA ÎN LIMBA ROMÂNĂ

OANA UȚĂ BĂRBULESCU

Universitatea din București / Universitatea din Oxford / Institutul de Studii Sud-Est Europene
o_barbulescu@yahoo.com

MELANIA ROIBU

Universitatea din București
melania.roibu@litere.unibuc.ro

Cuvinte-cheie: *clusivitate, noi inclusiv, noi exclusiv, referință, indexicalitate.*
Keywords: *clusivity, inclusive we, exclusive we, reference, indexicality.*

1. INTRODUCERE

Clusivitatea se referă la relaţia dintre vorbitor şi ceilalţi participanţi la discurs, având în vedere contextul discursiv şi rolul locutorului, care poate atribui statusuri diferite (includere/excludere) unor entităţi discursive, construind astfel o anumită identitate a actorilor în reprezentarea discursivă a realităţii (Wieczorek 2013: 212).

Majoritatea abordărilor tradiţionale consideră clusivitatea drept un concept gramatical, limitându-i astfel complexitatea, prin studierea sa, cu precădere, din perspectiva morfologiei (LaPolla 2005; Cysouw 2005), a sintaxei (Dobrushina și Goussev 2005) și, într-o mai mică măsură, a pragmaticii şi lingvisticii cognitive (Simon 2005).

Reprezentarea pe care o au vorbitorii despre referința formei de persoana I plural a pronumelui personal *noi* – susținută de tradiția instituită de gramatici – este rezultatul conceptualizării acesteia drept o combinație între *vorbitor* și *alții*. În ambele cazuri, este vorba de intuiția că forma de persoana I plural a pronumelui personal are o referință fluidă. În acest articol ne propunem să descriem în ce constă variabila prezentă în cadrul formei *noi* și să prezentăm maniera în care vorbitorii marchează strategic apartenența la un grup, punând accent fie pe includerea interlocutorului/destinatarului în acest grup, fie, dimpotrivă, pe non-includerea lui. Perspectiva adoptată este una descriptivă, interdisciplinară, întrucât am utilizat concepte din domenii precum: gramatică, semantică de tip cognitiv şi pragmatică, pentru a pune în evidență specificul limbii române în raport cu alte limbi, înrudite sau nu genealogic și pentru a prezenta maniera de utilizare și de

SCL, LXXIV, 2023, nr. 2, Bucureşti, p. 306–322
DOI: 10.59277/SCL.2023.2.13

decodificare a valorii indexicale și procedurale a pronumelui personal, a cliticelor și a formelor verbale având trăsătura /+pers. 1, +plural/. Nu ne-am propus să realizăm o prezentare exhaustivă a tuturor valorilor și utilizărilor acestei forme, ci să punem în discuție mai degrabă realizările considerate noncanonice pentru a stabili în ce măsură este relevantă clusivitatea.

2. *NOI* INCLUSIV ŞI *NOI* EXCLUSIV

Tocmai dimensiunea intuitivă a categoriei *persoanei* și absența manifestării la nivel gramatical a trăsăturii /+inclusiv/ au făcut ca variabila prezentă în această formă să fie considerată mai puțin importantă în descrierile sistemului pronominal, mai ales din limbile europene[1], iar interpretarea ei să fie de la sine înțeleasă. De asemenea, nu este întâmplător că observația formulată de Zwicky în 1977 a fost multă vreme preluată ca atare, fără a-i fi pusă la îndoială validitatea. Zwicky a arătat că, în limbile în care categoria persoanei are trei valori, trăsătura /+ inclusiv/ este asociată cu persoana I (plural), și nu cu persoana a II-a (plural). Or, observația lui Zwicky ridică unele probleme, întrucât:

a) nu operează cu distincția între categorii gramaticale (marcate ca atare) și valori care nu au expresie gramaticală distinctă, dar au relevanță la nivel pragmatic;

b) presupune că situația din limbile europene este generală, fără să țină cont de limbile în care trăsătura /+inclusiv/ ar putea fi asociată cu persoana a II-a (plural);

c) nu distinge trăsătura /+exclusiv/, care poate fi asociată formei *noi* (și nu numai acesteia).

2.1. Revizuirea generalizării propuse de Zwicky (1977)

În timp ce în toate limbile europene, trăsăturile /+inclusiv/, /+exclusiv/ rămân nemarcate la nivel gramatical, iar clusivitatea nu reprezintă o categorie gramaticală, așa cum sunt persoana, numărul etc., în alte limbi ele participă la organizarea sistemului pronominal. Totuşi, doar o treime dintre limbi marchează distincţia de clusivitate la nivelul categoriei persoanei (pronume şi/sau acord). Celelalte două treimi (inclusiv engleza şi româna) nu prezintă niciun contrast de clusivitate marcat morfologic în nicio paradigmă, existând, în schimb, o neutralizare absolută a valorii inclusiv/exclusiv (Bobaljik și Sauerland 2022: 2). Categoria semantică exprimată de eng. *we*/rom. *noi* cuprinde o persoană I (cu lectură) inclusivă, care grupează autorul şi destinatarul actului de vorbire (posibil şi alţi participanţi) şi o persoană I (cu lectură) exclusivă, care grupează autorul şi alţi participanţi, dar nu şi pe destinatar. Limbile care nu marchează contrastul inclusiv/exclusiv codifică sensul inclusiv ca persoana I (plural), şi nu ca persoana a II-a (plural), fapt explicabil prin aceea că grupul inclusiv cuprinde, prin definiţie, atât autorul, cât şi destinatarul (posibil și a treia instanță discursivă); în consecinţă, acolo unde nu

[1] Vezi și observațiile de la Cysouw (2013): „This distinction between inclusive and exclusive is not found in any European language, nor in the languages in its wider surrounding. Because of its absence, this possibility of linguistic structure was not part of any classical linguistic analysis."

există o categorie specială a includerii, valoarea inclusivă se neutralizează în favoarea autorului, şi nu a destinatarului. Cu alte cuvinte, într-o limbă fără contrast de clusivitate, cum este şi cazul românei, persoana I (plural) poate sau nu să includă destinatarul, dar persoana a II-a nu poate include autorul (Bobaljik și Sauerland 2022: 2).

2.1.1. Clusivitatea – categorie gramaticală

O astfel de organizare specială a sistemului pronominal a fost semnalată pentru limbile indigene din America de Sud încă din secolul al XVI-lea în *Grammatica o arte de la lengua general de los indios de los Reynos del Perú* (1560), redactată de misionarul dominican Domingo de Santo Tomás[2].

Conceptul de *clusivitate* a fost creat de Viktor Elšík[3], dar el a fost pus în circulație grație volumului editat de Filimonova în 2005, *Clusivity: Typology and case studies of the inclusive – exclusive distinction*[4]. Clusivitatea presupune opoziția care corelează două valori, /+inclusiv/ și /+exclusiv/, asocierea uneia sau a ambelor valori cu una sau mai multe distincții în planul expresiei, precum și manifestarea acestora în raport cu *persoana* și/sau *numărul*.

Cât privește persoana I, atât manifestarea clusivității, cât și absența marcării acesteia sunt atestate, înregistrându-se cinci tipuri de structuri lingvistice[5] în sistemul pronominal (formele tonice, independente). Acestea se caracterizează prin:

a) absența formei *noi,* care este exprimată prin simpla alăturare a pronumelor de persoana I și a II-a singural (*eu* și *tu*) – așa cum se întâmplă în Pirahã (Everett 1986: 281); clusivitatea nu este nici gramaticalizată, nici pragmaticalizată în acest caz;

b) prezența unei singure forme atât pentru *eu*, cât și pentru *noi* – situație atestată în Qawasqar (Clairis 1985: 201); la fel ca în cazul de sub a), clusivitatea nu este nici gramaticalizată, nici pragmaticalizată;

c) prezența a două forme diferite pentru *noi* și *eu*, fără ca opoziția inclusiv/exclusiv să fie gramaticalizată, dar, cu toate acestea, ea are relevanță la nivel pragmatic – aici se înscriu limbile europene;

d) marcarea valorii /+inclusiv/ printr-o formă pronominală inclusivă distinctă – aceasta fiind situația din Canela-Krahô (Popjes și Popjes 1986: 175–176), unde forma *cu* are trăsătura /+inclusiv/, iar forma *wa* înseamnă *eu*, aceasta din urmă fiind selectată și pentru a exprima valoarea exclusivă (*eu + alții, dar nu tu*); clusivitatea este gramaticalizată, dar nu marchează opoziția pentru ambele valori;

e) cele două valori /+inclusiv/ vs /+exclusiv/ sunt marcate, gramaticalizate, fiind înregistrate forme pronominale distincte atât pentru referința *inclusivă,* cât și pentru cea *exclusivă* – după cum se poate observa în Chamorro (Topping 1973: 106–108), unde opoziția se realizează între *hu* (=*eu*) vs *ta* (= inclusiv) vs *in* (= exclusiv).

[2] Vezi, pentru întreaga discuție, Haas (1969), Hardman-de-Bautista (1972).

[3] Filimonova (2005: XII).

[4] Vezi *Bibliografia*.

[5] Pentru întreaga discuție și pentru alte exemple, vezi Cysouw (2013), Keesing (1988), Filimonova (2005), Siegel (2008) etc.

Clusivitatea pare să se manifeste mai degrabă la persoana I, cu toate acestea sunt înregistrate – mult mai rar – cazuri în care se manifestă la persoana a II-a (vezi, pentru întreaga discuție, Simon 2005: 118–150, care indică o posibilă astfel de realizare în dialectul bavarez, doar la formele cu trăsătura /+onorific/).

2.1.2. Clusivitatea și sincretismul

Pe baza analizei sincretismului manifestat la toate tipurile disponibile de marcare a persoanei, fie că este vorba de pronume tonice, independente, de clitice sau de posesia pronominală, fie de marcarea flexionară, Cysouw (2005: 73–111) ajunge la următoarea distribuție:

	Nr. de limbi	Pronume independente	Marcare flexionară
Inclusiv=pers. 1 sg.	1	0	1
exclusiv=pers. 1 sg.	40	15	32
inclusiv=pers. 2	15	3	13
exclusiv=pers. 2	16	1	15
inclusiv=pers. 3	15	1	15
exclusiv=pers. 3	19	0	19
inclusiv minimal=exclusiv	6	5	4
inclusiv extins=exclusiv	11	7	9

Pe baza analizei morfologice și a distribuției formelor inclusive și exclusive, Cysouw stabilește un inventar al sincretismelor în care o formă pronominală inclusivă sau exclusivă este identică cu orice alt pronume personal independent sau în care marcarea flexionară la verb este identică. Rezultatele obținute de Cysouw dovedesc, în primul rând, că relația dintre inclusivitate și persoana a II-a este cel puțin exagerată, întrucât forme inclusive pot să fie asociate și cu persoana a III-a.

2.2. Comportamentul formei *noi* la nivel discursiv

Româna nu dispune de forme pronominale specializate și nici de mijloace morfologice specifice pentru marcarea clusivității, dar recurge la forma de persoana I plural *noi* (la clitice, la acord etc.), fie pentru a marca pragmatic asocierea vorbitorului la un grup în care este integrat și destinatarul (*noi inclusiv*), fie pentru a semnala că apartenența la un grup (profesional, de pildă) este definitorie pentru vorbitor (*noi exclusiv*). La prima vedere, lucrurile par să fie clare. Dar dacă *noi* poate avea o referință de tipul *eu + tu, eu + tu + alții, eu + alții,* atunci întrebarea ar fi:

2.2.1. Câți *noi* există?

Răspunsul este ... *depinde pe cine întrebi*. Preluând descrierea utilizărilor speciale ale lui *we* (=*noi*) de la Quirk *et al.* (1985: 350–351), Íñigo-Mora (2004: 34–35) stabilește nu mai puțin de 8 valori pentru pronumele de persoana I plural. Íñigo-Mora își propune să interpreteze sensul procedural al formei ca fiind independent sau mai puțin dependent de distincția *inclusiv*/*exclusiv*.

Valoarea	Explicații
generică	„it is an “enlarged” inclusive “we” which may include the whole human race”
inclusivă auctorială	„it is used in serious writing and seeks to involve the reader in a joint enterprise”
editorială	„it is used by a single individual in scientific writing in order to avoid an egoistical “I””
retorică	„it is used in the collective sense of “the nation”, “the party”. It may be viewed as a special type of generic “we””
noi pro *tu*	„it is normally used by doctors when talking to a patient and by teachers when giving instructions to students. It is an inclusive “we” used to sound condescending in the case of doctors and non-authoritative in the case of teachers”
noi pro *el, ea*	„For example one secretary might say to another with reference to their boss: “We’re in a bad mood today””
noi al maiestății	„it is virtually obsolete and is used by a monarch”
nonstandard	„plural “us” used for the singular “me”: “lend us a fiver””

Este adevărat că, în unele dintre contextele discutate de Íñigo-Mora, clusivitatea nu este relevantă și nici nu (mai) produce efecte pragmatice, dar acestea sunt mult mai reduse decât lasă să se înțeleagă Íñigo-Mora. În cazul lui *noi* (numit impropriu) *generic*, referința este totalizantă, globală (= toți oamenii), deci distincția dintre *inclusiv* și *exclusiv* se neutralizează. În alte cazuri, așa cum se întâmplă cu *noi* al maiestății, referința inițială (Dumnezeu și cu mine) a devenit opacă, *pluralis maiestatis* lexicalizându-se, pentru ca, ulterior, să cadă în desuetudine. Dar *pluralis maiestatis* constituie în personalizarea puterii derivate din structura socială (Liu 2021: 3) fie o formă exclusivă, folosită atunci când, în baza dreptului divin, suveranul vorbește *în numele* supușilor (Windsor, Dowell și Graesser 2014: 446–467; Liu 2021: 1–18), fie o formă inclusivă, când suveranul, autocratul etc. vorbește *cu* supușii, proiectând o identitate de grup, legitimată de faptul că el știe ce vor ceilalți (Liu 2021: 6)[6]. Chiar în cazul lui *pluralis modestiae*, Haverkate (1992: 517–518) stabilește că poate fi pseudo-inclusiv, fiind utilizat tocmai pentru a marca solidaritatea de grup, la care vorbitorul îl invită pe destinatar să participe. *Pluralis modestiae* presupune deplasarea parțială de la coordonata vorbitorului la cea a ascultătorului, destinatarului, care produce un anumit efect perlocuționar: de-emfatizează rolul vorbitorului prin implicarea ascultătorului în ceea ce este asertat.

Scheibman (2004) propune un alt cadru teoretic pentru analiza clusivității, definită drept conceptul care indică diferite aspecte ale includerii și excluderii, valori construite cognitiv, codificate (lingvistic)[7] în discurs și transmise prin pronumele personale. Scheibman își sprijină analiza pe ocurențele formei

[6] În termenii lui Chilton (2004: 117), se poate vorbi aici despre o posibilă combinaţie între legitimarea epistemică, bazată pe buna cunoaştere a lumii de către emiţător şi pe dreapta lui judecată, şi o legitimare deontică, în sensul că aserțiunile emiţătorului sunt corecte nu doar din punct de vedere cognitiv, ci şi moral.

[7] La care ar putea fi adăugată dimensiunea gestuală, vezi Zwets (2009).

pronominale în conversație și ia în calcul caracteristici structurale și funcționale în raport cu referențialitatea, specificitatea referențială, număr (exclusiv/inclusiv, individualizat/grup, dual/plural) etc.:

Referențialitate	Exemplele și comentariile lui Scheibman (2004: 383)
inclusiv dual	(speaker addressing a friend in the conversation) *we better go up to Dillards*
inclusiv plural	(five family members celebrating one of their birthdays together) *we gotta get a picture*
exclusiv dual	(one member of a couple referring to herself and her partner, speaking to a dinner guest) *we read this great book*
exclusiv plural	(speaker referring to herself and her classmates at the school where she is studying to be a farrier) *we have to put ointment on em and stuff*
generic	*we take our air for granted*

Deși distincțiile realizate de Scheibman (2004, dar și 2014) sunt utile, nu toate citirile inclusive sau exclusive sunt relevante din punct de vedere discursiv, pragmatic, așa cum e cazul lui *noi generic*.

2.2.2. Uzul canonic vs uzul noncanonic

Pentru a codifica și decodifica forma de persoana I plural este nevoie de cel puțin două operații: una dintre acestea privește stabilirea/identificarea referinței, a indexicalității de grup (Mühlhäusler și Harré 1990: 170), iar cealaltă privește stabilirea/identificarea comportamentului discursiv și a valorilor atașate acestei forme.

Cât privește indexicalitatea de grup, Pavlidou (2014: 4) distinge două tipuri mari de valori referențiale pentru *noi*:

A. grup indexical (vorbitorul este inclus)

Valoare referențială	**Exprimarea pluralității**	**Clusivitate (includerea/excluderea interlocutorului și a celorlalți)**
locutor și alți locutori (vorbitori multipli)		exclusiv
locutor și interlocutor	dual	inclusiv
locutor și el/ ea (persoana a III-a)	dual	exclusiv
locutor și mai mulți interlocutori	paucal/plural	inclusiv
locutor și ei/ ele (persoana a III-a)	paucal/plural	exclusiv
locutor și interlocutor și el/ ea	paucal/plural	inclusiv
locutor și interlocutori și el/ ea	paucal/plural	inclusiv
locutor și interlocutori și ei/ ele	paucal/plural	inclusiv
locutor și un grup foarte larg, cu o cuantificare totalizantă	plural	inclusiv

B. *noi* pentru *non-noi*

valoare referențială	denumire (așa cum apar în diverse studii; am păstrat textul în engleză, ca în original)
noi_pro_eu	„royal ‘we’, pluralis majestatis, majestic ‘we’, pluralis modestiae, author/orator ‘we’, academic ‘we’”
noi_pro_tu	„directive ‘we’, nursery ‘we’, condescending ‘we’, recipes ‘we’”
noi_pro_ei	„integrative ‘we’”

Pavlidou (2014: 4–5) consideră realizările de sub A) ca fiind prototipice, iar cele de sub B) sunt tratate drept cele care – în termenii lui Pavlidou – „extend beyond the prototypical range”. Și totuși, distincțiile propuse de Pavlidou între realizările prototopice și cele care au extensiune mai largă decât acestea sunt discutabile. Pavlidou presupune că numai realizările de sub A) sunt sensibile la clusivitate, în timp ce acelea de sub B nu sunt.

Dacă la o întâlnire între prieteni, unul dintre ei spune:

(1) *Noi am fost în Grecia anul ăsta,*

ceilalți pot recupera referința lui *noi exclusiv* cu ușurință pe baza cunoștințelor pe care le dețin despre prietenii lor (știu că, în acest caz, este vorba despre cei doi soți și/sau despre copiii lor). Relevantă discursiv, marcată pragmatic în acest caz nu este referința (indexată canonic), ci selectarea ca atare a formei tonice (aceasta purtând accentul contrastiv etc.), în condițiile în care româna este o limbă *pro-drop*. În conversațiile curente, de fiecare zi, forma de persoana I plural, cu valoarea exclusivă, este utilizată pentru a indexa grupul din care face parte vorbitorul alături de persoane cunoscute interlocutorilor (persoane care pot fi sau nu prezente în situația de comunicare) sau grupul prezentat la modul general, atunci când este vorba de afilierea instituțională, de exemplu. Dacă la aceeași întâlnire, unul dintre prieteni emite exact același enunț, dar suplimentar sunt adăugate mărci suprasegmentale specifice (o anumită intonație), iar prietenii știu că este singur, că a fost singur în Grecia etc., atunci selectarea formei *noi*, a cărei referință nu se realizează canonic (pentru că, pe baza cunoștințelor extralingvistice, ea nu poate fi descompusă ca *eu* + *altul*) este relevantă atât pentru valoarea ei exclusivă (ca formă *citațională*, preluată dintr-o replică anterioară), cât și pentru referința noncanonică (este evident că *noi* este selectat în glumă, ironic). Indicația de citire în cheie ludică este asigurată într-un astfel de context la două niveluri, mai întâi prin activarea valorii exclusive a formei, care este translatată dintr-o replică anterioară, și apoi, prin nealinierea referinței în raport cu datele extralingvistice.

Așadar, în ceea ce privește forma *noi*, trebuie să distingem, pe de o parte, între stabilirea canonică a referinței (atunci când variabila din structura ei poate fi recuperată cu ușurință pe baza a ceea ce vorbitorii știu unii despre ceilalți etc.) și cea noncanonică (de pildă, situațiile în care variabila nu poate fi identificată, pentru că nu există o entitate obiectivă) și, pe de altă parte, între proiectarea strategică în discurs a apartenenței vorbitorului la un grup, a apartenenței interlocutorului sau,

dimpotrivă, a non-apartenenței acestuia la grupul respectiv. În plus, vorbitorul poate să emfatizeze sau să de-emfatizeze rolul său, rolul interlocutorului etc.

3. CLUSIVITATEA VS INVERSAREA DE PERSOANĂ

Identitatea de grup, relaţiile dintre membri şi non-membri, apartenenţa şi non-apartenenţa, proximitatea şi distanţa transpar în orice comunicare, la nivel verbal (inclusiv paraverbal) sau nonverbal. Apartenenţa şi non-apartenenţa sunt mijloace de a stabili, controla şi menţine relaţiile intra- şi intergrup, dimensiunea axiologică prevalând asupra celorlalte două – temporală (*acum*, perceput ca apropiat în timp) şi spaţială (*acesta, aici*, percepute ca apropiate în spaţiu), şi determinând, în ultimă instanţă, dacă o entitate aparţine sau nu grupului (Wieczorek 2013: 177).

Selecția lui *noi* pentru a marca apartenența la un grup (în care destinatarul poate fi inclus sau nu) este posibilă întrucât forma de persoana 1 plural are o referință complexă, ce permite să fie analizată ca o combinație între vorbitor (=eu) + o variabilă (Nunberg 1993). Or, în limbile care nu marchează explicit această variabilă (Cysouw 2003; Siewierska 2004 etc.) – așa cum este cazul românei – ea poate dobândi contextual diferite valori (*vorbitor + destinatar*/*interlocutor, vorbitor + alții, vorbitor + destinatar + alții*), care sunt decodificate prin inferențe situaționale, contextuale și/sau prin accesarea directă a cunoștințelor de context.

3.1. Este *noi*[8] *inclusiv* o formă de inversare de persoană de tipul *noi_pro_tu*?

La prima vedere, analiza *noi_pro_tu* pare convingătoare, pentru că în exemple ca:

(2) a. *Acum că am terminat*$_{1pl}$ *de mâncat,* ***spălăm***$_{1pl}$ *vasele, nu?* (soție către soț)
b. ***Am terminat***$_{1pl}$ *de scris tema*? *Nu*? *Și acum ce-****o să facem***$_{1pl}$*?* ***O să începem***$_{1pl}$ ***să plângem***$_{1pl}$*?* (părinte către copil),

indiferent de natura simetrică sau asimetrică a relațiilor dintre vorbitori, enunțul conținând persoana 1 plural codificată în forma verbului[9] este orientat către destinatar/interlocutor. O interpretare *noi_pro_tu* nu explică de ce este selectată forma *noi* în loc de *tu*, i.e. de ce vorbitorul consideră necesară implicarea sa și, mai ales, o codifică la nivel lingvistic. În română, în astfel de contexte pot să apară construcții cu SE pasiv, construcții active la persoana a III-a etc. Dacă admitem ipoteza *noi_pro_tu*, atunci ar fi vorba de o inversare de persoană folosită cu scopul de a evita adresarea directă. În exemplele de sub 2) nu se produce o simplă

[8] Avem în vedere realizarea trăsăturii /+pers. 1, +plural/ nu numai prin formele tonice ale pronumelui personal, ci și prin clitice, posesive și formele verbale.

[9] Nu este mai puțin adevărat că formele perifrastice prezintă sincretismul 1sg.=1 pl. dar pe baza contextului se poate realiza interpretarea lor corectă.

inversare de persoană, ci este selectată în mod strategic forma *noi* cu valoare *inclusivă*, ca un procedeu într-o strategie mai largă de menajare a interlocutorilor, de evitare a actelor cu valențe forte, așa cum sunt directivele.

3.2. Este *noi inclusiv* o formă de inversare de persoană de tipul *noi_pro_ea/el*?

Analiza *noi_pro_ea/el* pare cea mai la îndemână pentru un exemplu de tipul (3b):

(3) a. ***Suntem***$_{1pl}$ *într-o situație delicată.* ***Am fost***$_{1pl}$ *criticați, pentru că ar fi trebuit* ***să predăm***$_{1pl}$ *proiectul săptămâna trecută, dar* ***nu am făcut***$_{1pl}$*-o nici până acum.* (șef către subalterni, după care unul dintre subalterni iese din ședință spunându-le celorlalți colegi:)
b. *Azi* ***tunăm***$_{1pl}$ *și* ***fulgerăm***$_{1pl}$*, dar până acum* ***am fost***$_{1pl}$ *în concediu...,*

întrucât enunțul cu persoana 1 plural, codificată în forma verbelor, este orientat către a treia instanță discursivă. Nici în acest caz nu este vorba de o simplă inversare de persoană; de altfel, înlocuirea sau evitarea persoanei a III-a nu poate fi invocată, pentru că în română nu există vreun tabu lingvistic pentru o situație ca aceea descrisă în exemplul de sub (3). În exemplul de sub (3b), *noi inclusiv* apare ca o formă (p)reluată a lui *noi inclusiv* de sub (3a), dar cu valențe diferite și cu referințe diferite (în (3a) este vorba de *eu + voi*, iar în (3b) se produce integrarea + *el*, iar *eu* (= origo) se schimbă). Or, tocmai această reconfigurare a lui *noi inclusiv* din (3b) asigură efectul ironic al enunțului.

Ipoteza formulată de Mühlhäusler și Harré (1990: 178) – potrivit cărora "[B]y selecting *we* rather than another pronominal form a speaker *introduces a bond with his/her interlocutors*[10]. Through this other persons are brought into an obligation pattern and the responsibility of the speaker is accordingly reduced" – are un grad mai mare de validitate decât aceea a inversării de persoană (vezi și *infra*, exemplul de sub (8)). Selectând forma de persoana I plural, locutorul semnalează implicarea, solidaritatea sau atitudinea protectoare (2b), menajarea interlocutorului (2a) sau, dimpotrivă, distanțarea ironică a locutorului și a interlocutorului/interlocutorilor de a treia instanță discursivă. În același timp, emfaza se mută pe interlocutor (în exemplele de sub (2)) sau pe a treia instanță discursivă (în exemplul de sub (3b)). Nici în exemplele de sub (2) și nici în cel de sub (3b), referința nu este *tu* sau *el*/ *ea*, ci este *eu*$_{\text{dez-emfatizat}}$ + *tu*$_{\text{emfatizat}}$, respectiv, *eu*$_{\text{dez-emfatizat}}$ + *tu*/*voi*$_{\text{dez-emfatizat}}$ + *el*$_{\text{emfatizat}}$. În aceste situații, valoarea procedurală[11] a formei de persoana I plural nu poate fi redusă la „spun *noi*, dar mă refer la *tine* sau la *el*", ci „spun *noi*, dar rolurile noastre sunt diferite".

[10] Sublinierea noastră.

[11] Ipoteza existenței valorii procedurale poate fi avansată în condițiile în care pronumele este definit în termenii lui Hedley (2005: 47) drept „a linguistic device that can be used by a speaker in order to aid the process of reference resolution for his hearer, while not expending too much time and energy in producing fully specific (and probably repetitive) descriptive noun phrases". În acord cu această definiție, procedura codificată, de exemplu, prin *eu* ar fi „find an individual concept of the speaker" (Hedley 2007: 66), prin *tu* ar fi „find an individual concept of the hearer" (Hedley 2007: 74). Pornind de la aceste observații, încercăm să stabilim valoarea procedurală a lui *noi*.

3.3. *Noi inclusiv* și reducerea distanței dintre participanții la actul comunicativ

Noi inclusiv cunoaște ocurențe în contexte în care, adesea, relațiile de putere între locutor și interlocutor sunt asimetrice, iar persuasiunea este necesară (Weigand 2008):

(4) a. *Acum **vom deschide** caietele și **vom scrie**...* (învățătoarea către elevi)
b. *Cum **suntem** azi? **Am luat** medicamentele?* (doctor(iță)/ asistent(ă) către pacient),

dar este înregistrat și în contexte în care aceste relații sunt simetrice:

(5) *Se pun 100 de grame de unt, apoi **amestecăm** untul cu zahărul până se omogenizează* (într-o emisiune culinară, explicarea unei rețete).

Noi inclusiv este o strategie de reducere a distanței dintre participanții la actul comunicativ, marcând solidaritatea, empatia locutorului față de interlocutor (Fernández Soriano 1999, Iglesias Recuero 2001), de menajare a feței/imaginii publice a interlocutorului prin atenuarea forței ilocuționare (De Cock 2011), cel mai adesea alături de alte strategii (vezi, de exemplu, întrebarea de confirmare din conversația dintre soți etc.).

Tot *noi* inclusiv este selectat și în structura unor directive atenuate cu formă exhortativă (pentru interpetarea ca uz coercitiv, vezi Bull și Fetzer 2006):

(6) ***Să începem** cu definiția cercului!* (profesor către elev),

dar chiar în condițiile în care este selectată interjecția *haide* (care poate primi desinență de persoana a II-a plural sau de persoana I plural), ea este urmată de o formă de subjonctiv la persoana I plural:

(7) *Haide(ți) **să scriem** în caiete ce este pe tablă!* (învățătoare către elev).

S-ar putea vorbi şi despre un *noi* al unisonului (sau al comunităţii interlocutive/voinţei comune), prin care emiţătorul reduce distanţa faţă de receptor apelând la o formă injonctivă cu valoarea unui îndemn la a spune într-un singur glas, cu posibile nuanţe modale (de concesie) şi efecte perlocuţionare suplimentare (responsabilizare a interlocutorului):

(8) *X nu poate fi preşedinte; e un primar gospodar, hai să zicem un primar excelent, dar un primar.*

În română se înregistrează, de asemenea, şi un *noi* cu valoare ipotetică, în care ideea de solidaritate (includere) trece în plan secund:

(9) *Să zicem/presupunem/admitem că veţi câştiga alegerile. Care va fi prima măsură pe care o veţi lua?*

3.4. *Noi exclusiv*

Noi exclusiv are o încărcătură mai puțin sensibilă din punct de vedere interacțional, pentru că variabila din structura sa se referă la alte persoane, care nu sunt neapărat prezente la actul comunicativ:

(10) *Nu te-am mai sunat, am fost ocupată,* ***lucrăm*** *la proiect,* ***suntem*** *aproape gata cu traducerea înregistrărilor* (în care formele verbale de persoana 1 plural indexează afilierea locutorului la un grup profesional, dar membrii acelui grup nu sunt prezenți la actul comunicativ).

Cel mai adesea, în conversație, *noi exclusiv* este favorizat pentru contexte în care sunt descrise activități de rutină, habituale, asocierea/afilierea la un grup de rudenie sau profesional, indexarea prin persoana I plural fiind posibilă tocmai pentru că este vorba de aspecte convenționale într-o societate. *Noi* exclusiv devine (mai) interesant la nivel discursiv atunci când se referă la persoane co-prezente, non-apartenența la grup fiind marcată fie cu mijloace exclusiv prozodice (într-o limbă *pro-drop,* cum este româna, exprimarea subiectului pronominal este redundantă, exceptând cazurile de emfază/contrast):

(11) *Nói am muncit,*

fie cu mijloace combinate, prozodice şi sintactice (accent contrastiv şi utilizarea unor pronume coocurente):

(12) *Nói am muncit, voi (doar) aţi vorbit.*

3.5. *Noi exclusiv*, *noi inclusiv* și construcția identității grupului

Noi exclusiv este mai sensibil discursiv atunci când identitatea grupului se construiește pe baza trăsăturilor naționale, etnice, religioase, politice etc. Așa cum era de așteptat, selecția formei de persoana I plural în discursul politic a fost analizată cu predilecție de cercetători (vezi, printre alții, Urban 1988; De Fina 1995; Wieczorek 2013 etc.), pentru ca, ulterior, să fie avute în vedere diferite subgenuri ale acestuia: discursurile susținute de politicieni (Adentuji 2006; Pyykkö 2002), interviurile cu politicieni (Bull și Fetzer 2006; Proctor și Su 2011), discursul parlamentar (Iñigo-Mora 2004). Studii mai recente se concentrează pe selectarea lui „noi" în discursul jurnaliştilor (Petersoo 2007; Temmerman 2008).

Selecția lui *noi* (*exclusiv* sau *inclusiv*) ar putea fi relevantă pentru înțelegerea modului în care identitatea națională, etnică etc. se construiește discursiv (dacă *noi exclusiv* este atașat de valori pozitive sau, dimpotrivă, de unele negative, în ce momente este preferat *noi inclusiv* etc.). Selecția se face prin raportare la un centru deictic, înțeles ca un construct care stă la baza conceptualizării reprezentării discursive despre lume a emiţătorului, şi este alcătuit din trei dimensiuni: spaţială, temporală şi axiologică (Chilton 2004; Cap 2006). De asemenea, rolul şi perspectiva vorbitorului/destinatarului sunt foarte importante, întrucât contribuie la înţelegerea

strategiilor pragmatic-cognitive utilizate pentru a reprezenta clusivitatea în discursul politic. Acestea pot fi puse în relaţie cu fenomene precum legitimarea/delegitimarea, persuasiunea, manipularea, poziţionarea (stance)[12], incluzând: a) punctul de vedere/perspectiva (Levinson 1983); b) distanţa(rea)/non-apartenenţa şi c) proximitatea/apartenenţa, discutată de Chilton (2004) şi Cap (2006, 2010), ca model pentru analiza discursului de legitimare.

Recent, cu ocazia comemorării lui Avram Iancu la Țebea, fostul premier Nicolae Ciucă a transmis un mesaj în care *noi inclusiv* este folosit cu precădere, asociat adesea cu valori pozitive – de tipul stereotipurilor identitare pozitive:

(13) *Astăzi, când **comemorăm**, la Panteonul Moților de la Țebea, pe unul dintre cele mai puternice simboluri românești ale luptei pentru identitatea **noastră**, mi-aș dori **să ne asumăm**, împreună, un țel comun: **să ducem** România mai în față, acolo unde merită, între marile state ale Europei. [...] România are șansa să se dezvolte cu viteză. Cu o singură condiție, **să fim noi, românii**, mai uniți. Seriozitatea și moderația în toate va aduce puterea de a reuși* (sic!). *În 2024 **vom aniversa** 200 de ani de la nașterea eroului **nostru** național. De aceea, a fost aprobat, în Parlament, un proiect pentru declararea Anului „Avram Iancu”. **Vom avea**, în anul aniversar, oportunitatea **să vorbim** cu toții despre România viitorului și **vom putea construi** împreună, îmbinând forța și dârzenia marelui român cu energia și puterea de creație a generației de azi. **Avem nevoie** de un nou proiect de țară ... Pe de altă parte, este la fel de adevărat că România traversează o perioadă în care ura, judecata pripită și invidia otrăvesc, uneori, gândirea și scindează societatea. Trebuie **să scăpăm** de aceste tare, dacă **vrem să ne dezvoltăm** rapid.*

În discurs, *noi inclusiv* nu este asociat direct cu trăsături negative identitare (este preferată o structură cu nominale abstracte – *ura, invidia* și cu metafora conceptuală a *națiunii ca trup,* care trebuie salvată de la contaminarea cu otravă). Contrapunctul la *noi inclusiv* cu valori pozitive nu este *ei* (nu este clasica opoziție între *us the good guys* vs. *they the bad guys*, Wodak 1996: 343), ci mai degrabă are o dimensiune abstractă, pentru care nu se indică agentul. Se poate lua în calcul aici fenomenul impersonalizării, nu atât prin omiterea agentului, cât prin apelul la pseudoagenţi, adică la entităţi non-umane (cauza/forţă), în care acţiunile sunt înfăţişate ca procese autogenerate şi autocontrolate. De remarcat că aceste construcţii pseudoagentive seamănă până la un punct cu structurile metonimice, în care acţiunea „stă pentru” agent (Wieczorek 2013: 180).

Metafora conceptuală a națiunii ca trup presupune și indicarea mijloacelor de vindecare, secvență în care se revine la *noi inclusiv* (*Trebuie **să scăpăm** de aceste tare...*). Evenimentele sunt reprezentate ca apropiate în timp pentru că sunt conceptualizate ca având relevanţă pentru prezent. Efectul de proximitate/apartenenţă este generat mai ales de utilizarea prezentului, dar şi de indici temporali care situează faptele narate în prezent (*astăzi*) sau în anterioritatea imediată.

[12] Vezi şi PDP Model: Perspective-Distanciation-Proximisation Model (Wieczorek 2013: 201–215).

Față de *noi inclusiv* – prezentat ca grup, cu valori pozitive, *ura, judecata pripită și invidia* nu sunt asumate de un grup și, chiar dacă există, nu sunt valori generale și nici nu sunt definitorii pentru români (*ura, judecata pripită și invidia otrăvesc, uneori, gândirea și scindează societatea*). Impersonalizarea se corelează frecvent cu non-apartenența, de vreme ce agenţi cu identitate necunoscută nu pot fi conceptualizaţi ca apropiaţi, pe când cei a căror identitate este devoalată explicit pot fi incluși sau excluși, în funcție de poziția lor ideologică, morală sau de credinţele şi valorile pe care le împărtășesc (Wieczorek 2013: 177, 205).

3.6. Noi toți suntem vinovați

În 2020, când are loc accidentul de la spitalul din Piatra Neamț, Nelu Tătaru, ministrul Sănătății la acea vreme, declara:

(14) *Pentru situația de peste 30 de ani și pentru autoritățile locale și pentru neimplicare … cred că* ***suntem*** *toți vinovați în această țară, nu doar sistemul medical și autoritățile locale, pentru că* ***am acceptat*** *timp de 30 de ani* ***să trăim*** *într-o astfel de situație medicală.*

În exemplul citat, utilizarea lui *noi inclusiv* ca „*open general*" (*fiecare dintre noi* și *noi toți*, fără să fie lexicalizat *ei*, vezi Dori-Hacohen 2014) asigură împărțirea vinovăției în mod egal, chiar dacă vinovăția nu poate fi împărțită între instituții și cetățeni în mod egal. În plus, operând cu o generalizare (*situația de peste 30 de ani*), evenimentul punctual din 2020 este plasat în fundal. Astfel, pe lângă spaţializarea propriu-zisă, geografică (*autoritățile* ***locale***), se produce şi o anumită spaţializare temporală (realizată prin plasarea evenimentului pe un fundal mai larg). În exemplul citat nu există un contrapunct la *noi inclusiv*, dar distanţării în plan temporal i-ar putea corespunde o distanţare axiologică mai puțin manifestă.

4. CONCLUZII

La fel ca în (aproape) toate celelalte limbi și varietăți europene, clusivitatea nu are realizări morfologice specifice în română. Chiar dacă nu are realizări proprii, clusivitatea este relevantă discursiv, pragmatic. Vorbitorul utilizează strategic forma de persoana I plural și are în vedere includerea sau, dimpotrivă, excluderea interlocutorului dintr-un grup. Când are în vedere includerea interlocutorului, tendința vorbitorului este de a marca solidaritatea, implicarea, de a evita acte cu valențe forte (de tipul directivelor), de a atenua forța ilocuționară a unor astfel de acte sau de a împărţi responsabilitatea cu destinatarul. Când interlocutorul nu este inclus în grupul din care face parte vorbitorul, *noi exclusiv* este folosit, mai ales în contexte în care sunt descrise activități de rutină, habituale, asocierea/afilierea la un grup de rudenie sau profesional.

În plus, forma *noi inclusiv* poate să fie orientată către interlocutor sau către a treia instanță discursivă, iar vorbitorul (= *eu*) poate să fie dez-emfatizat și să aibă un rol diferit. Considerate noncanonice, nonprototipice sau simple inversări de persoană

și (cumva) independente de clusivitate, aceste utilizări arată că, dimpotrivă, nu pot fi înțelese fără apelul la clusivitate (referința lor nu se obține prin extragerea lui *eu*, ~~*eu*~~ + *tu*, ci prin combinarea lui $eu_{\text{dez-emfatizat}}$ + $tu_{emfatizat}$). Mecanismele complexe prin care se codifică și se decodifică *noi inclusiv/exclusiv* depășesc sfera strictă a deixisului și a referinței (vezi și observațiile de la Cysouw 2003; Helmbrecht 2002; Mühlhäusler și Harré 1990; Sacks 1995; Siewierska 2004; Wales 1996). Ele aduc în discuţie concepte precum *perspectivă (poziţionare/stance*), persuasiune, manipulare, manevrare strategică, (de)legitimare. Legitimarea şi delegitimarea reprezintă extremităţile aceleiaşi scale şi evocă ideea de faţă/imagine publică, în sensul că pot coincide cu faţa/imaginea publică pozitivă (un insider e o persoană legitimă, iar includerea/apartenenţa presupune legitimitate) sau cu faţa/imaginea publică negativă (un outsider e un membru nelegitim, asociat, de regulă, cu non-apartenenţa) (Chilton 2004: 46).

Clusivitatea se referă la pluralităţi care includ atât autorul, cât şi destinatarul mesajului, pentru care unele limbi utilizează o formă specială inclusivă de persoana I, diferită de cea exclusivă de persoanele I şi a II-a. În privinţa categoriei de persoană, în limbi care nu marchează contrastul inclusiv/exclusiv, valoarea inclusivă se exprimă, în general, prin persoana I, şi nu prin persoana a II-a, în ciuda unor suprapuneri de sens între cele două. În schimb, în limbile care marchează clusivitatea doar în unele subsisteme, nu numai că sensul inclusiv va fi exprimat ca persoana I (şi nu a II-a), dar, acolo unde există forme comune între (sub)sisteme, persoana I generică va exprima valoarea exclusivă, şi nu pe cea inclusivă în contexte în care lipseşte un contrast de clusivitate.

Clusivitatea se neutralizează în cazul în care vorbitorul are în vedere extensiunea cea mai largă, globalizantă a lui *noi* (= toți oamenii), dar pentru orice altă construcție a grupului (pe baza trăsăturilor naționale, etnice, religioase etc.) ea este relevantă discursiv.

BIBLIOGRAFIE

Adetunji, A., 2006, „Inclusion and Exclusion in Political Discourse: Deixis in Olusegun Obasanjo's Speeches", *Journal of Language and Linguistics* 5 (2), 177–191.

Bobaljik, J.D., U. Sauerland, 2022, „About 'Us': Clusivity ⊔ exh1", Proceedings of Sinn und Bedeutung 27, Charles University, Prague. https://scholar.harvard.edu/files/bobaljik/files/bobaljiksauerland.pdf

Bull, P., A. Fetzer, 2006, „Who Are *We* and Who Are *You*? The Strategic Use of Forms of Address in Political Interviews", *Text & Talk* 26 (1), 3–37.

Cap, P., 2006, *Legitimisation in Political Discourse: A Cross-disciplinary Perspective on the Modern US War Rhetoric*. Newcastle: Cambridge Scholars Press.

Cap, P., 2010, „Axiological Aspects of Proximization", *Journal of Pragmatics* 42 (2), 392–407.

Chilton, P., 2004. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. Abingdon-on-Thames: Routledge.

Clairis, Ch., 1985, *El qawesqar: lingüística fueguina, teoría y descripción*. Valdivia: Universidad Austral de Chile.

Cysouw, M., 2003, *The Paradigmatic Structure of Person Marking*. Oxford: Oxford University Press.

Cysouw, M., 2005, „Syncretisms Involving Clusivity", în E. Filomonova (ed.), *Clusivity: Typology and Case Studies of Inclusive–Exclusive Distinction*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 73–112.

Cysouw, M., 2013, „Inclusive/ Exclusive Distinction in Independent Pronouns", în M. S. Dryer, M. Haspelmath (eds.), *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. http://wals.info/chapter/39

De Cock, B., 2011, „Why *We* Can Be *You*: The Use of 1st Person Plural Forms with Hearer Reference in English and Spanish", *Journal of Pragmatics*, 43 (11) 2762–2775.

De Fina, A., 1995, „Pronominal Choice, Identity, and Solidarity in Political Discourse", *Text*, 15 (3), 379–410.

Dobrushina, N., V. Goussev, 2005, „Inclusive imperative", în E. Filimonova (ed.), *Clusivity. Typology and case studies of the inclusive–exclusive distinction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 179–211.

Dori-Hacohen, G., 2014, „Establishing Social Groups in Hebrew: 'We' in Political Radio Phone-in Programs", în T-S. Pavlidou (ed.), *Constructing Collectivity: 'We' across Languages and Contexts*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 187–206.

Everett, D. L.,1986, „Pirahã", în D. C. Derbyshire, G. K. Pullum (eds.), *Handbook of Amazonian Languages*, vol. 1. Berlin: Mouton de Gruyter, 200–325.

Fernández Soriano, O., 1999, „El pronombre personal. Formas y distribuciones. Pronombres átonos y tónicos", în I. Bosque, V. Demonteâ (eds.), *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*, vol. 1. Madrid: Espasa Calpe, 1209–1274.

Filimonova, E. (ed.), 2005, *Clusivity: Typology and Case Studies of the Inclusive–Exclusive Distinction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Haas, M., 1969, „'Exclusive' and 'Inclusive': A Look at the Early Usage", *International Journal of American Linguistics* 35, 1–6.

Hardman-de-Bautista, M., 1972, „Early Use of Inclusive/Exclusive", *International Journal of American Linguistics* 38, 145–146.

Haverkate, H., 1992, „Deictic Categories as Mitigating Devices", *Pragmatics* 2 (4), 505–522.

Hedley, P., 2005, „Pronouns, procedures and relevance theory", *Durham Working Papers in Linguistics* 11, 41–55.

Hedley, P., 2007, *Anaphora, Relevance and the Conceptual/Procedural Distinction*, DPhil Thesis. Magdalen College, Oxford.

Helmbrecht, J., 2002, „Grammar and Function of *We*", în A. Duszak (ed.), *Us and Others: Social Identities across Languages, Discourses and Cultures*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 31–49.

Iglesias Recuero, S., 2001, „Los estudios de la cortesía en el mundo hispánico: estado de la cuestión", *Oralia* 4, 245–298.

Íñigo-Mora, I., 2004, „On the Use of the Personal Pronoun *We* in Communities", *Journal of Language and Politics* 3, 27–52.

Keesing, R. M., 1988, *Melanesian Pidgin and the Oceanic substrate*. Stanford: Stanford University Press.

LaPolla, R.J., 2005, „The Inclusive-Exclusive Distinction in Tibeto-Burman Languages", în E. Filimonova (ed.), *Clusivity. Typology and case studies of the inclusive–exclusive distinction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 291–311.

Levinson, S.C., 1983, *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Liu, A. H., 2021, „Pronoun Usage as a Measure of Power Personalization: A General Theory with Evidence from the Chinese-Speaking World", *British Journal of Political Science*, 1–18.

Mühlhäusler, P., R. Harré, 1990, *Pronouns and People*. Cambridge, MA.: Basil Blackwell.

Nunberg, G. 1993, „Indexicality and Deixis", *Linguistics and Philosophy* 16 (1), 1–43.

Pavlidou, T-S., 2014, „Constructing Collectivity with *We*", în T-S. Pavlidou (ed.), *Constructing Collectivity: 'We' across Languages and Contexts*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 1–19.

Petersoo, P., 2007, „What Does 'We' Mean? National Deixis in the Media", *Journal of Language and Politics* 6 (3), 419–436.

Popjes, J., Jo. Popjes, 1986, „Canela-Krahô", în D. C. Derbyshire, G. K. Pullum (eds.), *Handbook of Amazonian Languages*, vol. 1. Berlin: Mouton de Gruyter, 128–199.

Proctor, K., L. I-Wen Su, 2011, „The 1st Person Plural in Political Discourse – American Q1 Politicians in Interviews and in a Debate", *Journal of Pragmatics* 43 (13), 3251–3266.

Pyykkö, R., 2002, „Who is ‘Us’ in Russian Political Discourse”, în A. Duszak (ed.), *Us and Others: Social Identities across Languages, Discourses and Cultures*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 233–248.

Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik, 1985, *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Harlow: Longman.

Sacks, H., 1995, *Lectures on Conversation*, vol. I și II, G. Jefferson (ed.), cu o introducere de E. A. Schegloff. Oxford: Blackwell.

Scheibman, J. 2004, „Inclusive and Exclusive Patterning of the English First Person Plural: Evidence from Conversation”, în M. Achard, S. Kemmer (eds.), *Language, Culture and Mind*. Stanford: CSLI Publications, 377–396.

Scheibman, J., 2014, „Referentiality, Predicate Patterns, and Functions of *We*-utterances in American English Interactions”, în T-S. Pavlidou (ed.), *Constructing Collectivity: ‘We’ across Languages and Contexts*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 23–43.

Siegel, J., 2008, *The Emergence of Pidgin and Creole Languages*. Oxford: Oxford University Press.

Siewierska, A., 2004, *Person*. Cambridge: Cambridge University Press.

Simon, H. J., 2005, „Only *You*? Philological Investigation into the Alleged Inclusive–Exclusive Distinction in the Second-Person Plural”, în E. Filimonova (ed.), *Clusivity: Typology and Case Studies of Inclusive–Exclusive Distinction*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 113–150.

Temmerman, M., 2008, „‘Today, We’re all Danes’: Argumentative Meaning of the 1st and 2nd Person Pronouns in Newspaper Editorials on the Muhammad Cartoons”, în G. Gobber, S. Cantarini, S. Cigada, M.C. Gatti, S. Gilardoni (eds.), *Proceedings of the IADA Workshop Word Meaning in Argumentative Dialogue. Homage to Sorin Stati*, vol. 1. *L’analisi linguistica e letteraria* XVI (1), 289–303.

Topping, D. M. (împreună cu Dungca, B. C.), 1973, *Chamorro Reference Grammar*. Honolulu: University of Hawaii Press.

Urban, G., 1988, „The Pronominal Pragmatics of Nuclear War Discourse”, *Multilingua* 7 (1/2), 67–93.

Wales, K., 1996, *Personal Pronouns in Present-day English*. Cambridge: Cambridge University Press.

Weigand, E., 2008, „The Argumentative Power of Words or How to Move People’s Minds with Words”, în G. Gobber, S. Cantarini, S. Cigada, M.C. Gatti, S. Gilardoni (eds.), *Proceedings of the IADA Workshop Word Meaning in Argumentative Dialogue. Homage to Sorin Stati*, vol. 1. *L’analisi linguistica e letteraria* XVI (1), 73–92.

Wieczorek, A.E., 2013, *Clusivity: a New Approach to Association and Dissociation in Political Discourse*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

L. C. Windsor, N. Dowell, A. Graesser, 2014, „The Language of Autocrats: Leaders’ Language in Natural Disaster Crises”, *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy* 5 (4), 446–467.

Wodak, R., 1996, *Disorders of Discourse*. New York, NY: Longman.

Zwets, M., 2009, „Clusivity of Dutch *Wij*. Evidence from Pointing”, *Linguistics in the Netherlands*, 139–148.

Zwicky, A., 1977, „Hierarchies of Person”, *Papers from the Thirteenth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society* 13, 712–733.

SOME NOTES ON … *US (NOI)*. CLUSIVITY IN ROMANIAN

Abstract

As in (almost) all the other European languages and varieties, clusivity has no specific morphological realizations in Romanian. Even if clusivity is not a grammatical category in its own right, it is discursively and pragmatically relevant. Speakers make strategic use of the first-person plural form for expressing inclusion or exclusion of co-participants and/or third parties. Inclusive *we*-forms express the speaker’s involvement and are used to avoid/mitigate FTAs and to mediate direct assertions contingent on the addressee’s approval and consensus. Predicates with exclusive *we* are usually less mediated than those with inclusive *we*. Non-extended exclusive *we*-usages are used by

speakers to narrate habitual activities that they and a close person from their family or their professional group have participated in. Extended exclusive *we* or extended inclusive *we*-forms index the speaker as a member of a group (based on his/her nationality, ethnicity, etc.). In addition, inclusive *we*-usages can be oriented to the interlocutor or to the 3rd party, and the speaker (= eu) can be de-emphasized and play a different role. Although these oriented inclusive *we*-usages are considered non-canonical, non-prototypical, or simple person inversions and (somehow) non-sensitive to clusivity, our examples prove that, on the contrary, they cannot be understood without taking into consideration clusivity (their reference is not obtained by deleting *eu*, it is not ~~*eu*~~ + *tu*, but the result of a combination between de-emphasized *eu* + emphasized *tu*). The complex mechanisms by which speakers (en)code and decode the inclusive/exclusive *we*-forms go beyond the scope of deixis and reference, to meet concepts such as *perspective, stance, persuasion, (de)legitimisation*, etc.

Daniela Amalia CHILOM, *Etimologia multiplă – valabilitate și aplicabilitate lexicografică*, Craiova, Editura UNIVERSITARIA, 2023, 397 p.

Cartea *Etimologia multiplă – valabilitate și aplicabilitate lexicografică*, care se bazează pe teza de doctorat susținută de Daniela Amalia Chilom în 2021, la Universitatea din Craiova, elaborată sub îndrumarea prof. univ. dr. Cecilia Mihaela Popescu, este o analiză riguroasă a conceptului de etimologie multiplă (EM) dintr-o dublă perspectivă: teoretică (este descrisă și analizată maniera de definire și de construire a principiului EM) și aplicativă (este analizată maniera în care este aplicat acest principiu în lexicografia românească). Perspectiva dihotomică se reflectă și în structura lucrării: în prima parte, având un pronunțat caracter teoretic, se încearcă definirea și delimitarea trăsăturilor etimologiei multiple, iar în partea a doua, analitică, aplicativă, autoarea scoate în evidență unele incongruențe sau ambiguități în aplicarea acestui principiu etimologic în importante lucrări lexicografice românești: *Dicționarul limbii române* (DA/DLR), *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX'98) și *Dicționarul etimologic al limbii române* (DELR)[1].

Deși este abordată o temă deja „clasicizată"[2], despre care s-a scris cu generozitate în ultimii ani în lingvistica românească, cartea Danielei Chilom captează atenția cititorului în special printr-un amplu demers aplicativ care valorifică influența germană asupra limbii și a culturii române. Cartea este organizată în șase mari capitole, împărțite în mai multe subcapitole, fiecare încheindu-se cu concluzii parțiale, care surprind modul în care este aplicat conceptul de etimologie multiplă în lucrările lexicografice avute în vedere, pentru fiecare categorie de lexeme în parte.

În **primul capitol**, intitulat *Etimologia. Definiții. Tipuri de etimologie* (p. 31–51), este prezentată evoluția conceptului de *etimologie* în lucrările teoretice din lingvistica românească. Sunt prezentate, de asemenea, diversele tipuri de etimologie: *etimologia directă*, *etimologia indirectă*, *etimologia internă*, *etimologia multiplă*, *etimologia colectivă* și *etimologia populară*, a căror definire se bazează pe consultarea unor lucrări fundamentale, semnate de autori iluștri precum Alexandru Graur, Theodor Hristea, Ion Coteanu, Marius Sala, Grigore Brâncuș.

Al doilea capitol, *Etimologia multiplă* (p. 52–102), prezintă teoretic conceptul de etimologie multiplă (prin sistematizarea principalelor definiții și particularități formulate în lingvistica românească, începând cu Al. Graur, continuând, printre alții, cu Th. Hristea, până la Cristian Moroianu), subliniind necesitatea aplicării acestuia în cercetările etimologice. Sunt descrise criteriile lingvistice specifice etimologiei multiple (criteriul corespondenței semantice și fonetice, criteriul atestărilor vechi), precum și cele extralingvistice (criteriul funcțional, criteriul istorico-social, criteriul răspândirii geografice, comparația cu limbile înrudite), urmate de o clasificare a tipurilor de etimologie multiplă: externă, internă și mixtă.

Începând cu **capitolul al treilea** (p. 103–160), analiza se concentrează pe influența limbii germane asupra lexicului românesc, cu o delimitare a etapelor istorice de manifestare a acesteia: etapa influenței protogermanice, etapa care începe cu Evul Mediu și se continuă până la epoca de modernizare a limbii române, din secolul al XIX-lea, și chiar în perioada actuală.

În **capitolul al patrulea** (p. 161–219), autoarea abordează din perspectivă diacronică împrumuturile românești cu sursă germană, unică sau multiplă (alături de alte limbi-sursă), într-un corpus lexicografic alcătuit din dicționare românești de bază (DA/DLR, DEX'98, DELR), bilingve

[1] DELR este actualmente în lucru în cadrul Institutului de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti". Din acest dicționar au fost publicate câteva volume până în prezent, până la litera D inclusiv.

[2] Conceptul de *etimologie multiplă* a fost introdus în lingvistica românească de Al. Graur, în anul 1950, în articolul „Etimologia multiplă", publicat în SCL, I, nr. 1, p. 22-34.

(TDRG = *Dicționar român-german*), dar și germane (EWDS = Friederich Kluge, Elmar Seebold, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 23 vol., Berlin, Walter de Gruyter Verlag, 1999), oprindu-se asupra lexemelor de la literele A, B și C. Inventarierea elementelor excerptate este urmată de analiza statistică a acestora în fiecare dintre dicționarele avute în vedere (subcapitolul 4.2., *Statistica împrumuturilor germane pe baza corpusului lexicografic studiat*, p. 177–212); nu sunt omise cuvintele dialectale de origine germană, nici cuvintele comune existente în corpusul examinat.

În **capitolul al cincilea**, *Practica etimologiilor multiple în lexicografia românească* (p. 220–342), autoarea propune o delimitare în cinci categorii a cuvintelor românești de origine germană unică sau multiplă, cu inițialele A, B și C, în funcție de tipul de etimologie specificat în dicționare: 1. cuvinte cu etimologie germană unică (p. 220–241); 2. cuvinte cu etimologie multiplă (p. 241–310); 3. calcuri lingvistice (p. 310–319); 4. cuvinte cu etimologie nesigură (p. 320–334); 5. cuvinte a căror etimologie germană este considerată eronată sau incompletă (p. 335–342). În cazul elementelor cu etimologie germană unică sau multiplă, sunt cuprinse și cuvintele pentru care se face trimitere la alte limbi, prin abrevierea *cf.*, pentru clarificarea etimologiei. Pentru fiecare categorie în parte, se fac precizări cu privire la domeniile de apartenență a termenilor discutați și la semantica acestora (inclusiv cazuri de extensiuni sau regresiuni de sens). Un exemplu de restrângere semantică îl oferă substantivul *claus* „baraj construit pentru a a duna o cantitate de apă suficientă pentru plutirea lemnelor de la munte”, care a pătruns în română, din dialectul austriac și cel bavarez, doar cu un sens dintre cele trei pe care le prezintă etimonul german *Klause*: „chilie, sihăstrie”, „pas, trecătoare” și „baraj” (p. 236). În cazul cuvântului *criminal*, autoarea identifică un tip de extensiune metonimică: pe lângă sensul curent, „persoană care a comis o crimă” (calc după franceză sau latină), cuvântul avea în trecut și sensul „judecătorie, tribunal; pușcărie, închisoare” (p. 234, 258–259), împrumutat din germană; autoarea subliniază modul inconsecvent în care dicționarele precizează etimologia: DA propune o unică intrare cu două sensuri, cel învechit fiind explicat „și din germ. *Kriminal* (*gericht*)”, în timp ce DEX și DELR separă două lexeme, dicționarul etimologic indicând pentru sensul ieșit din uz etimologie multiplă (franceză și germană). Un alt exemplu interesant îl constituie cuvântul *chix*, care se folosește numai în expresia *a da chix* „a nu reuși” (p. 238). Autoarea indică, unde este cazul, evoluția anumitor termeni sau migrarea acestora dinspre limbajele de specialitate spre limba comună (ex. *bancnotă*, *bere*, *cartof*, *chelner*), tot așa cum, uneori, unii termeni au ieșit din uz, fiind înlocuiți cu sinonime neologice (*adresat* – înlocuit cu *destinatar*; *agentură* – înlocuit cu *agenție*).

Autoarea arată că, pe parcursul cercetării, au fost situații în care stabilirea corectă a etimologiei unor cuvinte a fost dificil de luat în considerare, deoarece conceptul etimologiei multiple este tratat diferit și, de multe ori, inconsecvent în dicționare. Lexicografia românească a pus în practică într-o manieră exagerată acest concept, sub forma unei simple enumerări de etimoane, omițându-se demonstrația clară și argumentele bine documentate (p. 309–310, 347).

Concluziile generale sunt desfășurate în **capitolul al șaselea** (p. 343–356). Aici sunt punctate, pe de o parte, câteva dificultăți întâlnite în indicarea etimologiei unor cuvinte în cele trei dicționare consultate și, pe de altă parte, aspectele pozitive remarcate în acestea. În DA/DLR, deși, în general, etimologiile sunt minuțios prezentate, de multe ori explicațiile etimologice suferă de prolixitate sau ambiguitate. Un merit al dicționarului este cel al primelor atestări, cu exemplificări contextuale, ceea ce lipsește din DEX’98, dicționar general și explicativ. Un alt minus evident în DEX’98 este simpla enumerare a etimoanelor, fără detalii care să clarifice sau să argumenteze soluțiile etimologice. DELR, dicționar istoric și etimologic, oferă informații despre prima atestare a lexemelor, prezentarea sensurilor, gruparea în familii lexicale și lexico-etimologice, cu informații detaliate despre originea cuvintelor sau istoria îndepărtată a acestora.

Printre calitățile lucrării Danielei Chilom evidențiem bogăția materialului studiat, organizarea riguroasă a acestuia, acribia în cercetarea întreprinsă și, nu în ultimul rând, un fin simț analitic, dublat cu succes de cel sintetic. Cartea iese în evidență atât printr-o sinteză teoretică atent alcătuită a unui principiu etimologic ce pare deja fixat și acceptat în lingvistica românească, cât și, în mod particular, printr-un amplu demers aplicativ, care, subliniind o serie

de inconsecvențe în precizarea originii unor cuvinte în dicționarele consultate, conduce la concluzia că se impune o reconsiderare și o aprofundare a principiului etimologiei multiple, atât la nivel conceptual, cât și la nivel de aplicabilitate.

IULIA BARBU-COMAROMI
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13
iulia.barbu@gmail.com

Marcello BARBATO (a cura di), *Incantamenta latina et romanica. Scongiuri e formule magiche dei secoli V – XV*, Roma, Salerno Editrice, 2019 [Testi e documenti di letteratura e di lingua, XLI], CXLIV + 146 p.

The book presents a richly commented corpus of charms written in Latin and various Romance languages. Its title is a *clin d'œil* to Richard Heim's classical study on Greek and Latin charms, *Incantamenta magica graceo-latina*,[3] but Marcello Barbato makes a powerful case for the importance of diachronic research into charms which are linguistically related. The charms discussed here were written in Latin and Romance languages during a long span of time, between late Antiquity (fifth century) and the end of the Middle Ages. Although the period taken into account is very long, Romanian charms could not be part of the corpus, since the oldest texts of this type to have survived up to now date to the end of the sixteenth – beginning of the seventeenth century.[4] However, several Romanian words which are inherited from Latin and designate charms and the practice of charming are discussed in the chapter "I nomi dello scongiuro: scheda anamnestica" (p. XXIV–XXV);[5] compounds recurrent in Romance charms, including in Romanian ones, are also discussed (p. LXXXVII).

The book is organised into two parts. The first part consists of a large introduction by Marcello Barbato (p. XIX–CXXIV), proceeded by introductory remarks (p. XI–XVIII) and followed by the bibliography (p. CXXV–CXLIV). Several chapters of the introduction address issues at the core of the topic studied in this book, such as the relation between Latin and Romance languages in respect to charm transmission (*Latino e volgari*, p. LXXXI–LXXXVI) and the diachronic metrical and stylistic features of charms (*Metrica e stilistica*, p. LXXXVI–XCV). The synopsis presenting how the charms studied here were transmitted in manuscripts (as main text, in the margins, etc.) is very important (p. XCVI–XCVII). On its basis, Marcello Barbato notices that most of the Romance charms he studied were part of medical manuscripts (p. XCVII–CII). Further research, relying on new evidence of Latin and Romance charms, will show to what extent Romance charms were transmitted mainly in medical, and not in ecclesiastic manuscripts.

The second part of the book (*Incantamenta latina et romanica*, p. 1–132) presents and discusses the charms, which are organised in 42 sections. Most sections include one or more magical texts excerpted from a single source: for example, five charms recorded by Marcellus Empiricus are presented in the first section (p. 3–9); three charms preserved in a nineth-century manuscript from Verona are included in the fifth section (p. 19–22), etc. Several sections are dedicated to charms-types

[3] Heim's most influential study was published in *Jahrbüch für classische Philologie*, 19, 1893, Supplementband, p. 465–575.

[4] See Emanuela Timotin, *Paroles protectrices, paroles guérisseuses. La tradition manuscrite des charmes roumains (XVIIe – XIXe siècle)*, Paris, Presses Universitaires de Paris Sorbonne, 2015, p. 21–22, 34–37, 147, 163–166.

[5] For these terms and other Romanian words inherited from Latin which mean 'charm' or designate the practice of charming, see also Cătălina Vătășescu, "Autour de la sémantique du roum. *descântec* 'incantation,'" *Revue des études sud-est européennes*, 45, 2007, p. 427–431; Emanuela Timotin, *op. cit.*

(e.g. three haemostatic charms, preserved in libraries in Paris and London, p. 70–73); sometimes more sections are dedicated to a single charm-type, in order to reveal its various linguistic forms (e.g. the *Tres boni fratres* charm-type is discussed in six sections which present its Latin, French, and Italian versions, p. 41–46, 57–58, 93–94, 98–100, 123–124). The magical texts are followed by four useful indexes (*Indice dei testimoni*, *Indice delle voci notevoli*, *Indice funzionale*, *Indice linguistico*, p. 133–143).

The charms presented in the anthology are very diverse. They were written on various media: mainly on paper, but also on stone (p. 12–16). They are mainly curative texts, in Latin and in various dialectal varieties of Western Romance languages; sometimes the magical words are in Romance, and the ritual is described in Latin (e. g. a thirteenth-century French haemostatic charm, p. 70), or in Latin, Greek and Romance (e. g. a fourteenth-century Catalan charm against wounds, p. 108–109). The charms were sometimes written in prose (e. g. an Occitan charm, dating to the nineth or tenth century, p. 37), most often in verse (e. g. a fourteenth-century Catalan charm against gout, p. 81), in various environments, by monks, merchants, notaries, etc. Most of them were supposed to be read aloud, some were carried as amulets by their users (e. g. a thirteenth-century French charm, p. 77–78).

Marcello Barbato's effort to gather all these charms is impressive. He usually relies on previous editions of the charms, but sometimes he produces the first edition of Latin charms (e. g. a nineth-century charm for an ocular disease, p. 17–18; a nineth-century *Tres angeli* charm, p. 28–29) and often he corrects previous editions (e. g. a charm against wounds, p. 27; *Tres boni fratres* charms, p. 41–44).

Each charm is preceded by short indications regarding its philological and linguistic aspects, it is translated into Italian and is provided with explanatory notes and rich comments. Marcello Barbato's comments clarify the editorial choices; focus on the linguistic and poetic features of the texts from a diachronic perspective, going from Latin to Romance varieties; describe the (literary) environment in which each charm was written and its connections with similar Latin or Romance charms.

To conclude, this book offers a fresh description of the relation between Latin and Romance medieval charms and a comprehensive view of medieval Romance charms. These topics have rarely drawn the attention of researchers so far. It is Marcello Barbato's merit to have shown the relevance of charms as an object of study within Romance philology and linguistics. Due to its rich material and comments, this book will become an important tool for research into Romance philology, a landmark in charm studies, and a plea for further studies on Romance medieval and Early modern charms.

EMANUELA TIMOTIN
"Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti" Institute of Linguistics of the Romanian Academy
etimotin@yahoo.com